

CORNELIA NAGY TOADER IONESCU

IOAN I. LAPEDATU,

**UN ECONOMIST PREZENT
LA GLASUL VREMII**

COLECTIA
UNIVERSITARI
DACIA

Tehnoredactare, format PDF: Ana Damian
Text & imagini: Fundația Lapedatu, © 2016
Toate drepturile rezervate *Fundației Lapedatu*

Ediții pe hârtie: Editura Dacia, Cluj, 2015
Coperta: Editura Dacia, © 2015
Autori: Crnelia Nagy și Toader Ionescu

© 2016 Fundația Academia Civică pentru versiunea.pdf Acrobat Reader

Este permisă descărcarea liberă, cu titlu personal, a volumului în acest format. Distribuirea gratuită a cărții prin intermediul altor situri, modificarea sau comercializarea acestei versiuni fără acordul prealabil, în scris, al *Fundației Academia Civică* sau al *Fundației Lapedatu* sunt interzise și se pedepsesc conform legii privind drepturile de autor și drepturile conexe, în vigoare.

Fundația Academia Civică: www.memorialsighet.ro

Fundația Lapedatu: fundatia.lapedatu@gmail.com

**IOAN I. LAPEDATU,
UN ECONOMIST PREZENT LA GLASUL VREMII**

**CORNELIA NAGY
TOADER IONESCU**

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE	4
CAPITOLUL I.....	7
INTRODUCERE	7
1.1 Reperे ale mișcării bancare a românilor din Transilvania 7	
1.2 Date din viața și activitatea lui Ioan I. Lapedatu	15
1.3 “Spre un viitor mai bun !”.....	18
1.4 Activitatea științifică și publicistică a lui Ioan I. Lapedatu 20	
CAPITOLUL II.....	31
ANALIZA SITUAȚIEI SOCIAL ECONOMICE A ROMÂNILOR DIN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR ÎN OPERA LUI ION I. LAPEDATU (SFÂRȘITUL SEC. AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA).....	31
2.1. O analiză la scară microeconomică	33
2.1.1. Românii Săceleni. Cauzele decadenței lor economice și mijloacele de îndreptare	33
2.1.2. Ce trebuie făcut?	34
2.2. O analiză la scară macroeconomică	35
2.2.1. Românii să-și dezvolte reuniuni	37
2.2.2. Alte căi	38
2.3.Chestiunea economică română. Probleme și priorități economice ale românilor transilvăneni analizate în opera lui Ioan I. Lapedatu	39
2.3.1. Prioritățile economice ale românilor transilvăneni	42
CAPITOLUL III	46
CONCEPȚIA ECONOMISTULUI IOAN I. LAPEDATU CU PRIVIRE LA ROLUL CREDITULUI ȘI AL ASIGURĂRILOR	46
3.1.Preliminarii.....	46
3.2. Ioan I. Lapedatu despre rolul creditului în viața unui popor 47	
3.2.1. Adept al mobilizării capitalurilor	48
3.2.2. O viziune sistemică asupra creditului și a sistemului bancar	50
3.3. Contribuția lui Ioan I. Lapedatu la înființarea primei banci de asigurare a românilor transilvăneni	52
3.3.1.Istoricul ideii și mișcării de asigurare la românii transilvăneni.52	
3.3.2. Banca de asigurare "Fortuna"	58
3.3.3.Banca generală de asigurare	59
3.3.4. "Prin noi înșine"	60
3.3.5. Banca de asigurare, mijloc de promovare a progresului material și spiritual	62
3.3.5.1. În numele băncii de asigurare	63
3.3.5.2. Rolul educativ al băncii de asigurare	66
CAPITOLUL IV	69

REFORMA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA ÎN VIZIUNEA LUI IOAN I. LAPEDATU.....	69	4.3.3.Cauzele care au întârziat reforma.....	90
4.1.Militant pentru modernizarea creditului.....	69	4.3.4.Necesitatea introducerii totale a reformei. Un concordat al băncilor românești.....	90
4.1.1. Băncile românești să depășească starea de "Mijlocitoare de credit ".....	69	4.3.5.Cu noi și prin noi – e viitorul nostru	92
4.1.2. Reformele de consolidare.....	71	CAPITOLUL V.....	93
4.1.2.1. Mobilizarea activelor.....	71	CONTRIBUȚIA LUI IOAN I. LAPEDATU LA ÎNTEMEIEREA ȘI CONSOLIDAREA "SOLIDARITĂȚII" CA ASOCIAȚIE A BĂNCILOR ROMÂNEȘTI TRANSILVĂNENE.....	93
4.1.2.2. Utilizarea reescontului.....	73	5.1.Preliminarii.....	93
4.1.2.3. Consolidarea depozitelor sau a depunerilor spre fructificare.....	75	5.2.Nevoia de centralizare și asociere	96
4.1.2.4. Transformarea portofoliului cambial imobil în portofoliu cambial mobil	76	5.3.Lucrările pregătitoare.....	97
4.2.Defectele sistemului bancar românesc.....	78	5.4.Un pas înainte	98
4.2.1.Un sistem bancar cât mai centralizat.....	78	5.5.Rolul conferințelor "Solidarității"	99
4.2.2. Românii vor rezista concurenței numai prin măsuri de îmbunătățire și modernizare a administrației de bancă.....	79	5.6.Ședința de constituire a "Solidarității", rolul lui Ioan I. Lapedatu la buna desfășurare a ei.....	99
4.2.2.1. Concurența între băncile românești și efectele ei.....	80	5.6.1.Greutățile începutului. Primele rezultate. Îndreptățirea la existență	103
4.2.2.2. Măsurile de rezistență în lupta de concurență cu băncile străine	81	5.7.În preajma noilor alcătuirii	105
4.2.2.3. Două modele de aplicare consecventă a reformei bancare: "Victoria" din Arad și "Albina" din Sibiu	84	5.8.Primele rezultate ale "Solidarității". A III-a adunare generală ordinară a "Solidarității".....	108
4.3.Despre trecutul și viitorul reformei băncilor românești	86	5.8.1. Ședința fondatorilor băncii "Fortuna" și ședința direcțiunii "Solidarității".....	108
4.3.1.Reforma nu era un proces static.....	86	5.9.Adunarea generală a "Solidarității" din anul 1912.....	111
4.3.2.Dinamica măsurilor de reformă și consolidare.....	87	5.10.Sarcinile de viitor ale "Solidarității" văzute de secretarul său, Ioan I. Lapedatu	112

5.11."Solidaritatea" devine tot mai insistentă în sprijinirea băncilor și a aplicării controlului financiar extern. Ideea de concordat	113
5.12.Adunarea generală a "Solidarității" din 22 iunie 1913	114
5.13.Adunarea generală a "Solidarității" din vara anului 1914	115
5.14."Solidaritatea" își apără în mod subtil dar hotărât autonomia	116
5.15.Încă o încercare pentru schimbarea dispozițiilor cu privire la controlul obligatoriu	119
5.16.De ce și-a schimbat părerea cu privire la control "Solidaritatea" și secretarul său, Ioan I. Lapedatu	121
5.17.Și totuși guvernul cedează. Din nou modificări de puncte de vedere ale "Solidarității" și secretarului său general	121
5.18.Războiul a perturbat și activitatea "Solidarității"	123
5.19.Bilanțul unui deceniu de existență a "Solidarității"	123
5.20.Două propuneri. Condițiuni pentru progresul viitor al "Solidarității"	126
5.21.Reorganizarea "Solidarității"	127
5.2.2.Ultima Adunare generală a "Solidarității" desfășurată înainte de marea unire a românilor	128
5.2.3. "Solidaritatea" reîncepe activitatea stabilindu-și noi obiective	128
CAPITOLUL VI	129
ROLUL IUI IOAN I. LAPEDATU ÎN INIȚIEREA ȘI DESFĂȘURAREA CONFERINȚELOR REVIZORILOR EXPERȚI AI "SOLIDARITĂȚII"	129

6.1.Preliminarii.....	129
6.2.Preluarea ștafetei. Primele deosebiri de păreri între Ioan I. Lapedatu și Delegația Conferinței băncilor române	132
6.3.Pentru români cinstea în afaceri nu este o problemă particulară	135
6.4.Controlul, cheia rezolvării tuturor problemelor pentru dezvoltarea și consolidarea băncilor românești	137
6.5.Regulamentul revizorilor-experti al "Solidarității" conferă noi dimensiuni controlului extern obligatoriu	140
6.6.Conferințele revizorilor-experti	141
6.7.Prima Conferință a revizorilor-experti.....	142
6.8.Noi explicații date de Ioan I. Lapedatu problemelor discutate la prima Conferință a revizorilor-experti.....	146
6.9.A doua Conferință a revizorilor-experti ai "Solidarității" ...	149
6.10.Conferința a treia a revizorilor-experti ai "Solidarității" ..	151
6.11.A patra Conferința a revizorilor-experti ai "Solidarității" ..	155
6.12.Aprecierile generale ale lui Ioan I. Lapedatu cu privire la instituțiunea revizorilor-experti	159
CAPITOLUL VII	161
ACTUALITATEA CONCEPTIILOR ECONOMICE PROMOVATE DE IOAN I. LAPEDATU	161
BIBLIOGRAFIE.....	166
A – LUCRĂRILE LUI IOAN I. LAPEDATU	166
B – BIBLIOGRAFIE CU CARACTER GENERAL.....	179

CUVÂNT ÎNAINTE

În istoria gândirii economice românești din Transilvania până la Marea Unire din decembrie 1918 pot și trebuie amintite numele a patru mari personalități care au realizat, e drept în măsură diferită, simbioze dintre teoria și practica financiar-bancară: Visarion Roman, Partenie Cosma, Cornel Diaconovici și finanțistul Ioan I. Lapedatu.

Visarion Roman are meritul înființării primei reuniuni de credit românești în Rășinari, în anul 1868 și a primei bănci românești din Transilvania, în anul 1872, el fiind și primul director executiv al acesteia.

Partenie Cosma a ridicat activitatea Băncii "Albina" pe o treaptă superioară, făcând din ea un fel de bancă centrală, către care gravitau toate băncile românești transilvănene până la 1918. Tot el are meritul că a sprijinit în calitate de director al "Albinei" convocarea Conferințelor Băncilor Române din Transilvania în perioada 1898-1906 și înființarea "Solidarității", Asociația Băncilor românești transilvănene, în anul 1907.

Cornel Diaconovici la rândul său, a fost acela care a avut inițiativa convocării Conferinței Băncilor Române, în perioada 1898-1906, și a elaborării căilor și principiilor unei profunde reforme a sistemului bancar românesc în vederea modernizării lui.

Ioan I. Lapedatu a continuat opera celor trei frunzași ai mișcării bancare românești, ridicând-o pe o treaptă

superioară. Contribuția sa la înființarea "Solidarității", a Băncii Generale de Asigurare, prima bancă românească de acest gen din Transilvania, la perfecționarea instituției revizorilor-experti, la organizarea unor conferințe ale acestora le-a creat prilejul unor autori să vorbească, pe drept cuvânt, de "Momentul Ioan I. Lapedatu în istoria economică a Românilor ardeleni".

Pe când Cornel Diaconovici a avut inițiativa promovării unei profunde reforme în vederea modernizării sistemului de credit și bancar al românilor transilvăneni la sfârșitul secolului al XIX-lea, Ioan I. Lapedatu are meritul de a continua această reformă, de a o perfecționa și de a ridica acest sistem pe o treaptă superioară. Se poate spune că Ioan I. Lapedatu a preluat de la Cornel Diaconovici un sistem bancar care începuse să se reformeze și să se consolideze, dar care mai avea nevoie încă de măsuri și schimbări pentru a deveni un sistem modern, la nivelul sistemului bancar internațional.

În data de 26 octombrie 1906 participanții la cea de-a V-a Conferință a Băncilor Române, luau act de demisia lui Cornel Diaconovici atât din funcția de secretar al Delegațiunii, cât și din cea de director și redactor al "Revistei Economice" și înlocuirea lui cu Ioan I. Lapedatu, pe atunci un tânăr director al "Băncii Ardeleana" din Orăștie, care se impunea prin scrierile sale și cunoștințele practice pe care le aplica în mișcarea bancară românească din Transilvania. În raportul la această Conferință, Cornel Diaconovici, fostul secretar al Delegațiunii și director al "Revistei Economice", motivând înlocuirea sa cu Ioan I. Lapedatu spunea: "am predat editura și redacția "Revistei Economice" valorosului meu colaborator de până atunci, D-lui Ioan Lapedatu directorul "Ardeleni" din

Orăștie, ale cărui calități distinse și studii vaste pe domeniul științelor financiare sunt cunoscute din numeroasele publicațiuni ce privesc afacerile de bancă și în special organizațiunea noastră de credit. Cred - își exprimă Cornel Diaconovici speranța, confirmată ulterior de trecerea timpului- că On.Delegațiune va consimți pe deplin cu trecerea "Revistei Economice" sub conducerea D-lui Ioan Lapedatu, care este la noi în țară necontestat cel mai distins publicist pe acest teren economico-financiar și prin urmare în primul rând chemata redacta organul oficial al băncilor noastre, - sper și nu mă îndoiesc-îl va ridica la un nivel mult superior celui de până aici".

Așteptările și previziunile lui Cornel Diaconovici, inițiatorul reformelor de consolidare a băncilor românești din Transilvania s-au adeverit pe deplin. Ioan I. Lapedatu (1876-1951), născut în Cernatul Săcelelor, absolvent al Școlii Superioare din Brașov, cu studii universitare la Budapesta, cu diplomă de profesor pentru școlile comerciale a dat o nouă dimensiune, superioară, publicisticii economice financiar-bancare transilvănene în primele două decenii ale secolului al XX-lea. El a pus la dispoziția publicului și a specialiștilor lucrări de contabilitate, de teorie și practică bancară, de analiză social economică, de asigurări, a scris numeroase studii publicate în "Revista Economică" dedicate reformei și perfecționării mecanismelor de funcționare ale băncilor, îmbogățind, astfel, scrisul românesc în acest domeniu. Lucrările sale sunt, în mare parte, și astăzi actuale. Din punct de vedere istoric ele prezintă o bogată sursă de documentare și informare cu privire la mișcarea bancară și evoluția științei financiar-bancare din Transilvania din etapa premergătoare Marii Uniri din decembrie 1918.

Dar Ioan I. Lapedatu nu a fost numai un mare publicist și om de știință. El a fost și un excelent organizator și bun manager al sistemului bancar românesc transilvănean. Prin contribuția sa la înființarea "Solidarității" și a coordonării activităților ei în calitate de secretar, a reușit să le dea românilor din Transilvania o organizație bancară, capabilă să le asigure progresul în domeniu și să le apere interesele naționale. Prin activitățile sale practice și publicistice, economistul transilvănean a dat un nou impuls formelor de credit, lărgind sfera de aplicabilitate a acestuia la industrie și comerț. Iar prin înființarea Băncii Generale de Asigurarea creat o nouă ramură de activitate în domeniul financiar-bancar al românilor din această parte a țării.

În istoria mișcării bancare românești -nu numai transilvănene- paralel cu istoria dezvoltării rețelei bancare, un loc de seamă va trebui să-l ocupe descifrarea contribuției lui Ioan I. Lapedatu la evoluția ideii de control și revizie bancară, de la idee la faptă, de la faptă la instituționalizare.

Adevărata măsură a capacităților economistului transilvănean și punerea în evidență a cunoștințelor profunde pe care le acumulase după o activitate publicistică, științifică și practică de două decenii în domeniul bancar și financiar și-au găsit aplicarea numai în România întregită. Nimeni în imperiul austro-ungar -nici cei de la Budapesta, nici cei de la Viena- nu i-a cerut părerea cu privire la problemele economice cu care se confrunta imperiul, și slavă domnului erau destul de multe.

Prima răspundere mai înaltă a fost aceea din Consiliul Dirigent, unde a fost numit secretar general la resortul

finanțelor. După Marea Unire și-a adus o valoroasă contribuție la discutarea și rezolvarea problemelor cu care se confrunta România din acea vreme și la elaborarea unei legislații economice și financiare adecvate. Încrederea de care s-a bucurat din partea oamenilor de stat, s-a concretizat în numirea sa în numeroase delegații și comisii la conferințe internaționale, în comisiile de reglementări ale unor probleme cu Austria și Ungaria după primul război mondial.

În perioada 1922-1928 a fost profesor titular al catedrei de finanțe publice și private la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industrie Cluj. În 1926 a fost ministru de finanțe în guvernul Averescu. În perioada 1928-1946 a îndeplinit funcția de Director, viceguvernator și guvernator al Băncii Naționale a României.

În anul 1936 - cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani - Academia Română l-a ales membru de onoare al său.

Credem că enumerarea câtorva contribuții la dezvoltarea gândirii și practicii din domeniul financiar-bancar din Transilvania, constituie un puternic argument pentru justificarea publicării acestei cărți dedicate marelui economist român. Iar dacă am reușit să dovedim că multe din ideile și chiar practicile sale sunt actuale, suntem convinși că argumentul nostru va constitui un suport pregnant în domeniul financiar-bancar românesc modern.

**Cluj-Napoca
mai 2000**

Autorii

CAPITOLUL I.

INTRODUCERE

1.1 Repere ale mișcării bancare a românilor din Transilvania

Evoluția rețelei de credit din Transilvania cunoaște o traiectorie asemănătoare cu a celei cooperatiste. Ca și în domeniul cooperatției, se vor înființa bănci ale populației românești, formând o rețea financiară autohtonă, bănci ale populației ungurești și ale populației săsești. Acestea din urmă având legături cu marile centre financiare din Viena, Budapesta și Germania.

Maturizarea relațiilor economiei de piață în Transilvania, atragerea românilor de aici tot mai mult în cadrul acesteia, a generat necesitatea fondării unei rețele bancare și de credit proprii, independente față de aceea a Austro-Ungariei. Militând pentru o asemenea rețea, intelectualitatea și oamenii de afaceri români au luat măsuri nu numai pentru realizarea în practică a ei, ci și în vederea propagării unor idei și teorii care s-o susțină în rândurile potențialilor depunători și beneficiari de credit din rândurile populației. Teoreticienii și oamenii de afaceri vedeau în credit calea principală de acumulare a capitalurilor și de întărire economică a românilor în raport cu naționalitățile conlocuitoare. Micii producători sperau că obținerea de credite avantajoase le va ajuta să evite ruina, care-i amenința tot mai mult către sfârșitul secolului al XIX-lea. În general creditul era destinat și scopului imprimării unor trăsături psihologice și de comportament economic: spiritul

de economisire, de prevedere, de asociere și cooperare economică, la care se adăugau mijloacele de luptă împotriva cămătăriei.

Creditului i se atribuiă funcții de ordin economic și social. Ba mai mult, în cazul românilor transilvăneni, lui i se acorda și o semnificație de ordin național. El va contribui la întărirea puterii economice a românilor, va duce și la emanciparea națională de sub dominația Imperiului austro-ungar.

Este adevărat, recunoșteau economiștii transilvăneni, creditul nu produce bunuri materiale, dar el are facultatea de a accelera procesele economice, inclusiv cele productive, de a menține o clasă numeroasă de mici producători în stare de independență economică, cu condiția ca acest credit să nu fie utilizat în scopuri consumative.

Contribuind la îmbunătățirea stării materiale a micilor producători, creditul, spuneau economiștii transilvăneni, este, totodată și o modalitate sigură de dezvoltare a capitalurilor naționale, adică a românizării capitalului și de rezistență în lupta de concurență cu burghezia altor naționalități conlocuitoare și presiunii capitalului cămătăresc care persista în Transilvania.

În contextul măsurilor și activităților conducătorilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea, băncile ca mobilizatoare (mijloc de concentrare și centralizare) ale

capitalului și întăririi puterii economice și materiale, erau considerate ca fiind o premisă fundamentală a eliberării naționale a românilor transilvăneni, iar creditul fiind un puternic mijloc în vederea îndeplinirii acestui deziderat.

Înființarea unor bănci ale națiunii române ca mijloc de promovare a unui credit românesc a fost dezideratul exprimat în mod public și insistent de către Simion Bărnuțiu în cuvântarea sa din 2/14 mai 1848 (în presă a fost exprimat mai devreme). Iar în ședința din 11/23 aprilie 1863 a Congresului Național Român din Sibiu, Ioan Pușcariu propunea: "O bancă hipotecară de credit pentru poporul țăran, fără deosebire de naționalitate". Aceste cereri și altele asemănătoare exprimate în întruniri publice și în presă nu s-au putut înlăptui pentru românii transilvăneni vreme îndelungată. Abia în anul 1872 începe să funcționeze prima și cea mai importantă bancă a românilor transilvăneni până la Unirea din 1918. Aceasta a fost "Albina", institut de credit și economii cu sediul central la Sibiu.

Înființarea unei rețele bancare, proprii, s-a bucurat de unitate din partea reprezentanților națiunii române. Este semnificativ faptul că, în timp ce inițial în a doua parte a secolului al XIX-lea existau două partide naționale românești (unul în Ardeal și altul în Banat), iar "Astra" și-a extins aria de activitate în Banat numai în anul 1905, în acțiunea economică de înființare a unei bănci a tuturor românilor transilvăneni a existat o singură mișcare pe întregul Ardeal, Banat, Maramureș și Crișana. În consiliul de administrație și din direcțiunea băncii "Albina" încă din 1871 au făcut parte conducători ai celor două partide naționale, ai "Astrei",

oameni de afaceri, moșieri, intelectuali etc. reprezentând din punct de vedere național toate părțile locuite de români – cu excepția Bucovinei – de sub dominația Imperiului dualist austro-ungar.

Din punct de vedere istoric, românii transilvăneni au început să-și înființeze instituții de credit mai târziu decât celelalte naționalități conlocuitoare. În anul 1880, ei aveau abia 3 instituții de credit. Timp de două decenii, 1872–1892, evoluția rețelei bancare românești număra doar 42 de bănci. În 1890 revenea o instituție de credit națională la 52.174 români.

Un avânt deosebit a luat mișcarea bancară românească în perioada 1893–1900. În acest răstimp s-au înființat 37 de societăți pe acțiuni și 22 de reuniuni, în total 59 unități de credit.

Din cele 97 de instituții de credit, înființate de români în perioada 1872–1900, 66 erau bănci propriu-zise, înființate ca societăți comerciale pe acțiuni, 31 erau societăți în formă de acțiuni sau însoțiri, de fapt, cooperative de credit.

Băncile înființate în această perioadă erau în general bănci mici și în centre cu populație mai redusă. Ele completează rețeaua încheiată la 1892, lărgind zona de influență a creditului românesc.

Sfârșitul perioadei este marcat prin două fapte majore:

- a) înființarea celor dintâi cooperative raiffeisen;
- b) începuturile organizării băncilor românești din Transilvania într-o organizație specifică profesională: Conferința băncilor române (25 iunie 1898). La această dată se creaseră

premisele unei conduite comune pentru băncile românești, care începând să se înmulțească simt deja nevoia acută a unui sistem în care să se angajeze și de o directivă precisă.

Bilanțul comun al băncilor românești la 1900 arăta următoarele date semnificative: capitalul era de 9.631.156 coroane ceea ce reprezenta o creștere de opt milioane față de anul 1892. Rezervele de 3.254.501 coroane însemnau aproximativ 1/3 față de capital, în urcare comparativ cu anul 1892 când reprezentau 1/5. Depunerile spre fructificare ajung la 34.953.431 coroane față de 18 milioane în 1892. În bilanțul general pe 1900 ele reprezentau 14%, față de 18% în 1892.

În perioada 1901–1914 s-au depus mari eforturi de clarificări în activitatea băncilor românești. Numărul lor sporește; activitatea se diversifică, apropiindu-se de sistemul și structura băncilor moderne ale perioadei, existente în țările cu economie capitalistă avansată. Între anii 1901–1914 au luat ființă 175 de instituții de credit românești din care 102 societăți pe acțiuni, iar 73 ca reuniuni sau însoțiri. Dar "însoțirile" trăiau la umbra unor bănci mari sau societăți care le îndrumau. Rețeaua de bănci într-un fel s-a completat, ceea ce a dus la accentuarea concurenței între băncile românești. Anul 1912 marchează fondarea societății de asigurare (Banca generală de asigurare, 1 ianuarie 1912).

Dezvoltarea capitalului bancar în ultima treime a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea a fost rezultatul creșterii și centralizării capitalului investit în producția materială; băncile fiind utilizate ca mijlocul cel mai puternic de favorizare și accelerare a acestui proces. Totodată, sporirea cererii de credit din partea marilor

producători agricoli, atrași tot mai mult în circuitul producției de mărfuri și necesitatea de a rezista concurenței, evitând ruina economică, au accentuat și mai mult procesul de concentrare a unor capitaluri bănești în diverse institute bancare.

Relevând necesitatea concentrării capitalurilor în instituții bancare, Petra Petrescu, unul din primii cercetători și analiști ai evoluției rețelei bancare românești din Transilvania, scria încă în anul 1890: "Este afară de toată îndoiala, că asocierea de capitaluri este cel mai puternic mijloc pentru prosperarea indivizilor, a societăților și a popoarelor. Câte lucruri mărețe ar rămâne și ar fi rămas neîmplinite – remarca autorul citat–, dacă n-ar fi asocierea de puteri, de capitale".¹ Lipsa ori insuficienta dezvoltare a instituțiilor de credit era apreciată ca o frână în calea dezvoltării economice.

Creditul era considerat ca fiind factorul principal al economiei "nervul de viață al producției".

Bazați pe teoria celor trei factori ai lui J.B. Say, economiștii români scriau că producția este alcătuită din trei factori de producție: a) pământul; b) munca și c) capitalul sau creditul. Factorul cel mai important din aceștia – apreciau ei – este însă creditul, pentru că, cu el se poate cumpăra pământul și munca, iar problema producției, nu este decât o problemă de credit (unde creditul este organizat și lesnicios, acolo produce prisosul și propășirea, unde creditul este scump mănâncă întregul venit, acolo produce stagnarea și unde creditul este atât de urcat încât mistuie chiar din întreg,

---

¹ Petra Petrescu, *Institutul de bănci din Transilvania, în Gazeta Transilvaniei, Anul LII, nr. 71 din 28 mai (9 apr.) 1890.*

cum se întâmplă la noi acolo trebuie să pricinuiască înapoierea.

Majoritatea românilor producători erau mici proprietari agricoli, nevoiți să recurgă, adeseori, din cauza inexistenței sau a slabei rețele de credit, la credite deosebit de scumpe cu dobânzi foarte mari, consecința acestei înglodări în datorii era fie ruina lor completă, fie ipotecarea în condiții oneroase a proprietăților. Cu cât proprietatea era mai mică, cu atât era mai greu apăsată de sarcini ipotecare. Și micii proprietari erau în special românii. Ei împrumutau sume mici, plăteau, însă dobânzi mari, care înghițeau aproape în întregime plusprodusul creat iar uneori și din capitalul investit în agricultură, frânându-le astfel dezvoltarea. La sfârșitul secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea, economiștii transilvăneni propuneau un credit preponderent agrar, adecvat necesităților micilor producători, ceea ce însemna că preponderența în clientela băncilor românești putea să fie numai țărâniea, în special cea românească.

Țăranul era – după părerea lui U.T. Mihaiu – nu numai un muncitor harnic și cinstit, el a fost și luptătorul cel mai rezistent în decursul istoriei. "El (țăranul n. a.) Este soluția practică între muncă și capital, el – scria același publicist – este posesorul propriu al mijloacelor de producție și acoperă venitul său din muncă, cu produsele sale. Dar țăranul nu-i numai muncitorul ideal, ci capitalistul ideal, lucrătorul său propriu pe moșia sa proprie. Numai la el aflăm alianța organică între capital și muncă armonic întruchipată în

unitatea personalității sale: [...] el este purtătorul datinelor și al patrimoniului neamului său".² Totuși această împletire suigeneris a concepției celor trei factori ai lui J. B. Say cu factori de ordin etic și moral a încercat să demonstreze că creditul poate și trebuie să urmărească nu numai scopuri de ordin economic, ci și de ordin moral, de echitate socială etc.

Deși mai lent, datorită existenței unor puternici factori care i se opuneau, rețeaua de bănci s-a dezvoltat – după cum am văzut – într-o măsură apreciabilă la confluența dintre secolul al XIX-lea și la secolul al XX-lea. Dar, cu toate acestea băncile românești erau slab reprezentate în rețeaua și capitalul bancar din Ungaria. Ele reprezentau abia 2,82% din numărul băncilor din Ungaria, iar suma totală a bilanțului abia 1,18%. După datele publicate de "Revista Economică", la sfârșitul anului 1899 capitalul social al tuturor institutelor de credit din Ungaria era de 595,1 milioane de coroane și al celor românești de 8,87 milioane de coroane. Deci băncile românești dispuneau de a 65-a parte din capitalul tuturor băncilor existente la acea dată în Ungaria. Sumele depuse de instituturile bancare din Ungaria erau în 1899 de 1.772 milioane de coroane, la cele românești de circa 32 de milioane, deci o proporție de 1:55".³ Totuși activitatea

² U. T. Mihaiu, *Politica băncilor noastre, în vol. Toader Ionescu, Idei și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890-1918)*. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985, p 207-208.

³ *Ibidem*, p. 163 *Datele ilustrative din acest paragraf sunt extrase din următoarele lucrări: Kompas Românesc Anul I, Sibiu 1993; Anul II, Sibiu 1994; Anul III, Sibiu 1995; Anul IV, Sibiu 1996; Anul V; Sibiu 1998; Brote, E., Organizațiunea creditului prin băncile românești. Arad, Tipografia George Nichin, 1909; Petra, N.N., Monografia Institutului de credit și economii, Albina, 1872-1897, Sibiu, 1897; Petra, N.N., Băncile românești din Ardeal și Banat. Ed. Cartea Românească.*

băncilor românești a cunoscut un progres demn de luat în seamă, provocând uimire și adeseori invidie, atrăgând asupra lor, de multe ori acuzații grave – e drept absolut nefondate – din partea unei părți a presei oficiale și neoficiale ungurești.

Majoritatea băncilor românești au luat naștere ca societăți pe acțiuni cu un capital format din acțiuni nominale. Percepând dobânzi mai mici au dobândit destul de repede încrederea populației, depunerile crescând peste ritmul scontat. Sursa banilor lichizi o constituiau pentru băncile românești, depunerile spre fructificare.

Dezvoltarea băncilor românești a contribuit la formarea și evoluția unei intelectualități, care, silită de împrejurări nefavorabile ar fi emigrat, slăbind prin aceasta poziția națională a românilor transilvăneni, lipsindu-i de o pătură conducătoare, i-a ferit și pe mulți mici producători de ruină și înfeudare de către capitalul unguresc. Din veniturile lor, băncile românești au acordat ajutoare în scopuri culturale și naționale: subvenții pentru școli, premii și burse pentru elevi și studenți români, contribuții la mesele școlarilor și studenților etc.

Băncile au reprezentat organizația economică care a corespuns cel mai bine intereselor tuturor claselor și păturilor sociale ale românilor din Transilvania de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Datorită spiritului național de care au fost animați conducătorii acestor bănci au contribuit efectiv la o serie de acțiuni pe linie economică, culturală, politică, națională, facilitând astfel crearea unor

condiții absolut necesare emancipării economice, naționale și culturale. Băncile au subvenționat pregătirea unor cadre, au sprijinit rețeaua de învățământ românesc, au patronat unele acțiuni de ridicare a nivelului de cunoștințe economice și culturale ale țărănimii, au finanțat unele inițiative pe plan cultural etc.

Sfera de activitate, metodele și structura capitalului cu care au operat le-a imprimat băncilor transilvănene caracterul unor institute financiare țărănești. Ele au contribuit esențial la lupta de rezistență împotriva stăpânirii ungurești care intenționa de a rețea, pur și simplu, mișcarea românilor spre bunăstarea economică. Izvorâte din necesitatea de a apăra țărânul român de *cămătarii alogeni*, s-au bazat numai pe *bruma de bani* pe care acesta a acumulat-o muncind, vărsându-și sudoarea frunții. Au fost deci obligate, ca bănci comerciale să-și limiteze sfera de activitate la susținerea vieții economice a satelor. După cum remarca renumitul finanțist român, Victor Slăvescu, în anul 1921, băncile românești din Transilvania aveau un caracter mai mult *defensiv-economic*. Împrejurările în care acționau nu le-a permis să joace un caracter ofensiv.

Venind în apărarea gospodăriei țărânului transilvănean, băncile l-au ajutat cu credite productive îndemnându-l la economisire, l-au pus la adăpost de orice încercare de înfeudare economică pe care o urmărea stăpânirea ungurească. Tot ele l-au ajutat să dobândească și pământ.

De aceea ele nu trebuie judecate numai după cifrele din bilanțurile anuale. Ele, am văzut mai sus, au jucat un rol

---

1935.

multiplu economic, cultural, social, național etc. Acest rol poate fi și mai bine evidențiat dacă avem în vedere că au lucrat sub o stăpânire care urmărea "să maghiarizeze și pietrele", se găseau mereu sub amenintare, întinzându-li-se curse de tot felul la tot pasul.

Creșterea profiturilor a fost și ea un prilej de stimulare a găsirii celor mai adecvate căi de obținere și sporire și mai accelerată a lor. Profitul băncilor românești era în anul 1897 de 556.688 de coroane, în 1905 de 2.285.303 coroane, iar în 1910 de 3.618.935 coroane. Deci în decurs de 13 ani, profiturile băncilor au crescut de aproximativ 6,3 ori.

Având beneficii care creșteau de la an la an, băncile au putut asigura în mod constant dividende superioare dobânzilor ce se acordau sumelor depuse spre fructificare. Ca urmare, încă de la începutul secolului al XX-lea și mai ales spre sfârșitul primului deceniu, încep să se înființeze numeroase bănci cu caracter exclusiv de concurență, de înfruntare a celor existente. Chiar în aceeași localitate, deși exista o bancă, se înființa o a doua, și o a treia bancă românească, în ciuda faptului că numărul populației era restrâns.

Faptul că se înființau mereu bănci românești sau filiale cu capital redus le provoca băncilor românești mari greutate în adaptarea la cerințele timpului, când concentrarea producției și a capitalului luase proporții uriașe, încât băncile mici și foarte mici nu-i mai puteau face față. Proportțiile creditului cerute de producție și rețeaua comercială erau tot mai mari. Este adevărat și faptul că băncile românești înregistrează în mod constant o evidentă prosperitate - an de an au crescut capitalurile, a crescut valoarea operațiunilor

efectuate ca și suma totală a profiturilor. Dar specialiștii, cunoscători ai fenomenului bancar constată la începutul secolului al XX-lea o serie de "defecțiuni organice" ale sistemului bancar românesc transilvănean și trag un semnal de alarmă. Ei avertizează, că pe vechiul făgaș nu se mai putea prospera multă vreme, că stagnarea va veni brusc dacă nu se vor lua măsuri conforme cu cerințele progresului economic în general și ale celui financiar și de credit în special. Se impuneau măsuri și modalități care să adapteze băncile românești la noile dimensiuni sporite ale producției, circulației și altor forme de desfășurare ale economiei. În fata băncilor au apărut deci noi exigențe la începutul secolului al XX-lea. Presa și literatura de specialitate a perioadei va reflecta tot mai susținut o amplă preocupare pentru așezarea activităților bancare pe baze cât mai științifice, ținându-se seama de toate realizările și schimbările epocii în acest domeniu. Se susține tot mai mult ideea și practica unei "reformă a băncilor române" și necesitatea "consolidării instituțiilor noastre financiare".

Economiștii mai clarvăzători și-au dat seama că nu se mai putea merge pe linia înmulțirii numărului de bănci, că devenise absolut necesară consolidarea celor existente, centralizarea lor într-un mănunchi mai restrâns, dar cu forțe economice sporite. Asocierea, adică centralizarea băncilor, avea o importanță vitală pentru consolidarea băncilor românești. Ea era determinată de factori de ordin financiar: concentrarea și centralizarea capitalurilor era echivalentă cu concentrarea și centralizarea forței economice, organizatorice, naționale și politice a burgheziei și

intelectualității românești, care le crea posibilitatea să trateze pe poziții de egalitate nu numai problemele de ordin economic, ci și probleme de ordin național și politic.

Străduința de consolidare a băncilor românești s-a manifestat mai ales în insistența cu care se pleda încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru înființarea unei asociații care să coordoneze și să dirijeze întreaga activitate bancară. În acest scop a avut loc în 25 iunie 1898 la Sibiu prima conferință a directorilor de bănci românești din Transilvania. Acesteia i-au urmat încă patru Conferințe. Conferința din 1907 a hotărât constituirea unei asociații a băncilor românești din Transilvania căreia i s-a dat numele de "Solidaritatea", cu organe executive de conducere, cu dreptul de revizie și control a activităților băncilor asociate etc.

Realizarea statului național unitar român a creat un mediu favorabil și pentru dezvoltarea sistemului bancar din Transilvania. Acesta reintră în economia națională românească, contribuind la formarea complexului economic național. Dar la tot ce reprezenta viața economică națională românească, deci și viața financiar-bancară trebuie să se modeleze, după noul centru de orientare- Bucureștiul. Desigur o asemenea schimbare de direcție nu s-a putut îndeplini atât de ușor, ea a necesitat o perioadă, destul de îndelungată de tranziție.

Unirea a lichidat situația nefirească generatoare de efecte economice negative - de existență a două organizații de credit românesc. Ea a permis unificarea organizației de credit pe întregul teritoriu al României. Devenise posibil ca băncile românești din Transilvania să-și transforme funcția lor defensivă în funcție ofensivă; ele nu mai erau tolerate,

erau la ele acasă. Dar și ele trebuiau să participe la politica de "naționalizare a vieții economice românești".

După o anumită perioadă de nesiguranță și dezorientare (1918-1920) care a urmat imediat după încheierea primului război mondial și în special după dificultățile create de preschimbarea coroanelor, a urmat o epocă de refacere și chiar de avânt bancar.

În anul 1918 existau în întreaga Românie 486 de bănci, cu un capital social de 711.264 mii lei. În Transilvania erau 171 bănci (36% din numărul total al țării) cu un capital social de 115.334 mii lei (16% din total pe țară). Deci forța financiară a băncilor transilvănene era slabă în comparație cu numărul lor".⁴

Stabilizarea și refacerea economiei românești distrusă de război a impulsionat și comerțul de bancă. Iau ființă noi bănci, dar și cele vechi se regroupează. Băncile transilvănene depășesc în majoritatea lor caracterul de "bănci locale".

Cea ce este important însă este faptul că băncile nu numai că depășesc starea de "bănci locale", ci încep să-și reorienteze tot mai mult creditul (proces inițiat, dar cu rezultate mai slabe, de "Solidaritatea" încă înainte de 1918) spre finanțarea întreprinderilor industriale noi sau dezvoltarea celor deja existente.

Vechile și noile bănci din Transilvania ca *Banca Agrară* din Cluj, *Banca Centrală* din Cluj, *Casa Generală* de economii și *Banca Albina* din Sibiu ș.a. au participat la înființarea ori dezvoltarea sau sporirea capitalurilor unor întreprinderi cum

⁴ Vezi Aurel Giurgiu, *Implicațiile Unirii asupra creditului bancar transilvănean, în vol. Studii de istorie a economiei și gândirii economice românești. Cluj-Napoca. Ed. Dacia, 1979, p.81.*

ar fi: Întreprinderea de porțelan "Iris" din Cluj, "Întreprinderea Forestieră Română", "Fabrica de vagoane Arad", "Uzina Domeniilor din Reșița", "Industria Sârmei" etc.

Treptat, dar consecvent cifra băncilor și puterea capitalului bancar, alături de cel din întreaga țară, sporesc.

"În decurs de 6 ani numărul de bănci din Transilvania a crescut cu 164 unități noi, de la 171 la 355, iar capitalul de 117.187 mii lei la 1.108.016 mii lei, deci cu 990.829 mii lei. Dar dacă în anul 1919 o bancă dispunea în medie de 662 mii lei, în anul 1925, dispunea în medie de 3.151 lei, deci de o putere economică de peste 4,6 ori. Tabloul activităților celor 355 de lucrări este cu mult mai divers față de 1919, atât în privința capitalului social cât și în privința operațiunilor. În spatele acestei medii de 3.151 mii lei se află o repartizare foarte inegală a repartiției capitalurilor. În timp ce 306 (86,2) bănci aveau în medie un capital de 1640 mii lei, un număr de 10 bănci (3%) din total aveau în medie un capital de 30.400 mii lei. Institutul de credit financiar din Sibiu, "Albina", dispunea de un capital de 52.000 mii lei iar *Banca Agrară* și *Banca Centrală* din Cluj, dispuneau fiecare de un capital de 50.000 mii lei".⁵

După 1925 se observă o creștere semnificativă a puterii economice a rețelei băncilor transilvănene. Creșterea nu s-a datorat sporirii numărului de bănci, ci dezvoltării și întăririi celor existente. Dacă, în anul 1926, existau 367 de bănci, cu 12 mai mult decât în anul precedent, în anul 1930, numărul lor scade la 331.

⁵ Vezi *Ibidem*, p. 83-84.

În schimb, capitalul lor social crește de la 1.370.034 mii lei în 1926 la 2.413.996, în 1930, revenind 7.296 mii lei în medie pe unitatea bancară, de 2,3 ori mai mult decât în 1925 și de 11 ori mai mult față de anul 1919, anul începerii integrării organice a vieții economice bancare transilvănene în complexul economic național românesc. Numărul băncilor cu capital peste 20.000 de lei crește de la 10 la 28 în anul 1930, iar dintre acestea 7 aveau un capital de peste 75.000 mii lei. Faptul că, în 1930 exista 1 bancă cu un capital peste 154.000 mii lei, 1 cu capital de 130.000 mii lei și 2 bănci cu capital a 100.000 mii lei, că 14 bănci dețineau aproape 46% din capitalul social al sistemului bancar relevă că sistemul bancar românesc din Transilvania se încadra tot mai organic în sistemul de credit al capitalismului românesc.⁶

Ele nu mai jucau rolul de cenușereasă pe care li-l rezervaseră cercurile dominante din Imperiul Austro-Ungar înainte de Marea Unire din 1 decembrie 1918.

Crearea, dezvoltarea, perfecționarea și modernizarea rețelei de bănci românești în Transilvania a fost rodul eforturilor și inițiativelor unor mari personalități care s-au născut și au trăit pe aceste meleaguri ale patriei noastre. Din multitudinea reprezentanților gândirii și acțiunii bancare românești transilvănene amintim pe: George Barițiu, Visarion Roman, Ion Roman, Partenie Cosma, Petra N. Petrescu, Cornel Diaconovici, Constantin Popp, Romul Simu. Contribuțiile tuturor acestora au fost enorme. Dar cei care au reușit să aducă sistemul bancar românesc în modernitate, să-l

⁶ *Ibidem*

perfecționeze conform cerințelor stadiului atins de economie la începutul secolului al XX-lea au fost Cornel Diaconovici și Ioan I. Lapedatu. Acesta din urmă a avut șansa spre deosebire de ceilalți amintiți, să-și aplice marile sale capacități intelectuale și cunoștințe teoretice însușite în domeniul financiar bancar și în România întregită după Marea Unire din 1 decembrie 1918.

Concepția și activitatea lui Ioan I. Lapedatu în perioada premergătoare realizării statului național unitar român, va constitui subiectul preocupărilor noastre în lucrarea de față pe care o prezăntăm publicului cititor, dornic de a cunoaște trecutul istoriei gândirii economice românești.

1.2 Date din viața și activitatea lui Ioan I. Lapedatu

Ioan I. Lapedatu, s-a născut la 2/14 septembrie 1876 în Cernatul Săcelelor - Brașov. A fost frate geamăn cu Alexandru I. Lapedatu. În luna martie 1878 - când cei doi copii aveau vârsta de aproximativ un an și jumătate - au rămas orfani de tată. Tatăl lor, născut la 6 iunie 1844 în satul Colun, a fost profesor de limbi clasice la Gimnaziul Mare (liceul) public ortodox Român din Brașov. Făcuse studii în Franța și Belgia. Faptul că tatăl lor nu funcționase ca profesor decât 7 ani, neîndeplinind minimul de ani de serviciu, urmașii săi nu au avut dreptul să obțină pensie de urmaș sau ajutor. Copilăria le-a fost grea, plină de privațiuni.

Referindu-se la copilăria sa, Ioan I. Lapedatu în "Memorii și amintiri" o numește "o copilărie tristă". O nouă căsătorie a mamei sale nu le-a adus celor doi siguranța

materială. Perioada de studii a fost austeră și plină de griji pentru cei doi gemeni.

Ioan I. Lapedatu a urmat cursurile clasei întâi primare în anul 1884-1885, la școala confesională din Cernatu. Apoi a urmat în 1885-1886 clasa a II-a la școala particulară din Iași, "Institutul Schank", iar în perioada 1886-1888 clasa a III-a și clasa a IV-a la Școala de stat din "Sărărie" Iași; a urmat în anii 1888-1891 clasele I -III de liceu la Iași iar între 1893-1894 clasa a IV-a de liceu la Brașov. În perioada 1895-1898 a urmat cursurile Școlii comerciale superioare din Brașov, unde, în anul 1898 și-a luat Bacalaureatul cu distincție. În același an, 1898, se înscrie la Universitatea din Budapesta. Ioan I. Lapedatu, după mărturisirile sale, a urmat la Budapesta în același timp cu cursurile de la Universitate și cursurile Seminarului pentru pregătirea profesorilor de școli comerciale superioare.

În anul 1902 a trecut așa numitul examen fundamental, de profesor, iar în luna mai a anului 1904 trece examenul de specialitate obținând diploma de profesor pentru școlile comerciale superioare.

Economistul Ioan I. Lapedatu s-a ancorat adânc în viața socială și publicistică încă din anii de liceu și ai vieții universitare.

În ultimii ani ai liceului și în timpul studenției a ținut conferințele "Brașovul industrial și comercial" (1897), "Românii săceleni, cauzele decadenței lor economice" (1899), a publicat studiul "Teoria asigurărilor asupra vieții", "Adam Smith, sistemul său de economie politică". Toate acestea și alte studii și conferințe din timpul studenției au fost publicate în "Gazeta Transilvaniei", "Lucaefărul", "Revista Economică",

căreia timp de două decenii îi va conferi o înaltă ținută publicistică și documentară în domeniu.

După ce a obținut diploma de profesor pentru Școlile comerciale superioare, în anul 1904, Ioan I. Lapedatu s-a stabilit în orașul Sibiu. Iată cum descrie însuși economistul nostru, stabilirea sa la Sibiu: "Mă întorceam cu diploma în buzunar, dar pentru mine se punea acum o problemă mai grea. Întrebarea era ce să fac? La Școala Comercială Românească din Brașov, nu era nici o catedră liberă, iar oferta ce mi s-a făcut, să ocup o catedră liberă la o școală comercială superioară din Buda, o refuzasem. Gândul meu era, să rămân cu orice preț în Ardeal.

Pe când îmi frământam mintea asupra viitorului meu, am aflat că s-a făcut vacantă funcțiunea de secretar secund la "Asociațiunea" de la Sibiu. Funcțiunea aceasta până atunci fusese ocupată de Ilie Beu. Remunerația însă era foarte modestă. Abia 50 coroane pe lună, însă mi se spunea, că funcțiunea va fi reorganizată și că în noul buget, cu începere de la 1 ianuarie 1905, salariul va fi de 1600 coroane [...]. M-am hotărât să concurez și eu la acest post. Am fost ales cu unanimitate. Eram obligat să-mi ocup postul cu începutul anului următor, 1905. Eu însă m-am dus deja în noiembrie la Sibiu și m-am prezentat la noul post. Am fost primit de dr. Cornel Diaconovici, care făcea funcțiunea de prim secretar și care mă cunoștea de când începusem să colaborez la "Revista Economică".⁷

Perioada de aproape un an petrecută la Sibiu ca secretar secund al "Asociației" transilvane i-a fost de bun

augur economistului. Lucrând sub directa îndrumare a lui Cornel Diaconovici a învățat de la acesta satisfacția "lucrului bine făcut", obișnuindu-se cu exactitatea lucrărilor de secretariat, care-i vor folosi în mod nemijlocit în executarea lucrărilor de bancă. Totodată, cu ocazia unui voiaj făcut la Orăștie din însărcinarea "Asociațiunii", făcând cunoștință, cu conducătorii Băncii "Ardeleana" din localitate, aceștia dându-și seama de calitățile lui Ioan I. Lapedatu i-au propus postul de secretar al băncii, devenind în scurt timp directorul executiv al acesteia.

Tot în anii 1904-1905 petrecuți la Sibiu, noul absolvent de învățământ economic, devine colaborator intern al "Revistei Economice", scriind în fiecare număr, devine și colaborator al Conferinței Directorilor Băncilor Românești, din partea căreia primește diferite însărcinări de rezolvat. Înainte de a-și lua noul post de secretar al "Ardelenei", aceasta l-a trimis pe cheltuiala sa să facă o practică de șase luni la Viena și Budapesta. La Orăștie Ioan I. Lapedatu a rămas până în anul 1911.

La "Ardeleana" - scrie economistul transilvănean - am căutat să reorganizez această bancă pe baze moderne. Institutul a luat o mare dezvoltare, s-a sporit capitalul social, în condițiuni foarte avantajoase pentru instituție. Au sporit foarte mult depunerile la bănci, și cu deosebire la Banca Austro-Ungară".⁸

În perioada cât a locuit la Orăștie, 1906-1911, Ioan I. Lapedatu a întreținut legături foarte strânse și cu mișcarea bancară și culturală din Sibiu.

⁷ Ioan I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, Institutul European, Iași, 1998, p. 69-70.

⁸ *Ibidem*. p. 96.

În 1906, Cornel Diaconovici transferându-se la București i-a predat acestuia proprietatea și direcția "Revistei Economice", tot el preluând și funcția de Secretar al Delegațiunii Băncilor Românești. "Revista Economică" era redactată la Orăștie, dar continua să apară la Sibiu. Tot în perioada cât a funcționat la Orăștie, bancarul român avea strânse legături cu Banca Austro-Ungară și cu alte bănci din Budapesta. Ca recunoaștere a meritelor sale, Asociația Institutelor financiare din toată Ungaria l-a ales în Consiliu, iar pe Partenie Cosma în Direcțiune. Transformarea Delegației Băncilor într-o asociație cu denumirea de "Solidaritatea" și toată munca și activitatea legată de acest proces, se poate spune fără teama de a exagera, că a apăsât aproape numai pe umerii săi. Iar în practica activității acestei asociații au fost introduse tot ideile acestuia. Vom vedea aceasta în amănunțime când vom analiza rolul său în introducerea controlului extern obligatoriu, condițiile primirii în asociație, munca de elaborare a statutelor, a instrucțiunilor etc.

"În toamna anului 1911, - marchează momentul, ca fiind deosebit de important în viața sa și a activității bancare, însuși Ioan I. Lapedatu- am venit la Sibiu, luând conducerea societății de asigurări, la a cărei înființare avusesem, fără exagerare, partea cea mai însemnată. Continuum a fi colaborator la "Revista Economică" și îndeplineam și funcția de secretar al "Solidarității" [...] anii 1912, 1913 și 1914, până la izbucnirea războiului mondial, au fost dintre cei mai productivi și mai frumoși în activitatea economică a românilor din Ardeal. "Solidaritatea" se ridicase la un pedestal foarte înalt. Își stabilise prestigiul său, nu numai în cercurile românești, dar era cunoscută și apreciată în toate cercurile de specialitate din fosta monarhie. Adunările ei generale erau

adevărate sărbători. Tot asemenea conferințele revizorilor-experti, la care participau și reprezentanți ai Băncii Austro-Ungare".⁹

Izbucnirea primului război mondial - în August 1914 - a perturbat activitatea "Albinei" a întregii rețele bancare românești și deci și a "Solidarității". Asupra "Albinei" planau fel de fel de suspiciuni din partea autorităților ungurești. Din ordinul Ministrului de Interne, prin 1916, a fost pusă sub supravegherea Poliției de graniță din Sibiu.

Dar rețeaua de bănci românești era adeseori amenințată nu numai direct, ci și indirect. Încă în anul 1914 se intenționa înființarea unei Centrale a Institutelor Financiare, care să-și extindă controlul extern obligatoriu asupra tuturor băncilor din Ungaria. La conferința în care s-a discutat despre întemeierea și scopul acesteia, Ioan I. Lapedatu participând și el, a spus că este de acord cu Controlul, dar el nu poate fi aplicat băncilor românești, deoarece ele au organizat acest control prin propria lor asociație - "Solidaritatea". Din cauză că "Albina" era supravegheată de poliție, relatează Ioan I. Lapedatu, ședințele ei din 1915-1916, se țineau sub supravegherea poliției. Arestări, rețineri, bănueli, cercetări din partea poliției, suspiciuni din partea unor colaboratori etc., acestea erau condițiile vieții lui Ioan I. Lapedatu în perioada 1914 -1918, până la Marea Unire din 1 decembrie 1918.

⁹ *Ibidem. p. 97.*

1.3 "Spre un viitor mai bun !"

Dar iată că a venit și timpul pentru economistului român să scrie în "Revista Economică" un articol cu titlul de mai sus în care își manifesta bucuria și certitudinea că pentru transilvăneni unirea cu Țara va pune capăt unor suferințe și vicisitudini de care au avut parte aproape un mileniu. Iată ce scria Ioan I. Lapedatu în ajunul marelui act de la 1 decembrie 1918:

"Evenimentele se desfășoară cu putere elementară. Ceea ce acum o săptămână am semnalat în coloanele revistei noastre: apropiata împlinire a aspirațiilor și pretensiunilor noastre legitime, vedem împlinindu-se sub ochii noștri.

Nota lui Wilson, prin care se recunoaște poporului român, în și afară de regat, dreptul unității naționale, a accelerat deznodământul, așteptat cu atâta ardoare de întreaga suflare românească: deplina libertate și unire a Românilor de pretutindeni într-un singur și nedespărțit stat național.

Frații noștri din Bucovina deja de o săptămână respiră aerul liber al unei țări libere, după ce exercitând dreptul de liberă dispoziție asupra sorții lor, în o măreață adunare națională ținută în Cernăuți, au declarat alipirea Bucovinei la Români, iar Sfatul național român din Arad, precum aflăm în momentul de a încheia foaia, asemenea a *hotărât ieri: alipirea tuturor teritoriilor locuite de Români, a Ardealului și a părților mărginașe la statul român.*

Dezrobirea noastră politică decretată prin înalta noastră stăpânire națională este totodată și dezrobirea noastră economică. Nu vom mai fi, ca până în trecutul

apropiat, copiii mașteri ai patriei noastre. Vor înceta nedreptățile, piedicile volnice și meșteșugite puse chiar și dezvoltării noastre firești economice. Fii liberi ai unui popor liber și independent, vom putea să ne dezvoltăm și noi liberi după aptitudinile și vredniciile noastre spre un viitor mai bun și mai fericit".¹⁰

Dacă speranțele lui Ioan I. Lapedatu s-au adevărat pentru toți transilvănenii, pentru el personal, dezrobirea economică și politică i-au creat posibilități deosebit de favorabile pentru a da măsura capacității lor sale și a-și pune în evidență cunoștințele profunde pe care le acumulase după o activitate științifică, publicistică, și practică de două decenii în domeniul bancar. Până în 1918, Ioan I. Lapedatu era cunoscut doar în Transilvania. Îl cunoșteau românii transilvăneni. Îl mai cunoșteau unii specialiști și conducători ai unor bănci din imperiul austro-ungar care îi apreciau la justa lor valoare cunoștințele și rezultatele în domeniul financiar-bancar. Se făcuse cunoscut ca publicist în domeniul financiar și bancar. Dar și aceste lucruri le cunoșteau doar românii și câteva persoane interesate din imperiu.

Situația s-a schimbat radical pentru economist după Marea Unire consfințită prin actele elaborate la 1 decembrie 1918.

Prima răspundere mai însemnată a fost aceea din Consiliul Dirigent, unde a fost numit secretar general la resortul finanțelor.

După Marea Unire a fost ales de mai multe ori deputat și senator în diferite legislaturi în perioada 1922-1932, unde

¹⁰ "Revista economică", nr. 46 din 16 dec. 1918, p. 1.

și-a adus o valoroasă contribuție la rezolvarea problemelor cu care se confrunta România din aceea vreme și la elaborarea unei legislații adecvate. Încrederea de care s-a bucurat din partea oamenilor de stat s-a concretizat în numirea sa în numeroase delegații și comisii la conferințe internaționale, în comisii de reglementări ale unor probleme cu Austria și Ungaria după primul război mondial.

În 1921 a fost numit Președinte al Comisiei pentru lichidarea afacerilor financiar publice și private dintre România și Ungaria. Tot în acel an a fost numit delegat la Conferința statelor succesoare ale fostei monarhii austro-ungare la Roma și expert pe lângă delegația română la Comisia de reparații de la Paris, pregătind memoriile ce relevau chestiunea repartizării datoriei publice a fostei monarhii dualiste austro-ungare.

În anul 1922 a fost numit delegat cu însărcinări speciale pe lângă Comisiunea de reparații de la Paris. În anii 1923-1924 a luat parte la Conferința româno-ungară de la Budapesta. În anul 1925 a fost delegat la conferința statelor succesorale de la Praga. În anul 1928 a fost membru al delegației române care a tratat și încheiat acordurile financiare de la Berlin, iar în anul 1929 a participat la Amsterdam unde s-a discutat Clauza Legii de stabilizare.

A participat, printre altele, la Conferințele dintre Băncile de Emisiune ale statelor, 1934 la București, 1935 la Belgrad, 1936 la Praga și la Conferința Balcanică de la Ankara.

În perioada 1922-1928 a fost profesor titular al catedrei de finanțe publice și private de la Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale din Cluj.

În anul 1926 a devenit Ministru de Finanțe al țării în guvernul generalului Averescu.

În perioada 1928-1946 a îndeplinit funcția de Director, guvernator și viceguvernator al Băncii Naționale a României.

Enumerarea funcțiilor și participărilor în diferite delegații și la conferințe internaționale ale economistului român s-a voit mai degrabă să scoată în lumină faptul că românii în imperiul austro-ungar, chiar dacă erau înzestrați cu capacități extraordinare, voință și putere de muncă ieșită din comun nu li se creau posibilități de validare a acestor calități. Ei erau ținuți în umbră de statul ungar, în special. Făcea și aceasta parte din politica de deznaționalizare a celui stat hibrid și răuvoitor față de români.

Primind funcții politice, diplomatice, devenind membru al parlamentului, Ioan I. Lapedatu a obținut deci posibilitatea aplicării cunoștințelor sale la scară națională, depășind acel mediu obscur de director de bancă provincială la care era menținut înainte de Marea Unire. Orizontul aplicării cunoștințelor sale s-a lărgit la scară națională. A fost apreciat de foarte mulți mari oameni de stat din perioada interbelică: Take Ionescu, Nicolae Titulescu, mareșalul Averescu, Vintilă Brătianu, Mitiță Constantinescu, etc. Devenise deja cunoscut și apreciat chiar și peste graniță. Diferența dintre ceea ce putuse realiza în anii cât a trăit sub imperiul austro-ungar și ceea ce a devenit în România interbelică este enormă.

Ioan I. Lapedatu a decedat la 24 martie 1951.

1.4 Activitatea științifică și publicistică a lui Ioan I. Lapedatu

Contribuția școlii economice transilvănene la dezvoltarea gândirii economice românești a fost și până în prezent obiectul mai multor cercetări fundamentale de sinteză, a unor monografii dedicate analizei unor idei, sau curente, sau a unor micromonografii ale unor personalități care au avut preocupări economice, chiar dacă activitatea principală și pregătirea specială nu aparțineau domeniului economic.

Vom aminti în continuare câteva din cărțile și studiile apărute, care pun în lumină măsura contribuției gândirii economice transilvănene la elucidarea problemelor economice cu care s-au confruntat românii de-a lungul istoriei:

– Toader Ionescu, Probleme ale dezvoltării economice în opera lui G. Barițiu. În vol. Din gândirea economică progresistă românească, Editura Științifică, București, 1968, p. 285–340;

– Ivanciu Nicoale Văleanu, Toader Ionescu, Iuliu Pinczeș, Gândirea economică din Transilvania. Editura Academiei, București, 1981;

– Toader Ionescu, Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848–1918), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983;

– Toader Ionescu, Idei și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890–1918), Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1985;

– Ioan Lumperdean, Literatura economică românească din Transilvania la începutul epocii moderne, Editura Didactică și Pedagogică R.A, București, 1999.

Preocupări mai intense legate de contribuția gândirii economice românești au început din anul 1967, după apariția în revista: "Probleme Economice" nr. 7 din 1967 a unui studiu intitulat Concepția social-economică a lui Partenie Cosma, semnat de Toader Ionescu. Acestuia i-au urmat un număr important de alte studii din care le vom semnală pe cele pe care le considerăm mai importante:

– Toader Ionescu, Concepții agrare înaintate în gândirea economică românească din Transilvania. În vol. "Cercetări de economie agrară", Cluj, 1969, p. 133–141, editat de Institutul de Agronomie din Cluj;

– Toader Ionescu Un reprezentant al concepțiilor agrare înaintate în gândirea economică din Transilvania. În vol. "Cercetări de economie agrară", Cluj, 1969, p. 141–151, editat de Institutul de Agronomie din Cluj;

– Toader Ionescu, Profesorul, economistul și agronomul Ștefan Pop. În Lucrări științifice. Seria Cercetări economice agrare, Cluj, 1971, p. 185–193;

– Toader Ionescu, Contribuția presei socialiste transilvănene la demascarea militarizării imperiului habsburgic și la fundamentarea făuririi statului național unitar (1891–1912). În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Oeconomica, 1972, p. 63–75;

– Toader Ionescu, Concepția economică a lui Ion Roman. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Oeconomica, 1972, p. 141–151;

– Ivanciu Nicoale Văleanu, Toader Ionescu, Continuitatea comunității de viață economică a românilor de pe teritoriul vechii Dacii. În: Revista Economică, nr. 38–39/1976;

– Toader Ionescu, Comunitatea economică a țărilor românești de-a lungul veacurilor. În: Revista Economică, nr. 28 și 31/1978;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Aurel Cristea. În: Revista Economică, nr. 31/1979;

– Toader Ionescu, Contribuții ale economiștilor transilvăneni la relevarea unității de interese ale poporului român. În: Revista Economică, nr.19 /1980;

– George Zane, Literatura economică din Transilvania în secolul alXIX-lea. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980, p. 287–297;

– George Zane, Problema agrară și ridicarea nivelului agriculturii. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980, p. 297–321;

– George Zane, Industria. Meseriile. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980, p. 321–344;

– George Zane, Despre regulile unei bune conduite în viața economică. În vol. Studii, Editura Eminescu, București, 1980, p. 344–361 ;

– Toader Ionescu, Lupta burgheziei transilvănene pentru construirea de căi ferate reflectată în publicația "Gazeta Transilvaniei" (1847–1867). În: Studia Universitaris Babeș-Bolyai, seria Oeconomica, nr.2/1981, p.16–21;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Dimitrie Comșa. În: Revista Economică, nr. 44–45/ 1981 ;

– Toader Ionescu, Preocupări privind îmbunătățirea situației în agricultură. Eugen Brote. În: Revista Economică, nr. 8/1982;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Aurel Brote. În: Revista Economică, nr. 51 /1982;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Nicolae Cristea. În: Revista Economică, nr. 12/1982;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Ion Evian. În: Revista Economică, nr. 33/1983;

– Toader Ionescu, Economiști transilvăneni militanți pentru emancipare economică și națională. În: Revista Economică, nr. 39 /1983;

– Toader Ionescu, Iuliu Pinczeș, Permanența ideii de unitate în gândirea economică din Transilvania. În: Revista Economică, nr. 4–7/1984;

– Toader Ionescu, Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. În: Revista Economică, nr. 35 /1986;

– Toader Ionescu, Gândirea economică din Transilvania cu privire la problemele agriculturii (1900–1918). În: Revista Economică, nr.44,45 /1986;

– Toader Ionescu, Probleme ale dezvoltării economiei Transilvaniei în viziunea unor intelectuali români. În: Acta Muzei Napocensis XXIV–XXV 1987–1988, Cluj–Napoca, 1992, p. 353–366.

Dar relevarea contribuției gândirii economice transilvănene la formarea și evoluția gândirii economice românești, este și va rămâne incompletă atâta timp cât nu va fi subliniat rolul deosebit de important în acest domeniu al lui Ioan I. Lapedatu, cel mai important economist ai Transilvaniei până la Marea Unire din anul 1918.

Ioan I. Lapedatu a fost singurul economist român transilvănean cu studii superioare de specialitate în domeniu, care a ocupat funcții de seamă în conducerea rețelei bancare românești din Transilvania până la Marea Unire din 1 decembrie 1918. Cu toate acestea, activitatea sa teoretică și practică, contribuțiile la dezvoltarea științei financiare și contabile românești, la buna organizare a băncilor și sistemului de asigurare a românilor de dincoace de Carpați este încă puțin cunoscută, chiar și de oamenii de specialitate. Pot fi amintite doar câteva încercări timide, am spune noi, de scoatere din anonimat al acestuia – considerat de contemporanii săi "cel mai mare economist al Ardealului până la înfăptuirea Marii Uniri". În anul 1985 conferențiarul universitar Ilie Râmniceanu publica în "Revista Economică" numărul 12/1985 articolul: "*Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Ioan I. Lapedatu*". Este prima încercare de a-l scoate pe economist din uitare. Sub semnătura profesorului dr. Toader Ionescu apare în Studia Universitaris Babeș-Bolyai, seria Oeconomica, nr.12 /1994, studiul "Figuri de economiști Clujeni din perioada interbelică", în care sunt făcute cunoscute și câteva date din viața și activitatea aceluiasi economist. Sub aceeași semnătură a apărut în volumul "Tranziție și integrare europeană", Iași, 1996, p.444–451, studiul "Doi economiști clujeni: Ioan I. Lapedatu și Ion N. Evian". Cunoașterea vieții și activității, ca și a actualității

operei acestei personalități a poporului român este încă fragmentară¹¹. De aceea credem că lucrarea de față va aduce informații absolut necesare, contribuind la adevărata evaluare și apreciere a primelor două decenii de activitate practică, publicistică și științifică din cele cinci decenii de activitate din bogata sa carieră de economist cu foarte multiple preocupări.

Economistului transilvănean a publicat cărți, studii, articole, consemnări, note, informații cu o tematică foarte variată. A practicat toate genurile de publicistică posibile în anii celei mai prolifică activități ale sale (1898–1918). Lista sa de lucrări cuprinde:

- 18 cărți de specialitate;
- 2 monografii;
- 298 studii, articole informații, analize economice, articole de politică economică, programe, statute, instrucțiuni, rapoarte publicate în "Revista Economică" din Sibiu în perioada 1898–1925;
- 20 de articole și foiletoane publicate în "Gazeta Transilvaniei", "Telegraful Român", "Lucaefărul" și "Transilvania" – reviste și ziare de mare prestigiu în publicistica românească din acea vreme.
- La acestea se adaugă o rubrică "Diverse" cu 13 titluri în care sunt redade prompte și valoroase intervenții ale militantului, economistului, deputatului, senatorului Ioan I. Lapedatu cu privire la problemele economice, sociale și

¹¹ Vezi C. Nagy, *Băncile în gândirea economică a economistului Ioan I. Lapedatu*, în: *Analele Univ. din Oradea, Științe economice, Tom IV, pag. 223–227, 1995*; C. Nagy, *Economistul Ioan I. Lapedatu (Din începuturile activității și publicisticii economice)*. în: *Vol. Conf. Internaționale "Economia Românească"–Criză, Adaptare, Integrare Europeană. Ed. Universității Lucian Blaga Sibiu. pag. 117–120, 1995 s.a.*

politice ce frământau opinia publică a vremii sale atât din Transilvania de dinainte de eliberare cât și din România întregită.

– Două lucrări în manuscris, menționate în Lista de lucrări întocmită în anul 1936, cu ocazia celei de a 60-a aniversări a fraților Alexandru și Ioan Lapedatu: a) Noțiuni fundamentale de știința finanțelor – cursuri pentru Academia de Științe Comerciale și Industriale din Cluj; b) Preocupările sociale ale timpului nostru. Individualism și socialism – despre a căror soartă, la stadiul actual al cercetărilor, nu știm încă nimic.

– Volumul "Memorii și amintiri" – lucrare apărută de curând, după cum am amintit mai înainte, completează lista de lucrări a economistului. "Memoriile și amintirile" aduc lumină și clarificări cu privire nu numai la viața și activitatea sa, ci și cu privire la atât de frământata istorie a Transilvaniei, dar mai cu seamă la aceea referitoare la multe aspecte ale organizației bancare a românilor din această parte a țării noastre,

În continuare vom da câteva informații și aprecieri cu privire la unele lucrări științifice ale autorului a cărei operă și activitate, constituie obiectul lucrării de față. Despre primele lucrări cu subiect științific: "Teoria asigurărilor asupra vieții, Brașov, Tipografia Ciurcu & Co" 1902, autorul relatează că student fiind la Budapesta, a auzit, mai cu seamă cursurile de Matematica asigurărilor ale unui distins profesor de la matematici, Gustav Scholz. Eram în seminarul lui unul dintre cei mai diligenti. Scholz, care era și actor la o mare societate de asigurare, aprecia silențele mele. De la el am profitat foarte mult. Am și scris în acel an, în românește un studiu mai detaliat despre *Matematica asigurărilor asupra vieții*, pe

care l-am trimis la "Revista Economică" din Sibiu, care începuse să apară sub direcția lui Diaconovici, ca organ al băncilor românești. Studiul a apărut în mai multe numere consecutive [...] și cred că a fost bine primit. Diaconovici, care în drum spre Budapesta a căutat să mă cunoască; mi-a confirmat aceasta și m-a îndemnat să continui colaborarea. Studiul acesta amplificat, l-am publicat sub titlul *Teoria asigurărilor asupra vieții* ca primul manual de acest fel la noi, românii din Ardeal, în 1902, în Editura Ciurcu & CO".¹² Problematika asigurărilor și a organizării unor instituții în domeniu va rămâne una din constantele vieții tânărului publicist de atunci.

O altă lucrare tot din timpul studenției este *Adam Smith – sistemul său de economie politică*, Budapesta, 1903. El considera că aceasta a fost în anii aceia "lucrarea cea mai importantă, pentru care a jertfit vreme îndelungată".¹³

Ioan I. Lapedatu a încercat să facă în această lucrare o analiză critică a operei marelui economist scoțian. El este de acord că munca este cel mai important factor de producție, dar Smith – după părerea lui Ioan I. Lapedatu – îi acorda totuși acesteia o importanță cam exagerată față de ceilalți factori de producție. Neglijarea celorlalți factori ai producției și exagerarea muncii a format "punctul de mănecare a ideilor socialiste. A trebuit să vină numai Marx și agitatorul Lassale, care sprijiniti pe aserțiunea, că munca e totul și capitalul originea tuturor nedreptăților și relelor sociale pentru ca să le succedă să ducă lucrurile până la extrem".¹⁴ Smith greșește,

¹² Ioan I. Lapedatu, *Memorii și amintiri*, Institutul European, Iași, 1998, p. 94–95.

¹³ *Ibidem*, p. 95.

¹⁴ Ioan I. Lapedatu, *Adam Smith*, în "Lucafăru" nr. 11 din 1 dec. 1902, p. 167.

după Ioan I. Lapedatu, atunci când apreciază că munca intelectuală nu este productivă. Și un asemenea punct de vedere a creat baza unor interpretări greșite de către socialiști a muncii productive și neproductive. "Mai justă - scria economistul român- mi s-ar părea opiniunea, că munca și capitalul sunt deopotrivă însemnați în producție".¹⁵

Din ideea că munca intelectuală este neproductivă s-a născut, după autorul nostru, la Adam Smith, și concepția unilaterală că munca intelectuală nu participă la crearea valorilor de schimb. Considerând că numai munca fizică crează valoare, Smith a creat din nou teren pentru socialiști, care mai târziu susținând că dacă munca este aceea care crează totul, ei trebuie să-i și aparțină sub formă de salariu tot ce se crează, capitalului nu trebuie să-i revină deci nimic. O asemenea teorie "despre muncă, valori și salar sânt cei mai tari reazemi pe care se sprijinesc socialiștii".¹⁶

Studiul referitor la "Adam Smith" este mai mult critic decât analitic. Ioan I. Lapedatu nu-i sublinia prea multe merite economistului clasic al economiei politice. Dealtfel, în viitoarele sale activități, economistul român nu va mai avea preocupări speciale de teorie economică și istorie a doctrinelor economice. Se va servi de teorie și expunerea istorică numai în măsura în care va trebui să elucideze unele probleme strict legate de teoria bancară, funcționarea mecanismului acestora, explicarea concurenței, a crizelor sau circulației bănești.

¹⁵ *Idem*, "Luceafărul" nr. 12 din 15 dec. 1902, p. 179.

¹⁶ *Ibidem*, p. 181.

În anul 1899 Ioan I. Lapedatu a publicat la Brașov studiul "Românii săceleni" iar cinci ani mai târziu, în 1904, "Probleme sociale și economice" tot la Brașov. Conținutul ambelor studii va sta la baza analizei capitolului "Analiza situației social-economice a românilor din imperiul austro-ungar" (sfârșitul secolului XIX și începutul secolului al XX-lea din prezenta lucrare).

"În toamna anului 1904, -scrie Ioan I. Lapedatu în *Memorii și Amintiri* -după ce am terminat studiile la Budapesta, am venit la Sibiu, în funcția de secretar secund al „Asociațiunii”. De atunci am lucrat așa zicând, și în familia "Albinei", prin activitatea mea la "Revista Economică" și prin diferite însărcinări în legătură cu delegația Conferinței Directorilor Băncilor Românești". La "Revista Economică" devenisem colaborator intern. Scriam în fiecare număr. Împreună cu Constantin Popp, am început publicarea bibliotecii băncilor, în care am dat la iveală până la trecerea mea la "Ardeleana": Studii de contabilitate, Efectele publice și Studiu practic de bancă. În Anuarul băncilor am publicat o monografie a Băncii Austro-Ungare și studiul meu Politica de discount".¹⁷

Banca Austro-Ungară, de Ioan I. Lapedatu profesor de științe comerciale, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidieceesene, 1904 este o monografie întocmită, după modelul lui Havas, explica autorul ei. Străduindu-se să expună pe înțelesul tuturor, tânărul economist de atunci va încerca să expună atât rolul, istoricul cât și mecanismele de funcționare ale instituției respective. Banca Austro-Ungară

¹⁷ *Ioan I. Lapedatu, Memorii și amintiri, Institutul European, Iași, 1998, p. 95.*

avea rolul conducător în afacerile de bancă ale imperiului. Iată pe scurt momentele cele mai importante ale evoluției ei, invocate de autor:

- sub Maria Tereza au fost introduși banii de hârtie. Ei au provocat crize și au generat necesitatea înființării mai târziu a Băncii AustroUngare;
- în 1762 Banca din Viena pune în circulație 12 milioane florini în Bilete de Bancă;
- în 1797 s-a fixat pentru banii de hârtie curs forțat. Dar la un moment dat nimeni nu mai primea banii de hârtie în monarhie (pentru 100 florini argint se plăteau 1.200 florini de hârtie). Efectele au fost dezastruoase. Valoarea bunurilor a crescut în mod îngrozitor;
- în 1816 a urmat o devalorizare a biletelor de bancă;
- la 1 iulie 1816 emisiunea de monedă este concesionată Băncii Privilegiate Austriece care funcționează ca Bancă Națională. Filiale ale Băncii Naționale erau în număr de trei în Ungaria: Buda, Timișoara, Sibiu.
- începând cu data de 5 iulie 1878 Banca Austriacă își continuă operațiunile sub denumirea de Banca Austro-Ungară;
- s-au înființat două institute principale în Viena și Budapesta, cu filiale și agenții în ambele părți ale monarhiei; la adunările generale puteau participa numai cetățenii austrieci sau unguri; s-au luat măsuri ca acțiunile să nu ajungă pe mâini străine.

Banca Austro-Ungară era o organizație dualistă față de alte instituții financiare; afacerile de credit ipotecar se rezolvau numai la Viena (la Budapesta exista numai o reprezentanță generală); cele două guverne își exercitau

dreptul lor de control prin câte un comisar. Banca Austro-Ungară făcea aceleași operațiuni ca orice altă bancă la care se adăuga operațiunea exclusivă de emisiuni de bancnote; ea avea obligația să asigure acoperirea bancnotelor emise cu cel puțin 40%; în stocul metalic se mai socoteau și o parte din devizele băncii (cambii asupra piețelor străine), care se plăteau în aur și bancnote străine ce se puteau cumpăra în aur; scontul, reescontul și lombardul erau considerate cele mai profitabile operațiuni ale Băncii Austro-Ungare; scrisurile funciare ale "Albinei" se puteau și ele lombarda la Banca Austro-Ungară.

Ioan I. Lapedatu considera că rolul unei Băncii Naționale este acela de a asigura echilibrul economic financiar general. În Austro-Ungaria relațiile politice erau de așa natură încât acest echilibru se menținea cu mult mai greu decât în alte țări.

Referindu-se la lucrarea *Banca Austro-Ungară*, Ioan I. Lapedatu scria: "Monografia aceasta a fost bine primită atunci la Banca Națională a României, prin regretatul Carada, cât și la Banca Austro-Ungară, prin directorul general de atunci, Victor Elischer".¹⁸

Studiul "Politica de discount", apărut la Sibiu în anul 1905, după mărturisirea lui Ioan I. Lapedatu însuși, "a format obiectul unei conferințe pe care am ținut-o la inaugurarea Muzeului Național, în cadrul Conferinței directorilor de bancă. Îmi aduc aminte, asista foarte multă lume și între cei prezenți erau Iorga și Duca, pe atunci director al Băncilor populare".¹⁹

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

"Studii de contabilitate" de Ioan I. Lapedatu, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiececane, 1904 atrage atenția cititorilor că "Deși literatura contabilității are un trecut de sute de ani, totuși cu chestiunea principiilor sale fundamentale; au început a se ocupa mai serios specialiștii abia în jumătatea a doua a secolului trecut. Acest timp coincide cu epoca în care învățământului comercial a început să i se dea mai multă importanță din partea pedagogilor, când de la profesori se cerea nu numai cunoștințe de specialitate, ci și metodică și pedagogie".²⁰

Lămurirea și clarificarea principiilor fundamentale ale științei contabilității a devenit deci o cerință fundamentală.

Ioan I. Lapedatu scria că de-a lungul timpului s-au conturat două teorii contabile mai importante:

1. teoria personalistă;
2. teoria materialistă sau matematică.

Teoria personalistă este cea mai veche teorie fiind predominantă în perioada trecută. "Pe baza acestei teorii fiecare schimbare, care obvine în avere, despre care se poartă o contabilitate în partidă dublă, se reduce la o afacere de drept între două sau mai multe persoane. Spre scopul acesta fiecare cont trebuie personificat, astfel contul cassa nu e altceva decât contul casierului, contul marfă al magazionerului etc. Și deoarece la orice schimbare de avere o persoană dă și alta primește, iar valoarea acestei cantități de avere schimbată exprimată în monedă curentă, se însemnează de două ori, o dată în debitul unui cont și a doua oară în creditul altui cont, s-a formulat următoarea regulă

generală: cel ce primește e debitor, deci contul său trebuie debitat, iar cel ce dă e creditor și contul său va fi creditat".²¹

Referindu-se la teoria matematică autorul spune că "această teorie nu reduce schimbările, care se produc, obvin într-o avere despre care se poartă o contabilitate în partidă dublă, la afacerile de drept ci ține numai evidență despre creșterile și micșorările sau diminuările averii, pricinuite de aceste schimbări. Ținând evidență despre aceste schimbări, ea ajunge să constate că ele se produc după toate regulile ecuațiilor matematice și că întregul sistem de contabilitate în partidă dublă are ca bază chiar o astfel de ecuațiune".²²

De regulă trecerea din inventar în maestru se face prin intermediul contului de bilanț de deschidere, ceea ce însă nu e absolut necesar. Dacă totuși se face în practică, aceasta e, cum vom vedea numai pentru control. Dar altcum chiar făcându-se trecerea prin bilanțul de deschidere, în urma urmelor formula fundamentală rămâne aceeași, căci vom avea:

ACTIVE PASIVEBILANȚ		CAPITAL	
A	P	P+C	C

ori, pozițiile din Bilanț cum vom vedea și cum o pot ști și cei ce practică, se nulifică și astfel rămâne tot $A - P = C$. Autorul ilustrează cu cifre presupunând că $A = 10.000$, $P = 1.000$ și deci $C = 9.000$.

²⁰ Ioan I. Lapedatu, *Studii de contabilitate, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiececane, 1904, p. 3.*

²¹ *Ibidem, p. 5.*

²² *Ibidem, p. 8.*

ACTIVE	PASIVE	BILANȚ	CAPITAL
10.000	1.000 + 9.000	10.000	9.000

$$10.000 = 10.000$$

$$A - P = C$$

$$10.000 - 1.000 = 9.000$$

Contul bilanț se poate evita și controlul să rămână:

ACTIVE	PASIVE
A 10.000	PP 1.000 10.000

CAPITAL 9.000

rezultatul control e 9.000, adică același ca în exemplul precedent".²³

Deși Ioan I. Lapedatu considera că principiile fundamentale ale contabilității în partidă dublă pot fi pe deplin explicate numai cu ajutorul teoriei matematice, totuși pentru școală el o admite numai după ce elevii sunt stăpâni pe deplin pe tehnica de contabilitate. De aceea pentru introducerea în contabilitate este bine să se utilizeze teoria personalistă și numai în acele cazuri unde după ce această teorie nu se poate adevăra să fie folosite explicațiile teoriei matematice. După ce elevii învață să contabilizeze, va fi neapărat necesar să li se explice și defectele teoriei personaliste și introduși cu grijă pe singura cale, care poate

clarifica principiile fundamentale ale contabilității: teoria matematică".²⁴

Pentru a se pregăti cât mai bine în tehnica bancară Ioan I. Lapedatu a făcut în iarna și primăvara anului 1906 o practică de documentare și pregătire în câteva bănci mai mari din Cluj și Budapesta. Rezultatul acestei practici a fost lucrarea: Studii practice de bancă, de Ioan I. Lapedatu, secretarul institutului de credit și economii "Ardeleana", Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidiocesene, 1906. În această lucrare, autorul face o expunere completă și unitară a afacerilor unor bănci în urma căreia cititorii vor putea să-și facă mai ușor o idee completă despre diferitele moduri în care pot fi administrate băncile. Totodată, autorul pune la dispoziția cititorilor un bogat material practic în afacerile de bancă, material care, la rândul lui, va putea fi întrebuințat de alți autori în vederea întocmirii unor lucrări sistematizate și din punct de vedere teoretic. În timpul petrecut la fiecare din băncile vizitate, Ioan I. Lapedatu a studiat fiecare ramură de afaceri (depuneri, scont de cambii, împrumuturi ipotecare, împrumuturi pe lombard, depozite, afacerile de efecte și devize, casa de amanet) după care a trecut și la casă, urmărind administrarea ei, apoi la contabilitate și în cele din urmă la cancelaria avocalială. Tot ceea ce a văzut și a experimentat, autorul le înfățișează cititorilor în mod cronologic după cum le-a urmărit.

La Budapesta, Ioan I. Lapedatu a făcut practică la Centrala Institutului Financiar, la Házai Bank, la Banca de Scont, la Banca Comercială și la Pesti Házai. Tot aici a avut

²³ *Ibidem*, p. 11.

²⁴ *Ibidem*, p. 36.

ocazia să cunoască și organizația unui institut special de credit ipotecar, petrecând vreme de 3 săptămâni la Banca Ipotecară Centrală a Institutelor de credit din Ungaria. Dar, întrucât chiar în acea perioadă s-au petrecut unele tulburări politice în Ungaria –parlamentul ungar fusese dizolvat de armată, Ioan I. Lapedatu a fost nevoit să renunțe la continuarea proiectată a practicii sale la Viena, capitala Imperiului.

Una din lucrările cu ajutorul căreia, Ioan I. Lapedatu aducea clarificări importante pentru cei ce se ocupau cu comerțul de bancă este lucrarea "Efectele publice".²⁵ Autorul explică în lucrarea amintită procesul economic al evoluției de la începuturile circulației banilor, la apariția creditului, a hârtiilor de valoare numite efecte publice, după care trece la explicația împrumuturilor de stat, a cauzelor care au necesitat apariția lor. Se poate întâmpla ca preliminarile bugetului la rubrica cheltuieli să nu coincidă cu realitatea. Statul cere cheltuieli din ce în ce mai mari. Au apărut rubrici foarte costisitoare pentru bugete: căi ferate, canale de comunicație, depozite, antrepozite, rate de plătit la împrumuturile anterioare etc. Sporirea cheltuielilor a obligat statul să recurgă la împrumuturi.

Împrumuturile de stat pot îmbrăca forme diferite. El poate emite obligații care, la rândul lor, sunt nominale sau la purtător. Emisiunile pot fi directe sau indirecte. Cele indirecte se pot face prin intermediul bancherilor și ale băncilor mari, care se constituie într-un consorțiu sau sindicat. De

împrumuturile de stat se interesează nu numai comercianții și bancherii, ci și micii afaceriști.

O altă formă a împrumuturilor sunt cele neamortizabile. Acestea sunt "împrumuturi, la care statul nu se angajează să replătească capitalul împrumutat, ci se obligă să plătească creditorilor săi numai anumite dobânzi anuale. Deoarece creditorii primesc acele dobânzi de la stat în mod permanent, întocmai ca o rentă, de aceea împrumuturile de natura aceasta, sunt cunoscute în viața practică sub simpla numire de rente. Rentele formează datorie permanentă sau perpetuă a statului".²⁶ Titlurile de rente pot fi nominale sau la purtător.

O a doua grupă principală a datoriilor de stat consolidate o constituie împrumuturile amortizabile. Pentru aceste împrumuturi se emit de regulă obligațiuni, pe care statul se angajează să le amortizeze, să le plătească într-un interval de timp mai mult sau mai puțin îndepărtat. Nu toate obligațiunile, explica autorul, aduc dobândă fixă. Deci obligațiunile sunt de două feluri: purtătoare de dobândă și fără dobândă. Acestea se răscumpără de stat la un preț mai mare. Ele se numesc obligațiuni cu premii. În afară de efectele publice, explica autorul, în circulație comercială au fost introduse și alte efecte, provenite din emisiunile diverselor instituții publice și private. Din această categorie autorul va analiza în lucrarea sa: scrisurile funciare, obligațiile comunale, acțiunile, lozurile etc.

Aruncând o privire generală asupra lucrărilor din primii ani de publicistică ai lui Ioan I. Lapedatu, vom vedea că toate acestea sunt profund ancorate în realitățile vremii sale. El

²⁵ Ioan I. Lapedatu, *Efectele publice*. Sibiu, Tiparul Tipografiei Archiepiscopale, 1905.

²⁶ *Ibidem*, p. 16-17.

încerca să analizeze și să dea soluții unor probleme și situații cu care se confruntau românii transilvăneni la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

Aceste probleme erau de natură socială, economică și de organizare bancară. În acest sens el va analiza:

1. Situația necorespunzătoare din punct de vedere social și economic a țăranului român propunând și soluții de îndreptare. Erau probleme vitale de care se interesa tot mai mult intelectualitatea românească, implicând în acest proces Asociațiunea transilvană și organizația băncilor.

2. La rândul său organizația bancară caută căi și metode de îmbunătățire a sistemelor de contabilitate. Ioan I. Lapedatu se va implica și în acest proces.

3. Organizația bancară preocupată de procesul de reformă a băncilor simțea nevoia unor îndrumări din partea specialiștilor în care să fie explicate cele mai bune scheme de organizare bancară. Practica din anul 1906 la unele bănci și elaborarea unei lucrări pe care a intitulat-o "Studii practice de bancă" vor răspunde și ele acestor necesități.

4. Întrucât băncile românești transilvănene acționau într-un mediu al unui capitalism mai puțin evoluat, dar erau deja angrenate din ce în ce mai mult în acest mediu, ele lucrau cu un public sau chiar cu funcționari încă puțin familiarizați cu unele instrumente de creditări, de plăți sau chiar de decontări interbancare etc. Acestea le erau încă puțin cunoscute cambiile, biletele la ordin, scrisurile funciare, efectele publice, instrumentele împrumuturilor de stat, obligațiuni, rente de tot felul, acțiuni etc. Lucrările lui Ioan I. Lapedatu au răspuns deci și unor asemenea necesități imediate ale mediului bancar românesc.

Trecerea băncilor românești transilvănene la o formă nouă de organizare – trecerea de la Conferințele Băncilor Române la "Solidaritatea", ca asociație a băncilor române cu organe executive proprii – și trecerea la controlul extern obligatoriu a corespuns unui grad mai înalt al reformei băncilor începută în anul 1898. Măsurile de reformă începeau să-și dea roadele atât în privința sistemelor de contabilitate, a încheierilor bilanțului și contului profit și pierderi și chiar în politica bancară. În acest stadiu al reformei –după aproximativ un deceniu de aplicare al ei apăruseră noi probleme, care trebuiau și ele rezolvate. Tocmai aceste noi probleme generate de noile cerințe vor constitui obiectul publicațiilor economistului Ioan I. Lapedatu. Ancorat în realitate, presat de timp, dar și de probleme ce-și cereau rezolvarea imediată și răspunsul concret, Ioan I. Lapedatu nu avea timp de întocmirea unor manuale sau tratate complete. Uneori publicațiile sale erau îndreptate împotriva unor proiecte de legi ale guvernului ungar prin care băncilor, nu numai celor românești, li se îngreunau condițiile de existență, prin sporirea impozitelor ce li se percepeau.²⁷

Într-o lucrare pe care a publicat-o în anul 1908, el este obligat să ia atitudine împotriva unui proiect de lege inițiat de ministrul prezident Al. WeKerle, care prevedea sporirea impozitelor pe veniturile băncilor. Într-o perioadă în care afacerile în statul ungar mergeau prost, dobânzile trebuiau reduse, profiturile se reduceau și ele. Este greu de presupus că băncile vor suporta noile impozite "fără a nu-și periclita înalta lor misiune economică". Ele erau obligate,

---

²⁷ Ioan I. Lapedatu, *Băncile în noua reformă a dărilor. Orăștie, Tipografia Nouă, 1908.*

scria Ioan I. Lapedatu, "să contribuie la venitul total din dări cu astfel de proporții, care nu mai stau în raport nici cu puterile lor, cu atât mai puțin însă cu principiile juste ale distribuirii sarcinilor publice".²⁸

Nevoia de răspândire a cunoștințelor, de explicare a unor mecanisme de funcționare ale sistemului bancar, sau de mai bună organizare a acestuia l-au determinat pe Ioan I. Lapedatu să folosească toate formele de publicistică, pe care le-a combinat cu sistemul de răspândire a cunoștințelor prin intermediul conferințelor. Unele lucrări publicate în diferite edituri au fost în prealabil subiectul unor conferințe.

Astfel, lucrarea *Banca generală de asigurare* apărută la Sibiu în anul 1912, nu este altceva decât textul unei conferințe ținută de autor în Săliște la 17 martie 1912, la "invitarea fruntașilor români de acolo - prin directorul Băncii generale de "asigurare". Pentru ca această conferință să fie cunoscută în cercuri cât mai largi, ea a fost publicată în colecția *Biblioteca băncilor române*. O conferință ținută de Ioan I. Lapedatu în 22 iunie 1913, a devenit și ea obiectul unei lucrări de sine stătătoare".

Nu ne vom referi la conținutul ultimelor două lucrări, deoarece ele vor constitui împreună cu alte studii publicate în "Revista Economică" obiectul unor analize din capitolele acestei lucrări.

După Marea Unire de la 1 decembrie 1918, Ioan I. Lapedatu nu a mai avut preocupări științifice și publicistice. Multele funcții de stat, din sistemul bancar, calitatea de senator sau membru al diferitelor delegații de stat nu i-au

mai lăsat timp pentru o asemenea activitate. Totuși, Ioan I. Lapedatu a fost prezent în publicistică și în perioada interbelică. Astfel, el și-a publicat în broșuri separate cuvântările din Senat, din Adunarea deputaților, a publicat comentarii cu privire la Tratatul de pace cu Ungaria etc. Iată câteva exemple: Din tratatul de pace cu Ungaria (Datoriile publice ale statului Ungar. Chestiunea monetară și lichidarea Băncii Austro-Ungare. Bunurile și proprietățile statului Ungar. Chestiunea datoriilor particulare), *Comunicări și comentarii* de Ioan I. Lapedatu, Sibiu, Tiparul Tipografiei Archidieceșane, 1920; *Chestiunea valutei. Cuvinte rostite în adunarea deputaților în ședința de la 16 februarie 1920*, de Ioan I. Lapedatu, București, Imprimeriile Statului, 1920; Ioan I. Lapedatu, deputat, *Banca Națională a României*, Discurs rostit în ședința de la 5 iunie 1925 a Camerei deputaților din prilejul dezbaterilor asupra Convențiilor relativ la reforma monetară și prelungirea privilegiilor de emisiune, Institut de Arte Grafice "Ardealul", în Biblioteca băncilor nr. 28.

Ca recunoaștere a meritelor sale publicistice și științifice, cu ocazia împlinirii vârstei de 60 de ani, Academia Română, l-a ales ca membru de onoare al său în anul 1936.

²⁸ *Ibidem*, p. 5-6.

CAPITOLUL II

ANALIZA SITUAȚIEI SOCIAL ECONOMICE A ROMÂNILOR DIN IMPERIUL AUSTRO-UNGAR ÎN OPERA LUI ION I. LAPEDATU (SFÂRȘITUL SEC. AL XIX-LEA ȘI ÎNCEPUTUL SEC. AL XX-LEA)

Situația social-economică a românilor de sub dominația austro ungară s-a menținut necorespunzătoare, cu mult inferioară celei a ungarilor și sașilor, și după revoluția de la 1848, iar înfrângerea revoluției le-a zădărnicit românilor transilvăneni, temporar, realizarea unității într-un stat național unitar.

Ceea ce Austria a numit "regim liberal", instaurat în anul 1849 și care a durat până în 1867, a fost mai degrabă un regim absolutist reacționar, Un regim care a întărit și lărgit aparatul de constrângere (poliție, jandarmerie), a introdus guvernatori militari, a decretat starea de asediu, a reintrodus cenzura, a introdus în administrație, învățământ și justiție limba germană,

Totuși "regimul liberal", așa trunchiat și incomplet cum a fost, românilor le-a creat, (remarcă un istoric clujean) "posibilitatea de a avea, în dietă dacă nu majoritatea absolută la care aveau dreptul, cel puțin o majoritate relativă".²⁹ În urma alegerilor din iunie-iulie 1863 au fost aleși: 48 deputați români, 44 deputați maghiari și 33 deputați sași. Dar

²⁹ Simion Retegan, *Dietă românească a Transilvaniei (1863-1864)*, Editura Dacia, ClujNapoca, 1979, p. 163.

instaurarea dualismului austro-ungar din anul 1867 a întrerupt acest curs care începuse să fie mai favorabil românilor, Acesta a inaugurat o nouă etapă de intensificare a politicii de ungarizare a naționalităților incorporate cu forța în regatul maghiar, a înrăutățit din punct de vedere social economic situația românilor transilvăneni.

Românii de sub imperiul austro-ungar continuau să fie privați de drepturi politice depline, egale cu cele ale celorlalte naționalități conlocuitoare mai importante din Transilvania: unguri și populațiile germane.

"Memorandumul" adresat de conducătorii românilor împăratului Austriei descrie realități zguduitoare cu privire la situația românilor. Iată câteva din acestea: Legea electorală menținea flagrante inegalități între aplicarea ei în Ungaria și Transilvania - censul electoral fixat în funcție de venitul proprietăților agricole includea foarte puțini țărani români în rândurile alegătorilor, astfel că multe comune românești cu două sau trei mii de locuitori, care contribuiau cu sângele și averea lor pentru susținerea statului, nu aveau școli și instituții culturale. Nu li se mai permitea românilor să înființeze școli secundare nici măcar pe cheltuiala lor.

Românii nu aveau nici un comite și nici un vicecomite. În cele 23 de tribunale existente în ținuturile locuite de români, nu exista în 1892, decât un singur președinte român. În ministere nu exista nici un înalt funcționar român. Pe ici pe colo câte 1-2 judecători români. Li s-a refuzat românilor autorizația de a înființa o reuniune agricolă pe întreaga Transilvanie. Statul, se spunea în Memorand nu face nimic pentru dezvoltarea economică și culturală a poporului român.

Ba mai mult, poporul român "e oprit chiar de puterea publică a statului în dezvoltarea lui culturală și economică".³⁰

Datorită opresiunilor sociale și naționale, românii transilvăneni nu reușiseră până la sfârșitul secolului al XIX-lea să realizeze decât progrese parțiale și limitate în domeniul mișcării bancare, agriculturii, industriei și meseriilor, a mișcării cooperatiste, în exercitarea drepturilor politice, exercitarea dreptului la învățătură și altele. Aceeași situație s-a menținut și în primii ani ai secolului al XX-lea. În anul 1910, românii aveau dreptul să trimită 70 de deputați în parlamentul de la Budapesta, dar nu aveau decât 5.

Oamenii de afaceri unguri erau puternic sprijiniți de stat printr-o politică vădit protecționistă în favoarea lor. Aceștia stăpâneau 56,1 % din totalul capitalului băncilor ardene și 75,8 % din totalul societăților anonime industriale și comerciale cu sediul în Transilvania, deși populația maghiară de aici – chiar după statisticile oficialităților maghiare – nu reprezenta decât circa 28,6 % din totalul populației. Aceiași reprezentanți ai oamenilor de afaceri unguri dețineau funcțiile de conducere în camerele industriale și comerciale, cu excepția celor din Brașov și Timișoara.³¹ Populația germană din Transilvania posedă 18,4 % din capitalul băncilor și 21,5 % din totalul societăților anonime cu sediul în Transilvania. Aceasta ocupa situația cea mai favorabilă raportată la procentul populației.

³⁰ *Programele naționale ale românilor din Transilvania și Ungaria însoțite de memoriul adresate Împăratului Francisc I la 1892 și legile naționalităților de la 1864 și 1868, București, 1894, p. 24–34.*

³¹ *Din Istoria Transilvaniei, București, Edit. Academiei, 1961, vol. II, p. 285.*

Nu numai oamenii de afaceri români ocupau poziții mai slabe decât cei ai ungarilor și sașilor din Transilvania; întreaga populație românească din Transilvania, pe umerii căreia apăsa jugul asupririi naționale, trăia în condiții economice, culturale, sociale și politice mult mai grele decât naționalitățile conlocuitoare: ungurii și sașii. Datorită cruntului jug al asupririi naționale și economice, exercitat și după desființarea formală a corporațiilor meșteșugărești, încercările românilor de a-și însuși în număr cât mai mare meseriile au fost zădărnice. La începutul secolului al XX-lea, din cei 312.019 meseriași din Transilvania, numai circa 4.000 erau români, adică abia 1,3 % față de 56,4 % cât era ponderea românilor în întreaga populație.³² Românii erau astfel siliți să-și câștige existența aproape numai din agricultură, care era încă destul de rudimentară la începutul secolului al XX-lea. Deși excluși de la exercitarea puterii de stat, nefăcând parte din organele de decizie ale Imperiului habsburgic, oamenii de afaceri și intelectualii români nu au rămas totuși pasivi în domeniul activității lor economice. Prin "Astra" s-au stimulat înființarea de asociații de meseriași și calfe, a fost stimulată dezvoltarea științei și tehnicii, acordându-se burse pentru învățământul tehnic, agricol, economic, silvic, etc. S-au stimulat înființarea asociațiilor economice și agricole. Tot "Astra" a organizat expoziții (1862, 1881, 1905) de artă populară și industrie românească în vederea impulsivării însușirii de către români a unui număr cât mai mare de meserii. "Observând lipsa aproape totală a păturii de meseriași de sine stătătoare în rândurile populației românești

³² *Vezi Ion Enescu și Iuliu Enescu, "Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul", 1915, p. 128.*

în unele părți ale Transilvaniei, unii publiciști considerau că românilor transilvăneni le lipsea "clasa de mijloc" pe care ei o numeau "clasa meseriașilor" sau "clasa industriașilor". Ei și-au propus să militeze pentru dezvoltarea acestei clase în toate regiunile Transilvaniei, alcătuind adevărate programe de acțiune, în această direcție. Prin întemeierea unei clase de meseriași, Bartolomeu Baiulescu considera că va face un serviciu nu numai indivizilor, asigurând existența zilnică multor români, ci se vor crea factori care vor dezvolta orașe românești, industrii românești, comerț românesc, cultură românească ce vor reprezenta "puterea țării".³³

De această stare social-economică a românilor transilvăneni a fost preocupat economistul Ioan I. Lapedatu. Autor a numeroase cărți și studii economice, el a analizat nu numai starea economică a românilor transilvăneni de sub dominația austro-ungară, ci și căile îmbunătățirii situației lor materiale, sociale și spirituale.

2.1. O analiză la scară microeconomică

Ioan I. Lapedatu și-a început cariera de publicist și analist economic la vârstă foarte tânără. Nu împlinise încă 23 de ani când publică un studiu teoretic despre sistemul de economie politică al lui Adam Smith și altul despre teoria asigurărilor vieții. Încă de la acea vârstă el a înțeles că teoria economică nu este un scop în sine, că ea trebuie să constituie un instrument de înțelegere, interpretare și elaborare a unor

soluții în vederea înlăturării unor cauze care mențineau populația românească într-o stare economică necorespunzătoare. Teoria și analiza economică erau din punctul lui de vedere un instrument subordonat scopului îmbunătățirii situației materiale și sociale a românilor.

O asemenea analiză subordonată scopului amintit este obiectul unei dizertații pe care Ioan I. Lapedatu a ținut-o în Adunarea departamentului I al Asociației la Cernatu-Săcelelor.

2.1.1. *Românii Săceleni. Cauzele decadenței lor economice și mijloacele de îndreptare*

Economistul în devenire (era student la acea dată, în 1899) își începe analiza prin constatarea că spre sfârșitul secolului al XIX-lea românii săceleni -populație a unei localități altădată înfloritoare- erau supuși unui puternic proces de ruinare, care extrapolat la întreaga Transilvanie amenința cu dispariția întregii populații românești din această parte a țării noastre. Dacă nu se vor lua măsuri de îmbunătățire a situației materiale a românilor, națiunea română în Transilvania, atrăgea el atenția, va dispărea: "și nu că e exagerat -scrie tânărul economist, făcând referire concretă la situația săcelenilor- această temere a mea, câtă vreme situația noastră actuală insuflă temeri chiar și pentru ziua de mâine. Căci în adevăr ori încotro ne vom întoarce privirile, pe toată întinderea locuită de Românii Săceleni, pretutindeni viața Săceleanului Român ne va înfățișa un tablou puțin mângâietor și puțin îmbucurător. Și poate că nu vom găsi un singur colț de loc, unde viața lui să ne mulțumească măcar în parte. La tot pasul ne vom întâlni cu

³³ Toader Ionescu, *Ideii și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890-1891)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985, p. 26.

mizeria și cu dezolarea. Sărăcia în tot locul; lipsa ei pe nicăieri. Spiritele se află în unele locuri în cel mai fioros întuneric".³⁴

Tânărul transilvănean, economist în devenire, considera că în rândurile săcelenilor slăbise spiritul de întreprindere, iar faptul că nu-și însușiseră mai multe meserii îi făcea să se umilească și să se ploconească chiar și în fața unora ce-și însușiseră meserii de slabă calificare, a servitorilor comunali sau a comercianților ambulanti.

Încercând să explice starea nesatisfăcătoare a românilor săceleni, unii le atribuiau cauze de ordin moral sau religios, în niște semne divine care-i vor pedepsi pe cei păcătoși etc. Ioan I. Lapedatu respinge asemenea explicații. Cauzele trebuie căutate – după părerea sa-în împrejurarea că Românii Săceleni nu au ținut cont de puternicul curent al timpului modern, de progresele industriei, a transporturilor pe calea ferată, etc. Ei au persistat în exercitarea unor ocupații cum ar fi creșterea oilor și a unor meserii bazate pe produsele furnizate de acestea. Reducerea suprafețelor de pășunat, în favoarea extinderii suprafețelor cultivate cu cereale, nu i-a alertat pe Românii Săceleni să îmbrățișeze noi meserii, noi forme de activitate economică, iar cele vechi să fie perfecționate. Ba, mai mult, produsele obținute din creșterea oilor și a vitelor mari cornute în Australia și America de Sud, datorită ieftinirii transportului pe apă, le concureau pe cele românești pe propria piață.

³⁴ Ioan I. Lapedatu. *Românii Săceleni. Cauzele decadenței lor economice și mijloacele de îndreptare*, în: *Gazeta Transilvaniei*, nr. 124 din 6/18 iunie 1899.

În fața acestei situații mulți săceleni au rămas pasivi. E drept, unii s-au apucat de agricultură în Dobrogea, alții cu micul comerț etc. Dar războiul vamal dintre România și Austro-Ungaria (1886-1891) le-a înrăutățit și acestora situația, iar unii industriași din Transilvania au trecut în România unde au înființat noi industrii. Prin aceasta s-a redus și împuținat și nomenclatorul de produse ce puteau fi cumpărate în Transilvania și vândute peste Carpați.

Urmarea acestei stări a fost emigrarea multor săceleni. Emigrarea, luxul exagerat încuibat în rândul unor femei au contribuit și ele la ruina economică a multor săceleni, după părerea economistului român. E drept, mulți dintre cei ce au trecut în România, aveau o situație materială prosperă. Nu același lucru se putea spune despre micii comercianți, care-și exercitau această activitate în România.

2.1.2. *Ce trebuie făcut?*

Tânărul economist român nu se limitează la o simplă analiză a situației social-economice a Românilor Săceleni. El încearcă să dea și soluții în vederea îmbunătățirii stării materiale a acestora.

Ioan I. Lapedatu le atrage atenția Românilor Săceleni să părăsească indiferența în vederea înlăturării situației triste în care se găseau, să țină cont de progresul timpului. Românii să se apuce de lucru la ei acasă, să caute mijloace eficiente pentru îndepărtarea "decadenței economice" Un asemenea deziderat trebuie realizat în trei direcții:

1. "obicinuirea poporului nostru de aici cu felul de ocupațiuni aici;

2. sprijinirea și perfecționarea industriilor care se practică la noi;

3. creșterea generațiilor, care se ridică, într-o astfel de direcțiune, încât să se poată acomoda împrejurărilor "în care trăim".³⁵

Unii din comercianții ambulante, care practicau această profesiune în România erau sfătuiți să se întoarcă înapoi la Săcele să întemeieze mici întreprinderi, care –după părerea sa –începeau s-o ducă mai bine", alții să se preocupe de grădărit sau să intre numaidecât în fabrici.

Diversificarea ocupațiilor nu trebuia însă să se realizeze în dauna industriei casnice săcelene. Dimpotrivă, aceasta trebuie sprijinită și perfecționată. Menținerea unei industrii tradiționale nu trebuie confundată cu conservarea vechilor metode slab productive de prelucrare a lânii și a laptelui. În acest sens el scrie că [...] "trebuie să facem o radicală reformă în mijloacele cu care se lucrează în această industrie [...]. Să ne scăpăm odată de războiul cu tânjala, de suveicile cele groase și de roatele cele mici și grele de drugă, să ne scăpăm cu un cuvânt de tot ce poate fi înlocuit cu ceva mai bun și mai folositor. În locul lor să introducem războiul mecanic, suveicile cele mici și întâi roatele și mașinile de tors"³⁶. Numai perfecționându-și industria națională vor fi capabili românii săceleni să producă mult și mai bun, rezistând astfel concurenței străine. Dar reforma economică a săcelenilor nu se putea limita numai la perfecționarea doar a producției și obținerea unor produse superioare, de înaltă calitate. Românii trebuiau să devină și buni comercianți, înființând depozite și

magazii de desfacere proprii în marile orașe ale Transilvaniei și regatului român. În vederea prosperării industriei autohtone, românii erau îndemnați să procure produse industriale fabricate de români. În felul acestas-ar fi creat o clasă industrială și de meseriași români. Clasa industriașilor și meseriașilor se bucură aici –scria Ioan I. Lapedatu– de o foarte bună reputație și poporul nostru simte pe zi ce trece necesitatea acestei clase care să fie legătura de fier între popor și inteligență".³⁷

De la analiza situației economice și sociale a unui caz concret al românilor transilvăneni, dintr-o comună, economistul Ioan I. Lapedatu a trecut cu timpul la aprecieri de ansamblu care priveau întreaga populație transilvăneană.

2.2. O analiză la scară macroeconomică

La o distanță de cinci ani după analiza social economică a românilor săceleni, în anul 1904, economistul Ioan I. Lapedatu, cu diplomă de profesor de științe economice apare cu o nouă analiză a problemelor sociale și economice care-i frământau pe români.

Într-o conferință ținută în 12 iunie 1904, cu ocazia adunării generale a despărțământului I Brașov al "Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român", el va întreprinde o asemenea analiză care va cuprinde aspecte și recomandări pentru românii din întreaga Transilvanie. El va face o analiză, am putea spune, de proporții macroeconomice.

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

Profesorul român atrăgea atenția că nevoile materiale, sărăcia de care suferea poporul român în Transilvania la începutul secolului al XXI-lea erau deosebit de mari. "Veniți numai și aruncați-vă privirile pe orice parte locuită de acest neam necăjit, și veți vedea, că nicăiri –scria intelectualul român– viața și traiul lui nu vă va mulțumi nici măcar în parte. Veți întâlni la tot pasul lipsă și sărăcie, deznădejde și dezgust. În schimb însă veți găsi pe sărmanul Român muncind din greu de dimineața până seara, din tinerețe până-n bătrânețe, dar rod și spor pe urma străduințelor și sudorilor sale aproape de loc.

Îl veți vedea cu traista de gât, cu toiagul în mână pornit pe calea pribegiei, să-și caute norocul în țări străine. Îl veți vedea pe alocurea ajuns la sapă de lemn, la culmea deznădejdei, dând credință vorbelor celui dintâi venit [...] căzut jertfă unor făgăduieli deșarte și plătindu-le scump. nu arareori cu prețul vieții sale".³⁸ Multiplele nevoi și suferințe ale românilor transilvăneni pot fi greu descrise și înfățișate, ele depășesc adeseori ceea ce își poate închipui un om.

Se impune, explică Ioan I. Lapedatu, să se întreprindă măsuri urgente de îndreptare a situației materiale și sociale a poporului român din Transilvania, popor care, arată el, trebuie să fie organizat și să se apuce de fapte. "Și cum singurele terene, pe care putem mișca sunt terenul cultural, social și economic, acestea vor avea și caracterul organizării noastre în munca viitoare".³⁹ Aceste trei terenuri de activitate cereau, însă, eforturi comune și stăruitoare din partea tuturor românilor.

Numai dând dovadă de spirit de ordine și disciplină vor putea și ei să acceadă la stadiul popoarelor economice dezvoltate. "Numai ordinea și disciplina – scria el – va putea reuni la o muncă economică comună folositoare și cu viitor, căci precum la o mașină toată roata și roțița trebuie să stea la locul ei, tot șurubul să încătușeze anumite părți, asemenea și în munca noastră comună tot factorul viu trebuie să-și aibă partea sa de la care nu se poate abate".⁴⁰ Adoptând această concepție organicistă a dezvoltării, profesorul român considera că mecanismul sau organismul social poate și el să funcționeze, asemănător unor mecanisme fizice, dar numai prin organizare și disciplină. Organizarea, la rândul ei, impune după părerea sa, reformă socială. Aceasta se va putea realiza într-un timp mai îndelungat, cu răbdare, stăruință și voință tare și nestrămutată. Baza, temeiul reformei trebuie pusă prin organizare sociale-economice. Organizarea, la rândul ei, putea fi creată numai printr-o activitate vie, chibzuită, pricepută în interesul său propriu în toate componentele vieții economice de către fiecare individ care constituie națiunea română. Individizii, realizându-și prin activitățile economice interesele lor proprii, au totuși nevoie, în acest scop, de alți indivizi, care, la rândul lor, își urmăresc și ei propriile interese. Au nevoie de concentrarea forțelor în domeniul producției, circulației, distribuției și consumului.

În rândurile națiunii române asemenea măsuri de organizare și concentrare a puterilor economice erau încă slab promovate, constată Ioan I. Lapedatu. "Sunt mai bine de 30 de ani, scria el, de când ne-am trezit la viața economică. De

³⁸ Ioan I. Lapedatu, *Probleme sociale și economice, Brașov, 1904, p. 4-5.*

³⁹ *Ibidem, p. 6.*

⁴⁰ *Ibidem, p. 7.*

atunci încoace s-au făcut multe și bune și rele, cum de regulă se întâmplă pretutindenea. S-au făcut mulțime de instituțiuni economice: bănci cu duiumul, câteva reuniuni agricole și două trei reuniuni de consum. Ceea ce însă se aștepta mei mult de la aceste instituții economice: crearea unei legături trainice între poporul nostru, înjghebându-l într-un organism social-economic cu caracter național și de independență, n-a succes. La noi nu s-a făcut încă nici o încercare pentru concentrarea forțelor noastre în interesul producției, circulației, distribuției și consumației românești".⁴¹

Experiența altor popoare, constata Ioan I. Lapedatu, ne relevă că organizarea economică poate fi realizată numai cu ajutorul reuniunilor, care pot fi reuniuni cu caracter industrial, comercial, agricol, de consum etc. Orientarea acestora se găsea în funcție însă de stadiul de dezvoltare economică.

2.2.1. Românii să-și dezvolte reuniuni

Ținând seama de stadiul slab de dezvoltare al economiei lor, românii, spunea profesorul transilvănean, puteau să înceapă organizarea lor economică prin asocierea în reuniuni de valorificare a produselor brute și a unor reuniuni de consum. Prin intermediul acestora, românii s-ar fi deprins cu ordinea și disciplina pe baza cărora se va construi un edificiu social-economic. Reuniunile mici treptat, treptat vor deveni puternice, se va crea o reuniune centrală. Exemplul Elveției era edificator în acest sens. Este într-adevăr un drum

greu dar nu imposibil. Și cu cât el va fi mai repede realizat cu atât mai bine, spunea el.

Un rol deosebit în realizarea unei rețele cooperatiste dezvoltate revenea, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, "Asociațiunii" transilvane. El recomanda ca în cadrul comitetului fiecărui dispărțământ să fie ales un membru a cărei activitate de bază să fie răspândirea de cunoștințe despre cooperatie în rândurile poporului românesc, să contribuie la răspândirea experienței între reuniuni, să furnizeze date despre dezvoltarea rețelei acesteia, etc. "Secțiunea centrală economică a Asociațiunii" ar fi apoi chemată să urmărească și să supravegheze activitatea micilor reuniuni. Din rapoartele și datele statistice parțiale ar avea să pregătească rapoarte și statistice generale, care să servească de îndreptar celor ce s-ar interesa de această acțiune. Din experiențele câștigate s-ar putea întocmi scrieri populare și s-ar putea da sfaturi practice de cel mai mare folos. În felul acesta secțiunea economică ar putea face un lucru folositor și bun".⁴²

Intellectualitatea românească, susține economistul român, va avea și ea sarcina de susținere a mișcării reuniunilor economice, de fapt a mișcării cooperatiste. Dar pentru a putea acorda un ajutor eficient în aceasă direcție, reprezentanții acesteia să-și însușească însă teorii economice moderne, cunoștințe de finanțe, de statistică, să înființeze cercuri de studii în acest domeniu, etc.

Băncile, la rândul lor, să depășească stadiul de activitate unilaterală acela de simpli mijlocitori de credit. La băncile moderne mijlocirea creditului se situa deja, după

⁴¹ *Ibidem*, p. 9-10.

⁴² *Ibidem*, p. 21-22.

observațiile profesorului, pe locul al doilea. Cea mai mare parte a activităților lor era dedicată favorizării producției și circulației bunurilor reale. Un asemenea punct de vedere cu privire la noua direcție a activităților bancare, era îmbrățișat de toți economiștii, finanțiștii și practicienii noilor bănci cu caracter modern de la începutul secolului al XX-lea. Sprijinul acordat reuniunilor economice se încadra, după intelectualul român, în acțiunea de înlesnire a producției și circulației bunurilor reale. Aceasta fiind una din cele mai importante căi de întărire economică a românilor transilvăneni.

2.2.2. Alte căi

Simpla dezvoltare a reuniunilor economice și a rețelei bancare nu era însă suficientă, conform concepției tânărului economist de atunci, în vederea realizării unui progres susținut al românilor transilvăneni.

Erau necesare măsuri de formare a unor mari societăți comerciale, care să centralizeze capitalurile comercianților români izolați. Concentrarea și centralizarea ar fi contribuit la reducerea cheltuielilor de aprovizionare, de transport, ar fi redus cheltuielile de circulație, sporind astfel profiturile. Centralizarea capitalurilor în procesele de producție și fabricație, ar fi contribuit și ea la ieftinirea produselor întărindu-le românilor capacitatea de concurență cu străinii. "În ziua de azi - scria Ioan I. Lapedatu - reunirea capitalului și a forțelor de muncă pe terenul economic e o necesitate absolută. Se asociază nu numai comersanții cei mici între ei, se asociază firmele mari de import și export, se asociază producătorii și fabricanții cei mari și ori unde te-ai întoarce nu mai dai decât de consorții, cartele, ringuri și trusturi. Ar fi

bine și a sosit timpul să se cugete și comercianții noștri mai serioși, cum ar putea rămâne și pe viitor stăpâni pe pietetele ardelenene? Căci de nu, va fi rău. Casa de bancă, "Bank und Lagerhaus", aceea care paremi-se i-a concurat mai mult acum abia și-a făcut începutul și desigur, că pe viitor își va mări cercul operațiilor și dacă ai noștrii nu vor căuta din vreme să se asocieze, să consulte pe cei pricepuți, și cu puteri unite să-i pună stavilă, și puținii noștri importatori de pește se vor pierde și nimici"⁴³. Aceeași soartă o avea și comerțul cu cereale, fructe și altele, dacă românii nu vor înființa întreprinderi de comerț de proporții mari, cu dimensiuni ale capitalurilor, capabile să reziste concurenței străine.

Românii, atrăgea atenția el, dispuneau de fructe în cantități foarte mari, dar nu știau și nici nu se străduiau să le valorifice în vederea obținerii unor frumoase câștiguri. În acest sens el scrie cu amărăciune: "îți rămâne [...] mintea în loc, când stai să cugeți, că pe când la alte popoare, ca de exemplu la Elvețieni, comerțul cu poame aduce an de an zeci și sute de milioane de franci, la noi însă nu se vede mai nici un spor pe urma acestui articol rentabil [...]. Noi nu voim să înțelegem că și pe terenul cultivării, păstrării și comerțului cu poame s-au făcut progrese enorme"⁴⁴. Pentru a ieși din această situație, românii ar fi trebuit să prospecteze piața, să caute piețe de desfacere a poamelor, să intre ei și nu intermediarii, în legături cu piețe străine, etc.

Referindu-se la agricultori, Ioan I. Lapedatu, spunea că aceștia datorită caracterului sezonier al agriculturii, zilelor de

⁴³ *Ibidem*, p. 31.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 33.

ploaie și sărbătorilor, pierd foarte multe zile de muncă într-un an, zile în care nu produc nimic, ci doar consumând. Timpul din aceste zile ar putea fi valorificat de agricultori prin exercitarea unor activități și meserii neagricole, prin valorificarea multiplelor avuții naturale de care dispunea Transilvania. Lemnul și apele constituiau două izvoare de avuție care puteau fi valorificate, cu rezultate foarte bune. Afirmărilor. că românii nu aveau capital, Lapedatu le-a răspuns că acesta este un argument fals. Capitaluri existau suficiente, ele așteptau să fie doar valorificate. Un rol în această direcție le revenea tot băncilor. Li se recomanda băncilor "să contribuie fiecare cu câteva mii de coroane, să cumpere păduri, să le pună în lucrare, ori dacă nici asta nu ar fi posibil, să le vândă altora, săîndemne în special pe țărani a le lua și tăia. De pierdut nu ar avea ce pierde, dar de câștigat da! Poate câștigul nu ar fi de 100 %. Ei, dar succesul în întreprinderile mici nu constă în câștiguri momentane. Adevăratul succes e acela să-ți deschizi și să-ți înlesnești calea pe care să înaintezi. Numai cine știe cât de anevoie, cu câtă trudă și prin câte trebuie să treci până poți pune temei la o întreprindere, numai acela înțelege ce însemnează și ce avantaj mare îți deschide o potecuță, fie aceea oricât de mică".⁴⁵

Soluțiile, spunea economistul român, trebuie căutate la noi acasă, în realitățile românești transilvănene, nu în altă parte. Putem și trebuie să învățăm de la alții, dar să pornim de la posibilitățile pe care ni le pune la dispoziție economia și gradul de pregătire al populației românești. Acesta trebuia să

se pătrundă cu profunzime de preceptul "Ajută-te și Dumnezeu te va ajuta".

2.3.Chestiunea economică română. Probleme și priorități economice ale românilor transilvăneni analizate în opera lui Ioan I. Lapedatu

Problematika economică a românilor transilvăneni, a stării lor economice a constituit o preocupare permanentă a economistului ardelean până la realizarea statului național unitar român. Observațiile sale devin tot mai profunde și mature, capătă orizont tot mai larg, bazându-se pe analize statistice și fapte extrase din realități. Începutul secolului al XXlea i-a găsit pe români într-o asemenea situație încât ei erau obligați să caute rezolvări și soluții concrete și imediate în vederea îmbunătățirii pozițiilor lor economice și sociale în raport cu acelea ale altor naționalități conlocuitoare, care favorizate de statul austro-ungar, ocupau poziții mai bune din acest punct de vedere. Dar nu numai situația economică, ci și cea politică a românilor transilvăneni în cadrul imperiului amintit i-a îndemnat pe reprezentanții acestora să accentueze importanța deosebită a factorului economic în asigurarea progresului general: material, politic, social, cultural, național. În acest sens, economistul nostru, devenit cel mai important publicist al românilor transilvăneni, se întreba dacă "Există o chestiune economică română?" la care el răspundea afirmativ. Românii nu pot evita discutarea problemelor economice, a diferitelor activități economice care să asigure progresul general. "De când e lumea - scria el la toate popoarele viața economică a fost și trebuie să fie - cel

⁴⁵ *Ibidem*, p. 36-37.

puțin într-o ordine normală de lucruri și așezăminte – temeiul și izvorul tuturor celorlalte manifestări de activitate publică și prin urmare ea trebuie să formeze chestiunea cea mai importantă în preocupările fiecărui popor".⁴⁶ Românii nu puteau ignora problemele economice, scria același autor, cu un an mai târziu, pentru că lumea nicicând nu fusese până atunci mai "preocupată de chestiunile economice ca în zilele noastre (1907 n.a.) și poate că nicicând n-a arătat o înclinare mai mare către realism ca în timpul ce-l trăim".⁴⁷

Conducându-se după punctele de vedere enunțate mai sus, Ioan I. Lapedatu a fost preocupat de căile de creare și sporire a avuției materiale a românilor din Imperiul austro-ungar, legițile care guvernau aceste procese, de probleme ale politicii economice, impozite, protejarea industriei, comerțului, probleme monetare, etc. Un loc deosebit l-a acordat acestor probleme bancare și rolului lor în redresarea economică a românilor transilvăneni.

Dovada că problemele economice constituiau preocuparea principală a omenirii, că economia trebuie așezată la baza întregii vieți sociale era însăși istoria. El amintea că englezii, germanii, francezii, flamanzii, danezii, cehii și alții aveau la baza organizării lor culturale, sociale și naționale cea mai puternică și intensivă activitate economică. Din acest punct de vedere românii nu puteau și nici nu era recomandabil să facă excepție, dacă nu doreau să rămână o națiune subordonată pentru totdeauna.

⁴⁶ Ion I. Lapedatu, *Chestiunea economică română*. În: *Revista economică*, VIII, nr.35 din 2 septembrie 1906, p.317.

⁴⁷ *Idem*, *La glasul vremii*, idem IX, nr.1 din 6 III 1907, p.1.

Bancarul român amintea că cei șaiszeci de ani, care se scurseseră de la evenimentele din 1848, au constituit un pas important în direcția spre progres a românilor transilvăneni. Se obținuse însă insuficient față de nevoile pe care le aveau. Două generații de oameni care au încercat "cu credință și sinceritate" să ridice națiunea română la nivelul altora mai dezvoltate nu reușiseră încă să realizeze aceasta la începutul secolului al XX-lea. Dar – afirmă tot el – nici n-a fost cu puțință altcum. "Trebuințele ne-au fost atât de multe, lipsele atât de mari și graba de a face ceva atât de febrilă, încât înaintașilor noștri le-a lipsit răgazul să stabilească cel puțin o ordine între trebuințe și trebuințe, între trebuințele absolute și primordiale și între cele relative și condiționate".⁴⁸

Ceea ce nu au știut sau nu au putut să facă generațiile trecute era obligată să facă noua generație de la începutul secolului XX. Acestea îi revenea sarcina să stabilească cu claritate și fermitate ordinea trebuințelor. Era necesar să se înțeleagă de către toți conducătorii românilor cu ce trebuie să se înceapă regenerarea națională, ce trebuie așezat la baza dezvoltării tuturor activităților poporului român. Până la începutul secolului al XX-lea prioritatea acordată de români a fost pentru nevoile culturale și promovării credinței religioase. Ei înființaseră societăți culturale, muzicale, teatrale, reuniuni de caritate, de înfrumusețare, etc. Acestea erau bune și ele, dar insuficiente. Un popor care avea un slab nivel al dezvoltării producției materiale și o economie slab dezvoltată nu putea să se bucure într-o măsură suficientă de toate comorile sale culturale și spirituale în general. Acestea

⁴⁸ Ioan I. Lapedatu, *Chestiunea economică română*, în *Revista Economică*, VIII, nr.35 din 2 septembrie 1906, p.317.

deveneau "o realitate foarte problematică" după părerea economistului român.

"Mulțimea - explica el - are trebuință înainte de toate de lucruri și așezăminte, care să-i organizeze existența sigură și o bunăstare mulțumitoare. Ea are lipsă de școala practică a vieții, de societăți de producție, de valorizare, de ajutor mutual, de credit, de negoț, de meserii etc., de care la noi prea puțină seamă s-a ținut. Acestea sunt adevăratele trebuințe ale unui popor în regenerare, trebuințe absolute și primordiale, după care apoi să urmeze și trebuințele relative și condiționate. Deci la noi lipsa de sistem în satisfacerea trebuințelor de ordine absolută și relativă, ignorarea celor dintâi sunt cauza că în structura organismului nostru social lipsește baza: viața economică cu adevărat".⁴⁹

Faptul acesta, că românii au acordat prioritate nevoilor culturale și spirituale în general, neglijând organizarea economică și stimularea producției materiale n-a rămas fără consecință. El s-a reflectat în însăși structura socială a națiunii române, care rămăsese într-un fel trunchiată, incompletă, deoarece era constituită doar din două extreme. Românii aveau deja o intelectualitate "mare și respectabilă", destul de bine situată, dar care exercita cu precădere profesii libere și foarte puține activități de natură economică, mai ales productive. La celălalt pol exista țăranimea românească, uitată de toată lumea, cu proprietate insuficientă, aservită unui mediu economic și unor împrejurări sociale nefavorabile, care nu se deosebeau prea mult de cele de dinainte de 1848. E drept, ea obținuse

libertatea juridică, eliberată fiind de iobăgie. Ea purta însă un jug tot atât de greu ca și acela al iobăgiei: "jugul social-economic". În timp ce clasa intelectuală progresa văzând cu ochii în avere și cultură, țăranimea, explica autorul analizat, plătea statului dualist austro-ungar dări grele, era dezavantajată politic prin menținerea censului electoral în defavoarea românilor, i se închideau adeseori școlile în limba maternă, era supusă sarcinilor militare grele, etc. Deci dualismul austro-ungar nu a creat țăranimii majoritare române condiții de înaintare culturală și economice. Dinpotrivă, el a inaugurat o epocă de abuzuri pentru cei tari și avuți față de cei slabi și săraci". Cei mai slabi și deci cei mai săraci erau țăranii români. Ca atare țăranimea, în starea sa generală, rămânea staționară. Erupția crizei agrare, provocată de concurența transoceanică, de la începutul secolului XX, a prelungit și ea mizeria permanentă a țăranului român. "Puțina proprietate ce o mai are, în cele mai multe părți, numai nominal mai e a ei. Locul robotelor și zeciuielilor de altă dată l-au luat cametele înspăimântătoarelor sarcini ipotecare. Iată în scurt cauza ignoranței și sărăciei noastre, iată cauza aservirii economice și sociale a țăranimii noastre".⁵⁰

Evidențiind poziția specială, necorespunzătoare a românilor transilvăneni, inferioară în comparație cu a celorlalte naționalități conlocuitoare, Ioan I. Lapedatu ajunge la concluzia că această situație impunea și măsuri specifice în vederea fondării unei vieți economice românești în conformitate cu cerințele timpului pentru emanciparea socială a țăranimii autohtone. Totodată, aceeași evidențiere, cu

⁴⁹ *Ibidem*, p. 317-318.

⁵⁰ *Ibidem*.

precădere a situației țărănimii este utilizată de economistul nostru pentru a demonstra că prioritate a priorităților, dacă ne putem exprima așa, este și va fi pentru multă vreme agricultura. Cu dezvoltarea și reforma acesteia vor trebui românii să-și creeze o economie puternică.

2.3.1. Prioritățile economice ale românilor transilvăneni

"Poporul nostru – afirma analistul transilvănean – e un popor eminentemente agricol. Ceea ce în urma împrejurărilor în care trăiește, desigur va și rămâne pentru totdeauna. Stăruim cu toții – nu-i vorbă – să ne formăm și celelalte clase necesare unei societăți bine dezvoltate, clasa industrială și comercială. Dar oricât de norocoși și oricât de departe am ajunge, în stăruințele noastre, totuși nota generală ce va imprima caracterul activității noastre pe teren economic va rămâne agricultura"⁵¹ Concluzia se impune de la sine, spune el. Problema agricolă va trebui situată pe primul loc în contextul multiplelor aspecte ale vieții economice. Viața agrară va trebui studiată din toate punctele de vedere, accentul căzând însă pe raporturile proprietăților de pământ și pe munca agrară. Proprietatea de pământ la rândul ei, prin ea însăși prezenta multe aspecte destul de complexe. Ea, proprietatea, se impunea studiată sub aspectul însușirii și agonisirii unui minim de existență etc.

La rândul ei munca agricolă (de fapt prin acest termen publicistul român presupunea întregul complex de organizare

al activităților gospodărești ale unui agricultor personificat în micul producător agricol de atunci sau ceea ce în alte părți, în alți termeni erau numiți mici fermieri), trebuia să se bazeze sau pe credit ordonat, investiții raționale de capital, introducerea unor utilaje agricole moderne. Asemenea măsuri nu mai sufereau amânare, după părerea analistului român.

Subliniind că agricultura trebuie să constituie veriga principală, începutul începuturilor, în vederea satisfacerii ordonate a nevoilor poporului român, Ioan I. Lapedatu nu va face însă o analiză multilaterală a problemelor agricole și nici nu va da soluții în acest sens. El dorește, în contextul multiplelor sale preocupări în domeniul bancar, să atragă atenția asupra situației necorespunzătoare în care se găsea proprietatea agrară a românilor transilvăneni la începutul secolului al XX-lea. În acest sens el scria că se ocupă de una din probleme "care e cheia tuturor celorlalte, care e menită a pregăti calea pentru rezolvarea lor, anume chestiunea actuală a sarcinilor hipotecare".⁵²

Finanțistul român atrăgea atenția că la prima vedere s-ar părea că românii dispun de suficiente proprietăți, corespunzător repartizate, care asigură un minimum de existență. Dar aceasta nu corespunde totuși realităților. El consemna: "proprietatea de pământ românească e greu apăsată de sarcinile hipotecare [...]. Aceasta o apasă în așa măsură încât [...] proprietatea de pământ numai nominal mai ea țărânului român. Rodul ei, aproape întreg, trece în mâinile

⁵¹ *Idem*, nr. 44 din 4 nov. 1906; Vezi și Toader Ionescu, *Ideii și orientări în publicistica economică românească, la sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea (1890-1918)*, Cluj-Napoca, 1989, p.195-196.

⁵² Cf. Toader Ionescu, *lucr. Cit. p. 196.*

creditorilor, proprietarii enormelor sume hipotecate pe realități române".⁵³

Datele oficiale de care dispunea economistul român, arătau că suma sarcinilor ipotecare se ridicau la 25 % din valoarea pământului pe țară. Dar dacă se avea în vedere că tocmai proprietățile cele mai mici erau apăstate de ipotecă, procentul acesteia pentru ele depășea de fapt 25 %.

Datele pe care le utilizează Ioan I. Lapedatu ilustrează această situație. Până la finele anului 1903 situația ipotecărilor este cea din tabelul 1. Ce concluzii decurgeau din aceste date, după părerea economistului român?

a) proprietățile mici, de care dispuneau în special românii, erau îngreunate cu datoriile aproape până la valoarea lor totală;

b) iar dacă se mai adaugă și faptul că tocmai împrumuturile proprietăților mici erau contractate cu dobândă mai mare, sarcinile ipotecare deveneau și mai apăsătoare tot pentru ele, adică tot pentru români;

c) ca urmare proprietățile cele mai adesea vândute la licitație erau tot acelea ale românilor;

d) accelerarea procesului de ipotecare contribuia deci la ruina cu precădere a țăranului român.

Tabelul 1

Nr. Crt.	Valoarea proprietății (coroane)	Numărul de proprietăți	Ponderea în totalul proprietarilor (%)
1.	Până la 200	114.913	18,00

⁵³ *Ibidem.*

2.	200 -1.000	294.336	46,11
3.	1.000 -2.000	92.171	14,44
4.	2.000 -4.000	62.906	9,85
5.	4.000 -10.000	42.061	6,59
6.	10.000 -20.000	15.833	2,48
7.	20.000 -40.000	7.729	1,21
9.	40.000 -100.000	5.315	0,83
9.	100.000 -200.000	2.074	0,33
10.	200.000 -400.000	672	0,11
11.	400.000 - 1.000.000	213	0,01
12.	1.000.000 - 2.000.000	68	0,02
13.	Peste 2.000.000	14	0,00
Sursă: "Revista Economică" nr. 44/1906, p. 389-390.			

Problema sarcinilor ipotecare devenea din ce în ce mai apăsătoare și mai gravă pentru micii agricultori români. Datele statistice relevau că datorită sarcinilor ipotecare și impozitelor apăsătoare fenomenul de schimbare a proprietăților prin intermediul licitațiilor devenea tot mai frecvent și de proporții sporite.

Dacă în anul 1875 un număr de 9.606 proprietăți și-au schimbat proprietarul, în anul 1883, cifra a ajuns la 17.071, în anul 1893, scăzând la 11.921 pentru ca în anul 1900 să

sporeasca la 19.228, iar în anul 1903 să depășească cifra 21.193.⁵⁴

Dar acest proces de schimbare a proprietăților prin licitație este cu mult mai mare, el având loc în fiecare an, nu numai pe "sărite" cum ni-l prezintă Ioan I. Lapedatu. Desigur, el a dorit doar să atragă atenția asupra fenomenului, care trebuia stopat și pentru care se impuneau măsuri. Destul de complex a fost prezentat acest proces de reprezentanții socialiștilor români din Transilvania, de fapt ai social-democrației românești. Într-un ziar al socialiștilor transilvăneni intitulat "votul poporului" din 1903 se făcea cunoscută o statistică în care se menționa că "în 1886 în Transilvania s-au vândut la licitație 15.012 proprietăți țărănești după cum urmează:

- în anul 1897 · 18.857 proprietăți țărănești,
- în anul 1898 · 18.070 proprietăți țărănești,
- în anul 1899 · 19.990 proprietăți țărănești,
- în anul 1900 · 25.466 proprietăți țărănești,
- în anul 1901 · 37.502 proprietăți țărănești,

adică în decurs de 6 ani au rămas fără pământ, s-au ruinat, un număr de 134.897 mici proprietari agricoli⁵⁵. Relevând situațiile deosebite în care se găseau marea și mica proprietate, socialiștii români relatau că prima era scutită de executări silite pentru că era impusă la dări mici; cu cât posedea mai multe proprietăți cu atât proprietarul plătea mai puțin statului.

⁵⁴ *Ibidem*, p.197.

⁵⁵ *Unde sunt averile economilor și muncitorilor, în: Votul poporului, I nr. 21 din 13 iun. 1903.*

Marea proprietate avea venituri mari și cheltuieli putine. "Însă în schimb la țărani, mici proprietari, e pe întors. Din ce e mai sărac, din ce posedă o mai mică proprietate, cu atât mai multă dare plătesc statului, cu alte cuvinte: mai puține venituri și mai multe cheltuieli"⁵⁶. Nu era deci de mirare -observau și social-democrații români în consens cu reprezentanții intelectualității românești -că tocmai proprietățile mici - care aparțineau cu prioritate românilor erau scoase la licitație din cauza imposibilității proprietarilor lor de a-și mai putea achita împrumuturile pe care le contractaseră.

Ziarul "Adevărul", care aparținea social-democrației române transilvănene, reproducând o statistică oficială din 1910, relatează că "în anul 1908, s-au bătut la tobă (licitat) 15.000 proprietăți, al căror preț a fost laolaltă de 40.000.000 coroane; deci în general proprietățile licitate au prețuit suma de 2.500 coroane, care au fost mai mult proprietățile sărmanilor oameni, mici proprietari. Tot în acest an, prin contract sau pentru împrumuturi, s-au pus pe 396.682 de proprietăți noi sarcini în cartea funciară, care laolaltă fac suma de peste 846.000.000 coroane; prin execuțiune s-au întăbulat peste 103.599 proprietăți, 103,5 milioane coroane; s-au șters 582.000.000 coroane. Așa dar, într-un singur an datoriile proprietarilor s-au ridicat peste suma de 350.000.000 coroane⁵⁷.

⁵⁶ *Ale cui proprietăți se bat la tobă? A domnilor sau a țăranilor? Citat după presa muncitorească și socialistă din România, vol. II(1900-1921) partea a I-a(1900-1907), p. 640.*

⁵⁷ *Ibidem*.

Țăranul român era obligat să plătească Imperiului austro-ungar o serie de impozite, taxe și contribuții. În numele acestui stat, care nu era al lui, receptorul îi lua ultimul ban pe care-l mai avea, îl aresta jandarmul când nu avea bani să plătească impozitele, îl condamna primarul atunci când nu se supunea unor dorințe ale marelui proprietar. Statul austro-ungar ca orice stat asupritor de naționalități, era un instrument al cercurilor apropiate împăratului austriac și marilor grofi unguri și al altor cercuri asupritoare de la Budapesta, îl jefuia pe țăranul român – adeseori și pe cel ungar – în fel și chip, îi reprimă deci pe săraci în numele caselor domnitoare austro-ungare. Țăranul semăna și secera, dar nu pentru el, ci pentru altul. Lui îi revenea o parte foarte mică din ceea ce semăna, secera și culegea. Acapararea pășunilor și a pădurilor existente înainte în folosința țăranilor, prin fel de fel de mijloace necinstite de către unii mari proprietari funciari, a avut același efect: ruinarea unor țărani, transformarea unei părți a acestora în salariați.

"Toate acestea dovedesc – scria Ioan I. Lapedatu – că chestiunea sarcinilor ipotecare devine din ce în ce mai gravă și că ea – de nu vom lua măsuri de salvare – ușor poate să deraieze într-o catastrofă națională"⁵⁸.

La reflecțiile unora, care-l "linișteau" pe economistul român că nu trebuie să facă din schimbările de proprietăți o "problemă românească" întrucât aceste schimbări nu alterează averea națională, Ioan I. Lapedatu dădea următoarea replică: "Adevărat. Întrebăm însă, prin aceste

schimbări sarcinile scad sau ba ? Răspunsul e: sarcinile nu numai că nu scad, ci se mai și adaugă de regulă cu cheltuieli de trecere. Noi nu putem fi mulțumiți cu aceea că averea nu se înstrăinează, pentru că faptul că sarcinile nu scad, ne ține pe loc, în dezvoltarea și înaintarea, prin a ceea ce situația clasei agricole devine din ce în ce mai critică în fața mijloacelor și capacității concurenței străine, așa încât dacă nu direct, în tot cazul indirect, prin micșorarea din ce în ce a venitului sarcinilor ipotecare ne pot cauza mari nenorociri"⁵⁹.

Urmările negative ale sporirii sarcinilor ipotecare, spunea publicistul ardelean, sunt de fapt, cu mult mai grave decât s-ar părea la prima vedere. Problema a preocupat mințile multor economiști și s-a impus ca temă gravă chiar și în acele țări unde proprietarii de pământ se confruntau cu mult mai puține probleme decât cei din Transilvania. Ioan I. Lapedatu relatează că economistul vienez Von Stein, observând ruinarea unui mare număr de proprietari propunea "asigurarea unui minim de proprietate, care să nu mai poată fi înstrăinată și nici îndatorată, curând, în același timp reformarea dreptului de ereditate și a creditului agricol favorabil micilor proprietari. La rândul său, economistul german Gustav Schmoller observa că pe măsură ce se înmulțeau sarcinile ipotecare cu atât proprietarii încetau de a mai fi stăpânii proprietăților lor "Adevăratul stăpân e creditorul". Creșterea datoriilor ipotecare, observa Schmoller, va avea ca efect pierderea libertății personale de către majoritatea populației agrare. Dar libertatea elementului agricol trebuie menținută cu orice pret. În acest scop

⁵⁸ După Toader Ionescu, *Op. Cit.* p. 197.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 197-198.

propunând asociației agricole și convertirea sarcinilor ipotecare existente etc. Românii din Austro-Ungaria, atrăgea atenția Ioan I. Lapedatu, nu vor putea spera să primească ajutor din partea statului. Ei erau obligați de împrejurări să se limiteze numai la forțele lor proprii.

Problematika creditului ipotecar a reprezentat numai una din laturile preocupărilor economistului ardelean în vederea rezolvării "chestiunii economice române" a românilor din Transilvania.

În anii ce vor urma activitatea sa în domeniu se va diversifica tot mai mult. El va milita pentru dezvoltarea și reformarea rețelei de credit și asigurări a românilor transilvăneni, pentru lărgirea activităților economice a acestora, pentru prosperarea multilaterală a românilor.

Atât înainte de anul 1918 –anul Marii Uniri– cât și după aceasta, el va fi întotdeauna prezent "La glasul Vremii" care le impunea românilor să țină pasul cu transformările ce survineau în permanență în economia națională și mondială.

CAPITOLUL III

CONCEPȚIA ECONOMISTULUI IOAN I. LAPEDATU CU PRIVIRE LA ROLUL CREDITULUI ȘI AL ASIGURĂRILOR

3.1.Preliminarii

Până la Marea Unire din 1918, în istoria gândirii economice românești din Transilvania, pot și trebuie amintite numele a patru mari personalități care au realizat, în măsura posibilităților, simbioze dintre teoria și practica financiar-bancară: Visarion Roman, Partenie Cosma, Cornel Diaconovici și finanțistul Ioan I. Lapedatu.

Visarion Roman are meritul înființării primei reuniuni de credit românești în Rășinari, în anul 1868 și a primei bănci românești din Transilvania, Banca "Albina" din Sibiu, în anul 1872, el fiind și primul director al acesteia.

Partenie Cosma a ridicat activitatea Băncii "Albina" pe o treaptă superioară, făcând din ea un fel de bancă centrală a românilor transilvăneni până la eliberarea lor în 1918 de sub dominația austro-ungară. Tot el are meritul că a sprijinit în calitate de director convocarea Conferințelor Băncilor românești din Transilvania în perioada 1898–1906 și înființarea "Solidarității", Asociația Băncilor românești transilvănene, în anul 1907.

Cornel Diaconovici, la rândul său, a fost acela care a avut inițiativa convocării "Conferințelor Băncilor românești" din Transilvania, în perioada 1898–1906 și a elaborării căilor

și principiilor unei profunde reforme a sistemului bancar românesc în vederea modernizării lui.

Ioan I. Lapedatu a continuat opera celor trei fruntași ai mișcării bancare românești, ridicând-o pe o treaptă superioară. Contribuția sa la înființarea primei Bănci de Asigurare românești din Transilvania, la fondarea "Solidarității" și la perfecționarea instituției revizorilor-experti le-a dat posibilitatea unor autori să vorbească pe drept cuvânt despre "Momentul Ioan I. Lapedatu în istoria economică a Românilor ardeleni".⁶⁰

3.2. Ioan I. Lapedatu despre rolul creditului în viața unui popor

Ioan I. Lapedatu face parte din marele grup al intelectualilor și economiștilor români transilvăneni care recunosc creditului funcții de ordin economic, social și chiar de ordin național. Creditul, considera economistul transilvănean, contribuind la întărirea puterii economice a românilor, va duce la emanciparea națională de sub dominația imperiului austro-ungar.

Condiția cea mai importantă pe care trebuia s-o îndeplinească creditul pentru a favoriza dezvoltarea economică era, ca el să fie acordat celor care-l contractau în scopuri productive, în vederea investirii lui într-o activitate agricolă sau industrială.

Reflecțiile cu privire la rolul creditului și al investițiilor de credit erau adaptate, de profesorul român, la situația

economiei Transilvaniei. Creditul și instituțiile care-l manipulau aveau menirea să frâneze, în primul rând, procesul de ruinare al micilor producători agrari și a meseriașilor români și de creare a premiselor emancipării lor naționale. Creditul, relata el adeseori, nu produce bunuri materiale, dar el are facultatea de a menține o clasă numeroasă de mici producători în stare de independență economică, cu condiția ca acest credit să fie folosit în scopuri productive.

Dezvoltarea creditului și a băncilor, spunea Ioan I. Lapedatu, va conduce la îmbunătățirea stării materiale a micilor producători, fiind totodată o modalitate sigură de dezvoltare a capitalurilor naționale, adică a românizării lui, de stimulare a acumulării banilor. El făcea parte din acea burghezie românească care, luând exemplul burgheziei naționalităților conlocuitoare și din alte țări, dorea să se folosească și ea de credit care-i facilita acumulările de avuții. Numai așa ea putea să reziste în lupta de concurență cu burghezia altor naționalități și presiunii capitalului cămătăresc care mai persista încă în Transilvania, și care favorizau procesul de ruinare economică a micilor producători, frânând totodată acumulările financiare ale burgheziei românești.

Referitor la bănci, economistul român, era de părere că ele au o importanță capitală în mobilizarea resurselor bănești de care dispuneau diferite categorii ale populației românești în vederea întăririi economice și a puterii ei materiale ca premisă puternică de favorizare a luptei de eliberare națională.

Deși lucrarea de față se ocupă strict de activitatea unui singur economist român transilvănean, nu trebuie omis faptul

⁶⁰ Vezi Ioan D. Pitu, *Prima Ardeleană, Sibiu 1941*, p. 97.

că el s-a situat în fruntea activităților practice și teoretice cu privire la credit și bănci când acestea atinseseră un anumit nivel și la românii transilvăneni. De aceea se are în vedere faptul că sporirea capitalului bancar în economia Transilvaniei către sfârșitul secolului trecut a fost rezultatul concentrării și centralizării capitalului investit în producția materială. Economiiștii români transilvăneni au înțeles că forțele productive ale Transilvaniei, deși mai slab dezvoltate decât cele ale multor țări, atinseseră totuși un asemenea grad de dezvoltare încât nu se mai puteau dezvolta fără o anumită concentrare a capitalurilor. Băncile reprezentau un mijloc important de favorizare a concentrării mijloacelor financiare cerute în proporții tot mai mari de dezvoltarea întreprinderilor industriale, necesitatea ajungerii din urmă și chiar depășirea sub raport economic a celorlalte naționalități conlocuitoare din Transilvania.

Creditul considerat unul din factorii principali meniți să favorizeze producția în general, pentru români, el era – după economistul român a cărui activitate se analizează – o condiție vitală a progresului lor economic. Dar tot el vedea și alt revers al dezvoltării creditului, mai ales atunci când el nu este bine orientat. Avea în vedere că majoritatea românilor producători erau mici proprietari agricoli, nevoiți să recurgă, adeseori, din cauza unor rețele de credit insuficient dezvoltate, la credite deosebit de scumpe cu dobânzi foarte mari. Consecința înglodării în datorii a micului proprietar era fie ruina sa completă, fie ipotecarea în condiții oneroase a proprietății sale.

După datele de care dispunea Ioan I. Lapedatu, aproximativ 25% din proprietățile funciare erau ipotecate în condiții foarte grele. Dar cu cât proprietatea era mai mică, cu atât mai greu era apăsată de sarcini ipotecare. Și micii

proprietari erau în special români. În majoritatea cazurilor proprietatea lor fiind ipotecată în proporție de sută la sută.⁶¹

3.2.1. Adept al mobilizării capitalurilor

Studierea evoluției profiturilor băncilor românești transilvănene ne relevă o creștere constantă a acestora la sfârșitul secolului XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea. Profitul net al băncilor românești era în 1897 de 556-688 coroane, în 1905 de 2.285.303 coroane iar în anul 1910 de 3.614.953 coroane. Deci în decurs de 13 ani, profiturile băncilor au crescut de aproximativ 6,3 ori.

În aceste condiții, băncile au putut asigura în mod constant dividende și dobânzi superioare dobânzilor ce se acordau sumelor depuse spre fructificare. Ca urmare încă de la începutul secolului și mai ales spre sfârșitul primului deceniu, încep să se înființeze numeroase bănci cu caracter exclusiv de concurență, de înfruntare a celor existente. Chiar în aceeași localitate deși exista o bancă, se înființa o a doua, și chiar o a treia bancă românească, în ciuda faptului că numărul populației era restrâns.

Criticând o asemenea tendință, Ioan I. Lapedatu scria în 1904: "Cu și fără cunoștințele noastre economice, cei mai mulți dintre noi lucrăm de capul nostru, așa că am ajuns acolo încât până și în sate și sătulețe cu 23 fumuri nu găsim trebuințe mai urgente decât fondarea de bănci ca societăți pe acțiuni. Ba mai mult, chiar în localitățile unde există bancă

⁶¹ Despre analiza făcută acestui fenomen de către Ioan I. Lapedatu vezi capitolul: "Analiza situației social economice a românilor din imperiul austro-ungar (sfârșitul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea).

românească, fondăm o a doua și o a treia, fie pentru că unii nu puteau intra în direcțiunea celei existente, fie că cei ce au ajuns odată într-un directoriu cred că nesmintit trebuie să rămână toată viața acolo. Ba chiar fondările noi se fac pe ascuns, numai sunt publicate și salutate de toată presa națională ca o necesitate economică".⁶²

Faptul că se înființau mereu bănci sau filiale cu capital redus demonstra că băncile românești întâmpinau greutăți în adaptarea lor la cerințele timpului, când proporțiile tot mai mari ale activităților economice nu le mai puteau face față băncile mici care acordau împrumuturi tot în proporții reduse. Proporțiile creditului cerut de producție erau tot mai mari. Nedispunând de sume mari, băncile românești mici și foarte mici se transformau din factor de progres în factor de frânare a activităților economice ale românilor.

De aceea, spunea Ioan I. Lapedatu, pentru ca, creditul acordat de băncile românești să stimuleze activitățile economice se impunea un proces de concentrare și centralizare a capitalului bancar autohton. De fapt – după cum remarca economistul român – se impunea un proces de reformă și consolidare a instituțiilor financiare românești. El și-a dat seama că nu se mai putea merge pe linia înmulțirii numărului de bănci, ci devenise absolut necesară consolidarea lor într-un mănunchi mai restrâns, dar cu forțe economice sporite. "Dacă organizarea noastră economică pe teren economic financiar ar fi luat o direcțiune mai centrică, dacă la crearea băncilor noastre – scria Cornel Diaconovici, predecesorul lui Ioan I. Lapedatu – am fi

⁶² Ioan I. Lapedatu, *Păcatele noastre*, în *Revista Economistul*, VI, nr. 9/1904, p. 195, "Revista Economică" nr.9 din 28 februarie 1903.

considerat mai puțin numărul și mai mult forța lor, puteam realiza pe acest teren al activității noastre economice rezultate mult mai mulțumitoare și de valoare reală. Prin consolidarea organizației financiare ce o avem deja, credem că vom servi cu mai mult succes interesele reale economice ale poporului nostru decât prin extinderea ei".⁶³

Asocierea, adică centralizarea băncilor, avea o importanță vitală pentru consolidarea băncilor românești și a creditului românesc. Referindu-se la importanța asocierii și centralizării băncilor, Ioan I. Lapedatu considera că aceasta este determinată de factori de ordin financiar, social și național "Cel dintâi dintre momentele (factorii –n.a.) ce voim să-l relevăm [...] este de ordine financiară și își are explicația în trebuința de a ne păstra și afirma independența băncilor noastre față de lumea financiară străină".⁶⁴

Autonomia și independența reală – demonstra același economist – poate fi păstrată numai cu credit abundent și bănci puternice cu capitaluri mari, care nu erau nevoite să recurgă pentru orice afacere cât de cât mai importantă la sprijinul băncilor străine.

Al doilea factor era "de ordine socială", acela de a rezerva și asigura terenul românesc exclusiv băncilor noastre. "Până acum mai mult sau mai puțin ne-am putut ținea poporul grupat – scria Ioan I. Lapedatu – în jurul băncilor

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Ioan I. Lapedatu "Necesitatea și importanța asociației băncilor noastre", în vol. Toader Ionescu, *Ideii și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1800–1918)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1979, p.190.

noastre. Azi însă, o apariție îngrijorătoare! Străinii au început să-și facă cale în mijlocul nostru, să cerce să ne rupă poporul de lângă noi, să-l dea pe mâinile unora, ce nu-i înțeleg firea și nu-i cunosc trebuințele".⁶⁵

Dar mult mai mare importanță avea – după același autor – cel de al treilea factor, care făcea necesară centralizarea capitalurilor de care dispuneau băncile. "Acesta este un moment, care conține motive de înaltă ordine națională. Dezorganizați pe toate terenurile vieții noastre politice, ne dăm bine seama de urmările grave ce le pot avea pentru viitorul nostru stările triste în care trăim. Nimenea nu ne îmbie prietenia, nimenea nu ne cere ajutorul și nici nu-l putem oferi nimănui, căci cu toate puterile însemnate de care dispunem, ca singuratici, nu ne putem afirma și valida din cauza lipsei de organizație".⁶⁶

Concentrarea capitalurilor în bănci, care permiteau prin credite ieftine și prompte să se creeze condiții favorabile economiei românilor era considerată – pe bună dreptate de economistul român – concentrarea forței economice, organizatorice, naționale și politice a populației în general, a burgheziei și intelectualității românești, ceea ce îi permitea să trateze pe picior de egalitate nu numai problemele de ordin financiar și relațiile cu alte bănci, ci și problemele de ordin național în relațiile cu organele de stat.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 191.

⁶⁶ *Ibidem*.

3.2.2. *O viziune sistemică asupra creditului și a sistemului bancar*

Cele câteva păreri ale lui Ioan I. Lapedatu cu privire la rolul creditului și al băncilor se referă mai mult la rolul social și național ca și la rolul lor în stimularea dezvoltării unei economii naționale. Dar autorul român a mers cu mult mai departe în studierea și explicarea mecanismelor de funcționare a organizațiilor economice financiar bancare. A studiat și explicat pentru publicul larg românesc mecanismele de funcționare a unor bănci străine, a băncii Austro-Ungare, ca bancă centrală a imperiului dualist, rolul băncilor în realizarea principiului general al circulației banilor prin sistemul de credite, al scontului, rescontului, rolul creditului în realizarea echilibrului circulației bănești pe plan internațional, relațiile de interdependență a băncilor dintr-o țară oarecare cu Banca centrală sau Banca Națională a acestui stat etc. Acestor ultime probleme enunțate anterior, economistul transilvănean le-a acordat o atenție deosebită. El pornea de la punctul de vedere că sistemului bancar îi revine un rol important în menținerea echilibrului între cerere și oferta de bani într-o economie națională. Acest echilibru capătă o deosebită importanță datorită faptului că el poate fi realizat numai în condițiile unei funcționări a relațiilor tuturor băncilor din țară cu banca națională, ca bancă centrală a țării.

Pentru înțelegerea acestor relații de interdependență în interiorul sistemului bancar, Ioan I. Lapedatu își începe expunerea cu descrierea afacerilor celor mai mici bănci mergând treptat până la cele mai mari, arătând cum își aranjează și cum își echilibrează operațiunile lor financiare. În acest sens scrie: "În cercul îngust de activitate al unui institut

de economii din comunele mai mici, echilibrul afacerilor nu e nicidecum greu de ținut. Abstrăgând de la principiul general al echilibrului dintre active și pasive, în sensul căruia dacă pasivele băncii au scadențe scurte, activele vor trebui plasate tot numai cu asemenea scadețe și viceversa, raportul dintre cerere și oferta de bani se poate stabili destul de ușor. De sunt mai mulți deponenți și banii nu se caută, împrumuturi nu se cer, deci oferta e mare, pentru ca banii să nu rămână neproductivi, vor trebui depuși la vreun institut mai mare spre fructificare. Dacă din contra sunt multe cereri de credit, deci cererea e mare iar banii micului institut nu sunt suficienți pentru satisfacerea cerințelor, conducătorii se vor adresa unei bănci mai mari, cerând, în vreo formă oarecare împrumuturi. De regulă acestea se obțin pe calea rescontului celelalte circumstanțe, de care trebuie să țină seama conducătorii unui astfel de institut mic, sunt puține și ușor de observat. Un an agricol rău, o stagnare în afacerile de negoț și meserii vor reclama, după împrejurări, măsuri, pe care bunul simț și mintea sănătoasă le poate ușor dicta.

Urmează în a doua ordine institute de bani mai mari de prin orașe. Cercul de activitate imediat se mărește, iar circumstanțele de care conducătorii băncii au să țină seamă, se înmulțesc și se complică atât de tare, încât pentru pătrunderea lor se cere pregătire și spirit de prevedere deosebit. Raportul dintre cererea și oferta de bani nu se mai poate stabili așa de ușor și bine ca în cazul precedent. Căci de exemplu, dacă iese la iveală, că banii institutului nu circulă, nu se cer și nu se caută credite, această împrejurare n-are să se atribuie exclusiv ofertei prea mare de bani ori lipsei și stagnării întreprinderilor. Pot fi și alte cauze, care să producă acest fenomen, ca de exemplu concurența plănuită sau nepriceperea la timp a situațiunii și formării acesteia.

Fundația Lapedatu

Dacă cauza e vreuna dintre acestea din urmă, pentru delăturarea pedecilor modalități generale chiar s-ar putea stabili căci totul depinde de rațiuni ocazionale și momentane".⁶⁷

În cazul în care oferta este prea mare, băncile nu trebuie să țină fondurile în neproductivitate, ele vor trebui să procedeze ca și institutele mai mici să le depună spre fructificare la altele mai puternice. Dar nu întotdeauna – explica profesorul român– trebuie procedat așa. Banii trebuie dați în întreprinderi, pentru ca de fapt, ei să producă venit. Tocmai de aceea –spunea profesorul român– institutele de categoria a doua trebuie să fructifice banii și pe alte căi nu numai prin depuneri. Vor căuta să-i plaseze în efecte și valori, ori întreprinderi rentabile din țară. Când în țara respectivă terenul producției este saturat cu credite, banii pot fi plasați în străinătate, oriunde numai neproductivi să nu rămână.

În cazul în care băncile de categoria a doua duc lipsă de capital ele sunt obligate de a și-l procura prin împrumuturi de la alte bănci și mai puternice, cerând credit de reescont. În cazuri mai rare, când își largesc cercul de operațiuni, sau când fac o nouă emisiune de acțiuni.

Și marile instituții financiare, explica Ioan I. Lapedatu, își echilibrează afacerile la fel ca și cele din categoria a doua, desigur într-un stil mai mare și pe un termen mai extins. "Băncile cele mai mari din Viena și Pesta – scria el– au acaparat în mâinile lor cele mai mari și însemnate întreprinderi comerciale și industriale. Ei dar ce se întâmplă –

⁶⁷ Ioan I. Lapedatu, *Banca Austro-Ungară, Sibiu, 1904, p. 36-37.*

scria profesorul-, când aceste puternice institute nu au bani să satisfacă cererile de credit? Cui să se adreseze, unde sunt și unde să fie bani? La banca de emisie, răspundem. Acolo sunt, acolo trebuie să fie bani, doar ea are dreptul și privilegiul exclusiv să emită bancnote. Emite doar când și de câte ori cere trebuința!

Iată în felul acesta micul institut de credit și economii se sprijinește pe unul mai puternic de la oraș, acesta pe altele mai puternice, care la rândul lor află ultim refugiu și reazim la banca de emisiune. Vedem din acestea cum în ultimă analiză toate băncile din țară, fie direct, fie indirect, se sprijină pe Banca Austro-Ungară⁶⁸.

Desigur, explica economistul nostru, că și Banca Austro-Ungară, trebuie să respecte anumite restricții în emisiunea de bancnote, și cu toate acestea, totuși trebuie să aibă bani, pe care să se poată sprijini reescontul băncilor din țară.

Tot Banca Austro-Ungară, pe lângă faptul că reglează afacerile de credit din țară, tot ea este chemată să regleze și reniveleze cursurile devizelor și circulația aurului. Și această bancă centrală poate să-și reesconteze efectele peste graniță.

Problematica creditului în general, a fost obiect de largă discuție în literatura economică din Transilvania, cu mult înaintea preocupărilor lui Ioan I. Lapedatu. Spre deosebire de alți publiciști, el a lărgit discuția referitoare la credit dar a și aprofundat-o elaborând cărți și manuale pe această temă, contribuind în același timp la redactarea celei mai importante publicații de natură economico-financiară a

românilor transilvăneni de dinainte de Marea Unire din 1918: "Revista Economică".

3.3. Contribuția lui Ioan I. Lapedatu la înființarea primei banci de asigurare a românilor transilvăneni

3.3.1. Istoricul ideii și mișcării de asigurare la românii transilvăneni.

Românii transilvăneni, ca și alte popoare din imperiul austriac, au luat cunoștință de problemele referitoare la asigurări prin cele mai puternice instituții de asigurare, ca "Assicurazioni Generali" și "Reunione Adriatica de Sicurta", care-și desfășurau activitatea pe întregul teritoriu al statului amintit. Între 1850 și 1860 încep să se înființeze și societăți de asigurare ungurești ("Prima Ungară", etc.) Românii cu un sistem financiar bănesc mai slab dezvoltat au avut posibilitatea înființării unei asemenea societăți mult mai târziu.

În anul 1860, românii s-au asociat la o acțiune întreprinsă de sașii transilvăneni, înființând prima întreprindere de asigurare pe teritoriul românesc, "Transilvania", în Sibiu. Românii s-au mulțumit pentru început cu participarea în părți egale la fondarea "Transilvaniei". Printr-o înțelegere se stabilea egalitatea membrilor în Consiliul de administrație, în timp ce președintele era sas, directorul era român. La administrarea băncii de asigurare "Transilvania" au luat parte numeroase personalități ale românilor transilvăneni: Iacob Bologa, Ioan Horia, Ilie Măcelariu, Zaharia Boiu, Dimitrie Comșa, Ioan A, dr. Preda, etc. Timp de 27 ani (1870-1897) direcția acestei instituții financiare a fost cârmuită de eminentul economist Aurel

⁶⁸*Ibidem*, p. 38.

Brate. După moartea acestuia – în 1897– întreaga conducere executivă a trecut în mâinile sașilor, românii fiind înlăturați de la conducere. S-a adevărit ceea ce spunea Visarion Roman, prin 1870 că "M-am convins de tristul adevăr că Românul ori de câte ori s-a întovărășit cu altul, întotdeauna a fost înșelat".

Înlăturați de la conducerea Societății de asigurare "Transilvania", românii și-au pus problema întemeierii unei Bănci proprii de asigurare.

Problema s-a discutat chiar la Conferința a I-a a Băncilor Românești din Transilvania de la Sibiu din anul 1898. Cel care a lansat ideea unei Bănci de asigurare românești a fost Cornel Diaconovici. Dar cel ce a ridicat problema acesteia, la mai sus amintita conferință, a fost Ioan Mișu, directorul de atunci al Băncii "Ardeleana" din Orăștie. Ideea instituției nu a trecut peste limita unei discuții academice. "Mai ales, că cel mai valoros dintre bărbații noștri conducători de pe atunci, fericitul Alexandru Mocsony de Foen, care a fost consultat în primul rând: "se îndoia în calitățile noastre de destoinicia morală pentru garanția reușitei unei astfel de întreprinderi"⁶⁹.

Cea de a II-a Conferință a Băncilor Românești din Transilvania din 1901, a scos de pe ordinea de zi problema unei instituții de asigurare a românilor, considerând-o că nu este oportună.

Cu timpul condițiile s-au schimbat. Românii au progresat mult din punct de vedere economic. S-au schimbat și mentalitățile. Românii aveau deja oameni pregătiți în acest

domeniu. Familia Mocsony se va situa de data aceasta în fruntea celor ce au susținut ideea.

Preluarea acțiunii înființării unei Bănci de Asigurare este legată de numele lui Ioan I. Lapedatu.

Economistul Ioan I. Lapedatu se interesa de mecanismele de asigurare încă din perioada studenției (1897–1902) iar activitatea depusă în acest domeniu l-a impus atenției celor mai importanți conducători ai băncilor românești. Studentul în economie și-a dat seama că industria asigurărilor prezintă o formă superioară de organizare economică care prindea teren mai ales în țările cu o cultură înaintată, cu o economie mai complexă. Și tocmai în acest domeniu, a observat el, Românilor de sub dominația Imperiului austro-ungar le lipsea instituția, care să le satisfacă propriile nevoi și să le asigure mijloace.

În 1900, studentul român Ioan I. Lapedatu publică în Revista Economică primul studiu al său despre teoria matematică a asigurărilor asupra vieții, la Românii din Transilvania. Amplificat și revăzut, acest studiu, am văzut, a apărut în 1902 la Brașov, ca tratat special.

Până în 1908, oficial, ideea înființării unui institut de asigurare românesc este abandonată. În anul 1908 a izbucnit un conflict între românii și sașii din consiliul de administrație al Băncii "Transilvania". Românii s-au retras definitiv din consiliul băncii amintite. În aceste condiții se simțea și mai mult lipsa unei bănci de asigurare pentru românii transilvăneni. Pionierul luptei pentru înființarea acesteia devine Ioan I. Lapedatu. El a desfășurat o activitate extraordinară în presă și conferințe, convingând conducerea "Solidarității" să reia firul înființării în sfârșit a unei bănci de

⁶⁹ Banca română de asigurare, în "Revista Economică", XII, nr. 39 din 25 sept. 1910, p.365–366.

asigurări românești. Din însărcinarea "Solidarității", Ioan I. Lapedatu prezintă un raport în ședința consiliului acestuia din 19 decembrie 1909. Acest raport reprezintă întâiul act mare în trecutul istoric al Institutului asigurărilor la Români din Transilvania.

Raportul a demonstrat necesitatea stringentă a înființării unei bănci de asigurare ca un corolar al sistemului bancar românesc transilvănean.

În Consiliul "Solidarității" din 19 decembrie 1909 a fost invitat Aurel Onciul, fost director al institutelor provinciale de asigurări din Moravia și deputat bucovinean în "Reichrat"-ul de la Viena. Aurel Onciul încerca să demonstreze că un institut de asigurări al românilor transilvăneni nu ar avea sorti de izbândă. El încerca să atragă instituțiile de credit românești în vederea participării la fondarea unei bănci centrale de reescont, la Viena, proiectată de el. În același timp, el era străin de realitățile românești transilvănene. Aurel Onciul nu a fost sincer. A reușit însă să amâne hotărârea definitivă în vederea înființării unei bănci românești de asigurare.

Dând dovadă de perseverență, Ioan I. Lapedatu, în calitate de secretar al "Solidarității", a studiat însă noi societăți de asigurare din Austria –atât din cele care au prosperat cât și din cele care au falimentat. Întocmește un nou raport, pe care îl prezintă în ședința Consiliului "Solidarității" din 5 iunie 1910. La această ședință s-a decis în mod definitiv înființarea mult așteptatei societăți române de asigurări. Hotărârea Consiliului "Solidarității" din 5 iunie 1910 a fost prezentată în adunarea generală desfășurată în 25 iunie 1910 la Brașov.

Pe baza referatului întocmit de Emanuil Comșa, ca președinte al unei comisii speciale, Adunarea generală aprobă hotărârea direcțiunii Solidarității de a iniția înființarea unui institut de asigurare ca societate pe acțiuni, cu un capital social deplin vărsat de un milion coroane.

Tot asemenea adunarea generală ia act cu aprobare și aceea că institutul de asigurare proiectat se înființează cu ajutorul moral și material al băncilor însoțite și că capitalul social se va acoperi prin subscriere din partea publicului mare, iar partea de capital ce ar rămâne nesubscrisă prin particulari, o vor subscrie băncile asociate în proporția capitalului lor social.

În fine adunarea generală ia act cu aprobare și de acea hotărâre a direcțiunii prin care executarea lucrărilor reclamate de înființarea institutului de asigurare s-a concretizat biroului "Solidarității".⁷⁰ În Adunarea generală a "Solidarității" din 25 iunie 1910, raportorul a demonstrat că o bancă de asigurare la români va avea teren de activitate, cât și prestigiu și reușită.

Adunarea generală a luat act de explicațiile din raportul lui Ioan I. Lapedatu din 5 iunie 1910 în care se constata că pricinile datorită cărora unele institute de asigurări nu și-au putut asigura existența, nu sunt de natură a insufla îngrijorări pentru întreprinderile concepute și conduse în mod serios, iar practica a dovedit, că întreprinderile de asigurări serioase pot exista și prospera spre binele și folosul public.

---

⁷⁰ Adunarea generală a "Solidarității", *Proces verbal*, în "Revista Economică" nr. XII, nr. 28 din 10 iulie 1910, p. 278.

Într-un material publicat în "Revista Economică" din iulie același an, Ioan I. Lapedatu relatează că "direcțiunea "Solidarității" a publicat un raport confidențial, care, credem, e destul de bine cunoscut și care arată și dovedește rând pe rând că avem toate condițiile necesare pentru întocmirea și susținerea unei bănci de asigurare. Astfel se arată și dovedește că am avea teren de activitate, că s-ar afla contingent suficient de afaceri și că am dispune atât de forțele materiale, cât și de cele intelectuale de care e lipsă pentru a fonda și dezvolta o bancă de asigurare. Afară de aceasta, direcțiunea "Solidarității" a mai pregătit un raport în chestionarul băncii de asigurare, în care se arată că orice nedumerire prin care s-ar trage la îndoială succesul sau rentabilitatea proiectatei întreprinderi e nebazată. Rapoartele acestea au avut darul să convingă pe mulți de puțința înființării și rentabilității societății de asigurare. Și ca dovadă avem mulțime de epistole de aderență de la frunzașii vieții noastre publice din toate părțile locuite de români, prin care declară că cred cu tărie în reușita întreprinderii, căreia îi și pun în vedere tot sprijinul".⁷¹

Făcând un adevărat apostolat, secretarul "Solidarității" nu și-a cruțat nici osteneala, nici timpul, cutreierând în lung și în lat Transilvania, vizitând la domiciliu toate căpeteniile românilor și pe toți frunzașii vieții publice, băncile și diferitele instituții românești, reușind a-i câștiga și convinge pe toți pentru înfăptuirea ideii băncii de asigurare.

⁷¹ Ioan I. Lapedatu, *În preajma noilor alcătuiri, în "Revista Economică"; XII, nr. 30 din 24 iulie 1910, p. 294.*

În momentul când totul a fost pregătit, s-a lansat cu data de 30 octombrie 1910 la Sibiu prospectul de fondare al băncii de asigurare.

"Importanța cea mai mare a asigurărilor în viața socială și economică a popoarelor - se scria în prospect - e recunoscută și apreciată astăzi de toate capetele luminate din lume.

Popoarele culte: Englezii, Francezii, Germanii etc. se întrec în a da o dezvoltare mai extinsă instituției de asigurare. La noi însă - până acum nus-au făcut aproape nimic pentru împământenirea și popularizarea acestei instituții. Tocmai de aceea, subsemnații fondatori, conștii de însemnătatea cea mare a asigurărilor, și conștii de faptul, că la noi - mai mult ca la oricare alt popor - asigurările sunt unul dintre cele mai excelente mijloace, menite a garanta avutul și a ne asigura viitorul, ne-am decis, să punem baza unei bănci de asigurare sub denumirea: "FORTUNA", institut general de asigurare, societate pe acții, numire pe care adunarea generală o poate modifica. Prin acest institut voim să cultivăm în mod sistematic asigurările de tot felul, în primă linie însă asigurările contra focului și asigurările asupra vieții omenești"[...].⁷²

"Prospectul" băncii de asigurare a fost însoțit de un articol al lui Ioan I. Lapedatu intitulat: "Lămuriri privitoare la Banca noastră de asigurare", publicat în Revista Economică din noiembrie 1910.

⁷² Vezi Ion D. Pifu, *Prima ardeleană, Sibiu, 1941, p.22-26.*

Din moment ce s-a publicat "Prospectul", chestiunea Băncii de asigurare, considera Ioan I. Lapedatu, era deja clarificată.

Totuși pentru viitorii acționari și pentru cei ce se vor asigura erau necesare noi "lămuriri" cu privire la acest obiectiv vital pentru români, care data de 12 ani, din anul 1898, de când la prima Conferință a Băncilor Române, raportorul dr. Ioan Mișu propunea înființarea unei bănci de asigurare românești. Dar studierea acestei doleanțe s-a putut face mult mai aprofundat, numai după ce afacerea a fost pusă la ordinea zilei de "Solidaritatea" care, "pe baza anchetei făcută relativ la acest obiect și pe baza studiilor și rapoartelor secretarului său, a propus adunării generale ținută în iunie a.c. la Brașov(5 iunie 1910 n.a.), să inițieze înființarea unei bănci de asigurare, sprijinită pro domo de institutele financiare românești [...]. Prospectul publicat este deci primul pas relativ la executarea acestei hotărâri de o însemnătate capitală în viața socială, economică și financiară a poporului nostru".⁷³

Împortanța capitală a înființării băncii de asigurare, despre care amintește economistul nostru, era determinată tocmai de marile interese ale poporului român. Nivelul de dezvoltare la care ajunsese economia românilor, necesitatea garantării avutului și viitorului acestui popor, datoria de a păstra și reține pentru necesitatea românilor acele sute de milioane de coroane pe care ei le plăteau an de an societăților străine, grija pentru educația social-economică a națiunii, de a-i conserva avutul și a-i asigura și pe această cale viitorul,

⁷³ Ioan I. Lapedatu, *Lămuriri privitoare la Banca de asigurare, în "Revista Economică", XII, nr. 46 din 13 nov. 1910, p. 421.*

conștiința că prin nimic nu se va consolida și întări mai bine organizația bancară a românilor, decât prin crearea unei instituții financiare de interes comun, constituiau, după părerea secretarului "Solidarității", "momentele cardinale, încât cu dreptate se poate zice, că înființarea băncii de asigurare trebuie considerată ca una dintre cele mai însemnate condiții [...] de existență și dezvoltare sigură".⁷⁴

Banca de asigurare avea create toate premisele pentru a fi înființată:

- Românii care locuiau în Ungaria aveau la acea dată - fără școli, biserici și "paușalele economice"- circa 5-600 milioane coroane capital asigurat în ramura focului. Dacă jumătate din acesta s-ar orienta spre banca românească la care să se adauge, noile asigurări ar garanta existența unei bănci de asigurare românești.

- Românii începeau abia în acea perioadă să încheie asigurări pe viață. Se putea sconta pe un capital de 1 milion de coroane asigurat în acest domeniu.

- Efectuarea unor asigurări elementare mărea și mai mult șansele de rentabilitate ale noii bănci. Aceleași șanse sporeau și datorită faptului că, ea era sprijinită de băncile românești din toate ținuturile locuite de Românii de sub dominația austro-ungară.

"Nu voim să facem promisiuni - scria Ioan I. Lapedatu - asupra rentabilității viitoarei noastre întreprinderi. Ținem însă de necesar să amintim că pe baza calculelor sale de probabilitate a rentabilității, care față de alți specialiști au pornit de la o bază cu mult mai redusă că în fapt, direcțiunea

⁷⁴ *Ibidem, p. 422.*

"Solidarității" a obținut un rezultat mulțumitor. Și ca dovadă că direcțiunea "Solidarității" în combinațiile sale de rentabilitate a purces cât se poate de precaut, amintim că pe când ea a socotit la afacerile de foc pagube de circa 60 % a incasso-lui brut, pe atunci – pe baza datelor absolut sigure – s-a constatat de exemplu că pagubele abvenite la realitățile hipotecare la băncile noastre nu fac mai mult ca 10 % a premiilor plătite. Tot asemenea nici la asigurările pe viață, calculele direcțiunii "Solidarității" n-au fost mai puțin precaute. Ea n-a considerat nici faptul că la noi mortalitatea e sub limita stabilită de tabelele de mortalitate și nici împrejurarea, că la noi banii se pot fructifica mai favorabil, ca la alte societăți de asigurare, precum nici momentul că viitoarea noastră întreprindere – prin mulțimea de bănci ce o va sprijini – va avea o organizație gata și puțin costisitoare. N-a considerat toate acestea și totuși rentabilitatea normală i-a ieșit. Așa fiind, noi cutezăm a zice că pe baza acestor împrejurări prielnice, dacă proiectata bancă de asigurare va mai avea și norocul să încheie niște contracte de reasigurare favorabile, chiar dacă pentru început ar reasigura procentul cel mai urcat al afacerilor sale, sunt cele mai bune prospecte să aibă o astfel de rentabilitate încât aceasta să garanteze o dividendă corespunzătoare acționarilor săi".⁷⁵

Întreprinderea devenea, în aceste condiții ale unei rentabilități corespunzătoare, o afacere atrăgătoare. Acțiunile, la rândul lor, fiind de valoare nominală potrivită, emisiunea în condiții ușoare, încât putea lua parte oricine la fondarea băncii de asigurare: preoți, avocați, medici,

funcționari, învățători etc., apoi comercianți, industriași și agricultori fruntași.

Dar partea cea mai mare a subscrierilor pentru achiziționare se aștepta din partea băncilor. Ele puteau influența cel mai mult atât prin legăturile ce le avea cu intelectualii cât și cu comercianții, industriașii și agricultorii grupati în jurul lor. Ele trebuiau să aibă în vedere că viitoarea bancă nu se va baza atât pe capitalurile subscrise, mai mari sau mai mici, ci pe asigurările mărunte, pe "așa numitele asigurări populare", pe asigurări pentru replătirea sarcinii ipotecare, pe asigurarea prin economii și pe asigurările modestului avut al țărănimii.

Băncile, spunea Ioan I. Lapedatu, trebuiau să realizeze că participarea la fondarea băncii de asigurare este în interesul lor propriu. La începutul secolului al XX-lea afacerile de bancă și cele de asigurare se interferau din ce în ce mai mult.

Institutele de asigurări căutau tot mai des ajutorul băncilor și acestea pe cel al institutelor de asigurări. Asemenea legături se dovedeau benefice pentru ambele genuri de activitate. "De existența acestor interese comune între afacerile de bancă și afacerile de asigurări, multe bănci au căutat să profite și rezultatele ajunse sunt adeseori surprinzătoare. Mii și zeci de mii de coroane încasează unele bănci ca provizii de asigurare și zeci și sute de mii de coroane administrate ca depuneri ori credite de cont curent. Așa este; dar pe când institutele de asigurare, pot ușor găsi bănci, cu care să întrețină legături de afaceri, băncile la rândul lor, nu pot găsi întotdeauna și în tot locul institute de asigurare pe care să le reprezinte. Și e firesc, institutele bune și solide au

⁷⁵ *Ibidem.*

de regulă sau cancelariile lor proprii în singuraticile ținuturi sau stabilesc legături numai cu bănci mari. În chipul acesta mulțimea cea mare a băncilor nu au de unde cunoaște favorurile afacerilor de asigurare. La noi însă va fi cu totul altcum. La noi reprezentanțe a băncii de asigurare vor fi toate băncile noastre acționare, așa că fiecare bancă va avea puțința să câștige provizii în măsura afacerilor, ce le va face și să administreze capitaluri ale institutului de asigurare în proporția premiilor, ce le va încasa. Reiese de aici în mod neîndoios că e un interes specific al băncilor noastre să intre în acțiune și să contribuie la fondarea băncii de asigurare"⁷⁶.

Înființarea unei bănci de asigurare dacă ar fi să ne exprimăm într-un termen actual, constituia un adevărat test al capacităților de organizare economică a românilor în general, al managerilor băncilor românești în special.

3.3.2. Banca de asigurare "Fortuna"

La 31 Martie 1911, termenul pentru subscrierea de acțiuni la noua bancă de asigurare a expirat. Capitalul social de 1 milion coroane era deja asigurat. Băncile, instituțiile și marea obște a poporului român au întâmpinat cu încredere și au răspuns cu maturitate la acțiunea pentru fondarea băncii amintite. Băncile au subscris sume care corespundeau puterilor și capitalurilor de care dispuneau. "Albina" apărea cu o subscripție de 120.000 coroane. Numai opt centre românești: Sibiul, Săliștea, Mercurea, Brașovul, Branul, Blajul, Sighișoara și Orăștie au subscris numai prin particulari – deci

fără bănci și alte instituții – 200.000 coroane. Banatul era și el foarte bine reprezentat, ca și Aradul de altfel.

"Un alt fapt pe care trebuie să-l remarcăm – scrie Ioan I. Lapedatu în legătură cu rezultatele preliminarilor la Banca Fortuna – este și împrejurarea, că la subscrierea capitalului social au participat aproape toți fruntașii neamului, ba chiar și o parte a clerului nostru înalt cu unele din consistoare... putem număra între cei care au sprijinit acțiunea de fondare pe trei Archierei, pe ilustra familie a Mocsyoniștilor, pe D-nii Dr. Josif Gall, Dr. Ioan Mișu, Gheorghe Pop de Băsești, Dr. A. Vaida, M. Roșu, Dr. Aurel Novac, etc., etc. Și în fine o mulțime de intelectuali, comercianți, proprietari care – după puțință – au ținut să răspundă cu obolul lor chemarea fondatoriilor proiectatei bănci de asigurare".⁷⁷

În ședința generală a "Solidarității" din 27 aprilie 1911 s-a luat hotărârea ca "Solidaritatea" – adevărata creatoare a noii bănci de asigurare – să fie reprezentantă în direcțiunea acesteia. În felul acesta – se spunea – se va desăvârși legătura dintre aceste două instituții.

Raportul prezentat la data amintită preciza rezultatele subscrierii la "Banca Fortuna" arătând că: "au fost în circulație peste 300 prospecte, din care peste 200 au fost deja returnate cu ziua de încheiere a subscripțiunii, adică cu ziua de 30 martie 1911. Pe aceste prospecte au subscris peste 700 de acționari, mai mult de 6.000 de acțiuni [...] pe baza cărora capitalul social a fost stabilit la un milion două sute de mii coroane. Din aceste acțiuni subscrise peste jumătate au

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Ioan I. Lapedatu, Banca de asigurare "Fortuna", în "Revista Economică" XII, nr.14, din 1 aprilie 1911, p. 180.

fost subscribe la bănci".⁷⁸ Tot la aceeași adunare s-a mai hotărât ca în direcțiunea băncii, formată din 15 membri, să fie reprezentate, prin câte un bărbat fruntaș, toate tărâmurile românești, care au participat la fondarea instituțiilor. A fost respinsă cererea reprezentanților băncii "Economul" ca sediul băncii "Fortuna" să fie stabilit la Cluj. El a rămas la Sibiu așa cum s-a comunicat în "prospect".

3.3.3. Banca generală de asigurare

14 mai 1911 este ziua în care s-a realizat o mare biruință a românilor transilvăneni: constituirea Băncii Generale de Asigurare.

În ajunul adunării de constituire a Băncii Generale de Asigurare, Ioan I. Lapedatu publica în "Revista Economică" un articol intitulat "Viribus unitis" în care sublinia din nou importanța deosebită a acesteia: "Măine - scria el- se constituie cea dintâi bancă de asigurare românească. Acționarii, putem zice reprezentanții poporului românesc de pretutindeni se vor întruni și vor da viață nu numai celei dintâi bănci de asigurare românești, ci totodată - și aici e momentul principal- și celei dintâi instituții financiar-economice, înființate cu concursul moral și material al întregului nostru popor de dincoace de Carpați.

E un act însemnat acesta, necunoscut în trecutul neamului nostru. Prin el se dă dovadă că există și se cimentează tot mai mult organizația noastră economică, și

iarăși de la felul cum va reuși această instituție depinde - și aici e al doilea moment cardinal pe care voim să-l fixăm îndeosebi - acțiunile economice și financiare comune, ce ar mai fi să le inițiem și îndeplinim în viitor.

Așa fiind, în aceste momente gândul nostru se îndreaptă spre viitor. Știm prea bine că de aci înainte se începe greul, proba de foc pentru noua noastră instituție. Și ne întrebăm: reuși-va ea după cum drept cuvânt se așteaptă și după cum interesele noastre de tot felul cu aceasta? Răspunsul nostru în această privință nu poate fi decât numai un hotărât: da⁷⁹.

Afacerile de asigurare, erau considerate de autorul român, ca fiind afacerile economice cele mai exacte și mai sigur așezate. La acestea mintea și geniul omenesc a calculat totul până în cele mai mici amănunte. Și pe baza celor stabilite prin practică și știință afacerile de asigurare sunt unele dintre cele mai sigure. De aceea ele trebuie să reușească. În cazul în care nu reușesc acestea sunt cauzate de proasta pregătire a unora care activează în acest domeniu. Conducătorii pregătiți și lucrătorii serioși și pricepuți nu pot să dea greș. Economistul român îi îndemna pe transilvăneni să se grupeze cu toții în jurul noii instituții, să o ajute, să o sprijine din toate părțile. Numai sprijinind-o românii vor trece "proba de foc" și în acest domeniu.

La ședința de constituire a societății de asigurare s-au făcut unele modificări în proiectul de statut propus de fondatori. S-a abandonat numirea de "Fortuna" și s-a adoptat

⁷⁸ "Solidaritatea", în "Revista Economică" XII, nr. 19 din 6 mai 1911, p. 223.

⁷⁹ Ioan I. Lapedatu, *Viribus unitis*, în "Revista Economică", XIII, nr.20, din 14 mai 1911, p. 231.

titlu de "Banca Generală de Asigurare". Schimbarea denumirii a fost motivată prin faptul că noua societate va rămâne unică pe terenul ei de activitate la românii transilvăneni.

La ședința de constituire au participat 160 de acționari, din tot ce avea Transilvania mai de seamă. Adunarea generală a stabilit capitalul social de 1.200.000 de coroane, a stabilit textul statutului și a ales membrii Consiliului de administrație și a Comitetului de cenzori. Cu aceasta societatea națională de asigurare era constituită. Vechea idee se întrupase și-și luase ființă prin "Banca Generală de Asigurare" cu sediul la Sibiu.

Noul consiliu de administrație al "Băncii Generale de Asigurare" întrunit în prima ședință la aceeași dată de 14 mai a luat mai multe hotărâri de mare însemnătate.

Președinte al consiliului a fost ales Partenie Cosma, iar vicepreședinte Petre Dragits. Din comitetul lărgit făceau parte următoarele persoane: Partenie Cosma, Petre Dragits, dr. Liviu de Lemeny, dr. Octavian Rusu și dr. Lucian Borcia. Ioan I. Lapedatu "a fost concretizat cu purtarea agendelor de direcție". Noua societate a fost înregistrată la tribunalul reg. ung. din Sibiu, ca judecătorie comercială. Cu aceasta "Banca Generală de Asigurare" era autorizată legal pentru funcționare.

În 24 septembrie 1911, consiliul de administrație s-a întrunit în cea de a doua ședință plenară în care Ioan I. Lapedatu a fost numit director general al societății. Tot acum s-au numit noii funcționari ai societății. Ștefan Boer, fost șef-contabil la banca "Agricola" din Hunedoara, Ioan Crețu, absolvent al Academiei Comerciale din Viena și student în drept, și Mihail Săeșan absolvent al Academiei Comerciale din Gratz. După alegerea sa ca director, Ioan I. Lapedatu a

încheiat contracte de reasigurare cu societăți de asigurare din Budapesta, Colonia, Viena și München, după care s-a stabilit la Budapesta pentru mai multe săptămâni pentru a studia practica de asigurări. Același lucru l-au făcut Ștefan Boer și Mihail Săeșan.

3.3.4. "Prin noi înșine"

De ce românii transilvăneni s-au luptat atât de mult să-și creeze un institut de asigurări propriu, fără participarea altor naționalități conlocuitoare? Este întrebarea la care economistul român va răspunde adeseori, dar cel mai semnificativ răspuns îl va da într-un articol pe care l-a intitulat "Din pildele altora" în care dorește a promova un concept care mai târziu va deveni o adevărată doctrină a românilor: "Prin noi înșine".

Colaborarea românilor transilvăneni cu sașii la întemeierea și activitatea Băncii de asigurare "Transilvania" s-a terminat cu alungarea românilor din directoratul acesteia – după ce Aurel Brote i-a asigurat prosperitatea în funcția de director timp de aproape 30 de ani – și retragerea lor din consiliul de administrație. După moartea lui Aurel Brote în anul 1897 "a celui mai destoinic director ce l-a avut vreodată "Transilvania", căruia acest institut are să-i mulțumească o existență de 42 de ani, sașii stăpâni pe situație – scria Ioan I. Lapedatu – au închis pentru totdeauna biroul directorial pentru un succesori român. Se poate, că atunci nici nu s-ar fi găsit vre-un Român vrednic bărbat să fie demn urmaș al acelui vrednic bărbat, care a primit acest institut în condiții precare, lăsându-l, în o situație consolidată și cu o reputație bine stabilită la Românii din acest Regat, care și azi formează

majoritatea clientelei "Transilvaniei". Se poate însă, că nici nu s-a căutat un bărbat potrivit să continue munca săvârșită de dr. Brote, căci munca aceasta adusesse deja atât de bune roade, cât din belșugul ei putea să menție institutul pentru multă vreme, fără de teamă a unei concurențe românești, și sub conducerea săsească. Publicul românesc avea în "Transilvania" deplină încredere, o încredere pe care i-o câștigase Brote, care a fost jertfa unei munci dezinteresate la acest institut, pentru care și-a îngropat sănătatea proprie, ca să saneze situația zdruncinată, în care îl primise, când i-a luat conducerea.

De atunci s-au petrecut multe, care ne-au dovedit, că străinii numai până atunci au considerații față de noi până când ne pot utiliza capacitatea și forța de muncă în favoarea lor. Și dacă e să nu suferim amare decepții apoi numai prin noi înșine putem să salvăm un teren de la care ne-am eschivat rămânând până azi contribuabilii străinilor⁸⁰ (subl. n. a.).

Experiența istorică le-a dovedit românilor, spunea adeseori Ioan I. Lapedatu că numai bazându-se pe forțe proprii vor putea atinge performanțe economice. Aceasta nu exclude totuși, după părerea sa, colaborarea cu reprezentanții altor națiuni.

Ideea dezvoltării "*prin noi înșine*" nu este o invenție a transilvăneanului nostru. Ea i-a fost sugerată și de comportamentul economic și național al altor popoare chiar din imperiul austro-ungar sub dominația căreia se găsea și

Transilvania. Un exemplu grăitor chiar din domeniul asigurărilor era acela al rezultatelor obținute de Boemi, popor aflat și el sub dominația austriacă.

Ioan I. Lapedatu considera că dintre toate popoarele Austriei, nici unul nu realizase progrese atât de însemnate ca poporul boem. "Poporul acesta - cu deosebire în ultimele decenii- și-a creat - scrie economistul nostru- o viață economică proprie atât de puternică încât prin organizațiunea de care dispunea încep să primejduiască interesele economice a popoarelor cu care convietuiește - special a nemților-în așa măsură încât aceste popoare se văd necesitate să ia cele mai întinse măsuri de apărare. Și, se va întreba ori și cine, prin ce mijloace au putut Boemii să ajungă la atâta putere și însemnătate economică? Răspunsul îl dau faptele lor. Îl dă în primă linie tenacitatea cu care acest popor sprijinește și apără tot ce e al său, o tenacitate, ce ne-ar putea servi și nouă Românilor de pildă.

Ca o dovadă a energiei cu care poporul boem se întrepune și luptă pentru interesele sale economice, este războiul ascuns ce acest popor tocmai îl duce contra societăților de asigurare străine".⁸¹

Boemii rețineau afacerile de asigurare exclusiv pe seama societăților boeme. Nu se limitau, însă, numai la înființarea de societăți de asigurare proprii, pe care le sprijineau cu toate instituțiile lor economice, sociale și culturale, ci și prin intermediul presei. Prin intermediul acesteia se exercitau adevărate presiuni morale asupra

⁸⁰ Banca română de asigurare, în "Revista Economică", XII, nr.39, din 29 septembrie 1910, p. 365.

⁸¹ Ioan I. Lapedatu, Din pildele.altora, în "Revista Economică", XIV, nr.6, din 10 februarie 1912, p. 89.

acelora care încheiau asigurări pentru a le face exclusiv la societăți boeme.

"Și vai de neguțătorul, industriașul și peste tot ori ce profesionist boem, care ar cuteza să facă o asigurare la o societate străină. Pace nu poate avea până nu-și face datorința cum se cuvine față de societățile lor naționale. Controlul de care amintim se face azi public fără nici o rezervă.⁸² Presa străină, în special cea evreiască, relatează profesorul român, îi acuza pe boemi de naționalism, de șovinism, dar boemii mergeau pe drumul lor, așa după cum știau ei că le este lor mai folositor.

Ioan I. Lapedatu spunea că a dat acest exemplu al boemilor, pentru a face o comparație între felul cum știu să-și sprijine străinii activitățile lor economice și cum știau românii. Românii aveau și ei o bancă de asigurare, produs al conștiinței naționale, care era insuficient sprijinită de români. Nu există încă o opinie publică dezvoltată în favoarea sprijinirii forțelor economice proprii: "numai așa se poate explica, că deși avem banca noastră de asigurare, se mai găsesc încă unii rătăciți, care nu numai că lucrează pentru societățile străine, ci fac directă propagandă contra intereselor noii noastre întreprinderi. Ba unii dintre acești inconștienți sunt crescuți și ținuți la adăpostul instituțiilor noastre românești și și-au făcut legături și nume.

Știm prea bine că oamenilor aceștia puțin le pasă, ce se zice sau se scrie despre ei. Sunt mulțumiți că frații lor români – și cu deosebire domnii-încă tot le mai întind mâna și atâta le este de ajuns. Ei pot arăta prin aceasta lumii și

străinilor că sunt persoane respectate și că la noi la români-lumea e "cum se cade", nu e șovinistă și nu le ia în nume de rău, dacă lucrează pentru străini, ci direct contra instituțiilor românești. Pe unii oameni ca aceștia, a-i aduce la rezon e neputință. Și nici să nu încerce nimeni aceasta, pentru că îi va aduce la rezon vremea și împrejurările. Ei se vor convinge că cu toate uneltirile lor Banca noastră de asigurare își va urma calea ei, sprijinită și susținută de marea mulțime a poporului, de țărâtimea noastră".⁸³

Ioan I. Lapedatu face aceste reflecții la numai o lună după ce începuse să funcționeze banca generală de asigurare. Intervalul acesta deși scurt prin rezultatele sale demonstrează că banca începea să funcționeze bine: avea rezultate, dar apăreau și detractori care continuau să-i pună la îndoială eficiența și necesitatea existenței.

3.3.5. Banca de asigurare, mijloc de promovare a progresului material și spiritual

Dacă până la întâi ianuarie 1912, economistul nostru a fost obligat să explice în general în ce constau avantajele asigurărilor și să demonstreze necesitatea unei bănci în domeniu, după înființarea ei a fost însă obligat să înfățișeze publicului rezultatele acesteia, faptul că ea s-a dovedit deja în practică eficientă prin rezultatele pe care le obținea lună de lună și an de an. Deci el a trebuit să vorbească despre o anume bancă: de fapt în numele acesteia, nu despre asigurări în general, ci despre rolul acesteia în realizarea progresului material și spiritual al românilor transilvăneni.

⁸² *Ibidem.*

⁸³ *Ibidem, p. 90.*

După cum aflăm dintr-un raport lunar către Comitetul dirigent, banca de asigurări a obținut rezultate bune în primele două luni de funcționare ceea ce constituia o bună premisă pentru funcționarea sa ulterioară.

În urma asigurărilor contra focului în luna februarie 1912 se emisese 378 de polițe, prin care se asiguraseră obiecte în valoare de 1.341.000 coroane. Față de luna ianuarie în care se emisese 189 polițe pentru valori de 1.007.900 coroane, cu un incasso de 2.180,30 coroane rezulta un plus în polițe de 189 în valoare de 333.100 și în incasso de 1723,07. În total în lunile ianuarie și februarie 1912 se emisese 567 polițe pentru valori de 2.348.900 coroane cu un incasso de 6.083,67 coroane.

În urma asigurărilor asupra vieții intraseră în luna februarie oferte de 184.000 coroane, față de 132.000 corone în luna ianuarie, deci un plus de 52.000 de coroane. În total în acest al doilea domeniu intraseră oferte în valoare de 316.000 coroane, dintre care se rezolvaseră definitiv 163.500 coroane, rămăseseră însă în studiu de rezolvat 152.500 coroane. Incasso anual al afacerilor rezolvate era de 7.853,40 coroane.

Incasso total la asigurările foc și viață era deja de 13937,07 coroane.

Pe plan organizatoric Banca de asigurare se dezvoltase în primele două luni prin agenții create la Brașov, Făgăraș, Mediaș, Ihasfaban, urmau să se deschidă agenții în Timișoara, Arad etc.

În legătură cu rezultatele obținute de Banca de asigurare "Revista Economică" din 9 martie 1912 scrie:

Fundația Lapedatu

"Frumoasele rezultate ale primelor două luni ale acestei bănci ne încântă. În proporție cu referințele noastre s-a ajuns deja la poziții însemnate, la care unii poate nici nu se așteptau. Pe lângă munca pornită de conducători însă acestea vor crește zi de zi, se vor dezvolta, și cu atât mai mult cu cât în primă linie cei chemați: băncile noastre se vor interesa după datorință".

3.3.5.1. În numele băncii de asigurare

Într-o notiță din "Revista Economică" nr.12 din 23 martie 1912 se făcea următoarea specificație: La invitarea fruntașilor din Săliște directorul Băncii noastre de asigurare Dl. Ioan I. Lapedatu, a ținut la 17 crt. în Săliște în fața unui public numeros, compus din intelectuali și popor, o interesantă conferință asupra institutului de sub conducerea sa. Expunerile conferențiarului fiind instructive și de interes pentru cercuri mai largi redăm în cele următoare întreaga conferință.

Prezentându-se publicului din Săliște Ioan I. Lapedatu arată deja că vorbește în numele Băncii de asigurare recent înființată cu ajutorul băncilor și a bărbaților de seamă a națiunii române. "Am venit deci - spunea el- în numele unei noi instituții economico-particulare, care prin natura sa este chemată să îndeplinească o prea frumoasă misiune morală, culturală și materială la poporul nostru".⁸⁴

⁸⁴ Ioan I. Lapedatu, Banca generală de asigurare, în "Revista Economică" nr.12 din 23 martie 1912, p. 184; Lucrare apărută și în volum IV, Ioan I. Lapedatu, Banca generală de asigurare, Sibiu, 1912, 20 pagini.

Lucrările de pregătire a înființării băncii au fost de durată lungă, sau desfășurate pe parcursul a aproape 12 ani. Mulți au manifestat neîncredere în posibilitățile românilor de a o înființa. Se credea că publicul nu va răspunde chemării și nu va subscrie acțiuni. "Dar nu a fost așa. Banca de asigurare a fost, se vede, o instituție cu mult mai de trebuință, decât ca publicul să nu simtă aceasta și să nu-și reclame partea la înființarea ei. Publicul nostru a dat dovadă că știe să aprecieze noua instituție românească și în frunte cu arhieriei săi și cu tot ce neamul românesc are mai de seamă, a subscris peste jumătate din capitalul social[...] Aceasta a fost [...] cea dintâi dovadă că banca noastră de asigurare e o instituție cu rădăcini adânci și cu rădăcini trainice la poporul nostru".⁸⁵

Dovada că banca de asigurare avea viitor era relevantă, după autorul amintit, și de faptul că un grup de bancheri străini s-au oferit să dubleze capitalul. Oferta a fost exmisă-declinată; banca de asigurare trebuia să fie o operă exclusiv românească, întemeiată de români pentru români. Ea va trebui condusă de români cu devotament, cinste și jertfă de muncă a aceluia care vor lucra în domeniu.

"Chemarea băncii noastre de asigurare e dublă – afirma zelosul sprijinitor al ei. Ea are să grijească ca afacerile noastre de asigurare să se facă de aci înainte prin această bancă pentru ca creșterea ce-l dăm pentru astfel de afaceri să ne rămână nouă și trebuințelor noastre și al doilea – și această parte este cea mai însemnată misiune a sa- să propage în poporul nostru spiritul de asigurare, cel mai desăvârșit mijloc al zilelor noastre pentru păstrarea și înmulțirea avutului

moral și material al unui popor. În această ordine de idei deci, Banca noastră de asigurare are nu numai o chemare financiar-economică, ci și una per excelexion moral-națională".⁸⁶ Ea trebuie să contribuie la conservarea și înmulțirea bunurilor materiale și spirituale de care dispune națiunea. Ea trebuie să le insufle românilor că orice generație nu trebuie să lase moștenire generațiilor viitoare ceea ce au moștenit ele de la cele anterioare, ci să lase o avere sporită, multiplicată, care să asigure o nouă treaptă la înălțimea materială și morală a neamului. Așa cum un părinte va năzui să lase copiilor săi mai mult decât au primit ei de la părinții lor, tot așa și națiunea va trebui să lase noilor generații mai mult decât au preluat de la moșii și strămoșii lor. Nimeni dintre cei înzestrați cu facultăți de muncă și de judecată, – explica profesorul român-, nu poate fi scutit de "contribuția" către progresul neamului, progres care constă din conservarea, dezvoltarea și înmulțirea bunurilor materiale și morale ale indivizilor separați.

Banca de asigurare îi protejează pe oameni prin asigurări ale averii împotriva focului. Prin asigurări de capital, părinții pot asigura o anumită moștenire copiilor sau soțiilor lor etc. Banca română de asigurare va rezista.

Economistul român atrage atenția că băncile de asigurare străine vor face o acerbă concurență băncii române de asigurare. Băncile străine, scria el, "vor lupta cu toate mijloacele de care dispun – iertate și neiertate- pentru a-și menține situația ce au avut. Nu se vor da înapoi de la nimic când va fi vorba să stea față în față cu Banca românească de

⁸⁵ *Ibidem*, p. 185.

⁸⁶ *Ibidem*.

asigurare. Dovadă, că nici nu și-a început bine activitatea și s-au și sculat cu puhoiul de uneltiri menite a duce în rătăcire pe cei cărora soarta nu le-a dat să înțeleagă și să pătrundă afacerile de asigurare, așa după cum trebuie. Folosesc lipsa de orientare a poporului nostru pentru a nu-l lăsa să se apropie și alipească, cu căldura ce o merită, de Banca de asigurare".⁸⁷

Totuși, spunea directorul Băncii de asigurare, românii și-au edificat o instituție bine organizată, capabilă să reziste oricărui genuri de atac din partea adversarilor.

Banca română de asigurare va rezista deoarece:

- a stabilit condiții de asigurare favorabile, printre cele mai favorabile din monarhia austro-ungară;
- are în vedere în primul rând interesul celui asigurat, promovând o atitudine umană și liberală;
- a stabilit premii respectiv taxe de asigurare reduse etc.

"În asigurările de foc - scria Ioan I. Lapedatu- nu veți găsi [...] nici o singură societate solidă, care să lucreze mai ieftin decât banca noastră [...] Premiile adoptate de noi sunt cele mai reduse premii cu care se poate lucra cinstit"⁸⁸, atât la asigurările de foc cât și la cele de viață.

Concurența străină văzând că Banca română de asigurare, cu toate că a stabilit condiții și premii de asigurare avantajoase, are totuși perspective bune de dezvoltare fiind deci invulnerabilă, a inventat alte arme de atac."Astfel între

mijloacele cu care concurența străină conta să uneltescă contra Băncii noastre de asigurare este și afirmația că această bancă - tânără fiind- nu dispune de rezerve și astfel nu ar oferi garanții pe care o oferă societățile mai vechi".⁸⁹ Dar la instituttele de asigurare explica Ioan I. Lapedatu- rezervele nu sunt ale acestora, ci ale asiguraților și pentru asigurați. Și cu cât o bancă are mai multe rezerve de această natură, are și mai multe angajamente față de asigurații săi.

"O bancă solidă în serviciul căreia stau mulți oameni conștienți și serioși nici când nu indică rezervele ca mijloc de luptă contra altei bănci, căci bine se știe că aceste rezerve nu sunt altceva decât îndatoriri. Așa fiind am pune întrebarea - scria specialistul nostru în asigurări-, de unde și pentru ce să aibă astăzi banca noastră rezerve, când abia și-a început activitatea? Putem însă spune de pe acum ori și cui, că în direcțiunea și comitetul de supraveghere al Băncii noastre de asigurare ocupă loc astfel de bărbați serioși care când va veni timpul ca această bancă să-și stabilească rezervele ele vor fi relativ cu mult mai bune și mai demne de încredere ca a multor altor bănci de asigurare cu reclamă mare. Pentru asigurații băncii noastre totdeauna se vor pune și aduna rezervele de lipsă, așa că în privința acestora publicul nostru poate avea deplină liniște și toată încrederea".⁹⁰

Dovadă a grijii băncii față de asigurații săi este și faptul că afacerile ei au fost reasigurate la bănci dintre cele mai renumite din imperiu și de peste graniță. Ea s-a îngrijit ca reasigurările să fie efectuate în condiții cât mai avantajoase pentru clienții săi.

⁸⁷ *Ibidem*, p.186.

⁸⁸ *Ibidem*, nr. 13 din 30 martie 1912, p. 192.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 192-193.

⁹⁰ *Ibidem*, p.193.

Erau și unii care spuneau că mărimea capitalului social era de proporții reduse. Dar și capitalul social, ca și rezervele în organizația unei bănci de asigurare – spunea tot Ioan I. Lapedatu – are un rol mai puțin însemnat. În realitate multe bănci de asigurare vechi și cu o bună activitate, aveau capital social mai mic decât cel cu care a pornit Banca generală de asigurare. Banca românilor avea plasat capitalul său în condiții bune.

În rezumat – spunea Ioan I. Lapedatu – Banca de asigurare în ușurarea progresului neamului nostru, dispune de toate condițiile pentru a-și putea îndeplini misiunea sa. Are condiții de afaceri și taxe de asigurări cu care "poate lua concurența cu oriși cine"; iar prin felul cumpătat și precaut prin care și-a întocmit politica sa de afaceri, poate oferi garanția pentru ori și ce om cu pricepere și voința de a înțelege. "Au în sfârșit și oameni, care vor să lucreze pentru scopurile ei și tot ce-i mai trebuiește este: sprijinul, ajutorul publicului nostru românesc".⁹¹

3.3.5.2. Rolul educativ al băncii de asigurare

Promovând o concepție organicistă, Ioan I. Lapedatu, considera că societățile de asigurare, pe o anumită treaptă a dezvoltării economice, reprezintă o verigă importantă în organismul economiei naționale. Dacă membrii comunității economiei naționale nu sprijineau această importantă verigă, economia națională ar avea de suferit. Afacerile de asigurare trebuiau naționalizate, în cazul nostru românizate. Progresele deosebite ale cehilor din ultimele decenii se explicau prin

faptul că aceștia "au naționalizat afacerile de asigurare", iar societățile de asigurare străine au fost nevoite să se retragă de pe teritoriul Boemiei. Dar boemii se găseau pe o asemenea treaptă de dezvoltare încât în rândurile populației lor nu era necesară o activitate de educație în vederea explicării importanței asigurărilor. Alta era însă situația la români. "Relațiile sociale și economice dificile în care trăim – scria finanțistul român – ne impun instituirea asigurării lor ca o necesitate de primă ordine între garantarea avutului și viitorului nostru. Și cum poporul nostru este încă destul de rămas în urmă în privința simțului și datorinței sale de a-și asigura viitorul, trebuie să-i facem o adevărată educație social-economică de la care nu poate rămânea nici un om pricepător. Și sunt sigur că dacă s-ar explica oamenilor noștri și li s-ar arăta însemnătatea asigurărilor, dacă ei în privința aceasta vor vedea exemple vii înaintea ochilor lor, atunci instituțiunea asigurărilor sociale ar străbate până în cele mai îndepărtate locuri".⁹²

Deci, în viziune lui Ioan I. Lapedatu, băncii de asigurare în condițiile Transilvaniei de la începutul secolului al XX-lea îi revenea și un rol educativ. Ea trebuie să promoveze prin toate mijloacele nu numai ideea de economisire, ci și de prevedere. Dacă românii ar avea o educație economică în care ar exista un spirit de prevedere dezvoltat, ei nu ar mai fi puși în situația neplăcută de a cere milă din partea consătenilor lor sau a altora, în cazuri în care le arde casa sau ar suferi alte pagube datorită unor calamități naturale. "Atunci oamenii noștri – scrie același autor –

⁹¹ *Ibidem*, nr. 14 din 6 apr. 1912, p. 201.

⁹² *Ibidem*.

bucuroși ar răscumpăra necazul și mizeriile miluitului cu una două coroane pe an, plătite ca taxă de asigurare. Atunci ar deveni mai rare sau ar dispărea cu totul și acele figuri nenorocite din societate a noastră, care neîngrijindu-se de viitor, rămân să-și încheie viața în cele mai jalnice condițiuni. Atunci am întâlni și la noi acele conștiințe împăcate și mulțumite că și-au făcut datorinta față de ei și familiile lor, pe care le întâlnești atât de des la popoarele străine. Dar pentru ca să se poată face aceasta, se cere: tărie, caracter și jertfă. Și poate în prima linie jertfă".⁹³

Bancarul român nu avea în vedere jertfa absolută, ci dezvoltarea spiritului de cruțare de economisire. Băncii de asigurare revenindu-i un rol important în dezvoltarea acestui spirit de economisire în vederea asigurării bunăstării a generațiilor viitoare. Oamenii trebuiau să înțeleagă că Banca de asigurare este banca pentru viitor. "Teren este pentru că – ca să folosesc expresiunea unui bărbat din lumea financiară germană-în Ungaria – scria în încheiere economistul transilvănean, nu s-a pus la cale în aceste decenii din urmă o întreprindere cu o bază mai reală și cu mai multe prospecte de succes, ca Banca noastră de asigurare. Așa să fie".⁹⁴

Începându-și activitatea la 1 ianuarie 1912, Banca de asigurare a avut de dus o luptă grea și îndârjită, determinată atât de slabul nivel al cunoașterii avantajelor asigurărilor de către marea majoritate a românilor, cât și de concurența acerbă din partea străinilor. Era singura societate națională, înființată de o minoritate etnică înglobată cu forța în statul ungar.

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ *Ibidem*, p. 202.

Slovacii și Sârbii nu ajunseseră încă să-și înființeze societăți naționale de asigurări. Lupta împotriva băncii românești era dusă nu numai din interes material de afaceri, ci și din motive politice. De o parte erau societățile ungurești și austriece cu capitaluri enorme și cu sprijinul guvernamental și al autorităților publice. De altă parte era modesta societate românească, lipsită de orice sprijin oficial și, adeseori, prigonită chiar de stăpânitorii politici și administrativi ai țării. Sunt relatările făcute însuși de pionierul principal al fondării băncii românești de asigurare.

Directorul și primii funcționari au fost nevoiți să străbată în lung și în lat pământul Transilvaniei, să propovăduiască ideea și să câștige adepți prin propagandă, adeseori de la om la om. Prin voință și tenacitate au fost depășite multe greutăți. Preoții și învățătorii au făcut serviciul de agenți de asigurări, iar băncile românești au devenit reprezentante ale institutului de asigurare la orașe și la sate. S-au înființat și sucursale. Totuși, în anii 1912 și 1913 afacerile se dezvoltau lent. Noua întreprindere acționa cu prudență, ea nu-și putea permite un nou eșec, care s-ar fi dovedit dezastruos nu numai pentru ea, ci pentru întreaga economie a românilor transilvăneni. De aceea s-a fixat un nomenclator redus de afaceri, însă afaceri solide, care să pună societatea la adăpostul pagubelor mari. Pe cont propriu se țineau riscuri pe care le putea suporta o societate începătoare. Se practicau îndeosebi asigurările elementare, așa numitele riscuri civile, evitându-se riscurile industriale, care aduceau unor societăți prime mari. Un alt principiu de conducere era acela de a se căuta a produce o cât mai bună rentabilitate pentru fondurile disponibile ale societății,

reducându-se, în același timp, cheltuielile de material și personal la minimum posibil.

Dar Banca generală de asigurări după ce a fost bine organizată, a avut parte de o activitate normală și relativ liniștită abia doi ani și jumătate (1912–1 august 1914), până la declanșarea primului război mondial, care i-a perturbat și ei activitatea ca și activitățile economice în general.

După Marea Unire din 1918 Banca Română de asigurare va deveni una din cele mai importante bănci din domeniu în România Mare. În 1919 ea și-a schimbat numele în "România", societatea de asigurări generale, iar din 1922 și-a schimbat numele în "Prima ardeleană" societate anonimă de asigurări generale.

Autorul unei monografii întocmite cu ocazia aniversării a 30 de ani de la înființarea băncii, referindu-se la rolul jucat de Ioan I. Lapedatu în viața acesteia scria: "Banca generală de asigurare", mai târziu "România" și astăzi "Prima ardeleană", a avut rarul noroc de a găsi omul care-i trebuia. Primul director al Băncii generale de asigurare, d-l Ioan I. Lapedatu, s-a dovedit a fi un excelent organizator și în același timp un bun administrator, care nu a știut numai să aducă câștiguri societății, ci a știut să-și consolideze ceea ce a câștigat".⁹⁵

---

⁹⁵ Ioan D. Pitu, *op. cit.* p. 98.

CAPITOLUL IV

REFORMA SISTEMULUI BANCAR ROMÂNESC DIN TRANSILVANIA ÎN VIZIUNEA LUI IOANI. LAPEDATU

4.1. Militant pentru modernizarea creditului

Economistul Ioan I. Lapedatu a fost alături de Cornel Diaconovici, unul din principalii artizani ai reformei de consolidare a sistemului bancar românesc din Transilvania. El a preluat o mare parte din problematica reformei elaborată și aplicată o anumită perioadă de Cornel Diaconovici, a dezvoltat-o, abordând noi probleme, căutând noi căi și metode de consolidare a sistemului bancar românesc.

Lui Ioan I. Lapedatu îi revine un merit deosebit în ridicarea pe o nouă traptă a organizării băncilor autohtone transilvănene prin rolul hotărâtor în crearea "Solidarității" și a "Băncii generale de asigurare". Ambele instituții financiare au jucat un rol deosebit de important în modernizarea creditului și introducerea sistemului de asigurări în Transilvania din perioada premergătoare Marii Uniri din anul 1918. La "Solidaritatea", Ioan I. Lapedatu îndeplinea funcția de secretar, iar la Banca de asigurare pe cea de director. În cadrul ambelor instituții el era cel care iniția, fundamenta și urmărea mersul reformei instituțiilor bancare românești. Activitatea organizatorică, publicistică și analitică depusă de economistul român în acest domeniu a fost deosebit de bogată.

4.1.1. Băncile românești să depășească starea de "Mijlocitoare de credit "

Alăturându-se unor puncte de vedere ale lui Cornel Diaconovici, Ioan I. Lapedatu afirma și el că motivul principal care i-a determinat pe reprezentanții românilor să depună eforturi deosebite în vederea întăririi și dezvoltării sistemului lor bancar, a fost și trebuia să fie: îmbunătățirea stării economice a poporului român de sub dominația ungurească. În acest scop și-au început activitatea și continuau să funcționeze, mai toate institutele de credit transilvănene. Trebuia însă recunoscut că după mai bine de trei decenii rezultatele erau încă nesatisfăcătoare.

Cauzele acestor neajunsuri erau după părerea publicistului român, multiple: "între toate însă - scria el - în prima linie e a se socoti - credem noi - faptul că băncile noastre au folosit acest timp de trei decenii aproape numai pentru consolidarea forțelor financiare proprii. Știut fiind, că un institut de bani numai atunci poate fi de folos în serviciile intereselor economice ale poporului, când el însuși va fi tare și puternic, când trăinicia lui va fi pe deplin întemeiată și asigurată, nu trebuie să ne mirăm, dacă băncile noastre tocmai au să se întărească mai întâi pe ele, ca apoi cu atât mai bine să poată sta în serviciul cauzei poporului, - ca ori și ce alte instituțiuni mici-, ca să-și asigure viitorul și existența au avut în vedere - cu puține excepțiuni- aproape numai interesele lor financiare".⁹⁶

⁹⁶ Ioan I. Lapedatu, *Două probleme pentru băncile noastre, în Revista economică, nr. 6 din 5 febr. 1905, p. 42.*

În vederea întăririi lor proprii, ele au plasat capitalurile spre fructificare în condiții cât mai avantajoase, retribuindu-i cât mai bine pe acționari și deponenți, pentru a-și câștiga încrederea marelui public și să-și sporească fondurile de rezervă, chezășia unui viitor sigur. Se urmăreau deci venituri cât mai bune și mai sigure.

Dar după 30 de ani de promovare a unei asemenea politici se creaseră condiții pentru ca băncile românești să-și schimbe fără teamă politica. Starea lor financiară fiind bună, ele puteau să aplice alt principiu călăuzitor în politica de bancă și anume: credit cât mai ieftin, condițiuni cât mai favorabile poporului nostru chiar și în cazul când ar fi trebuit să renunțe la o parte a câștigurilor lor de până atunci.

Li se propunea băncilor românești să inaugureze cât mai grabnic această nouă direcție, fără a mai tinde la urcarea veniturilor lor. Li se recomanda să ducă însă în continuare o politică prudentă, "păstrând totdeauna un echilibru normal între afacerile pasive și cele active".

Dar numai creditul ieftin și condițiile favorabile nu erau suficiente. Creditul trebuia să fie utilizat și în mod rațional. Băncile erau chemate să facă educația populației cu privire la întrebuintărea rațională a creditului. Dar nu printr-o acțiune particulară a fiecărei bănci, ci printr-o acțiune comună a tuturor băncilor.

Conferențieri plătiți de bănci, de fapt funcționari de-ai lor, urmau să meargă în sate și comune și împreună cu preoții și învățătorii să le arate sătenilor avantajele creditului, iar pe cei ce apelează la credite să-i controleze dacă l-au folosit rațional și nu în scopuri consumative.

La conferințele periodice ale Băncilor Române problematica folosirii raționale trebuia să fie prioritară, în comparație cu alte probleme, susținea economistul nostru. Elaborarea unor scrieri de specialitate era considerată și ea o cale de propagare a metodelor de folosire eficientă a creditelor.

O altă cale de reformare a băncilor românești va fi aceea legată de reorientarea creditului acordat de aceste instituții. În timp ce băncile românești se mențineau încă în starea de "mijlocitoare de credit", băncile străine moderne, scria el, se puneau nu numai direct în serviciul activității economice, "ci și indirect prin întemeierea, sprijinirea sau cel puțin inițierea de tot felul de afaceri și întreprinderi".⁹⁷

Se impunea deci ca și băncile românești, utilizând experiența mișcării mondiale bancare și a propriei lor activități să modernizeze creditul, să folosească noi procedee și mijloace adecvate noilor realități. Cercul activităților băncilor noastre putea și trebuia lărgit, spunea el. "Din parte ne credem, că cercul de activitate al băncilor noastre – afirma același – necondiționat trebuie mărit prin cultivarea a tot felul de afaceri și întreprinderi de orice natură. Și aceasta cu deosebire din două motive. Fiind comerțul și industria două ramuri de activitate economică națională de cea mai mare importanță, negreșit că e de datorința noastră să le cultivăm cât mai mult și cât mai bine. La noi însă spiritul de întreprindere e așa de puțin dezvoltat, încât de la inițiativă particulară, puțin putem aștepta. Singure numai băncile ar putea să facă în privința aceasta un bun început și avem

⁹⁷ *Ibidem*, nr. 7 din 12 februarie 1905, p. 53.

convingerea, că odată începutul făcut, lucrurile vor merge bine. Al doilea motiv îl aflăm noi în împrejurarea, că mijloacele de câștig ale poporului nostru fiind puține și neînsemnate, este de asemenea datorința noastră a ne îngriji să-i căutăm și noi izvoare de venit. Ori prin noile întreprinderi și afaceri ce ar putea iniția băncile noastre s-ar crea astfel de izvoare de venit".⁹⁸

În spiritul acesta al reînnoirii și diversificării activităților, Ioan I. Lapedatu propunea ca fiecare bancă, în cercul său de activitate, să depisteze noi posibilități de câștig de inițiere a unor noi activități. El propunea în mod orientativ asemenea afaceri băncilor:

Să arendeze moșii sau suprafețe mai mari de teren, să le subarendeze țăranilor pentru a le lucra;

2. Să arendeze păduri pentru tăieri și exploatare de lemne;

3. Să facă negoț cu produsele agricole rentabile;

4. Să facă afaceri de comision, etc.

În acest scop, băncile trebuiau să-și alimenteze creditele, să contribuie la pregătirea unor oameni în domeniul afacerilor etc.

Spre deosebire de Cornel Diaconovici, Ioan I. Lapedatu acorda o atenție mai mare extinderii orientării afacerilor băncilor și către alte sfere decât cele legate strict de mijlocire de credite.

⁹⁸ *Ibidem.*

4.1.2. Reformele de consolidare

În același timp însă finanțistul nostru a preluat și a dezvoltat problematica elaborată de conducătorii băncilor la începutul secolului alXX-lea referitoare la necesitatea reformei băncilor, aprofundând-o și lărgind-o și în ceea ce privește operațiile strict financiar-bancare.

El recunoaște că problema reformelor de consolidare a băncilor românești nu este nouă "Ea a mai fost discutată - cu mai multă competență însă - într-o broșură anume - desigur cea mai bună lucrare financiară care s-a scris la noi cu privire la afacerile. conducerii executive a institutelor de bani- de secretarul delegațiunii băncilor. Sunt cinci ani de zile de la apariția acestei lucrări, pe care de bună seamă cei interesați o vor fi citit - și cum nu s-a scris contrariul- presupunem că vor fi și aprobat rezonoanele ei, fără însă să fi cercat în vreo formă mai serioasă realizarea problemelor ce autorul le reclamă ca și condițiuni indispensabile pentru asigurarea viitorului băncilor noastre".⁹⁹ Deci rezultatele obținute de reformă nu au fost pe măsura dorințelor și a eforturilor depuse de C. Diaconovici și colaboratorii săi. Se simțea necesitatea continuării și intensificării eforturilor în această direcție. Asupra lor își va concentra atenția Ioan I. Lapedatu timp de peste un deceniu, până la Marea Unire din anul 1918.

4.1.2.1. Mobilizarea activelor

Una din problemele esențiale de care au fost preocupate băncile românești, relatea continuatorul lui

⁹⁹ *Reformele de consolidare, în idem, nr 28 din 15 iul. 1906.*

C.Diaconovici, a fost chestiunea mobilizării activelor de durată lungă de care dispuneau prin cedarea creanțelor ipotecare la un institut ce emite scrisuri funciare.

Lipsa de capital mobil a fost considerată - cu drept cuvânt- cea mai slabă latură a activității băncilor românești din Transilvania. Aceasta era o lacună atât de gravă, încât băncile cu greu ar fi dat piept cu o eventuală criză economică. De aceea la Conferințele băncilor din 1898 și 1901 pentru a înlătura această latură negativă au hotărât "ca la acordarea creditelor care trec peste 500 coroane, și care se bazează pe proprietatea funciară a debitorilor să observe toate cerințele articolului de lege XXXVI din 1876 ca în caz de trebuință să poată realiza aceste pretenziuni (creanțe, n.a.). Pe calea cesiunii la un institut ce emite scrisuri funciare".¹⁰⁰ Din 1903 înscrisurile funciare ale "Albinei" au devenit lombardabile la Banca Austro-Ungară, ea consimțind să introducă această ramură de afaceri pentru a mobiliza (a concentra) o parte considerabilă a activelor băncilor române și a le da posibilitatea să-și creeze rezerve de efecte ușor realizabile. Conferințele III și IV ale Băncilor române transilvănene au menținut și ele aceeași hotărâre.

Dar procesul a mers lent, realizările au fost insuficiente. Bilanțul băncilor române pe 1904 releva rezultate modeste. La finele anului 1904 la totalitatea băncilor românești existau următoarele resurse [După: "Revista Economică" nr.28, 15 iunie 1906]:

Împrumuturi ipotecare	17.182.276,54
Obligațiuni cu caventași	5.381.464,19

¹⁰⁰ *Ibidem.*

Credite cambiale cu acoperiri ipotecare	9.569.190,62
Totalul previziunilor ipotecare	32.132.831,62

Față de activele imobile, băncile aveau avere proprie:

Capital societar	11.184.903,46
Fonduri de rezervă	4.337.637,90
Fonduri de pensuni	1.124.462,67
Fonduri de binefacere	117.081,81
Totalul averii proprii a băncilor	16.764.085,84

Lipsa de echilibru era evidentă. Dar problema devenea și mai gravă dacă se arată că la băncile românești mai figurau alte active imobile pe lângă cele arătate mai sus:

Realitățile	2.868.247,93
Interese restante	1.494.596,62
Debitori mobiliari	110.745,80
Totalul previziunilor ipotecare	4.473.590,35

La rândullor depozitele și reescontul, capitaluri absolut mobile se ridicau la 70 de milioane, ceea ce releva că - datorită cifrelor amintite peste 20% ale acestor capitaluri mobile erau plasate în împrumuturi ipotecare imobile. Și dacă nu vom scăpa din vedere nici aceea că și celelalte active ale băncilor românești ca, de exemplu scontul de cambii, care făceau cam 70% ale depozitelor și reescontului, numai în teorie erau mobile, căci de fapt erau creanțe (pretenziuni) care se puteau încasa aproape fără excepție la termene lungi,

trebuia admis că situația băncilor noastre din punct de vedere al mobilității activelor lor trebuie să ne cauzeze serioase îngrijiri."¹⁰¹

Băncile românești nu făcuseră – după aprecierea lui Ioan I. Lapedatu aproape nimic "pentru mobilizarea pretenziunilor lor de ipotecare". În anul 1904 s-au cedat abia "o jumătate de milion din mulțimea cea mai mare a împrumuturilor ipotecare". Suma era nesemnificativă.

Realizarea problemei mobilității împrumuturilor ipotecare române era și în continuare o chestiune de mare importanță de care depindea în mare măsură și mobilizarea capitalurilor active. Problema era cu atât mai greu de rezolvat cu cât în acest domeniu aveau de înfruntat concurența acerbă a băncilor străine, care-și procurau capitalul necesar prin scrisuri funciare cu 3–3,5 % față de cele românești care și-l procurau cu 4,5%.

De o importanță capitală era, după părerea economistului român "convertirea sarcinilor ipotecare ale poporului nostru în împrumuturi mai ieftine și mai sigure". Rezolvată această problemă vor fi înlăturate multe din "defectele organice" ale băncilor românești, afirma același finanțist.

4.1.2.2. Utilizarea reescontului

La jumătatea anului 1905, Ioan I. Lapedatu atrăgea atenția că unul din inconvenientele organizației bancare românești era întrebuițarea adeseori nerațională a creditului

de reescont, semnalat încă de cea de-a a II-a Conferință a băncilor românești, ținută în septembrie 1901. La această conferință s-a spus că spre a se evita orice periclitare a depozitelor prin întinderea exagerată a reescontului este recomandabil ca băncile asociate "să considere acest mod pasiv de afaceri ca o sursă extraordinară de capital străin, pe care să-l folosească numai pentru satisfacerea trebuințelor reale extraordinare de credit ale clientelei lor, ori pentru asigurarea solvabilității institutelor și la nici nici un caz să nu-l urce peste suma ce o reprezintă totalitatea averii acționarilor".¹⁰²

Cum a fost respectată această recomandare de băncile românești? Au respectat-o, dar nu în forma cea mai rațională, după părerea lui Ioan I. Lapedatu.

La sfârșitul anului 1900, băncile române aveau un reescont de 7.236.089, 62 coroane față de 12.486.068,58 coroane avere a acționarilor, ceea ce echivala cu 58% față de capitalurile și fondurile lor de rezervă. La finele anului 1904, ele aveau un reescont de 15.390.951,37 față de 15.522.541,36 avere proprie, adică o sumă aproape egală cu totalul capitalurilor și fondurilor lor. Băncile, deși și-au sporit reescontul, au rămas totuși în această perioadă sub limita fondurilor lor proprii. Și totuși nu a fost o creștere rațională, deoarece ea a fost provocată de o mare abundență de bani existentă în Ungaria, abundență care, la rândul ei, a fost un reflex al crizei politice în care se zbătea țara respectivă în acea perioadă. "În tot intervalul acestei crize (1900–1904, n.a.) remarca economistul transilvănean, producțiunea și

¹⁰¹ Vezi: *Ibidem*, p. 262.

¹⁰² *Ibidem*. nr. 29 din 22 iulie 1905, p. 269.

circulațiunea fiind stânjenite, abundența de bani a fost atât de însemnată, încât băncile cele mari, care în timpuri normale nici nu stau de vorbă cu cele mici, ca să-și plaseze capitalurile disponibile, au oferit direct credite de reescont până și celor mai neînsemnate institute de bani, care la rândul lor, – de cele mai multe ori fără motiv s-au și grăbit a primi ofertele făcute ca să ieie credit de reescont nu pentru trebuințe extraordinare, ci pentru a-și mări profitul prin noi speculațiuni. Această afirmațiune a noastră se justifică îndeajuns și prin împrejurarea, că numai în 1904, când criza politică a fost mai acută și stagnarea în afaceri mai mare, reescontul băncilor noastre a crescut cu aproape șapte milioane".¹⁰³

O asemenea politică exagerată de reescont este numită de publicistul român: lipsă de prevedere. În condițiile în care depozitele și averea proprie nu au crescut, creditul de reescont nu era justificat, deoarece el contribuia la agravarea altui inconvenient al organizației financiare românești transilvănene: insuficiența capitalului mobil. În cazul în care situația politică din Ungaria va deveni mai stabilă, se va pune bazele unei păci mai durabile în viața politică și de stat prin aceasta se vor crea deci condiții bune, durabile activității economice. În acest caz capitalurile disponibile se vor retrage, ceea ce va conduce la renunțarea la creditele de reescont. Atunci chiar dacă schimbările nu ar urma în mod brusc, multe bănci vor trebui să-i forțeze pe debitorii lor să-și achite creanțele la scadență în numerar. Dar având în vedere starea materială necorespunzătoare a populației

românești o asemenea operație nu va fi ușoară. Mulți debitori nu-și vor putea onora creanțele la scadență.

Ce era de făcut?

Ioan I. Lapedatu propune să se respecte decizia celei de a II-a Conferințe din 1901 la care se prevedea ca reescontul să fie doar o resursă extraordinară, pe care băncile s-o utilizeze pentru satisfacerea trebuințelor lor reale excepționale. Asemenea trebuințe pot fi considerate cele determinate de retragerea în masă a depunerilor, ori când apar cereri urgente și trecătoare de bani sau când creditul de altă natură al unei bănci ar fi epuizat. Deci reescontul nu trebuie înțeles ca o resursă de credit permanentă și de câștig, spunea economistul român. El critică faptul că băncile românești, fără cauze justificate, numai din motive de câștig, au efectuat operațiuni de reescont, încât acesta ajunsese la limita externă.

Era o greșală ce trebuia remediată. Dar cum? Economistul transilvănean Ioan I. Lapedatu propunea:

1. reglări treptate per cassa;
2. transformarea creanțelor cambiale în creanțe ipotecare care apoi să le cedeze;
3. băncile mici care au angajamente la bănci străine cu legături noi să-și convertească debitele lor la astfel de bănci pe a căror loialitate pot conta în orice împrejurări.

Ioan I. Lapedatu atrăgea atenția că reescontul trebuie să fie o sursă de credit extraordinară pentru vremuri grele. Dar în vremuri critice chiar dacă o bancă are capacitate de credit suficientă, cu greu i se vor deschide izvoare de credit de reescont. O asemenea resursă s-ar putea rezolva numai prin crearea unei bănci specializate de reescont. O asemenea

¹⁰³ *Ibidem*. p. 269-270.

bancă necesita însă capital în proporții mari. Românii nu aveau încă suficiente resurse s-o înființeze. Totuși o ieșire de moment există:

Băncile românești să se reunească într-o reuniune puternică, să pună bazele unei consolidări financiare, în acțiunile lor să urmeze o procedură comună, ș.a. Urmând această cale, spunea economistul transilvănean, institutele românești mari, vor izbuti să-și asigure fie în Austro-Ungaria, fie în străinătate credit la reescontare să le stea la dispoziție chiar și în timpurile cele mai grele.

"Reuniunea puternică" de care vorbea Ioan I. Lapedatu, considerată o premisă puternică în vederea îmbunătățirii creditului de reescont, face parte din pledoariile sale în favoarea "Solidarității" de mai târziu.

4.1.2.3. Consolidarea depozitelor sau a depunerilor spre fructificare

Unul din neajunsurile de care sufereau băncile românești în primii ani ai întâiului deceniu al secolului al XX-lea era: neconcordanța între mobilitatea pasivelor și aceea a activelor.

În timp ce pasivele erau mobile, activele nu dispuneau de mobilitatea necesară. Depozitele erau pasive cu scadența scurtă, care puteau fi retrase orișicând. Se impunea deci o politică rațională de bancă de investire a lor în active ușor realizabile, mobile și încasabile în termene cât mai scurte. Asemenea active erau considerate a fi: scontul de cambii, împrumuturile pe lombard și bonurile de cont curent.

În anul 1900 băncile românești au avut depozite în sumă totală de 34.953.431,01 coroane față de 32.449.145,21 active mobile după cum reiese din următoarea situație [După: Revista Economică nr. 31, 5 August 1906]:

Împrumuturi	20.792.920,56
Împrumuturi de lombard	432.298,03
Bonuri de cont curent	1.223.962,62
Total active mobile	32.449.145,21

Băncile aveau aproape 35 milioane de coroane depuneri, și numai 32,5 milioane de coroane active mobile. Deci 2,5 milioane de depuneri au rămas neacoperite prin active mobile.

În anul 1904 băncile aveau depozite de 53.519.890,27 coroane față de 54.023.925,12 active mobile. **Depozitele au fost deci complet acoperite formal** [După: Revista Economică nr.31, 5 August 1906]:

Scont de cambii	49.566.154,81
Împrumuturi de lombard	563.448,68
Bonuri de cont curent	3.894.321,63
Total active mobile	54.023.925,12

Și totuși situația era necorespunzătoare! De ce? Pentru că între pasivele băncilor existau însemnate poziții de reescont, tot atât de gingașe, dacă nu chiar mai gingașe ca depozitele, poziții care trebuiau să fie acoperite cu active mobile, în special cu scont. Dar dacă din pozițiile de scont se

scădeau sumele din reescont se observă că rămâneau neacoperite cu active mobile de circa 10 milioane coroane pentru 1900 și 15 milioane coroane pentru 1904. Dar și scontul rămas nu era suficient de mobil pentru că rar se încasau cambiile la scadență. Majoritatea lor se prelungeau. Portofoliul cambial ce servea la acoperirea depozitelor era de o mobilitate mai mult teoretică. Era un defect organic esențial.

Se impunea ca acest defect organic îngrijorător să fie cât mai grabnic înlăturat prin stabilirea echilibrului necesar între depozite și un stoc de active de mobilitate reală (faptică). Se simțea necesitatea imperioasă – explica Ioan I. Lapedatu ca pe viitor băncile să sconteze cambii pe a căror mobilitate se putea conta cu siguranță, iar în portofoliul existent să facă o selecție cât mai severă. Iar cambiile despre care se știa că se pot încasa numai în timp mai îndelungat, trebuiau transformate în împrumuturi ipotecare, care apoi să fie cedate institutelor ce puteau să procure capitaluri de durată lungă prin emisiuni de înscrisuri funciare. Totodată băncile trebuiau să îngrijească și de rezerve suficiente pentru ca în caz de lipsă și până se puteau realiza activele corespunzătoare să se poată ajunge în posesiunea de numerar. Asemenea rezerve erau considerate reescontul și efectele publice, "un credit de reescont totdeauna deschis – remarca economistul transilvănean– și un stoc de efecte publice ușor realizabile sunt – pe lângă active mobile corespunzătoare– singurele garanții pentru asigurarea sub orice împrejurări a depozitelor băncilor noastre".¹⁰⁴

¹⁰⁴ *Ibidem*, nr. 31 din 5 august 1906, p. 286.

Dar problema depozitelor trebuia privită, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, nu numai din punct de vedere tehnic. Depozitele reprezentau în realitate capital, rezultat al muncii și activităților poporului român. Românii trebuiau să realizeze o asemenea reformă încât ea să le asigure independența financiară, existența să fie asigurată cu capitalul lor propriu. Capitalurile românești să rămână în mijlocul poporului român, înlesnind producția și circulația acestuia. Era necesar ca băncile să câștige încrederea publicului românesc pentru ca acesta să-și concentreze depunerea la băncile propriei națiuni. Faptul că depunerile sau depozitele la băncile românești au crescut de la 34.953.430,01 milioane coroane (de 2,8 ori mai mult decât fondurile proprii) la 53.519.890,2 milioane coroane (de 3,5 ori mai mult decât fondurile proprii) demonstrează că publicul românesc avea încredere tot mai mare în băncile administrate de conaționali lor.

4.1.2.4. Transformarea portofoliului cambial imobil în portofoliu cambial mobil

Un defect îngrijorător al organismului financiar românesc era după părerea profesorului român-imobilitatea portofoliului cambial și lipsa unui raport normal între acesta și ramurile corespunzătoare de afaceri pasive. El arăta că portofoliile cambiale ale băncilor sunt mobile numai în teorie. În fapt portofoliile respective erau preponderent imobile, deoarece numai un număr mic de cambii se stingeau (se reglau) la scadență, în timp ce în majoritatea lor se achitau în rate neînsemnate în decurs de 10-15 ani. O asemenea situație decurge însă din starea economiei românilor. Românii

explica finanțistul transilvănean, erau un popor agricol, lipsit aproape total de industrie și comerț, singurele profesioni care ar fi putut încetățeni un credit cambial în adevăratul sens al cuvântului. "Natura creditului agricol – contrar celui cambial – scria Ioan I. Lapedatu caracterizându-se prin termene lungi de replătire explică deci de ce la noi – care avem de-a face aproape exclusiv cu clientela țărănească – portofoliul cambial în cea mai mare parte a sa este imobil".¹⁰

Într-o asemenea situație, băncile erau obligate să găsească mijloace de a transforma portofoliul cambial imobil într-unul mobil, de a obține un raport între acesta și ramurile corespunzătoare de afaceri pasive. O organizație financiară temeinică se putea crea, după părerea aceluiași, numai dacă era asigurată mobilitatea afacerilor de discont, stabilindu-se totodată și echilibrul necesar între acestea și afacerile pasive, pe care trebuie să le contrabalanseze.

În 1900, relatează analistul nostru, băncile românești transilvănene se prezentau din punctul de vedere al corelațiilor amintite conform datelor pe care le redăm mai jos: resursele se cifrau la 42.189.520,63 coroane față de 30.792.920,56 coroane scont de cambii, adică 27% a depozitelor și rescontului nu au avut acoperire în portofoliul cambial [După: Revista Economică nr.32, 12 august 1906]:

Depozite	34.953.431,01
Rescont	7.236.089,62
TOTAL	42.189.520,63

Raportul se menținea asemănător și pentru anul 1904 după cum se poate constata din următoarele cifre:

Depozite	53.519.890,27
Rescont	15.390.951,37
Depozite	53.519.890,27
Total	68.910.841,64

68.910.841,64 depozite și reescont față de 49.566.154,81 cât era scontul arată că 28% din depozite și reescont rămâneau fără acoperire în portofoliul cambial. Deci la băncile românești nu exista un echilibru normal între portofoliul cambial și afacerile corespunzătoare pasive. "Iar dacă pe lângă acest inconvenient mai adăugăm și faptul [...] că acest portofoliu este imobil, vrând nevrând va trebui să recunoaștem, că chestiunea este cât se poate de gravă și că o rezolvare mulțumitoare a ei ni se impune în modul cel mai imperios".¹⁰⁵

Se impuneau deci măsuri de îmbunătățire și a structurii portofoliului cambial al tuturor băncilor românești transilvănene. În acest scop Ioan I. Lapedatu recomanda conducătorilor băncilor să trieze cu rigurozitate portofoliul cambial de care dispuneau, rezervându-și cele mai bune cambii, cum ar fi cambiile comerciale și "cambiile cu obligații cambiali cu un nivel intelectual mai ridicat" iar cambiile despre care se putea prevedea că nu se vor achita în numerar la scadență și se vor prelungi timp mai îndelungat să le încaseze convertindu-le în obligații ipotecare realizabile pe calea cesiunii. E drept acestea erau considerente cu care

¹⁰⁵ *Ibidem.*

reforma ar continua. Pentru politica bancară de perspectivă se impuneau și alte măsuri.

Prin procedeul amintit, de fapt portofoliul cambial, atrăgea atenția omului de știință român, s-ar reduce în măsură simțitoare. Iar dacă se aplică o politică de bancă rațională este necesar ca în aceeași măsură să se reducă, adică să se renunțe și la o parte corespunzătoare din pasivele mobile: depuneri și reescont.

S-ar părea că în acest caz economistul român pledează pentru reducerea capitalurilor băncilor românești. Renunțarea la o anumită parte a depunerilor și reescontului nu trebuie înțeleasă ca o renunțare a capitalurilor românești, ci numai la forma lor de a le administra ca depuneri. Românii trebuiau să-și reformeze administrarea capitalurilor prin mijloace potrivite afacerilor lor de bancă, axate în principal pe credit agricol, adică de durată lungă. Capitalurile românești trebuiau câștigate pentru acest fel de credite și pentru durată îndelungată. În acest scop băncile trebuiau să se străduiască să-și deprindă pe deponenții români să-și plaseze capitalurile lor și în hârtii de valoare, în primul rând în scrisuri funciare românești. "Prin o astfel de procedură - explică specialistul nostru în afaceri bancare- fondul afacerii nus-ar schimba, ci tot ce s-ar face ar fi că s-ar da numai o altă formă economiilor și capitalurilor românești: din depuneri simple le-am prefăce în depuneri de durată lungă plasate în scrisuri funciare. Ori, aceasta ar fi un mare câștig atât pentru bănci cât și pentru deponenți. Băncile prin aceasta și-ar asigura capitaluri românești de lungă durată, alăturat afacerilor lor de credit agricol, reducându-și în același timp depozitele la proporția activelor de fapt mobile. În chipul acesta numai s-

ar putea restabili echilibrul rational între pasivele și activele băncilor noastre".¹⁰⁶

Deponenții ajungând în posesia unor efecte publice, ușor realizabile puteau să obțină dobânzi de 4-4,5 % ca și în cazul depunerilor. Băncile s-ar consolida prin asemenea operațiuni. E drept procesul acesta era de durată lungă, greu și complicat, dar băncile în interesul lor și al publicului românesc erau obligate să se străduiască în acest sens. Că procesul era de durată lungă, ne-o relevă alte analize ale lui Ioan I. Lapedatu, făcute în anii viitori în care adeseori erau amintite unele defecte ale sistemului bancar românesc nominalizate cu 6-7 ani mai înainte de Cornel Diaconovici, inițiatorul reformelor sistemului bancar românesc transilvănean.

4.2. Defectele sistemului bancar românesc

4.2.1. Un sistem bancar cât mai centralizat

Într-un studiu intitulat "Păcatele noastre", publicat de Ioan I. Lapedatu în anul 1907, se arată că presa dușmană poporului român încercând să discrediteze sistemul bancar al autohtonilor transilvăneni, cu voie sau fără de voie, nominaliza și unele defecte reale ale acestuia. Ziarele ungurești, căci despre acestea era vorba, criticau faptul că se înființau bănci românești în localități foarte mici, iar în cele mai mari în care exista deja o bancă sau chiar două se înființau o a doua sau a treia bancă românească. În unele cazuri se înființau bănci românești confesionale ale "uniților" și

¹⁰⁶ Reformele de consolidare, în *Idem*, nr.33 din 19 August 1906, p. 301.

"neuniților". Pe lângă concurența economică mai apoi erau deci și antipatiile profesionale alimentate de unii prelați. Se fondau bănci "pe tăcute", nejustificate din punct de vedere economic. "Prin asemenea acțiuni nesocotite și îndușmănite – atrage atenția Ioan I. Lapedatu – se naște între băncile noastre o concurență deopotrivă păgubitoare atât pentru ele însăși cât și pentru clientela lor. Lucrăm ascunși unii de alții, ne vorbim de rău și ne batjocorim reciproc, ba pe alocurea apelăm la cele mai urâte mijloace: acapararea clientelei străine prin defăimări și represalii. În chipul acesta firește că adevăratul scop al misiunii băncilor noastre e pierdut din vedere. În loc ca împreună să căutăm să aflăm calea și mijloacele adevăratei propășiri economice a clientelei noastre atât de rămasă în toate privințele; în loc să aflăm vreme pentru sfaturi cum să se folosească creditul oferit și cum să controlăm întrebuințarea filerului împrumutat, noi nu știm cum ne-am întrece în a ne mări cu orice preț operațiunile și a ne reduce venitele. Între astfel de împrejurări cine mai poate contesta că acțiunea noastră ar fi rațională, că n-ar fi ajuns într-un stadiu de serioasă îngrijorare? Cine?"¹⁰⁷

Economistul transilvănean atrăgea atenția că în orice împrejurări este necesar să se mențină un echilibru rațional între curentul de centralizare și cel de decentralizare. În anumite situații poate fi mai rațional cel de centralizare, în altele poate fi mai corespunzător cel de decentralizare.

La românii transilvăneni din primul deceniu al secolului al XX-lea, ca popor agricol și destul de sărac, decentralizarea forțată era păgubitoare. La un popor agricol circulația

creditului este slabă, înceată, nu poate asigura rentabilitatea unei rețele dense de bănci. Susținerea unor bănci superflue se va face cu cheltuieli foarte mari, ceea ce va provoca:

- a) slaba rentabilizare a capitalurilor plasate;
- b) creditul acordat va fi foarte scump.

"La noi – scria economistul român – pot avea rațiune băncile situate în centre firești, în centre către care și de altfel populația gravitează fie prin natura afacerilor comerciale ce întrunesc în sine acele centre, fie prin natura instituțiilor publice ce adăpostesc ele. Dar apoi bănci ca societăți pe acțiuni în astfel de comune – unde nu găsești de vânzare nici măcar un timbru – sunt o adevărată pacoste și prostie. Existența unor astfel de caricaturi nu e decât o sarcină și batjocură pe societate".¹⁰⁸ Critica, observăm este dură, dar ea atrage atenția asupra unui aspect negativ esențial, care neglijat ar fi avut consecințele negative grave.

Curentul de descentralizare, recomanda același analist, va trebui înlocuit cu altul de consolidare, ce presupunea în fapt concentrarea și centralizarea. În caz contrar băncile românești nu vor rezista concurenței din interiorul sistemului bancar românesc derivată din legile naturale, normale din punctul de vedere al economiei naționale.

4.2.2. Românii vor rezista concurenței numai prin măsuri de îmbunătățire și modernizare a administrației de bancă

Evidențiind neajunsurile sistemului bancar românesc, Ioan I. Lapedatu schițează un adevărat plan de strategii prin

¹⁰⁷ *Idem, Păcatele noastre, în Ibidem, IX, 18, din 5 mai 1907, p. 185.*

¹⁰⁸ *Ibidem, p. 186.*

care acesta trebuia nu numai să reziste, ci să-și și consolideze poziții în cadrul economiei transilvănene.

4.2.2.1. Concurența între băncile românești și efectele ei

Mai întâi, el recomanda măsuri prin care băncile românești să reziste concurenței din interiorul propriului sistem. Această concurență din punct de vedere național-economic nu poate fi învinuită de neajunsuri sau carențele sistemului bancar. Ea poate avea și are de fapt multe consecințe pozitive pentru clientelă: reducerea ratei (etalonului) dobânzilor, înlăturarea cametelor, intensificarea activității de atragere a noi și noi capitaluri în circulație, ceea ce va impune perfecționarea administrației și organizației de bancă, etc.

Printr-o organizație mai bună și un management superior, băncile românești își vor spori credibilitatea în relațiile lor cu cercurile financiare și cu publicul larg. Simplul fapt că mai buna organizare și sporire a încrederii în bănci erau o rezultată a concurenței, trebuia să însemne o atitudine pozitivă față de ea. Din acest punct de vedere nu numai că nu trebuia condamnată, ci era un fenomen împotriva căreia, spunea Ioan. I. Lapedatu, conducătorii băncilor nu trebuie să aibă "nici un cuvânt de a cărti împotriva ei". Dar economistul nostru nu se limitează nici de această dată la o analiză unilaterală a fenomenului sau procesului economic. Concurența, va demonstra el, este un fenomen complex, cu aspecte pozitive și aspecte negative. De acest lucru conducătorii băncilor românești erau obligați să țină seama, dacă voiau o reformă eficientă a sistemului lor financiar.

Referindu-se la aspectele negative ale concurenței, el scria că aceasta "poate avea și urmări păgubitoare, mai cu seamă dacă nu e purtată deschis, sincer și cu precauțiunea de lipsă. Și tare ne temem [...] că concurența dintre băncile noastre va fi mai mult păgubitoare decât folositoare. Pentru că tocmai prin faptul că vom fi siliți a reduce etalonul la împrumuturi, ceea ce va fi un bine netăgăduit pentru clientela băncilor române, se poate lesne întâmpla că râvna de câștig să ne ademenească la o plasare exagerată a capitalurilor străine, deci la acțiune nu numai fără rost ci și periculoasă, fiind împreună cu mari riscuri".¹⁰⁹ Dacă concurența era făcută prin mijloace neloaiale, băncile românești își puteau provoca unele altora multe greutăți și chiar mari pagube. În dorința lor de a-și plasa capitalurile, băncile prin anii 1906 și 1907 acordau împrumuturi nu numai cu dobândă mai redusă, ci și cu garanții foarte mici ale acestora. O analiză a împrumuturilor acordate în perioada respectivă, releva că la fiecare al zecelea caz, acestea depășeau cu mult averea mobilă și imobilă a contractanților. Aceasta dovedea că împrumuturile se acordau fără precauțiile necesare în aceste cazuri, băncile expunându-se astfel la mari riscuri. E drept, aceasta nu era o stare particulară a băncilor românești. Era o stare generală a sistemului bancar din Imperiul austro-ungar. Aceasta nu era însă o scuză pentru conducătorii băncilor românești. Ei nu erau obligați să procedeze ca și conducătorii băncilor altor naționalități dacă nu voiau să ajungă la faliment și dacă voiau să continue reforma

¹⁰⁹ Concurența, în "Revista Economică", IX, nr. 22 din 2 iunie 1907, p. 217.

4.2.2.2. Măsurile de rezistență în lupta de concurență cu băncile străine

Mult mai periculoasă pentru băncile românești și chiar pentru ființa națională a românilor transilvăneni era concurența ce li se făcea de către băncile ce aparțineau celorlalte naționalități din Transilvania: ale ungarilor și sașilor. La acestea se adăuga concurența făcută de sucursalele și agențiile marilor bănci străine din Viena, Budapesta, și altele. Concurența băncilor amintite se desfășura, după observațiile curente ale finanțistului român, în două direcții:

a) pe de o parte era concurența în credite cambiale și în afacerile de bancă propriu zise, ce se făcea aproape în fiecare oraș și orășel prin institutele de bani străine, locale, precum și prin sucursale și agențiile băncilor mari din Viena și Budapesta;

b) pe de altă parte era concurența în ramura afacerilor de credit ipotecar considerată de Ioan I. Lapedatu ca fiind cea mai periculoasă, deoarece era făcută de marile bănci din cele două capitale ale imperiului și de către băncile săsești din Sibiu și din unele orașe mici. Urmările acestei concurențe erau foarte păgubitoare pentru băncile românești, deoarece cu puține excepții aproape întreaga clientelă bună românească se găsea în portofoliile cambiilor băncilor străine. Afacerile de bancă propriuzise cum erau: încasări, plăți, comisioane, etc. se făceau aproape numai prin băncile altora. Ba și mai mult: proprietățile de o anumită valoare, proprietățile mai mari și mai sigure, cu puține excepții, toate erau legate la instituțiile financiare străine.

Referindu-se strict la afacerile de bancă, Ioan I. Lapedatu arăta că băncile străine erau avantajate de doi factori care acționau în favoarea lor, dezavantajându-le pe cele românești. Primul factor îi constituia existența unor legături extinse de afaceri și al doilea mijloacele de credit mai ieftine și mai sigure ale băncilor străine. "Aproape nu există – nici chiar între cele provinciale – bancă străină – amintea el – care să nu întrețină legături directe de reescont cu banca de emisiune și băncile mari din capitală, de la care, tocmai sub pretextul că trebuie să lucreze într-o mare de străini, izbutesc a obține credite relativ mai ieftine și mai mari.

La noi însă e aproape invers. Un străin care a vizitat nu demult institutele noastre de bani, – relatea economistul transilvănean –, a rămas surprins în ce măsură neînsemnată se împărtășesc unele dintre băncile române de creditul băncii de emisiune. Motive serioase – zicea acel străindupă ce avusese prilej a face o comparație între băncile noastre și cele străine, cu greu – ar putea afla și se miră cum de nu ne reclamăm partea ce ni se cuvine la creditul comun al băncii de emisiune, provocând de exemplu o interpelare în adunarea generală a aceleia".¹¹⁰

Excluși de la obținerea celei mai ieftine resurse de credit, băncile românești erau obligate să recurgă la credite din partea băncilor noastre mari și la unele băncile străine, de la care nu puteau obține un credit atât de ieftin comparativ cu cel primit de băncile străine de la banca de emisiune. Băncile străine puteau acorda credite cu 0,5–1 % mai ieftin decât băncile românești, ceea ce în acea perioadă însemna mult.

¹¹⁰ *Idem*, în "Revista Economică", XI, nr. 24 din 16 iunie 1907, p. 233.

Dar băncile străine aveau față de cele românești și alte avantaje. Ele erau mai bine organizate, aveau un număr mai mare de agenți, aplicau un tratament ademenitor clienței, aveau sprijinul organelor administrative etc. Aceste avantaje determinau pe unii clienți ai băncilor românești să apeleze la creditele băncilor străine. Oamenii de afaceri, comercianții și industriașii, atrage atenția economistului nostru, lucrau în cea mai mare parte cu băncile străine.

În această situație se impunea ca băncile românești să accelereze și mai mult reforma începută cu aproape un deceniu în urmă, dar care nici pe departe nu era terminată. În acest scop, Ioan I. Lapedatu, propunea conducătorilor băncilor românești o seamă de măsuri care, credea el, ar fi contribuit la îmbunătățirea funcționării mecanismelor băncilor românești la supraviețuirea în lupta de concurență cu cele străine și la consolidarea lor economico-financiară. Iată câteva măsuri propuse de el:

1. **Reducerea dobânzilor.** Mulțumindu-se cu câștiguri mai mici, băncile să reducă dobânzile împrumuturilor, pentru ca pe calea aceasta să se atragă spre ele clientelă de prima calitate, clientelă considerată bună și sigură.

2. **Legături cu comercianții și industriașii.** Băncile românești să multiplice legăturile de afaceri cu comercianții și industriașii de pe piețele transilvănene prin care să se ajungă la un potențial cambial potrivit și preferat în circulație.

3. **Atitudini comportamentale corespunzătoare.** În relațiile lor cu clientela de orice categorie, funcționarii și conducătorii băncilor să fie exacti, consecvenți, îngăduitori și cruțători, să nu se bucure de câștiguri momentane mari, în

detrimentul câștigurilor de perspectivă și durată, oricât de mari ar fi acestea.

4. **Modernizarea tehnicii și administrației de bancă.** Se impunea organizarea mai rațională a afacerilor în așa fel încât din bilanțuri să reiasă că băncile românești își înțeleg chemarea și prin care să sporească încrederea cercurilor financiare și a publicului creditat în activitatea lor.

5. **Să nu se apeleze în mod exagerat la credite.** Băncile românești să nu se dea cu totul pe mâna creditorilor, să nu epuizeze însă nici posibilitățile lor de a acorda credite. Să utilizeze creditele oferite cu competență și precauție așa încât creditorii, la rândul lor, să vadă că băncile românești nu depind numai de creditul lor, și că și ele depind de cele românești. Băncile românești să alcătuiască pentru băncile de la care obțin credite situații bine întocmite, să servească de model pentru ca pe această cale să se releve că funcționarii de bancă români sunt destoinici și de bună orânduială.

Referindu-se la concurența făcută băncilor românești în ramura de credit ipotecar, Ioan I. Lapedatu considera că aceasta este mai grea și mai păgubitoare decât concurența în împrumuturile cambiale și în celelalte afaceri de bancă.

Această situație era determinată de trei cauze:

- În primul rând de faptul că băncile românești aveau de susținut concurența din partea unor bănci mai puternice de credit funciar din capitalele imperiului, a celor două bănci puternice săsești din Sibiu, ale Caselor de Păstrare din Brașov și Timișoara și ale altor bănci tot de calibru mare care aveau dreptul de a emite scrisuri funciare, având posibilități de a acorda credit mai ieftin decât băncile românești. Aproape toți cei ce posedau pământ având nevoie de credite se adresau

institutelor amintite, așa încât moșiile bune, de valoare și cu proprietate certă deveneau dependente de acestea. Pentru români o asemenea situație se constituia într-o primejdie națională: pământul românesc și proprietatea românească ajungeau dependente de alte naționalități.

- În al doilea rând: băncile străine mijlocii aveau și ele posibilitatea să utilizeze credit ipotecar mai ieftin decât cele românești. Spre exemplu, băncile săsești de prin orașele transilvănene, deși nu eliberau scrisuri funciare, totuși pe lângă o provizie de lichidare de 1 % și un storno de 2%, lucrează cu o dobândă de 6%, ba prin unele locuri cu 5%. Iar băncile străine care cedau creanțele (pretenziunile) lor ipotecare institutelor mari din capitală lucrau în aceleași condiții ca și cele săsești. Băncile românești dacă ar fi dorit și ele să obțină un mic câștig de lichidare, ele asigurându-și un storno oarecare, cu 6% chiar ar fi putut lucra, deoarece creanțelor ipotecare li se scontau în cel mai favorabil caz cu 5,5%, iar în timpuri mai grele când banii erau scumpi nu se 'puteau ceda cu mai puțin de 6%. Deci pentru a le rămâne și băncilor românești un oarecare profit, ele trebuiau să lucreze cu cel puțin 6,5-7%, adică cu aproape 1 % mai mult decât alte categorii de bănci. Din acest motiv chiar și proprietarii mai mici, care în general se adresau pentru creanțe băncilor românești, când era vorba de împrumuturi ipotecare se adresau băncilor mari străine, ceea ce pune din nou în primejdie proprietatea de pământ națională.

- O a treia cauză era de ordin managerial și comportamental. Faptul că în unele bănci românești existau funcționari care nu știau cum să se comporte și să se orienteze creau situații de îndepărtare a clientului. Deși

existau și mai multe bănci străine care nu puteau lucra cu dobânzi mai reduse decât cele românești se foloseau însă cu pricepere de reclame și agenți care-i făceau pe clienți să creadă că creditul acordat de ele era mai ieftin decât în realitate.

"Cine nu a auzit - scria Ioan I. Lapedatu- de credite ipotecare de 4-5%, deoarece, dacă luăm în considerare spezele, proviziile și în special cursurile cu care se lichidează, se urcă adeseori și peste 8%? Desigur, toți. Cu toate acestea clientela ascultă, se lasă sedusă de reclame și agenți, și părăsește băncile noastre, de la care, dacă ar avea priceperea de lipsă, ar putea vedea că poate obține credit în condiții mai bune și mai cinstitute".¹¹¹

Remedierile propuse de Ioan I. Lapedatu merg în direcția creerii unor condiții în care proprietatea românească să nu mai depindă de capitalul străin. În acest scop devenise imperios necesar ca băncile românești să facă tot posibilul ca cel puțin scrisurile (creanțele) funciare românești să fie scutite de impozitare și să fie cunoscute și cerute în cercuri cât mai largi. Prin aceasta s-ar crea posibilitatea băncilor românești mari să reziste mai bine în lupta de concurență cu institutele financiare străine care emiteau scrisuri funciare, oferind clienților mari și solizi credite mai ușoare și mai ieftine. Totodată și celorlalte bănci românești li s-ar putea prelua creanțele ipotecare în condițiuni mai avantajoase asemănătoare cu acelea pe care le ofereau oricare din băncile străine similare.

¹¹¹ *Ibidem*, nr. 25 din 23 iunie 1907, p. 241.

În vederea ușurării operațiunilor cu scrisuri funciare. Ioan I. Lapedatu susținea că băncile mai erau obligate să se consolideze din punct de vedere economic, să-și sporească capitalurile. Mijlocul principal în acest sens îl constituia după el sporirea capitalurilor acționare. Așa au procedat și băncile străine când au dorit să se consolideze în vederea formării fondurilor lor necesare plasării lor în scrisuri funciare.

Referindu-se la concurența nelocală pe care o făceau băncile străine celor românești, economistul român considera că unui comportament agresiv din partea acestora în afară de reformele de consolidare, alt remediu nu există decât contraacțiunea. "Trebuie să căutate și arătate cazuri concrete - scria el- din care oamenii să învețe și să se convingă și trebuie atrasă atențiunea celor mai puțin pricepuți asupra tuturor momentelor care vin luate în considerație la judecarea ofertelor de credite ipotecare. Întocmai ca foile străine de specialitate, așa și noi să prezăntăm socoteli aieva și să dezvoltăm fără cruțare abuziunilor ce se fac prin agenți și reclamele seducătoare în afacerile de împrumuturi ipotecare. În chipul acesta am contribui și noi la discreditarea și asasinarea - prin însăși faptele sale- a acestui mijloc de concurență condamabilă, care, cu deosebire la noi, pare că- și trăiește de prezent (1907 -n.a.) zilele de mărire și înflorire în paguba și detrimentul poporului și băncilor noastre".¹¹²

Ioan I. Lapedatu a efectuat această analiză a relațiilor interbancare românești și a relațiilor dintre băncile românești, deoarece a fost preocupat de introducerea unor schimbări în funcționarea lor încât aceasta să le asigure o stare de

perspectivă în viitor. Vor realiza aceasta numai dacă vor privi reforma ca un proces permanent nu numai de supraviețuire, ci și de sporire a puterii economice a întregului sistem bancar.

4.2.2.3. Două modele de aplicare consecventă a reformei bancare: "Victoria" din Arad și "Albina" din Sibiu

În calitate de secretar al "Solidarității", de redactor sau de director al "Revistei Economice" din Sibiu, Ioan I. Lapedatu a evidențiat adeseori fie rezultatele globale fie rezultatele unor bănci fruntașe în aplicarea reformei băncilor. De o atenție deosebită s-au bucurat "Victoria" din Arad și "Albina" din Sibiu, ale căror bilanțuri le-a analizat în paginile "Revistei Economice", considerându-le un adevărat "model" pentru toate celelalte bănci românești transilvănene.

Referindu-se la "Victoria" din Arad, analistul român arată că aceasta a aplicat cu consecvență an de an principiile fundamentale ale reformei. Analizând rezultatele ce reieșeau din bilanțul anului 1912, el arăta că deși acest an nu a fost un an favorabil din punct de vedere financiar, totuși "Victoria" a reușit să-l depășească, obținând și beneficii însemnate. Progresele acestei bănci au fost favorizate de 3 factori mai importanți:

a) mobilitatea activelor. La sfârșitul anului 1912 mai bine de 80% a activelor sale erau creanțe ușor de realizat. "Căci nemaivând active aieva mobile a putut "Victoria", fără îngreunarea angajamentelor sale pasive, nu numai să satisfacă îndatoririle sale față de sine și pentru alții, care desigur au fost destule, - scria el-, ci să-și adune chiar și rezerve în locuri gata, efecte libere etc. mai multe decât în

¹¹² *Ibidem.*

anul trecut".¹¹³ Banca aceasta putea dispune în orice moment de suma de 2 milioane coroane constituiți din banii per cassa, bunurile sale la bănci și efectele sale libere de orice sarcini. Depozitele pe care le administra "Victoria" nu numai că nu se redusese, așa cum s-a întâmplat cu cele ale altor bănci mari, ele crescuseră. Aceasta constituia o dovadă că publicul avea încredere în ea. Tot o dovadă a mobilității activelor sale era și faptul că "Victoria" - pentru satisfacerea îndatoririlor sale - n-a fost silită să-și urce reescontul decât cu abia 5 % a stării din anul precedent, nici să-și lombeze efectele și nici să se recurgă la credite de altă natură.

b) raportul foarte favorabil al dobânzilor anticipate față de cele restante. În condițiile anului 1912, an nefavorabil și pentru clientela sa, banca arădeană a reușit să-și păstreze neschimbat raportul favorabil dintre dobânzile anticipate și cele restante.

c) rezervele latente substanțiale de care dispunea acest institut sporeau și elesoliditatea băncii respective. "Aceste rezerve latente i s-au făcut cu puțință să suporte amortizări și diferențe de cursuri de efecte de circa 80.000 coroane fără să se atingă de fondurile ei de rezervă. Fondurile ei de rezervă pe care le-a îngrijit cu o adevărată jaluzie, trec deja peste două milioane de coroane și împreună cu capitalul societar, o pun în posesiunea unui capital propriu de peste 4,5 milioane. Cu astfel de capitaluri proprii și cu o circulație așa de frumoasă - ca cea care o face "Victoria" nu e de mirare - scria autorul român - dacă fără să-și urce aproape de fel venitele brute, - a realizat un profit curat de 403.216,51

coroane, profit pentru care acționarii ei pot fi pururea mulțumitori"¹¹⁴ Cu o asemenea politică de bancă "Victoria", spunea Ioan I. Lapedatu își demonstrează puterea și soliditatea bucurându-se de o încredere sporită din partea publicului.

La rândul său "Albina" din Sibiu, considerată un fel de bancă "centrală" pentru băncile românești, prezenta și ea pe anul 1912 o situație care releva soliditatea ei chiar într-un an nefavorabil din punct de vedere financiar.

Un prim factor semnificativ în acest sens era faptul că activele - spre deosebire de ale altor bănci mari - au crescut în anul 1912 comparativ cu anul 1911 cu aproape 7 (șapte) milioane de coroane. "Și-au crescut - o știe ori și cine - nu pentru că "Albina" ar fi aflat cu cale, în împrejurările prin care am trecut, când toate băncile și-au impus cele mai mari rezerve, să-și extindă afacerile, ci pentru că a trebuit să vină în ajutorul multor din băncile noastre ajunse în dificultăți. Pentru sprijinirea acestor bănci a trebuit "Albina" să-și urce creditul de reescont, să ia în considerare și alte izvoare de credit și să-și mărească contingentul scrisurilor funciare din circulațiune".¹¹⁵

Un al doilea factor relevat de bilanțul pe anul 1912 care reflecta soliditatea "Albinei" și care ridică în același timp valoarea ajutorului acordat băncilor românești era faptul că ea a lucrat cu același venit brut (1,8 %) ca și în anul precedent. Aceasta însemna că ea nu a abuzat de situația băncilor obligate să recurgă la ajutor. Pentru capitalurile

¹¹³ Ioan I. Lapedatu, "Victoria", în "Revista Economică", XV, nr. 7 din 15 februarie 1913, p. 93.

¹¹⁴ Ibidem, p. 94.

¹¹⁵ "Albina", în "Revista Economică", XV, nr. 9 din 1 martie 1913, p. 137-138.

împrumutate, "Albina" s-a mulțumit pentru sine cu aceeași dobândă, pretinsă în vremuri normale, dobândă de obicei redusă. "Dar bilanțul "Albinei", - scria economistul român,- pe lângă aceste două momente foarte onorifice, merită să fie relevat și pentru faptul că, cu toate neajunsurile sale noi și cu toată lucrarea dezinteresată se prezintă - sub raportul consolidării financiare și al realității-în aceiași condițiuni bune ca și în trecut. Prin creditele noi, pe care cu toată criza, a izbutit să le pună în circulațiune, a dat dovadă de cele mai excelente conexiuni financiare, iar prin aceea că, întocmai ca și celelalte bănci din Sibiu, a satisfăcut ușor cereri mari în replătirile de depuneri, cari i-au redus stocul cu circa 1 1/2 milioane, a arătat încă puterea de rezistență de care e odată capabilă".¹¹⁶

Numai un institut cu raporturi financiare consolidate este capabil de acțiuni ca cele arătate mai sus, putându-și menține soliditatea bilanțului său în împrejurări grele ca cele din anul 1912. Dovada o constituie faptul că dobânzile anticipate constituiau o proporție de 92% din profitul anual, iar cele restante se mențineau la nivelul anului 1911 în condițiile unui an nefavorabil pentru țărănime, principalul client al "Albinei". Profitul anului 1912 era de 500.546,84 coroane, " cu o diferență disparentă ca și în anul trecut". "Acest profit, față de însemnata reducere a cursului efectelor publice și de puțina lor rentabilitate în scumpetea generală de bani și față de capitalul societar de trei milioane, ce a investit "Albina", e prea mulțumitor"¹¹⁷, conchidea economistul român. Aplicarea consecventă a conexiunilor și raporturilor

proporționale între active și pasive, între debit și credit, între operațiuni specific bancare și operațiuni nebancare, le-au permis celor două bănci fruntașe să continue a fi un sprijin real, util pentru multe din băncile românești și să-și mențină soliditatea afacerilor și realitatea bilanțului.

4.3.Despre trecutul și viitorul reformei băncilor românești

4.3.1.Reforma nu era un proces static

Pentru Ioan I. Lapedatu reforma băncilor nu era o simplă noțiune statică, o simplă reorganizare sau adoptarea unui mod de conduită a unei bănci sau a unui sistem bancar într-un viitor mai mult sau mai puțin apropiat. Reforma constituia un proces multilateral, profund și de lungă durată. El se referea atât la procesele de organizare internă, al băncilor, cât și la relațiile dintre ele, la relațiile dintre ele și clienți sau creditori, la relațiile dintre bănci și stat etc.

După ce reforma băncilor românești transilvănene s-a aplicat timp de un deceniu și jumătate, Ioan I. Lapedatu constata că viitorul acestora va fi confruntat cu numeroase probleme ce vor trebui rezolvate. Problemele viitoare ale băncilor românești puteau fi rezolvate printr-o serie de reforme în activitatea financiară de bancă," reclamate - azi (septembrie 1913- n.a.) maimult ca orișicând-de defectele creditului prin institutele de bani [...] se discută - și la noi, și la alții- de ani întregi, cu toate acestea - scria finanțistul român- țin, că subiectul este actual și că cu deosebire noi românii - avizați exclusiv la ajutorul propriu- avem datorința mai mult ca ori și care alții, a nu-l abandona, decât numai

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 138.

¹¹⁷ *Ibidem*.

atunci când vor fi norocoși să ducem în îndeplinire acele acțiuni, care să așeze organizația noastră financiară de bancă pe baze raționabile și sigure."¹¹⁸

Ioan I. Lapedatu relatează în anul 1913 că defectele băncilor românești fuseseră studiate și diagnosticate în mod corect. Dar reformele ce se impuneau au fost privite mai mult ca teorii și prea puțin luate în seamă de practicieni. Criza prin care trecea economia transilvăneană în anii 1912–1913 a relevat și pentru cei mai puțin încrezători, "că diagnoza făcută asupra organizației creditului și a activității financiare de bancă, a fost destul de bună și ne-a putut convinge, că rețepțele prescrise vor trebui aplicate întregi sau modificate cât mai intensiv și cu toate mijloacele posibile, dacă e vorba să se pună un fundament durabil organizației și activității financiare de bancă."¹¹⁹

Economistul sibian reamintește că literatura economică românească a explicat timp de 15 ani faptul că organizația băncilor românești din Transilvania suferea atât de defecte organice cât și defecte tehnice și administrative.

Între defectele de natură organică cel mai important, considerat fundamental, de înlăturarea căruia depindea lichidarea altora mai puțin sau mai importante era lipsa unui echilibru între angajamentele și creanțele (pretenziunile) institutelor de bani. În timp ce cele dintâi (depuneri, reescont etc.) erau aproape fără excepție de durată scurtă, cele de al doilea erau de durată lungă (împrumuturile de tot genul, chiar și cele cambiale etc.). Defectul era foarte primejdios

¹¹⁸ Ioan I. Lapedatu, *Problemele viitoare ale băncilor noastre*, Tiparul Tipografia Poporului, Sibiu 1913, p. 5–6.

¹¹⁹ *Ibidem*. p. 6.

într-o țară care are caracter predominant agrar, săracă, dependentă de ajutor străin. Țările agrare aveau nevoie de credite pe termen lung, ele apelând la acesta pentru investiții pe termen lung, care se rambursează și se repun în circulație numai după un timp mai îndelungat. Dar în Ungaria ca și în Transilvania băncile nu au ținut seama de acest specific. Ele au organizat un credit adecvat țărilor industriale și comerciale. În acest fel s-a ajuns la acea stare nefirească încât băncile aveau față de pasive îndatoriri de câteva luni în timp ce activele, respectiv efectele (creanțele) de încasat nu puteau fi realizate decât în termene foarte îndelungate, de lungă durată. Dezechilibrul acesta evident s-a menținut în mare parte și la începutul celui de al doilea deceniu al secolului al XX-lea.

Dar aceasta nu era totul. "Afară de acest defect organic fundamental și general, care împreună cu derivatele lui: expansiunea fără seamăn în afacerile de bancă, care la rândul ei a avut de urmare ușurătatea de plasare a creditelor și concurența păgubitoare, în organizația financiară a băncilor noastre. S-au constatat... și defecte individuale tehnice și administrative, care se arată în conducerea slabă intelectuală și în lipsa controlului intern suficient."¹²⁰

4.3.2. Dinamica măsurilor de reformă și consolidare

În scopul înlăturării defectelor organice, specialiștii din domeniul bancar, relatează Ioan I. Lapedatu, au propus o seamă de măsuri dintre care el amintește:

¹²⁰ *Ibidem*. p. 9.

1. Înființarea unui institut funciar specializat. Acesta avea menirea să preia scrisurile (obligațiile) ipotecare de la bănci în vederea stabilirii unui raport normal între angajamentele de durată scurtă ale băncilor și creanțele (pretențiunile) de durată lungă ale băncilor. Mai târziu au început să se ocupe cu asemenea afaceri și alte institute de credit ipotecar din Austro-Ungaria. Operațiunea nu a dat însă roadele scontate. Creanțele ipotecare ale băncilor în cea mai mare parte erau lipsite de calitatea de a putea fi cedate, iar cele ce se cedau erau destul de scumpe și contravaloarea lor continua a se întrebuița în același mod irațional, adică în noi creanțe imobile. Este drept, capitalurile obținute prin afaceri ipotecare sporeau, dar echilibrul financiar rămânea în continuare defectuos și primejdios.

2. În vederea înlăturării defectelor tehnice și administrative s-au propus pe parcursul anilor și alte modalități de reformă.

a) **Reforma legii comerciale.** Adepții intervenției de stat au propus reforma legii comerciale, considerată prea liberală. Ideea nu a avut câștig de cauză.

b) **Reuniuni de bănci.** Adversarii intervenției de stat au propus reforma fără schimbarea legii comerciale prin acțiuni autonome, pricepute și chibzuite. Au propus reuniuni de bănci. Două reuniuni s-au înfăptuit pe întregul teritoriu al Ungariei, iar două au avut caracter provincial. Nici reuniunile nu au putut îndeplini reforme decât într-o foarte mică măsură.

c) **Controlul extern.** Faptul că nici reuniunile de bănci nu au dat decât rezultate parțiale s-a emis ideea controlului extern, adică ideea de a controla băncile prin organele lor

administrative și de revizie. Ideea s-a validat parțial, dar numai la reuniunile cu caracter provincial. Numai o reuniune a revizorilor experți investită prin lege cu control obligatoriu își va putea exercita misiunea "Reuniunea aceasta (a revizorilor experți, n.a.) – spunea Ioan I. Lapedatu – crede că să poată introduce reformele necesare în viața de credit prin decretarea controlului obligatoriu la bănci, control, care ar avea să se exercite prin revizorii ei".¹²¹

Slabelle rezultate ale aplicării măsurilor de reformă spunea Ioan I. Lapedatu, impuneau întocmirea în continuare a unor instituții specializate mai eficiente. În acest sens adepții reformei propuneau reluarea unei măsuri abandonate pe la începutul secolului: camere pentru institutele financiare.

Camerele pentru institutele financiare, înființate după analogia cu camerele comerciale și cele ale avocaților, se prevedea a fi investite cu prerogative în vederea introducerii ordinii interioare în administrația bancară, a realizării unei conduceri raționale, a sporirii încrederii față de ele atât din partea publicului cât și din partea creditorilor. Aceleași camere erau chemate să exercite prin organe specializate controlul extern și să vegheze ca fondurile viitoare ale băncilor să fie solide și reale.

În vederea înlăturării defectelor organice se vehicula ideea prin anii 1912–1913, relatea finanțistul transilvănean, că "pe lângă scrisuri funciare, să se mai introducă un nou sistem de titluri circulabile și lombardabile: bonurile "agrare".¹²² Se cerea ca printr-o lege specială prin care băncile, care vor

¹²¹ *Ibidem.* p. 12.

¹²² *Ibidem.* p. 13–14.

îndeplini anumite condiții impuse de legea respectivă, să poată emite pe baza creantelor ipotecare de durată mai scurtă, de 5–10 ani și întăbulate la loc sigur bonuri agrare, pe care banca de emisiune să le primească la lombard.

Se spera că bonurile agrare vor deveni un mijloc practic, care vor putea provoca schimbări însemnate în favoarea organizației creditului de la bănci.

În domeniul angajamentelor pasive ale băncilor se propuneau reforme și mai radicale:

angajamente ale băncilor față de deponenți;

angajamentele față de reescont.

Pentru siguranța depunerilor se propunea ca băncile care le administrau:

– să plătească societăților de asigurare anumite premii, în schimbul cărora societăților asiguratoare ar lua asupra lor riscul și îndatorirea de a plăti depunerile când băncile ar fi în dificultăți de plată;

– să plătească anual o cotă proporțională cu depunerile lor, la un fond comun din care s–ar forma baza de garanție pentru greutățile de a replăti depunerile.

Ambele propuneri au fost considerate greude aplicat în practică. În domeniul angajamentelor de reescont se propunea înființarea unui institut de reescont, asemănător celor din străinătate sau care existase cândva în Ungaria. Dar și un asemenea institut întâmpina opoziție din partea multor bancheri. Acestea erau măsuri de reformă propuse pentru întregul sistem bancar din Ungaria, iar unele erau valabile chiar pentru întreaga monarhie austro–ungară. Ele nu tinueau însă seama de specificul băncilor românești transilvănene.

Acestea aveau totuși obiectivele lor specifice. Referindu–se la reforma sistemului bancar românesc și la rezultatele aplicării ei, publicistul român observa: "Ce privește defectele organice, administrative și tehnice de la băncile noastre, sunt mai bine de cinsprezece ani de când conducătorii lor și bărbații de specialitate, ce–i avem, au început a se preocupa de defectele constatate în organizația creditului la institutele financiare române și de reformele prin care s–ar putea delătura sau cei puțin atenua aceste defecte. Ei au cuprins în constatările lor – fără însă a indica aceasta apriat– ambele soiuri de defecte, și pe cele organice și pe cele interne administrative și tehnice. De atunci încoace chestiunea reformelor la băncile noastre a fost – putem zice fără exagerare, – rubrică permanentă în revista însoțirii noastre. Conferințele directorilor noștri de bancă de odinioară, delegațiunea băncilor de mai târziu și "Solidaritatea" noastră de astăzi s–au ocupat și au stăruit aproape fără întrerupere pentru delăturarea defectelor prin introducerea reformelor necesare".¹²³

Atât mijloacele care urmăreau stabilirea unui echilibru financiar normal între pasivele și activele băncilor cât și cele pentru înlăturarea defectelor interne de administrație și conducere erau destinate să creeze în interiorul băncilor românești transilvănene ordine și rațiune în conducere, iar în relațiile cu marele public încredere. "De regretat însă este – constata Ioan I. Lapedatu–, că deși mijloacele propuse n–au pornit din teorie, ci din necesități și scăderi constatate, totuși n–au putut fi transpuse de–antregul în fapte și cu deosebire n–au putut fi transpuse cele mai însemnate, adică

¹²³ *Ibidem. p. 16.*

cele privitoare la restabilirea unui echilibru financiar în organizația creditului la băncile noastre".¹²⁴ Iar dacă totuși pe terenul reformelor în domeniul administrației și conducerii se realizase mai mult decât în domeniul așa ziselor defecte organice, aceasta se datora stăruințelor depuse de revizorii experți ai "Solidarității".

4.3.3. Cauzele care au întârziat reforma

În anul 1913, scria Ioan I. Lapedatu, se ajunsese la un asemenea stadiu de dezvoltare a băncilor românești, încât se puteau analiza atât rezultatele pozitive și realizările în domeniul reformei, cât și cauzele care au frânat înlăturarea deplină a defectelor cu care se confrunta întreaga rețea bancară. Stabilirea acestor cauze va ușura pentru viitor găsirea acelor măsuri și mijloace care vor asigura realizarea deplină a reformei și progresul mai accentuat al rețelei bancare.

Una din cauzele fundamentale care a frânat înlăturarea radicală a defectelor organice ale rețelei financiare a fost, după părerea analistului transilvănean, lipsa unei puteri autoritative, care să le impună băncilor românești o conduită rațională conformă cu legile comerțului cu bani. "Delegația băncilor" nu s-a transformat într-o putere executivă. În perioada 1907-1913 nu s-a putut transforma nici "Solidaritatea" într-o asemenea putere. N-o permiteau legile în vigoare.

Timpul scurt care le-a stat la dispoziție nu le-a permis acestor două asociații să impună reformele nici măcar cu

autoritatea lor morală. Ceea ce a reușit "Solidaritatea" a fost doar introducerea controlului extern, dar și acesta acceptat foarte greu și nu fără temeri. Băncile își temeau autonomia. Rând pe rând, treptat băncile românești au acceptat controlul extern, devenind aproape în totalitatea lor membre ale "Solidarității".

"Dar oricât de greu au mers lucrurile putem afirma că acum (1913-n.a.) "Solidaritatea" și-a asigurat prin lucrările sale, dar mai cu seamă prin instituțiunea revizorilor - experții, în lumea financiară o autoritate destul de recunoscută, așa că azi - când ea e cunoscută și apreciată chiar și de străini, băncilor noastre nu le mai poate fi indiferent că sunt sau nu membre ale ei. Azi - putem zice- a ajuns la stadiul când cu autoritatea ei poate influența cu succes reformele necesare unei organizațiuni naționale în finanțele băncilor noastre, reforme pentru care până acum ne-am trudit destul, dar fără rezultat".¹²⁵

Faptul că "Solidaritatea" devenise deja o autoritate morală, la care se adăugau rezultatele bune obținute în depășirea defectelor interne administrative și de conducere, constituia garanția că aplicarea în viitor a reformelor va fi deplină și încununată de succes.

4.3.4. Necesitatea introducerii totale a reformei. Un concordat al băncilor românești

Conducătorii băncilor românești ajunseseră deja în anul 1913 la conștiința că fără reforma rațională în organizația lor financiară nu-și vor mai putea asigura

¹²⁴ *Ibidem*. p. 29.

¹²⁵ *Ibidem*. p. 21.

progresul pozitiv și durabilitatea în acțiuni independente. Totodată așa cum se întâmplase în trecut tot așa și din perspectiva viitorului, românii transilvăneni nu se puteau baza pe o legislație unguerească binevoitoare și nici pe instituții proprii de reescont. Românii trebuiau să nu facă nici în continuare reformele cu ajutorul altora, să se bazeze numai pe mijloacele de care dispuneau, să se adapteze noilor condiții care erau totuși diferențiate de cele de pornire de la începutul secolului. Dacă de exemplu s-a ajuns la concluzia că nu se pot obține rezultate în mobilitatea activelor prin cesiuni ipotecare, românii puteau însă să se gândească la alte căi și mijloace prin care să se pună la adăpost de greutățile care vor putea surveni în administrarea depozitelor și folosirea creditelor străine, două probleme care erau tot atât de importante ca mobilizarea creanțelor de durată lungă.

Încheierea unui concordat al băncilor românești, care să-și fixeze ca scop ajutorarea reciprocă pentru cazuri dificile de plăți în depuneri și reescont constituia după părerea lui Ioan I. Lapedatu, calea principală de asigurare a depozitelor administrate și de folosire a creditelor străine.

Un proiect al concordatului discutat în direcțiunea "Solidarității" la care făcea aluzie economistul român trebuia să cuprindă asemenea prevederi:

- să se introducă previziunea că o parte a depunerilor ce se administrau prin bănci să fie plasată în efectele lombardabile, păstrate în depozit liber;
- averea băncilor din concordat, activele lor să fie sigur plasate și cât mai mobil;

- creditele străine să se contracteze la firme solide - recomandate de concordat- care dau garanție că nu retrag și nici nu restrâng fără motiv bazat capitalurile acordate;
- să nu abuzeze de creditele străine (reescont, cont-curent etc.) și acestea să fie ținute la o limită normală în raport just cu natura operațiunilor și capitalurilor lor proprii.

Fondarea unui concordat în vederea formării unui stoc de efecte în decurs de mai mulți ani, ar fi asigurat băncilor membre ale acestuia împrumuturi de 2-3 ori mai mari în situații mai dificile.

Ioan I. Lapedatu era convins că însăși "existența concordatului, va fi o garanție, care să înlăture situațiile dificile. Pentru că deponenții care își vor ști banii lor la astfel de institute, care se supun și unor anumite norme raționale în ce privește administrarea averilor lor și folosirea creditelor străine, nu se vor alarma așa de ușor și astfel nu vor provoca situații care să mistue puterile concordatului. Tot asemenea va fi și cu creditul băncilor. Și pentru acestea existența concordatului va fi o garanție de afaceri solide și de capacitate de plată".¹²⁶ Se spera ca atât deponenții cât și creditorii să prefere în viitor, în primul rând, băncile din concordat și mai puțin pe cele din afara lui.

Concordatul, susținea economistul român, trebuia pus în legătură și sub egida vreunui institut mai mare românesc ori sub a "Solidarității".

Membru al acestui concordat putea să fie orice bancă aparținătoare "Solidarității" care se obliga:

¹²⁶ Vezi Ioan I. Lapedatu, *Organizația băncilor noastre, în Revista Economică, XV, nr. 6 din 8 februarie 1913, p. 65.*

1. "A așeza în depozit liber într-un loc destinat un stoc de efecte publice lombardabile la "Banca Austro-Ungară" a căror valoare nominală să fie egală cu 6% a depunerilor de tot felul luate la bilanțul ultim și a urca acest stoc încă cu 2% anual până va ajunge la 12% a sumei depunerilor;

2. Se va supune revizuirii prin acei revizori pe care îi va designa delegațiunea concordatului și că va executa respectiv va urma depunerile și invitațiunile ce li se va da prin aceasta;

3. Că vor folosi credite străine (reescont, cont-curent etc) numai de la firmele recomandate respective aprobate de delegațiunea concordatului și până la limita admisă de aceasta".¹²⁷

Proiectul reprodus de economistul sibian se dorea a fi o operă care va asigura o reformă organică radicală în structura edificiului financiar românesc din Transilvania. Se spera că el va avea nu numai consecințe sub raport financiar, ci și moral, putând fi garanția cea mai bună că activitatea financiară din viitor a băncilor românești va fi cumpănită și pricepută.

4.3.5. *Cu noi și prin noi – e viitorul nostru*

"Concordatul" era în viziunea lui Ioan I. Lapedatu o nouă instituție, superioară din punct de vedere organizatoric și financiar celor din trecut.

El devenea o verigă a organizării sistemului bancar românesc, încerca însă să introducă mai organic acest sistem în rețeaua financiar-bancară influențată de "Banca Austro-

Ungară". Încerca în același timp să mențină independența deplină a băncilor românești transilvănene. Relațiile cu Banca Austro-Ungară se limitau doar la depunerea în seifurile acestora a unui stoc de efecte lombardabile care în final să se ridice la 12% a depunerilor de tot felul luate din ultimul bilanț. Și ceea ce este mai important, băncile românești fiind în general bănci mici și mijlocii, legăturile băncilor ce intrau în concordat se stabileau prin "Solidaritatea".

Ideea de "concordat" al băncilor românești este una din ultimele idei pe care economistul român transilvănean a încercat s-o aplice în practică în vremuri normale, de pace care au precedat izbucnirea primului război mondial în anul 1914. Ea făcea parte din programul mai complex al reformelor efectuat în vederea înlăturării defectelor organice în structura financiară a organizației băncilor românești și continuarea perfecționării organismului lor tehnic și administrativ. Aceasta impunea, după părerea economistul transilvănean, lărgirea și aprofundarea activităților revizorilor experți, iar băncile să aplice cu perseverență îndrumările acestora. La rândul lor, diriguitorii băncilor era necesar să se conducă după adevărul, că nu profitul cu orice preț trebuia să fie scopul activităților financiare, ci consolidarea afacerilor și folosul obștesc al clientului.

"Realizate aceste reforme, – spera profesorul român-, se va începe o nouă eră pentru băncile noastre: era consolidării, puterii și binefacerii lor".¹²⁸ Problemele reformei nu erau greu de realizat, considera același economist, ele erau pe măsura posibilităților băncilor românești, erau

¹²⁷ *Ibidem*, p. 67.

¹²⁸ *Idem*, *Problemele viitoare ale băncilor noastre, Sibiu, 1913*, p. 27.

probleme de viață, cotidiene, nu trebuiau căutate în altă parte. "Să nu le căutăm deci prea departe. Să rămânem - scria el- acasă la noi, la băncile și băncuțele noastre românești, căci aici - cu noi și prin noi- e viitorul nostru." ¹²⁹

Anul 1914, care trebuia să fie anul hotărâtor în aplicarea reformelor pentru care a militat atât de mult și stăruitor Ioan I. Lapedatu, a întrerupt firul activităților normale a băncilor românești din cauza izbucnirii primei conflagrații mondiale. Băncile au fost nevoite în anii cât au mai rămas sub stăpânirea austro-ungară să facă față altor nevoi legate de criza provocată de război.

După Unirea din 1918, băncilor transilvănene li s-au deschis alte orizonturi. Ele au intrat în familia întregită a băncilor românești cu drepturi și obligații depline, constituind o parte inseparabilă a organismului economiei naționale a României.

CAPITOLUL V

CONTRIBUȚIA IUI IOAN I. LAPEDATU LA ÎNTEMEIEREA ȘI CONSOLIDAREA "SOLIDARITĂȚII" CA ASOCIAȚIE A BĂNCILOR ROMÂNEȘTI TRANSILVĂNENE

5.1.Preliminarii

Reglarea relațiilor de proprietate și desființarea formală a corporațiilor săsești în anii '70 ai secolului al XIX-lea, reprezintă - după părerea lui Ioan I. Lapedatu - primul moment important care a adus schimbări esențiale în viața economică a românilor din Transilvania. Un al doilea act de însemnătate deosebită în viața economică a românilor, egal ca importanță cu reglarea proprietății, a fost înființarea, în anul 1872, a primului institut de credit și economii "Albina". Cu toate greutățile pe care le-a întâmpinat și neîncrederea cu care a fost privită, "Albina" a devenit în decurs de trei decenii un institut de credit de importanță capitală, cel puțin pentru români.

Alături de ea, și aproape întotdeauna cu ajutorul ei, au început să răsară multe alte bănci românești, răspândite pe întregul teritoriu locuit de românii de sub dominația austro-ungară. Prin "Albina" și prin încă cele aproximativ 200 de bănci românești și cooperative de credit se crease o adevărată organizație de credit a românilor transilvăneni.

Dar aceste bănci românești existau una alături de alta, coexistau fără legătură, stabilind doar unele relații între ele

---

¹²⁹ *Ibidem*, p. 28.

fără perspectiva de durată, fără nici o activitate sistematică de a se sprijini reciproc sau a colabora la înfăptuirea unor afaceri profitabile reciproc. Izolate, slabe din punct de vedere economic, ele oricând puteau fi zdrobite fie de concurența străinilor, fie de legislația statului austro-ungar care nu vedea cu ochi buni prosperarea economică a românilor.

Apăruse necesitatea ca băncile românești să stabilească legături mai trainice, de durată și să se sprijine în mod reciproc. Viața economică devenise din ce în ce mai complexă, legăturile dintre bănci mai diversificate, concurența străină mai puternică, șicanele făcute băncilor românești de către organele statului ungar devin tot mai perverse și violente.

Conducătorii băncilor românești, înțelegând necesitatea strângerii legăturilor între institutele financiare conduse de ei, au căutat să găsească forme de colaborare și de promovare, în mod reciproc, a intereselor lor.

Prima manifestare mai importantă în vederea creării unor legături organice între băncile româneștitransilvănene s-a înfăptuit în anul 1898, când directorii băncilor noastre, la inițiativa și chemarea directorului "Albinei" și a secretarului acestui institut financiar, dr. Cornel Diaconoviciu, s-au întrunit la o conferință în care s-au discutat problemele vitale cu care se confruntau aceste institutii. Ținută la Sibiu în 25 iunie 1898, prima Conferință a băncilor românești transilvănene a luat o seamă de hotărâri, care au pus bazele consolidării și dezvoltării lor raționale, a introducerii unui management superior, cum am spune în terminologia contemporană. Conferința a fost prima de acest gen din Ungaria și numai după inițiativa luată de români au început să se organizeze în

acest sens și celelalte naționalități conlocuitoare, să caute și ei o identitate proprie a rețelei bancare. Conferința din 1898 a fost urmată de alte trei conferințe ținute la intervale de doi sau trei ani. La aceste conferințe s-au discutat numeroase probleme vitale în vederea supraviețuirii și dezvoltării băncilor românești. Conducătorii băncilor au învățat să se cunoască și să se sprijine reciproc, iar în activitatea financiară de bancă s-au adus numeroase schimbări care au introdus sistemul în modernitate. Succesul și progresele au fost evidente.

La Conferințele Băncilor Române s-au discutat probleme referitoare la perfecționarea sistemului de evidență contabilă, probleme ale controlului intern și extern, organizarea și eficiența lui, probleme ale unui management mai rațional al conducerii bancare, probleme ale îmbunătățirii proporțiilor între pasivele mobile și activelor imobile, ale perfecționării operațiunilor legate de împrumuturile ipotecare, de reescont, de lombardare a efectelor la Banca Austro-Ungară, probleme ale perfecționării nivelului profesional al funcționarilor de bancă, ale pensionării lor etc. Ar mai putea fi enumerate și multe alte preocupări ale Conferințelor și Delegației acestora.

Totuși, la un anumit stadiu al dezvoltării rețelei bancare românești și la o anumită stare de mai înaltă complexitate a economiei, a reieșit că forma de organizare prin intermediul Conferinței Băncilor devenise insuficientă. Insuficientă ca mecanism de funcționare interioară, adică în raport cu propriile cerințe ale lor și în raport cu mediul politic, economic și social exterior. Statul ungar făcea tot mai

multe presiuni asupra mișcării independente a băncilor românești, căutând noi forme de ingerință în afacerile lor.

Conferința Băncilor Române a avut totuși un caracter mai multocazional, s-a limitat la convorbiri libere ale Directorilor institutelor financiare, a fost o asociere mai mult platonicească pentru observarea hotărârilor principale ale acestei organizații. Nu a fost o asociere obligatorie pentru institutele care au participat la conferințe, deciziile ei nu au fost decât "un sfat bun", o respectare sau nerespectare a fost lăsată cu totul la buna chibzuală a fiecărei bănci reprezentate la Conferință. În felul acesta Asociația Băncilor Române nu a primit nici caracterul unei reuniuni, nici al unei Societăți comerciale constituită după toate cerințele legii.

Inițial au existat motive temeinice pentru a se prefera și susține aceste legături libere, facultative, deoarece băncile românești au urmărit să-și mențină nealterate autonomia și independența. Se respingea orice idee de reglementare prin intermediul unor regulamente sau statute.

Dar prin anii 1905-1906 problema se punea deja în alți termeni. Se simțea tot mai mult necesitatea introducerii controlului extern obligatoriu. Totodată guvernul ungar intenționa să modifice Codul comercial în sensul introducerii controlului extern obligatoriu din partea statului pentru acele bănci care nu și l-au creat printr-o asociere autonomă.

"Se știe - se scria într-un număr al "Revistei Economice" din 1905-anume că experiențele ce le-au făcut și le-au plătit atât de greu în timpul mai nou institutele de credit din țară, au dovedit în mod neîndoielnic necesitatea absolută a controlului extern pentru asigurarea dezvoltării viitoare a băncilor, și că de altă parte guvernul este definitiv

hotărât, ca la apropiata modificare a legii comerciale să impună tuturor institutelor de credit acest control extern în mod obligatoriu, încât va supune acele Bănci, care nu-și vor fi creat acest control extern pe calea asocierii autonome, unui control din partea organelor statului. Și având în vedere, că multele abuzuri și neregularități ce s-au ivit în timpul mai nou în sânul Băncilor, mai ales în al celor neromânești-justifică pe deplin o asemenea măsură- nu ne putem îndoii, că această intențiune a guvernului, enunțată" în repetate rânduri în mod oficial, se va și realiza".¹³⁰

Deci cauze endogene și exogene impuneau trecerea la o nouă treaptă de organizare a Băncilor Române din Transilvania.

În asemenea împrejurări schimbate au apărut noi puncte de vedere cu privire la noul mod de organizare. Într-adevăr noul mod de a privi problema s-a și impus la cea de a IV-a Conferință a Băncilor Române din 27 August 1905.

În raportul prezentat la această conferință la punctul 5 se propunea "să decideți în principiu, dacă aflați de bine a da asocierii de până aci a băncilor noastre pentru viitor un caracter mai stabil prin înființarea unei reuniuni sau a unei asociațiuni formale conform codicelui comercial, și încât Conferința se va pronunța pentru asemenea schimbare, să însărcinați delegațiunea cu redigearea (redactarea, n.a.) unui proiect de statut și să o autorizați a convoca în anul viitor

¹³⁰ Conferința Băncilor noastre, în Revista Economică, anul VII, nr. 34 din 20 august 1905, p. 294.

toate institutele române de credit la o adunare generală de constituire".¹³¹

5.2. Nevoia de centralizare și asociere

Economistul Ioan I. Lapedatu, preluând de la C. Diaconovici ideea de asociere superioară a băncilor prin crearea unei organizații mult mai bine încheiate a înțeles că aceasta reprezenta una din tendințele dominante ale mersului economiei începutului de secol XX. După părerea sa se impunea asocierea celor cu interese și aspirații comune. Un exemplu edificator în acest sens chiar în Imperiul Austro-Ungar era acela al cehilor. Ei au întetș nevoia de reunire și consolidare a forțelor lor economice creându-și trei puternice asociații centrale economice: una a caselor de economii, alta a însoțirilor lor de credit și a treia a însoțirilor lor agricole. Urmând acest exemplu, românii ar face bine să dea asociației băncilor lor "un caracter mai real și mai durabil" s-o transforme pe baza legii în o reuniune ori într-o societate pe acții care să-i garanteze caracterul autonom și românesc și care să-i asigure rolul ce i se cuvine în viața economică din țară".¹³²

Asocierea forțelor, susținea economistul transilvănean, derivă din necesitatea ca românii să se valideze ca națiune, să se afirme ca popor viabil. Afirmarea românilor se putea

realiza cu precădere prin crearea unei mari și puternice instituții în domeniul financiar bancar. Necesitatea creerii unei asemenea asociații era impusă de 3 factori importanți.

În primul rând era impusă de un factor de ordine financiară. Prin fondarea unei instituții financiare proprii, românii își vor păstra și afirma autonomia și independența băncilor proprii față de lumea financiară străină. Autonomia și independența se va păstra numai atât și în măsura în care băncile vor exista, vor trăi din propriile lor resurse, când nu vor fi obligate să apeleze în mare măsură la sprijin financiar străin, când băncile românești vor fi căutate de străini pentru a li se propune afaceri reciproc avantajoase. Dar băncile românești, luate fiecare în parte, izolat, nu reprezintă forțe atât de importante încât să se impună lumii financiare străine. Asocierea se impunea cu atât mai mult întrucât prin anii 1904-1905 multe bănci românești erau deja mult îndatorate băncilor străine. Dacă forțele răzlețe românești s-ar uni într-o mare asociație, băncile românești își vor asigura existența independentă. "Din aceste motive urmează că asocierea băncilor noastre este o condiție sine qua non, pentru autonomia și existența noastră financiară".¹³³

Un al doilea factor analizat de autorul român era de natură socială, acela de a rezerva și asigura terenul românesc exclusiv băncilor naționale. Străinii începuseră să pătrundă, prin sistemul financiar, în mijlocul poporului român, încercând să-l desprindă de băncile românești. Baniul poporului român intrau în casele băncilor străine. Un

¹³¹ Conferința a IV-a a Băncilor noastre, în *Revista Economică*, anul VII, nr. 35 din 27 august 1905, p. 303.

¹³² Ioan I. Lapedatu, *Probleme pentru Conferința Băncilor*, în *Revista Economică*, anul VIII, nr. 19 din 13 mai 1906.

¹³³ *Idem*. "Necesitatea și importanța asocierii băncilor noastre", în *Revista Economică*, anul VIII, nr. 20 din 20 mai 1906, p. 197-198.

asemenea proces punea în pericol toate încercările de asigurare a unei stări sociale și de bunăstare viitoare a românilor. Pericolul trebuia înlăturat. Băncile românești se vedeau deci nevoite să aplice o tactică comună de acțiune înlăturând dispersarea forțelor, lipsa de unitate, făurind o organizație comună de apărare și asigurare a progresului social-economic și financiar. În acest sens Ioan I. Lapedatu afirma că "leacul cel mai bun în contra oricărui rău e delăturarea cauzelor care-l pricinuesc. Cauzele, în cazul nostru, sunt lipsa de unire și apărare comună căci dacă am fi uniți, cine dintre cei nechemați ar cuteza să cerce măcar să-și facă cale în rândurile noastre? Urmează dar, că dacă e vorba să ne păstrăm terenul ce l-am ocupat, teren care după drept și dreptate numai al nostru poate fi, trebuie să ne reunim la o muncă de apărare comună a intereselor noastre, sub egida unei mari și puternice asociațiuni a băncilor noastre".¹³⁴

Dar cel mai de seamă factor care impunea asocierea și organizarea băncilor românești era, după părerea aceluiaș autor, de ordine națională. Dezorganizarea pe toate laturile vieții publice putea avea urmări grave pentru viitorul românilor. Fără organizație economică puternică, românii nu-și puteau clădi nici măcar o viață culturală și socială corespunzătoare.

Premisele fondării unei asociații bancare românești puternice existau. Acestea erau create de existența anterioară a Conferinței Băncilor Române, întemeiată încă în anul 1898, înaintea chiar a altor naționalități conlocuitoare. Dar aceste conferințe deși au făcut numeroase propuneri de reformă

modernă în domeniul afacerilor financiare de bancă, obținând în unele domenii rezultate bune, totuși faptul că organele centrale nu aveau nici o putere de decizie, nu puteau impune măsurile pe care le considerau necesare. Întemeiată pe obligații morale, asociația rămâne slab eficientă. Era deci necesară crearea unei noi organizații cu organe centrale înzestrate cu puterea executivă. Numai prin intermediul unor astfel de organe se crea siguranța că în viitor instituțiile economice vor deveni mai operative cu rezultate imediate. "Prin reuniunea băncilor române într-o asociație conform legii comerciale, am putea asigura organelor centrale conducătoare, - scria Ioan I. Lapedatu - mijloacele necesare de putere executivă, care sunt condițiile indispensabile pentru asigurarea rolului ce i se cuvine în viața economică a țării".¹³⁵

Convingând opinia publică financiar-bancară despre necesitatea unei noi organizații, frunțașii celor mai importante bănci românești transilvănene au demarat pregătirile transmițându-i întreaga încredere dar și răspundere în vederea realizării acestui scop lui Ioan I. Lapedatu considerat la acea vreme cel mai calificat economist ardelean.

5.3. Lucrările pregătitoare

Devenit director al "Revistei Economice" Ioan I. Lapedatu a continuat tradiția inaugurată de Cornel

¹³⁴ *Ibidem*, p. 198.

¹³⁵ *Idem*. Condițiile dezvoltării asociațiunii băncilor, în *Revista Economică*, anul VIII, nr. 21 din 27 mai 1906, p. 206.

Diaconovici ca înaintea desfășurării Conferinței băncilor sau a Delegației acestora să informeze și să lămurească opinia publică cu privire la problemele principale ce urmau a se discuta și asupra cărora era necesar a se lua anumite decizii. Astfel, informând despre a V-a Conferință a Băncilor, Române ce urma să aibă loc la Sibiu în data de 26 decembrie 1906, el scria că ea avea să ia decizii de importanță extraordinară pentru viața și dezvoltarea în viitor a băncilor și chiar pentru a întregii economii a poporului român. Era vorba despre discutarea unui proiect de statut care să fie prezentat la următoarea Conferință în vederea înființării unei asociații a băncilor române în conformitate cu dispozițiilor legii comerciale.

O asemenea asociație, spera Ioan I. Lapedatu, va asigura mai bine înaintarea economică a românilor prin bănci, va asigura un teren mult mai larg de activitate economică devenind un adevărat scut de apărare a intereselor tuturor băncilor românești. Dar tot același organism va avea menirea să întărească creditul și tehnica bancară, mai ales prin control, făcând imposibilă orice ingerință indezirabilă.

5.4. Un pas înainte

După încheierea Conferinței a cincea a Băncilor Române din 26 decembrie 1906 subliniind importanța deosebită a acesteia, Ioan I. Lapedatu scrie: "rezultatele obținute de Conferința băncilor române, ținută la Sibiu în 26 decembrie a.c., cu drept cuvânt se pot considera ca un însemnat pas înainte în dezvoltarea și organizarea economică și financiară a institutelor noastre de bani.

Două sunt cu deosebire momentele care ne îndeamnă să susținem aceasta și anume: faptul că reprezentanții băncilor s-au declarat unanim pentru transformarea pe baze mai reale și mai solide a asociațiunii de până acum a băncilor noastre, adică" pentru înființarea unei însoțiri conform articolului de lege XXXVII din 1875 și al doilea pentru că s-a acceptat – de asemenea cu unanimitate – ideea controlului extern obligatoriu".¹³⁶ Se aprecia și de această dată că, lipsa unei conduceri executive în organizarea băncilor, le-a stânjenit multe din acțiunile începute. Se spera că în viitor vor fi condiții mult mai bune de perfecționare a aparatului tehnic și administrativ de bancă, modernizându-se mai adecvat activitatea institutelor asociate. Mijlocul cel mai potrivit în acest scop va fi controlul extern obligatoriu.

Românii, spunea Partenie Cosma la conferința din 26 decembrie 1906, nu au altă armă în lupta lor pentru supraviețuire decât onestitatea, corectitudinea și solidaritatea institutelor financiar-bancare. Iar acestea vor putea fi realizate numai dacă ei se vor uni într-o puternică asociație, căreia el propune să i se dea numele de "Solidaritatea".

Conferința a adoptat statutul "Solidarității", constituind și delegațiunea ei, compusă din: Partenie Cosma, Sibiu; Sava Raicu, Arad; Radu Cărbășiu, Timișoara; Ioan I. Lapedatu, Orăștie și Iuliu Bardossy, Sibiu. Acest mandat al delegațiunii, se specifica, va dura până când "Solidaritatea" va începe să activeze ca asociație.

Întrunită în ședință la 21 aprilie 1907, Delegația băncilor, scria Ioan I. Lapedatu "a mers mai departe între

¹³⁶ *Idem, Un pas înainte, în Idem, anul VIII, nr. 52 din 30 dec. 1906, p. 453.*

realizarea ideii de însoțire"¹³⁷, delegația a elaborat un prospect prin care băncile vor fi invitate să participe la "Solidaritatea". Se spera că băncile primind acest prospect vor înțelege că nicicând nu s-a simțit atât de puternic "necesitatea unei acțiuni comune pentru apărarea intereselor noastre de tot felul ca în zilele noastre"¹³⁸.

"Solidaritatea" se întemeia pe principiul ajutorului reciproc, fiecare membru care se va înscrie va participa cu atâtea cote cu câte va dori.

5.5. Rolul conferințelor "Solidarității"

În preocupările sale de a face cunoscută "Solidaritatea" încă înainte ca ea să funcționeze, Ioan I. Lapedatu spunea că la Conferințele acesteia, spre deosebire de cele ale Conferințelor Băncilor Române, va fi necesar să se discute o arie mult mai largă de probleme.

El propunea ca la viitoarele conferințe să se discute să se facă cunoscute diferite sisteme de contabilitate folosite de băncile românești, iar dacă va fi nevoie să se propună un proiect de uniformizare a lor. Dacă va fi nevoie, scria el, să se discute despre realitatea bilanțurilor, observații cu privire la controlul intern și extern, să se discute experiențe ale serviciilor de informare și cenzurare a creditelor, despre domicilierea cambiilor, reforma protestului cambial, despre dările și competențele societăților pe acțiuni. Întrucât băncile românești aveau ca principală clientelă țărănimea ar fi fost

¹³⁷ *Idem. Delegațiunea Băncilor, în Idem, anul IX, nr.17 din 28 apr. 1907.*

¹³⁸ *Ibidem.*

util ca la viitoarele Conferințe ale "Solidarității" să se discute despre proprietatea țărănească, ușurarea sarcinilor ipotecare, distribuția rațională a proprietății, parcelările. Temele discutate și reflecțiile pe seama lor trebuiau tipărite și difuzate în rândurile întregii populații românești prin intermediul băncilor, a "Asociațiunii", etc.

Economistul român, viitorul secretar al "Solidarității" va trata el însuși multe teme din cele amintite la Conferințele societății și la alte asociații economice și culturale ale românilor transilvăneni.

5.6. Ședința de constituire a "Solidarității", rolul lui Ioan I. Lapedatu la buna desfășurare a ei

După aproape doi ani de dezbateri și pregătiri, la data de 16 iulie 1907 a avut loc adunarea generală de constituire a "Solidarității", asociație a institutelor financiare a băncilor românești transilvănene.

Adunarea generală constatând că s-au înscris 68 de membri cu 189 cote fundamentale de câte 200 coroane, fiind prezenți 31 de membri reprezentând 106 cote, se declară legal constituită.

Suma de care dispunea însoțirea ca urmare a depunerii a 189 cote și a taxelor de înscriere se ridică la 16.612,90 coroane.

Adunarea generală prin unanimitate de voturi considera "Solidaritatea" constituită aprobându-i, cu unele mici modificări și statutul de funcționare. După aprobarea constituirii se aleg membrii direcțiunii și ai comitetului de supraveghere, se aprobă taxele și diurnele revizorilor experți.

Întrucât Statutele au fost întocmite de Ioan I. Lapedatu vom face câteva extrase, care credem noi, caracterizează foarte bine concepția economică a lui Ioan I. Lapedatu cu privire la rolul și scopul asociațiilor economice în general, pentru români, în cazul condițiilor în care—și desfășurau traiul, în special.

În paragraful introductiv se scria sub numele de "Solidaritatea", "asociațiune de institute financiare ca însoțire [...] se înființează, în temeiul articolului de lege XXXVII din 1875 și pe timp nedeterminat, o însoțire cu responsabilitate limitată a instituțiilor de credit și economii, societăți pe acțiuni sau însoțiri din patrie".¹³⁹ Observăm, autorul, în mod diplomatic, pentru nu a fi învinuit de separatism național, nu spune că este vorba despre băncile românești. Cu o asemenea specificatie ar fi riscat respingerea cererii de aprobare în vederea înființării ei.

Sediul însoțirii era fixat la Sibiu.

Scopul consta în promovarea prosperării solide a băncilor prin:

- 1) mijlocirea afacerilor comerțului de bancă;
- 2) cumpărând și vânzând efecte publice;
- 3) mijlocirea de credite de orice natură pe seamainstitutelor asociate.

"Solidaritatea" și-a fixat ca scop printre altele stabilirea de norme generale unitare privind contabilitatea, controlul extern și bunul mers al afacerilor administrative ale băncilor.

Noua asociație a băncilor române, va supune unui control periodic contabilitatea și administrația băncilor "însoțite" prin revizori experți instruiți anume în acest scop. Chiar și în privința asigurării consolidării și prosperității băncilor, ea își fixa ca scop să stabilească și să propună normele generale, deci unitare.

În vederea lărgirii orizontului activității băncilor românești "Solidaritatea" își propune ca scop să studieze și să inițieze așezăminte și întreprinderi economice care s-ar putea realiza cu ajutorul material și moral al băncilor asociate.

În scopul analizării problemelor economice ale asociației și a popularizării cunoștințelor economice și financiare în general, statutul prevedea editarea unui organ de publicitate, eventual și a altor publicații.

Avea "Solidarității" stabilită prin statut era destul de modestă, ea era constituită, conform paragrafului 5 din:

- a) capitalul social, adică din cotele fundamentale ale membrilor, egale, fiecare în sumă de 200 coroane. Acest capital se plasa în hârtii de valoare sau în depuneri la institute solide, eventual în alte operațiuni financiare sigure;
- b) taxele de înscriere ale membrilor stabilite la $1/2 \text{ } ^\circ/_{00}$ a capitalului social al institutelor ce devin membre asociate;
- c) taxele de revizuire.

Desigur, ca orice statut al oricărei asociații, în el erau prevăzute fonduri de rezervă, mărimea și modul de folosire al lor, prevederi referitoare la cine poate deveni membru al asociației, drepturile și îndatoririle membrilor etc.

¹³⁹ Statutul Asociațiunii de institute financiare, ca însoțire "Solidaritatea", în Revista Economică. Anul IX, nr. 30 din 28 iulie 1907, p. 283.

Studiind paragraful 13 referitor la îndatoririle membrilor, ne dăm seama că elaborându-l, Ioan I. Lapedatu a încercat să facă o demarcație clară între ceea ce a fost Conferința Băncilor Române și ceea ce va trebui să devină "Solidaritatea". De data aceasta nu mai era vorba de simple recomandări, de "sfaturi bune" cum se exprimase cândva Cornel Diaconovici.

Pentru a ne da mai bine seama în ce au constat îndatoririle membrilor și cât de mare este distanța între cele două asociații vom transcrie cele mai semnificative prevederi din paragraful 13 al statutului aprobat de adunarea constituantă a "Solidarității".

"Membrii au următoarele îndatoriri:

a) să observe (să respecte n.a.) Statutele însoțirii, deciziunile adunărilor generale și ale direcțiunii și să promoveze din toate puterile interesele însoțirii;

b) să plătească cota fundamentală, taxa de înscriere și cele de revizuire [...];

c) să se supună cel puțin odată la doi ani unei reviziuni temeinice prin revizorii-experti ai însoțirii.

Reviziunile se fac prin revizori-experti după norme și reguli, care se vor stabili printr-un regulament special.

Funcționarii, direcțiunea și comitetul de supraveghere al institutului de sub revizuire sunt datori a pune la dispoziția revizorilor toate registrele, actele și datele necesare și a le da toate deslușirile ce le-ar cere;

d) să pună la dispozițiunea direcțiunii însoțirii toate datele ce li s-ar cere relativ la administrația, organizația și rezultatele afacerilor lor, iar în 30 de zile de la adunările

generale să înainteze direcțiunii însoțirii bilanțul și încheierea conturilor în trei exemplare. Observăm că, spre deosebire de membrii Conferinței Băncilor Române, cei ai *Solidarității* au obligații față de instituție ca atare, față de revizorii-experti ca organe ale asociației și față de direcțiune ca organ executiv al asociației."

Dar mergând mai departe în forma de organizare reglementată prin statut, cel care l-a alcătuit, adică Ioan I. Lapedatu, a avut grijă să specifice într-un paragraf special - paragraful 14- că:

"Fiecare membru răspunde pentru obligamintele însoțirii numai cu cota plătită.

Îndatoririle ce le iau membrii însoțirii în înțeleșul acestor statute nu ating întru nimic independența lor în administrația și organizația internă a institutelor; tot asemenea nu iau nici un fel de responsabilitate reciprocă între dânsese și nu sunt împiedicate în libera lor acțiune și concurență în afacerile comerțului lor de bancă".

Însoțirea nu mai are organe de conducere care doar recomandă. Ea este deja administrată prin direcțiune, comitet de supraveghere și adunare generală. Ca organe ale ei mai funcționau și revizorii-experti și secțiunile.

Paragraful 16 din titlul statutului intitulat Direcțiunea, prevedea că:

Direcțiunea constă din 9 membri: un președinte, un vicepreședinte și șapte membrii ordinari, aleși de adunarea generală din trei în trei ani. Direcțiunea - se prevedea în paragraful 19 al institutului- reprezintă însoțirea în toate afacerile sale, înaintea judecătoriei și în afară de aceasta", iar în paragraful 24 se scria:

Direcțiunea e datoare:

- a) să observe executarea dispozițiilor aduse de dunerile generale;
- b) decide asupra primirii sau excluderii de membri;
- c) stabilește cercul de activitate al funcționarilor și al organelor ale însoțirii, întrucât acestea nu sunt normate în statute, tot așa salariile, respectiv remunerațiile;
- d) supraveghează și controlează activitatea funcționarilor, în special afacerile de casă ale însoțirii îngrijindu-se ca averea acestora să fie în loc sigur și rentabil plasată;
- e) pregătește bilanțul și încheierile anuale în înțelesul articolului 199 din legea comercială, pentru anul expirat, pe care le aduce la cunoștință membrilor cel puțin cu 8 zile înainte de adunarea generală;
- f) se ocupă și inițiază tot felul de chestiuni și lucrări care privesc afaceri de bancă și interesele comune ale băncilor însoțite;
- g) numește cu mandat până la proxima adunare generală pe revizorii experți.

Persoana cheie în angrenajul aparatului central al "Solidarității" de a cărei pricepere și abilitate depindea exactitatea, executarea lor la timp și coordonarea armonioasă a activităților "Solidarității" era secretarul. Ales de direcțiune, el era referentul și organul executiv al direcțiunii.

Secretarul trebuia să fie o persoană bine pregătită, cu un înalt nivel cultural, deoarece lui îi reveneau sarcini executorii și intelectuale de înaltă responsabilitate. El – secretarul – avea obligația de a întocmi referatele, rapoartele, procesele verbale pentru direcțiune, adunările generale etc., de a rezolva diferite acte etc. Secretarul avea sarcina de a pregăti propunerile, proiectele, memorandele prin care

direcțiunea își expunea punctele de vedere sau părerile în diferite probleme de bancă de interes public. El avea sarcina de a urmări presa națională și străină în care se expuneau puncte de vedere ce interesau însoțirea. Secretarul avea obligația de a căuta mijloace pentru întocmirea de cursuri de îmbunătățire a activității funcționarilor. Tot secretarul, la însărcinarea direcțiunii, avea obligația de a stabili legături cu alte asociații de bănci și cu cercuri de specialitate, participând după putință la lucrările acestora.

La rândul său, comitetul de supraveghere, compus din cinci membri, ales pe trei ani, avea datoria nu numai de a urmări activitatea însoțirii și organelor ei, dar și de a urmări ca această activitate "să se realizeze în conformitate cu legea, cu statutele și deciziile adunării generale și ale direcțiunii".¹⁴⁰

După ședința de constituire și înregistrare a "Solidarității" la tribunal în luna septembrie a anului 1907, Ioan I. Lapedatu într-un articol intitulat "Solidaritatea" publicat în "Revista Economică" din anul 1907, 22 septembrie, scria că aceasta a apărut într-o conjunctură economică proastă pentru Transilvania. "Suntem – scria el – la grea cumpănă. Relațiile de credit se înăspresc pe zi ce merge. Mare parte dintre băncile mari străine, cu care întrețineam legături de afaceri și care până mai ieri alaltăieri ne îmbulzeau cu dragoste și cu asigurările ajutorului lor pentru orice timpuri, azi, când am avea și noi trebuință de sprijin, se întrec în urcarea dobânzilor, ba am auzit că în anumite locuri unele au început chiar a reduce și a abdice din credite. Și acestea se întâmplă chiar și cu acelea dintre institutele

¹⁴⁰ Extrasele și comentariile la Statutul "Solidarității" au fost făcute din textul acestora publicat în "Revista Economică", anul IX nr. 30-38/1907.

noastre, care au făcut tot posibilul să se asigure pentru astfel de vremuri, participând – nu cu puține jertfe la fondarea și dezvoltarea unor bănci centrale de credit, de la care să capete sprijin în caz de lipsă și cu care azi – durere- întâmpină neașteptate deziluzii. Azi putem vedea mai bine ca ori și când că orice am face, ori încotro ne-am întoarce, alt sprijin mai sigur și mai sincer decât forțele și ajutorul nostru propriu nu găsim. Acestea trebuiesc concentrate, acestea trebuiesc oțelite".¹⁴¹

"Solidaritatea" era considerată în acest caz ca fiind un mijloc de concentrare a forțelor românești, de sprijinire a intereselor comune a celor asociați, un mijloc de organizare și disciplină pentru acțiunea naționaleconomică a băncilor românești. Economistul transilvănean își exprima nemulțumirea pentru faptul că din cele aproximativ 150 de bănci românești nici jumătate nu intraseră în rândurile membrilor "Solidarității". Românii trebuiau să înțeleagă faptul că ei nu puteau crea decât o asociație modestă, nu puteau întemeia o mare centrală bancară asemănătoare celor din țările dezvoltate din punct de vedere economic. De aceea băncile românești erau chemate să se grupeze în jurul "Solidarității", s-o sprijine pentru ca aceasta, la rândul ei, să le mijlocească condiții mai bune de prosperitate.

¹⁴¹ Ioan I. Lapedatu, "Solidaritatea" în "Revista Economică", anul IX, nr. 38 din 22 sept. 1907, p. 245.

5.6.1. Greutățile începutului. Primele rezultate. Îndreptățirea la existență

Primită inițial cu o anumită rețineră din partea unui număr mare de bănci, "Solidaritatea" a început totuși să-și sporească în mod treptat numărul membrilor.

În "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală" întocmit și expus de Ioan I. Lapedatu în ședința plenară a direcțiunii din 5 iunie 1910, se consemna: "dar cu toate greutatele întâmpinate putem afirma, că rezultatele activității noastre din anul încheiat – rezultatele, despre care venim să vă facem cunoscut în cele următoare – sunt mai mulțumitoare ca cele din trecut și astfel ele justifică și mai mult îndreptățirea la existență și la sprijin din partea tuturor celor chemați a însoțirii noastre".¹⁴²

La capitolul: Membrii, raportul amintea că numărul membrilor însoțirii a sporit de la 85 de membri cu 225 cote fundamentale în anul 1908 la 114 membri cu 248 cote, reprezentând un capital de 4.960 coroane. Sporul din 1909 față de anul 1908 era apreciat ca fiind considerabil, ceea ce constituia o dovadă că băncile românești apreciau din ce în ce mai mult serviciile pe care le efectua pentru ei "Solidaritatea".

La capitolul: Direcțiunea, raportul amintește activitățile acesteia, devenite din ce în ce mai diversificate (numirea de revizori experți, comunicări către adunările generale ale băncilor asociate, activități legate de înființarea unei bănci de asigurare, de sprijinire a înființării de tovărășii, înființarea

¹⁴² Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală, în "Revista Economică", anul XII, nr. 24 din 12 iunie 1910 (semnat: Partenie Cosma, președinte; Ioan I. Lapedatu, secretar).

unui birou de informații, a unui curs de perfecționare etc. etc.)

La capitolul: Revizori experți raportul amintește că ideea și practica controlului extern obligatoriu începe și ea să fie agreată de un număr din ce în ce mai mare de bănci.

Într-un alt material discutat în aceeași ședință a Direcțiunii intitulat "Propunerile direcțiunii către adunarea generală" se revenea asupra unor inițiative trecute, ale conducătorilor băncilor mai vechi, dar care din diverse motive în trecut nu s-au putut realiza. Este vorba despre înființarea unei societăți de asigurare, sprijinirea înființării unor cooperative, ca și înființarea unui birou de informații.

În data de 25 iunie s-a ținut la Brașov Adunarea generală ordinară a "Solidarității", conform cu programul publicat în numărul 23 al "Revistei Economice" din 1910. Numit notar al Adunării generale, Ioan I. Lapedatu își va face în mod conștiincios datoria înregistrând întreaga desfășurare a ei și a altor activități colaterale.

La adunare au participat prin reprezentanții lor, doar 45 de institute, membre ale societății. Analizând lista participanților observăm că aceștia proveneau din întreaga Transilvanie, iar unii participanți aveau mandat de reprezentare din partea mai multor bănci. Dăm câteva exemple ilustrative în acest sens:

- M. C. Jiga reprezenta:
  - "Furnica" din Făgăraș,
  - "Murășana" din Reghinul săsesc;
- Ioan I. Lapedatu reprezenta:
  - "Ardeleana" din Orăștie
  - "Orăvicioara" din Oravița;

- Vasile C. Osvadă reprezenta:
  - "Zbăgeana" din Zbagna,
  - "Agricola" din Hunedoara;
- Constantin Popp reprezenta:
  - Banca "Avrigeana" din Avrig,
  - "Brădetul" din Orlat,
  - "Însoțirea" din Veștem,
  - "Viitorul" din Ocna-Sibiului.

După ce rezolvă și discută problemele privitoare la bilanțul pe anul 1909, a profitului înregistrat, numirea de revizori experți ș.a., Adunarea generală a discutat în cea de a doua ședință a sa propunerile exprimate într-un raport al unei comisii formată din nouă membri referitoare la problemele cele mai importante de care depindea în mare parte dezvoltarea rețelei bancare românești transilvănene:

- a) înființarea unei societăți de asigurare;
- b) înființarea unui birou de informații;
- c) înființarea de însoțiri.

Relatând dezbaterile, concluziile și deciziile Adunării generale, Ioan I. Lapedatu, în calitate de notar al acesteia scria:

I. "Privitor la societatea de asigurare: "Solidaritatea" inițiază înființarea unei societăți de asigurare cu un capital deplin vărsat. Societatea se înființează în primă linie cu concursul moral și material al băncilor însoțite, iar capitalul social se va acoperi prin subscriere din partea publicului mare. Partea de capital, ce ar rămânea nesubscrisă prin particulari, o vor substitui băncile asociate în proporția capitalului lor social.

Cu executarea acestei deciziuni, adică cu redactarea și emiterea prospectului de fondare, cu redactarea proiectului de statute, precum și cu îndeplinirea tuturor celorlalte lucrări necesare în scopul fondării societății de asigurare se însărcinează biroul "Solidarității".

II. Privitor la biroul de informațiune: "Adunarea generală autorizează direcțiunea "Solidarității" să facă toate pregătirile de lipsă pentru înființarea unui birou de informațiune, pe care să-l activeze în legătură cu biroul central al "Solidarității" și cu banca de asigurare" [...].

III. "Privitor la înființarea de însoțiri: "Adunarea generală a "Solidarității" invită băncile asociate ca în cercul lor de activitate să-și deie tot concursul moral și material pentru înființarea de însoțiri, special pentru însoțirile menite să ușureze și perfecționeze mijloacele de producție și circulațiune a avutului poporului nostru".¹⁴³

În legătură cu cel de-al treilea punct observăm că în adunarea generală se accentuează nu pe cooperativele de credit, ci pe cele de producție și circulație, adică pe cele de consum.

La aceea dată "Solidaritatea" și Ioan I. Lapedatu ca teoretician al acesteia, considera că nevoile de credit ale populației agrare românești pot fi satisfăcute prin intermediul băncilor, ca societăți pe acțiuni. Mai târziu, vom vedea, punctele de vedere se vor modifica.

¹⁴³ Adunarea generală a "Solidarității" în "Revista Economică", anul XII, nr.27/3 iulie 1910, p. 270.

5.7.În preajma noilor alcătuiuri

Ca teoretician, inspirator și coordonator al "Solidarității" Ioan I. Lapedatu a desfășurat o vastă activitate de fundamentare și explicare a importanței utilității diferitelor inițiative ale acestei însoțiri.

După ședința ordinară din 1910 el a publicat o serie de studii în care a explicat de ce românii au nevoie de o societate a lor de asigurare, de ce au nevoie de cooperative și de ce este necesar un birou de informații pe lângă "Solidaritatea". Prin punerea în discuție a înființării celor trei instituții Adunarea Generală marca, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, un moment de însemnătate crucială în viața poporului român.

Dar problema era acum dacă aceste instituții se vor și realiza. Dacă se vor înfăptui viața economică a românilor va face un mare pas înainte în dezvoltarea și consolidarea ei, iar dacă nu, va fi o acțiune zadarnică, o adevărată calamitate ("o dovadă tristă a incapacității noastre de alcătuire").

"Solidaritatea", scria secretarul ei, a fost conștientă de răspunderea ce și-a asumat-o inițiind cele trei alcătuiuri. Propunerile au fost îndelung studiate și chibzuite și numai după ce s-a convins că există condițiile economice și financiare necesare s-a trecut la înființarea lor. Dar conducerii "Solidarității", scria Ioan I. Lapedatu, i-a fost clar că aceste condiții "economice și financiare sunt numai materialul brut de acțiune, care trebuie prelucrat, folosit și exploatat prin factorii chemați a coopera la alcătuirea și susținerea instituțiilor proiectate. Ori, acești factori sunt pe de o parte, aceia care vor conduce lucrările, de la care se va

pretinde și energie de fier, și pe de altă parte, publicul nostru mare, de la care se pretinde pricepere, bunăvoință și un gram de însuflețire chiar. Acești doi factori trebuie să se sprijinească și întregească reciproc, dacă e vorba ca rezultatele lor să fie folositoare. Îndată ce unul din acești factori va rămâne în nelucrare ori nu va participa în măsură suficientă la acțiune, încercarea și eforturile celuilalt rămân zadarnice".¹⁴⁴

Ioan I. Lapedatu pornea în pledoaria sa de la punctul de vedere că factorii materiali și economici trebuie sprijiniți de cei subiectivi. Aceștia, la rândul lor, erau reprezentați de voința și activitatea inițiatorilor și organizatorilor și de un larg cerc de sprijinitori interesați atât în obținerea de beneficii ca atare cât și a altor avantaje. Deci trebuie să existe interesul conștientizat din partea unui mare număr de actori ai vieții economice. Sau cum spunea Ioan I. Lapedatu, în același studiu din care am citat, e nevoie de public care să fie el însuși convins "de puterea de viață și de folosul netăgăduit al alcătuirilor pentru care-l chemăm".

Întrucât multe aspecte ale punctelor de vedere ale lui Ioan I. Lapedatu și ale "Solidarității" le-am prezentat în capitolul "Concepția economistului Ioan I. Lapedatu cu privire la rolul creditului și al asigurărilor" în continuare ne vom referi cu precădere la punctele de vedere privitoare la "chestiunea întovărășirilor".

"Solidaritatea", atrage atenția secretarul său, nu s-a pronunțat pe larg asupra chestiunii însoțirilor, iar propunerile

făcute în acest domeniu sunt rezumative. De aceea, spune el, se simte necesitatea unor explicații suplimentare cu privire la rolurile acesteia în problema amintită.

"Solidaritatea", explică reprezentantul ei cel mai autorizat, pornește de la concepția, confirmată de viață, că asocierea forțelor favorizează dezvoltarea progresului material și moral-economic al popoarelor mai mult decât oricare alt factor. Cu cât forțele individuale sunt mai slabe, cu atât asocierea, întemeierea de însoțiri, adică de cooperative, este mai necesară. Asocierea este chiar absolut necesară și de netăgăduit. Întrebarea este însă cum să se facă? Să se dezvolte printr-o acțiune specială mai mult sau mai puțin independentă ca în România și Bucovina? O mișcare cooperatistă analoagă cu cea din România și Bucovina susțineau reprezentanții "Solidarității", nu este posibilă în Transilvania.

Mișcării cooperatiste transilvănene trebuie să i se dea o îndrumare conformă cu împrejurările din această parte a țării. "Solidaritatea" nota Ioan I. Lapedatu "a înțeles că la noi o mișcare cooperatistă analoagă cu cea din România și Bucovina [...] nu poate avea sorți de izbândă. Nu pentru că noi avem deja o organizație economică, întemeiată și susținută de rețeaua destul de deasă a băncilor noastre, toate de caracter popular. Din acest motiv direcțiunea solidarității a fost de părere că acțiunea pentru însoțirea forțelor noastre economice - în împrejurările date - nu poate merge decât numai paralel și anume cu activitatea băncilor, ce le avem".¹⁴⁵

¹⁴⁴ Ioan I. Lapedatu, *În preajma noilor alcătuirii, în "Revista Economică", anul XII, nr. 30 din 24 iunie 1910, p. 293-294.*

¹⁴⁵ *Idem, "Revista Economică", anul XII, nr. 31 din 31 iulie 1910, p. 302.*

Desigur, conducându-se după principiul libertății de acțiune, băncile vor decide ele însele dacă și în ce mod vor ajuta mișcarea cooperatistă sau de a le ajuta pe cele existente deja. Totuși "Solidaritatea" consideră și recomandă băncilor membre ale sale ca acest ajutor să fie concentrat și îndreptat în primul rând în scopul cooperării în domeniul producției și circulației pentru a-i pune pe români în poziția de a produce mai mult, mai ușor și mai bine, iar produsele lor să le poată modifica mai curând și mai rentabil. "Natural în cadrul acestor însoțiri – cum vom vedea pot cădea – explică Ioan I. Lapedatu însoțirile de credit, în înțelesul strict al cuvântului, deoarece, cum s-a enunțat și prin direcțiunea "Solidarității" la noi creditul poate fi bine și ușor servit, prin băncile ce le avem".¹⁴⁶

Chiar pentru băncile membre ale "Solidarității" nu exista obligația de a ajuta cooperativa, ci doar li se recomanda. În cazul în care ar fi fost dispuse să se ajute li se recomanda sprijinul acelor cooperative care se însoțeau pentru:

- a) cumpărarea de mașini și unelte;
- b) procurarea de semințe, pomi, viță de vie etc;
- c) procurarea vitelor de rasă, rămătorilor, oilor, galițelor etc.
- d) arendarea și cumpărarea de pământ, păduri, pășuni etc.

Iar în cazul circulației li se recomanda.

- a) însoțiri de magazin, unde produsele să se poată conține fără împrumuturi;

- b) însoțiri pentru vânzarea produselor agricole: bucate, nutrețuri, semințe, apoi vin, poame, miere etc.;

- c) pentru producerea și vânzarea produselor animale: lapte, lână, brânzeturi, unt, ouă etc.;

- d) însoțiri pentru procurarea mijloacelor necesare în scopul uscării poamelor, fierberea vinarsului, vinului etc.

Toate aceste propuneri cu privire la sprijinirea și dezvoltarea cooperăției le găsim și în alte publicații ale lui Ioan I. Lapedatu. De data aceasta el încearcă însă să le facă să pătrundă în mase prin intermediul rețelei bancare.

Una din problemele discutate la Conferința "Solidarității" din 25 iunie 1910 a fost și aceea referitoare la înființarea unui birou de informații ce trebuia să acționeze împreună cu banca de asigurare. În condițiile în care concurența se intensifica deosebit de mult, când băncile nu mai puteau funcționa prin simpla reglare a cererii și ofertei de bani, când pentru circulația și plasarea mijloacelor financiare se cereau depistări de noi domenii de activitate, de noi forme de credit, biroul de informații devenea o condiție strictă, vitală pentru activitatea viitoare a băncilor. Un birou de informații ar fi adus reale servicii băncilor românești, justificându-și existența chiar și numai în cazul în care el ar fi furnizat informații exacte lumii de afaceri străine despre băncile românești transilvănene în general sau despre starea lor financiară, în special. Dar biroul de informații, scria Ioan I. Lapedatu, are sarcini cu mult mai numeroase decât cele amintite. "El are să ne informeze și despre noi înșine, un lucru pe care îl vor putea aprecia mai bine aceia, care știu că grație lipsei totale a unui serviciu corespunzător de informațiune, mulți, foarte mulți oameni cinstiți, harnici și

¹⁴⁶ *Ibidem.*

capabili nu se pot valida în lumea de afaceri, din cauză că nu sunt cunoscuți acolo, unde și cum trebuie și din contră mulți oameni necapabili de orice lucrare superioară, poate numai pentru că sunt cunoscuți, cum nu sunt, au ajuns să fie o povară, ce trece mult peste forțele lor, în multe din portofoliile băncilor noastre".¹⁴⁷

Prin intermediul biroului de informații capitalurile puteau fi îndrumate de acolo de unde erau asigurate mai puțin, acolo unde puteau fi fructificate în mai bune câștiguri. "El ne va face să înțelegem că rentabilitatea și siguranța capitalurilor plasate se pot afla și în afară de cadrele obișnuite ale afacerilor de bancă. Cu un cuvânt biroul de informațiune va putea fi un și mai bun regulator al afacerilor financiare ale băncilor noastre".¹⁴⁸ Cu alte cuvinte o bună informare despre viața economică în general le-ar fi putut ajuta băncilor să-și diversifice afacerile, să-și plaseze capitalurile și în alte forme de activitate decât cele financiar bancare. Odată utilitatea biroului de informații fiind stabilită se punea problema modului cum va trebui el să funcționeze. El va trebui să funcționeze în legătură și împreună cu viitoarea bancă de asigurare a cărei înființare și-o fixase ca obiectiv "Solidaritatea".

Banca de asigurare, prin însăși activitatea sa avea nevoie de informații mai multe, dar și putea furniza altora mai multe informații. Deci ea are nevoie să adune și să furnizeze în același timp informații. Un institut de asigurare pune accentul nu numai pe faptul că dorește să aibă asigurați, ci și pe faptul că cei asigurați să fie oameni de

caracter, cu capacitate de plată, cu avere și să știe în ce condiții trăiesc. O bancă de asigurare trebuie să aibă informații chiar și despre cei neasigurați care trăiesc în cercul său de afaceri. Deci, cele două instituții pe care dorea să le înființeze "Solidaritatea" se întregeau, completându-se în mod reciproc. Ideea întemeierii unui birou de informații preocupa conducerile unor bănci încă din 1898, rămânea doar ca în viitorul apropiat să fie totuși realizată în practică.

5.8. Primele rezultate ale "Solidarității". A III-a adunare generală ordinară a "Solidarității"

Adunarea generală a "Solidarității" din data de 14 mai 1911 a fost precedată de două ședințe desfășurate în aceeași zi, în data de 27 Aprilie 1911.

5.8.1. Ședința fondatorilor băncii "Fortuna" și ședința direcțiunii "Solidarității"

În ședința fondatorilor băncii "Fortuna", Ioan I. Lapedatu initiatorul și sufletul mișcării, a prezentat un raport detaliat asupra acțiunii și rezultatelor subscripțiunii capitalului social al băncii de asigurare "Fortuna". Întrucât rezultatele acțiunii au fost analizate în alt capitol al lucrării nu mai revenim asupra lor. Amintim doar că băncile, mai ales cele membre ale "Solidarității", au înțeles bine importanța băncii de asigurare, subscriind peste jumătate din numărul acțiunilor puse în circulație, după relatarea lui Ioan I. Lapedatu.

În cea de a doua ședință a direcțiunii "Solidarității" s-a prezentat "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea

¹⁴⁷ Ibidem, "Revista Economică", anul XII, nr. 33 din 14 august 1910, p. 317.

¹⁴⁸ Ibidem.

generală", raport întocmit de secretarul însoțirii, Ioan I. Lapedatu. Raportul își exprima convingerea că oricine a urmărit dezvoltarea asociației în decursul primilor săi trei ani de existență "s-a putut convinge că existența ei, este pe deplin justificată. Scopul special pentru care s-a înființat: introducerea controlului obligatoriu și externs-a validat din toate punctele de vedere, iar problemele și lucrările, inițiate de atunci încolo, parte s-au rezolvat, parte își așteaptă rezolvarea".¹⁴⁹ \

La data ținerii adunării generale "Solidaritatea" număra deja 121 de membri din cele aproximativ 150 de bănci românești existente atunci, număr dublat față de cel de la data pornirii.

Îndeplinindu-și îndatoririle fixate de statut, totuși, recunoaște direcțiunea, accentul principal a fost pus pe realizarea băncii de asigurare și pe formarea corpului de revizori-experti.

Referindu-se la dezvoltarea instituției revizorilor-experti, se arată că în anul 1910 numărul acestora a sporit cu 3, că deja 60 de bănci asociate și-au revizuit afacerile și încheierile prin revizori-experti ai "Solidarității".

Privitor la Banca de asigurare, secretarul asociației considera că aceasta a fost deja rezolvată. Tocmai preocuparea intensă în vederea ei a absorbit toate forțele "Solidarității", urmând ca celelalte obiective să fie realizate totuși, mai târziu.

"În privința băncii de asigurare, direcțiunea - conformându-se hotărârilor adunării generale trecute- s-a constituit în comitet de fondatori și după ce a pregătit prospectul de fondare, lămuririle și proiectul de statute, comunicate la timpul său și cu membrii însoțirii noastre, a început acțiunea pentru subscrierea capitalului social, care a succes în mod deplin mulțumitor. Băncile și publicul nostru a participat la subscrierea în măsură considerabilă, așa încât s-a putut asigura un capital de 1 milion 200 mii coroane".¹⁵⁰

Banca de asigurare fiind o creație a "Solidarității", Ioan I. Lapedatu, unul din creatorii ambelor instituții, a înserat în statute unele dispoziții în înțelesul cărora "Solidaritatea" să fie reprezentată și în direcțiunea noii bănci fondate.

"În legătură cu chestiunea însoțirilor - se spunea în raportul direcțiunii-ținem să vă raportăm că însoțirea noastră a participat prin membrul direcțiunii d-l Constantin Popp la Congresul internațional cooperativ, ținut în anul trecut (1910 -n.a.) la Hamburg. Din acest prilej reprezentantul nostru a scris o broșură (Mittelungen über dos Genossenschaftswesen der Romänen in Ungarn) cu care a căutat să informeze pe cei interesați asupra mișcării cooperative a poporului nostru".¹⁵¹

Raportul amintea că "Solidaritatea", deși nu și-a putut atinge toate obiectivele fixate, totuși înființarea băncii de asigurare și mai buna organizare a activității revizorilor pot fi considerate rezultate semnificative cu care ea a contribuit la ridicarea activității bancare românești pe o nouă treaptă. Se putea trage această concluzie, considera raportul și din faptul

¹⁴⁹ Vezi: Raportul direcțiunii "Solidarității" în "Revista Economică", anul XIII, nr. 18 din 1911, p. 212.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 13.

¹⁵¹ *Ibidem*.

că instituția revizorilor-experti, care forma titlul de căpetenie al existenței "Solidarității", atât în formă cât și în fond se validase deja în toate privințele.

Ceea ce înainte cu trei ani se credea de către mulți ca fiind greu de închipuit și de înfăptuit, devenise în 1911 un rezultat pozitiv, palpabil asupra căruia nu mai exista nici o îndoială. Controlul obligatoriu extern era considerat un fapt împlinit și reușit. Din cele 60 instituții bancare revizuite în anul 1910 multe erau revizuite deja pentru a doua oară. Rapoartele care sosiseră la biroul "Solidarității" și informațiunile ce proveniseră pe diferite căi dovedeau un progres semnificativ față de trecut. În urma revizuirilor multe bănci introduseseră deja schimbări relevante în evidența și administrația averilor a căror chivernisire le fusese încredințată.

De fapt cele două adunări, aceea a fondatorilor băncii "Fortuna" și ședința direcțiunii "Solidarității", au pregătit două adunări generale care s-au ținut și ele într-o singură zi - 14 mai 1911 - "Adunarea generală a Băncii generale de asigurare" și "Adunarea generală ordinară a "Solidarității".

Relatând despre aceste două adunări, secretarul "Solidarității" scria că "ziua de 14 mai 1911, va rămânea desigur un dat însemnat în viața economică a poporului nostru. Fată de modestele stăduințe și puterile de care dispunem, în această zi s-au petrecut evenimente asupra cărora viitorul va trebui să se oprească, să le analizeze, studieze și aprecieze după adevărata lor însemnătate".¹⁵² La

acest stadiu, al desfășurării lucrărilor cu privire la importanța adunării de constituire a băncii de asigurare, Ioan I. Lapedatu încă nu face aprecieri asupra importanței acestei instituții. O va face mai târziu. De această dată el se limitează doar la expunerea modului de desfășurare, a rezultatelor și hotărârilor celor două adunări.

Referindu-se la adunarea generală de constituire, Ioan I. Lapedatu informează că prezența acționarilor a fost neașteptat de mare. Deschiderea adunării s-a făcut prin președintele "Albinei" și al "Solidarității", Partenie Cosma care în discursul său de deschidere, după ce a subliniat însemnătatea adunării generale de constituire a spus, printre altele: "Se spune că poporul nostru, care până la 1848, mai bine de patru secole, chiar prin legi a fost condamnat la soarta de hiloți, astăzi cu ajutorul lui Dumnezeu și grație hărniciei și muncii sale deosebite a știut să-și creeze o astfel de situație financiară, încât este în stare să se emancipeze de sub cătușele capitalului străin. Acesta este un succes, zice d-l Partenie Cosma, care este a se mulțumi muncii neobosite de o jumătate de secol a intelectualilor români pe terenul economic și solidității conducătorilor instituțiilor noastre financiare, grupate azi sub stindardul "Solidarității", care în timp relativ scurt a ajuns să se bucure de un respect valoros la toți factorii competenți din patrie și străinătate. Încrederea, cu care a fost întâmpinat apelul nostru la poporul român din patrie [...] în scopul înființării unei instituții noi și pe un teren încă necultivat de noi, cu drept cuvânt ne umple de mândrie; dar totodată ne impune și datoria, ca realizată idea noastră

¹⁵² *Adunările noastre generale (Constituirea băncii de asigurare și a III-a adunare generală ordinară a "Solidarității", în "Revista Economică", anul XIII, nr. 21 din 21 mai 1911.*

să ne dăm toată silința, ca să dovedim că am fost vrednici de încredere".¹⁵³

Despre importanța și datele referitoare la mersul desfășurării adunării de constituire a Băncii de asigurare relatări mai amănunțite în capitolul "Concepția economistului Ioan I. Lapedatu cu privire la rolul creditului și al asigurărilor" din prezenta lucrare.

În după amiaza aceleiași zile de 14 mai 1911 s-a desfășurat și o nouă adunare generală ordinară a "Solidarității". Discuțiile s-au desfășurat în jurul problemelor Raportului direcțiunii "Solidarității" către adunare generală pus din vreme la dispoziția delegaților, discuții cu privire la bilanțul pe 1910. Cu privire la numirea revizorilor-experti, raportul comitetului de supraveghere a propus și re alegerea a trei membri ai direcțiunii etc.

La prima adunare generală au fost reprezentate 45 de institute de credit și economii din cele 121 care erau membre, la acea dată, ale "Solidarității".

Prin realizarea celor două noi obiective: înființarea băncii de asigurare și perfecționarea aparatului de revizie și control, Adunarea generală ordinară din 14 mai 1911 marchează ancorarea mai amplă și mai profundă în contemporaneitate și un nou stadiu de modernizare a sistemului bancar românesc. Acesta își lărgeste orizontul cu o nouă ramură de activitate: aceea a asigurărilor. Atât asigurările cât și existența unui sistem de revizie și control eficient, reprezintă, în fond, expresia unui stadiu mai înalt al economiei de piață capitalistă. Deci prin crearea celor două

instituții, economia transilvăneană se conecta deja mai bine în fluxurile economiei capitaliste, se adapta tot mai mult la aceasta.

5.9. Adunarea generală a "Solidarității" din anul 1912

Adunarea generală a "Solidarității", din anul 1912, a fost cea mai mare și cea mai de succes. De această dată au participat peste jumătate din băncile asociate, unele din ele cu câte doi reprezentanți, precum și un public numeros.

Și de această dată adunarea generală a fost precedată de adunarea generală a direcțiunii din 12 aprilie 1912 în care s-a discutat "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală".

În raport se amintește că la sfârșitul anului 1911 "Solidaritatea" număra 122 de membrii, incluzând toate băncile românești de seamă pe care se putea conta. De data aceasta creșterea numărului de membri era oarecum încetinită de faptul că direcțiunea însoțirii a condiționat obținerea calității de membru al său de o revizuire prealabilă. Era o măsură care garanta că în asociație vor intra numai asemenea bănci care pot contribui la buna ei reputație. Succesele enumerate în "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală" sunt în general cele amintite la conferința din 1911. Dar spre deosebire de adunarea trecută, direcțiunea raportează că a stăruit mai mult pentru dezvoltarea instituției revizorilor-experti. În acest scop a numit imediat după adunarea generală din 1911 15 revizori-experti, care au controlat 50 de institute, din care trei bănci nu erau membre ale "Solidarității".

¹⁵³ *Ibidem.*

Direcțiunea a inițiat și intenționa - la propunerea secretarului "Solidarității" să țină în fiecare an câte o conferință a revizorilor-experti, conferință care s-a dovedit utilă și deci necesară încă din anul 1911. Direcțiunea cere aprobarea adunării generale să numească atâția revizori câți va fi nevoie și să le sporească diurnele zilnice.

Cât privește Banca de asigurare, ea fiind deja înființată, direcțiunea cerea băncilor membre să sprijine și în continuare noua instituție.

Deși problema mișcării cooperatiste a fost încredințată Asociației transilvane, direcțiunea "Solidarității" recomandă băncilor să acorde și în continuare tot sprijinul moral și material acestei mișcări. Acțiunea pentru înființarea de cooperative, se spunea, "să rămână totdeauna în perfectă armonie cu interesele băncilor noastre și peste tot cu interesele economice ale poporului nostru".¹⁵⁴

5.10.Sarcinile de viitor ale "Solidarității" văzute de secretarul său, Ioan I. Lapedatu

Explicând unele măsuri ale direcțiunii sau ale adunării generale ale "Solidarității", Ioan I. Lapedatu spunea că "Solidaritatea" a luat naștere în primul rând din necesitatea de a introduce controlul extern obligatoriu. De aceea inițial s-a preocupat în primii doi ani ai existenței sale cu precădere de controlul extern și de instituția revizorilor-experti, pe care a căutat să le introducă cu cea mai mare prudență. "Teama că nu cumva prin o ingerință, până atunci necunoscută la băncile

noastre, să nu le depărteze de însoțire, creată și de altfel numai în urma unei întinse agitații, a determinat pe factorii hotărâtori ai "Solidarității" să trateze aceste chestiuni - controlul obligatoriu-într-un mod cât se poate de delicat, și a fost și bine așa căci în decursul timpului, lumea -chiar și cea străină- încetul cu încetul a luat act de existența și folosul noii însoțiri și al instituției revizorilor-experti, prin care aceasta se impunea tot mai mult. Și cu cât instituția se validă în afară cu atât lua forme tot mai concrete".¹⁵⁵ Faptul că numărul de membri crescuse în timp de patru ani de aproximativ două ori, constituia o dovadă a prestigiului crescând al "Solidarității".

Atât problematica controlului și a revizorilor-experti cât și a băncii de asigurare, sau a altor probleme, constituiau preocupări ale trecutului.

Ce va face "Solidaritatea"? Ce probleme noi va cuprinde în raza activităților sale? Lumea nu așteaptă și fără o adecvare la noile condiții și probleme nici un organism social sau economic nu poate exista. Pentru viitorul apropiat, Ioan I. Lapedatu propunea următoarele probleme de care să se preocupe "Solidaritatea":

1) "Să continue cu perfecționarea instituției revizorilor-experti prin aceea ca să facă tot posibilul să angajeze unul sau doi revizori permanenți și profesioniști, care să introducă fără amânare toate acele reforme, care sunt necesare în scopul consolidării și dezvoltării raționale a băncilor noastre.

2) Să ieie în programul său de acțiune chestiunea asigurărilor din punct de vedere material și moral al viitorul

¹⁵⁴ Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală, în "Revista Economică", anul XIV, nr. 16 din 20 aprilie 1912, p. 316.

¹⁵⁵ Solidaritatea, în "Revista Economică", anul XV nr. 24 din 16 iunie 1912, p. 279.

funcționarilor noștri de bancă, căci, fiind acestea elementele cele mai de folos în organizația noastră financiar-economică, cutezăm a zice că de la modul cum ne vom îngriji de interesele și viitorul lor atârnă și viitorul institutelor noastre de bancă, și

3) Să studieze chestiunea creditului agricol la poporul nostru, căutând, respectiv creând după putință mijloacele potrivite prin care acest credit să fie mai bine servit".¹⁵⁶Deocamdată sunt măsuri care reiau unele din preocupările mai vechi ale conducătorilor rețelei de bănci românești, care din diferite motive nu s-au putut realiza. Se exprima convingerea că noua formă de organizare prin intermediul "Solidarității" va reuși să o facă.

5.11."Solidaritatea" devine tot mai insistentă în sprijinirea băncilor și a aplicării controlului financiar extern. Ideea de concordat

În "Revista Economică", numărul 48 din 1912, Ioan I. Lapedatu relatează opiniei publice despre adunarea generală a direcțiunii "Solidarității" ținută în 17 decembrie 1912. Pe lângă problemele curente, devenite deja de rutină, autorul ne atrage atenția asupra unor acțiuni ale comitetului care, fie că exprimă noi puncte de vedere în problemele bancare, fie că încearcă noi metode de rezolvare a unor proiecte mai vechi, dar care din diferite cauze nu au putut fi rezolvate sau nu au fost acceptate.

Din discutarea rapoartelor revizorilor experți privitoare la reviziunile din 1912 reiese că "Solidaritatea" a sprijinit

fuzionările unor bănci asociate bazându-se tocmai pe lipsurile depistate pe teren și sesizate în rapoartele respective.

Având în vedere împrejurările grele ale anului 1912 și faptul că nici anul 1913 nu se prevedea a fi mai bun, direcțiunea "Solidarității" hotărăște ca băncile asociate să se supună tot mai mult controlului. Pentru ca acesta să fie cât mai eficient s-a luat hotărârea ca la proxima conferință a revizorilor-experti să se discute angajarea a unui sau doi revizori experți permanenți care să se ocupe numai de problematica controlului extern.

În problema acțiunii cooperative, direcțiunea afirmă din nou că va sprijini comitetul central al "Asociațiunii" în vederea întăririi mișcării cooperatiste, va sprijini întocmirea unui tratat despre scopul și mijloacele de acțiune ale cooperativelor sătești la poporul nostru și un tratat de contabilitate adecvat cooperației.

În ședința din 17 decembrie 1912 direcțiunea "Solidarității" relatează, printre altele, că din șase cereri de primire de noi membri a acceptat numai una, două au fost condiționate de acceptarea prealabilă a revizuirii, că trei nu au putut fi primite sub nici o formă.

Pentru prima dată apare ideea unei noi forme de sprijinire reciprocă între băncile românești. Este vorba despre un concordat al băncilor românești încheiat în scopul de a se sprijini în cazuri de greutate financiară.

Ședința plenară a direcțiunii a luat o hotărâre importantă în vederea încurajării scrisului economic acordând premii celor ce vor elabora lucrări economice ce vor trata probleme care vor indica cele mai bune căi și mijloace de înfăptuire a progresului economic la români.

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 380.

Multe din problemele discutate în ședința plenară a direcțiunii din 17 decembrie 1912 au fost reluate și în ședința aceleiași direcțiuni din 21 martie 1913.

5.12. Adunarea generală a "Solidarității" din 22 iunie 1913

Adunarea generală a "Solidarității" din 22 iunie 1913 a avut loc în localitatea "Sebeșul Săsesc", în localul Băncii "Sebeșana". Ea a fost precedată de ședințele direcțiunii "Solidarității" și Conferinței revizorilor-experti din data de 21 iunie același an.

Rapoartele prezentate în fața participanților la cele trei ședințe au fost anterior publicate în "Revista Economică". Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală a fost publicat în "Revista Economică" numărul 23 din 1913. În introducerea acestuia se scrie: "Cu 31 decembrie 1912 s-au împlinit cinci ani de existență pe seama însoțirii noastre [...] cum știți Onorată adunare generală, cu, deosebire trei au fost problemele mai de căpetenie ale însoțirii noastre, mărturisite la fondarea ei. Am voit: să reunim sub scutul și egida ei pe cât mai multe dintre institutele de bani; să realizăm aievea ideea controlului obligatoriu și extern și să inițieze și să dăm mâna de ajutor la diferite instituțiuni și întreprinderi, care se pot realiza cu concursul și spre folosul băncilor noastre".¹⁵⁷

Numărul băncilor incluse în sistemul "Solidarității" a crescut de la 68 la 125 în cei cinci ani ai ei de existență. În acest număr erau cuprinse toate băncile de la care se putea

aștepta ceva, acele bănci care erau mai puternice din punct de vedere economic, adică cele mai mari. Criteriile mai riguroase în acceptarea cererilor de primire făcând creșterea mai accentuată a numărului de bănci incluse în "Solidaritatea". Ideea de control s-a impus ceva mai greu, dar prin 1914 ideea de control era tot mai larg acceptată de reprezentanții băncilor românești. Instituția revizorilor-experti era, în 1914, în continuă dezvoltare și perfecționare. "Ea își găsește expresiunea cea mai vie în activitatea pozitivă a revizorilor noștri în conferințele lor periodice, unice până acum în patria noastră, conferințe în care se prelucrează și discută materialul adunat cu prilejul reviziunilor și în care se stabilesc apoi normele unitare pentru viitor. Aceste conferințe sunt cheazășie progresului permanent și sigur".¹⁵⁸

Înființarea Băncii de asigurare era și de această dată apreciată ca fiind rezultatul inițiativelor și activității conducătorilor "Solidarității".

Situația financiară a anului 1913 a fost nefavorabilă pentru băncile românești. Aceasta a determinat băncile românești să încheie un concordat financiar al cărui scop a fost apărarea și sprijinirea reciprocă a membrilor în cazul unor împrejurări financiare dificile prin crearea de rezerve de efecte și prin îndrumarea rațională, rezervată și cu scop a activității băncilor românești.

Tot în ajunul desfășurării adunării generale a "Solidarității" s-a ținut Cea de a III-a conferință a revizorilor-experti. La această conferință a fost prezentat "Raportul secretarului "Solidarității" către a III-a conferință a revizorilor-

¹⁵⁷ Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală, în "Revista Economică", anul XV, nr. 23/1913, p. 302.

¹⁵⁸ Ibidem.

experți". Raportul a fost întocmit și prezentat de Ioan I. Lapedatu, secretarul în exercițiu al "Solidarității".

În raportul său, el stabilea două genuri de sarcini pe care să le îndeplinească revizorii–experți: sarcini tehnico–administrative și de bilanț(îmbunătățirea sistemelor de contabilitate, administrare cât mai precaută și dezinteresată, eliminarea dobânzilor restante, a pozițiilor diverșilor debitori) și sarcini cu privire la politica financiară de bancă (reducerea creditelor de reescont la limite normale, sporirea rezervelor de efecte, mobilizarea creanțelor active de durată lungă, băncile să evite implicarea în afaceri improprie afacerilor de bancă, creșterea rezervelor proprii etc.).

În afară de cele două rapoarte – cel ținut în fața direcțiunii și a revizorilor–experți– Ioan I. Lapedatu a ținut în ziua de 22 iunie – înaintea începerii adunării generale– și o conferință teoretică cu titlul: Problemele viitoare ale băncilor noastre în care explica ce reforme sunt necesare în viața băncilor românești în vederea lichidării lacunelor și defectelor constatate și măsuri în vederea îmbunătățirii activităților lor, preocupându-se și de proiectele viitoare în această direcție.

La adunarea generală din 22 iunie 1913 au participat reprezentanții a 60 institute. Adunarea aceasta, relata cronicarul ei, a atins un record de scurtime. Abia a durat 5–6 minute, primindu-se cu unanimitate rapoartele și bilanțul însoțirii, care erau cunoscute deja de participanți și studiate.

5.13. Adunarea generală a "Solidarității" din vara anului 1914

Ca și în cazul altor adunări și această nouă adunare generală a fost precedată de publicarea celor două rapoarte: "Dare de seamă a direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală" și "Dare de seamă despre activitatea revizorilor–experți", ambele apărute în "Revista Economică" numărul 25 din 20 iunie 1915.

În anul 1913 "Solidaritatea" număra 122 de membri. Continua să impună restricții la primirea de noi membri. În acel an s-au anunțat revizuirea a 76 de bănci, din care 71 de membre ale asociației și 5 din afara ei. Problema concordatului financiar, a cursurilor pentru funcționari urmau să fie rezolvate.

Una din problemele noi care preocupa "Solidaritatea" era aceea a zidirii unui edificiu școlar nou al școlii comerciale din Brașov. Despre biroul de informații și comisiuni, direcțiunea pentru anul 1913, notează președintele și secretarul "Solidarității", nu are prea mult de raportat.

Despre activitatea revizorilor–experți se va audia o nouă dare de seamă.

Conducerea "Solidarității" era preocupată la această dată – să nu uităm că era în ajunul primului război mondial– de unele modificări și reforme ale legilor de credit din Ungaria, care aprobate ar fi atins autonomia funcționării "Solidarității" și a băncilor românești în general. Direcțiunea – atrage atenția că asupra acestor probleme își va expune părerea în viitorul apropiat, ceea ce, Ioan I. Lapedatu va și face.

În darea de seamă despre activitatea revizorilor-experti ținută în aceeași adunare generală, Ioan I. Lapedatu considera "că numărul neobișnuit de mare al băncilor anunțate spre revizuire și rezultatele pozitive ale conferințelor revizorilor-experti sunt două momente care caracterizează în mod neîndoios progresul la care au ajuns cu introducerea controlului extern și obligatoriu la băncile noastre. Aceasta este – așa credem o afirmațiune absolut întemeiată, căci numărul cel mare de bănci, anunțate la revizuire este dovada cea mai bună, că azi controlul extern și obligatoriu este de fapt introdus. Ba ce e mai mult chiar și bănci mai mult sau mai puțin străine apelează la controlul organelor noastre. Terenul este deci adânc brăzdat. Și acum tot ce mai rămâne este să grijim ca semințele aruncate să crească bine și frumos, ferindu-le de orice le-ar împiedica ori chiar înăbuși în creșterea lor. Chezășie în această privință sunt chemate să ne dea conferințele revizorilor-experti, în care va trebui să se discute tot mai profund rezultatele revizuirilor și mijloacele de îndreptare".¹⁵⁹

5.14. "Solidaritatea" își apără în mod subtil dar hotărât autonomia

În prima jumătate a anului 1915, guvernul ungar plănuia să creeze o centrală bancară pe întreaga Ungarie, în care să cuprindă deci și băncile din teritoriile ocupate. Centrala urma să se găsească sub influența guvernului și să-și formeze organe proprii de control. La conferințele și

anchetele referitoare la înființarea așa zisei centrale regnicolare a băncilor a participat și Ioan I. Lapedatu, secretarul "Solidarității".

Înființarea acestei centrale ar fi încălcat autonomia băncilor românești și de aici multe alte urmări negative pentru rețeaua de bănci pe care româniiși-o construiseră cu atâta migală și tenacitate. În fața acestei perspective Ioan I. Lapedatu a întocmit un memoriu adresat guvernului în care pledează pentru forma de autonomie și de control instituită de "Solidaritatea".

Prezentat în ziua de 31 martie 1915 în ședința plenară a direcțiunii "Solidarității", memoriul exprima sincera recunoștință a "Solidarității" pentru considerația ce i-a fost acordată invitând-o la ancheta ținută în 25 martie la ministerul de finanțe în chestiunea centralei institutelor de bani. Prezent la anchetă, secretarul "Solidarității" a cerut învoirea ca reuniunea să exprime în scris punctul de vedere al acesteia cu privire la proiectul guvernului de a întemeia o asociație a băncilor pe întreaga Ungarie.

În Memoriu se apreciază pozitiv faptul că guvernul s-a gândit să creeze o reuniune a băncilor din țară.

Dar, amintește "Solidaritatea" în memoriul său alcătuit de Ioan I. Lapedatu, aceleași tendințe au dat viață și reuniunii băncilor românești transilvănene care-și desfășoară activitatea proprie de peste 15 ani. Ba chiar și mai mult "Această reuniune, în afară de îngrijirile sale pentru problemele de ordin moral ale băncilor noastre, s-a preocupat și cu chestiunea sprijinului reciproc material între membrii ei, în care scop a și plănuit înființarea unui concordat financiar. Chemarea acestui concordat este să

¹⁵⁹ "Revista Economică", anul XVI, nr. 25 din 20 iunie 1914, p. 299.

sprijinească pe membrii săi în cazuri de greutăți și crize financiare și anume cu ajutorul unui stoc mai considerabil de efecte publice lombardabile, stoc la alcătuirea căruia fiecare bancă ar avea să contribuie cu efecte în o valoare, ce să corespundă unei cote de 20% a depozitelor spre fructificare. Împrejurările grele financiare din anii trecuți însă ni-au împiedicat în realizarea proiectului nostru".¹⁶⁰

Centrala plănuită de guvern promitea băncilor participante condiții avantajoase. În același timp însă se intenționa ca băncile participante să fie supuse unui control riguros din partea centralei. Un asemenea control prevăzut care ar fi efectuat de centrală, se spunea în memoriu, nu va fi un punct de atracție către ea, ci de îndepărtare.

Pe baza propriei experiențe românești transilvănene, se poate susține, că numai acel control este util, la care băncile se supun din propriul lor îndemn, fără să fie constrânse la aceasta de nici un fel de interese materiale și împrejurări externe. În schimbul unor avantaje materiale se supun controlului, de regulă, numai acele institute care au dificultăți financiare, deci institute care devin o povară grea și permanentă pe umerii creditorilor.

Controlul poate fi rezolvat și pe altă cale decât cea propusă de uniunea bancară plănuită să se înființeze pe întreaga Ungarie.

Un control eficient, se spunea în continuare în memoriu, se poate exercita numai prin persoane absolut independente și nepreocupate de interesele materiale ale

altora și prin instituții așezate pe baze absolut autonome. Controlul exercitat prin organe influențate de stat devine cale de ingerință a guvernului în afacerile băncilor private, devine o condiție a obținerii sprijinului material în caz de necesitate, devine izvor de nemulțumire pentru instituțiile mai mici. Problema controlului, se cere în memoriu, să fie scoasă din proiect. El să rămână în competența instituțiilor care existau deja la acea dată în Ungaria și Transilvania, cum era cazul "Solidarității" al unei reuniuni bancare a sașilor care exista și ea în Transilvania puteau proceda așa și alte două reuniuni bancare existente în Budapesta etc.

Controlul la institutele de bani – se amintea în memoriu – este o chestiune delicată și complicată. Este concluzia "Solidarității" bazată pe o experiență de 17 ani de aplicare a controlului Desigur concluzia, ca și în alte cazuri, era sugerată de Ioan I. Lapedatu.

"Un control numai atunci poate fi salutar și folositor, dacă cel ce îl exercită, este înainte de toate, cunoscător perfect nu numai al relațiilor de bancă, economice și financiare din ținutul respectiv, ci și al persoanelor și raporturilor personale dintre cei grupați în jurul singuraticelor institute. Mai departe, cerința esențială a unui control salutar este și aceea să existe încrederea și bunăvoința reciprocă, fără de care nu se poate conta la succese. În sfârșit un control complet și cu rezultat se poate obține numai dacă se dă prilej și puțință ca să se străbată în toate afacerile unui institut de bani, care sunt foarte complicate, să se străbată în așa zisa "camera caritatis" a institutelor, ceea ce numai atunci e cu puțință, dacă controlul este liber de orice interes material, are și deșteaptă încredere. Controlul exercitat prin factori

¹⁶⁰ La chestiunea centralei institutelor de bani, în "Revista Economica", anul XVII, nr. 16 din 17 aprilie 1915, p. 475.

interesesați materialicește și oarecum impus, prin chiar natura susceptibilă a capitalului, nu e potrivit a câștiga încredere".¹⁶¹

Se pleda deci ca problema controlului să rămână în competența "Solidarității", în cazul românilor, întrucât conferirea acestui drept unei centrale organizate cu sprijinul statului nu poate exercita un control obiectiv, dezinteresat. Dovada o constituia însuși proiectul care prevedea că băncile mari cu capital de peste 10(zece) milioane coroane să fie scutite de control.

Prezent și la alte reuniuni, conferințe sau anchete privitoare la inițiativa înființării unei asociații pe întreaga Ungarie, Ioan I. Lapedatu a făcut cunoscut, peste tot, punctul de vedere al "Solidarității" exprimat în "Memoriul" acceptat de ședința plenară a direcțiunii acesteia din 31 martie 1915.

Dar problema nu s-a sfârșit aici. Guvernul ungar a reluat proiectul înființării unei centrale a institutelor de bani pe întreaga Ungarie, discuțiile și controversele continuând pe această temă.

Din nou apare o întrebare: ce vor face băncile românești în cazul înființării unei centrale financiare?

În luna octombrie 1915, guvernul ungar a reluat proiectul relativ la înființarea unei centrale a institutelor financiare, intenționând să-l supună spre aprobare corpurilor legiuitoare. Deși noul proiect cuprinde unele modificări, el rămâne, în esență, același. Adică devenind lege, el "va realiza instituțiunea, cu care se va da ființă controlului obligatoriu la bănci, control de care mulți s-au ferit, dar pe

care noi românii ni l-am impus din propriu îndemn deja de vreme îndelungată. Toate băncile, care se vor atașa noii centrale vor fi supuse controlului acesteia".¹⁶²

Ce vor face băncile românești în acest caz? Se vor supune ele noii instituții –se întreba secretarul "Solidarității".

Românii, spunea el, și-au rezolvat în mod satisfăcător problema controlului. Înființarea noii centrale și impunerea controlului din partea ei nu-i va surprinde. Deci ei vor primi controlul cu conștiința liniștită și cu dorința de a trage foloase din el. În cazul înființării unui control al Institutelor de bani "Solidaritatea" nu numai că nu trebuia să-și înceteze activitatea, ci ea trebuia să reprezinte în continuare interesele băncilor românești în fața centralei. Ea va trebui să se ocupe cu noile schimbări, ce le va produce noua instituție; activitatea ei va trebui să devină mai intensă, prezența ei în viața băncilor românești va deveni și mai importantă. "Solidaritatea" va rămâne mentorul serios și priceput care să pregătească și să asiste la examenele de revizuire, cărora vor fi supuse băncile românești de către controlul noii centrale.

Schimbările care vor interveni în activitatea financiară vor trebui să îndemne băncile românești să se apropie mai mult de "Solidaritatea", nu să se îndepărteze. În cadrul ei să chibzuiască și să urmeze căile și mijloacele, prin care să se mențină și să progreseze în viitor, ca bănci românești, ca bănci model și pentru alții."Atunci vom putea privi [...] cu conștiința liniștită și fără îngrijorare în fața centralei,ce-și va

¹⁶² În fața centralei institutelor financiare, în "Revista Economică", anul XVII, nr. 42 din 16 oct. 1916, p. 407.

¹⁶¹ Ibidem, p. 476.

lua ființă în timpul cel mai apropiat!".¹⁶³ Era punctul de vedere personal al lui Ioan I. Lapedatu care, credea el, va putea fi aplicat în cazul când înființarea centralei se va produce la termenul și în formele propuse de guvern. Dar nici pentru guvernul ungar nu era ușor să impună un proiect care atingea atât de multe interese contradictorii. Acestui proiect i se opuneau nu numai românii – ale căror interese guvernul ungar nu prea le lua în seamă, – ci și opoziția politică ungurească de la Budapesta.

Controversele cu privire la controlul obligatoriu pe care voia să-l impună centrala institutelor financiare au mai continuat, inclusiv în cadrul "Solidarității".

Discuțiile ce au urmat, relatează Ioan I. Lapedatu, puteau fi sistematizate în trei grupe, care aveau însă în vedere numai băncile ce nu posedau un capital propriu de cel puțin 20 milioane de coroane:

a) Reprezentanții primei grupe propuneau control obligatoriu numai pentru băncile care vor cere credit de la centrală. Ideea a fost susținută și de reprezentanții băncilor mari din Budapesta.

b) Reprezentanții altui grup au cerut, să fie complet înlăturată chestiunea controlului din programul centralei, iar pentru realizarea ei să se creeze o instituție nouă, specială, inițiată de însăși băncile din țară, în mod și pe baze autonome, ceva în genul camerelor comerciale. Chiar să se numească Cameră a Institutelor financiare. Este ideea care primise cea mai largă adeziune.

c) A treia părere a fost susținută de "Solidaritatea", care se deosebea de cea de la punctul "b" numai prin aceea că cerea ca, controlul extern și obligatoriu să fie îndeplinit prin instituțiile create deja spre acest scop, sau care s-ar mai crea în viitor. Noul proiect al guvernului nu admitea nici o părere din cele trei. Era categoric, nu făcea concesii.

Dar, atrăgea atenția Ioan I. Lapedatu, noul regulament sau normativul de revizuire nu era chiar de speriat. Din punctul de vedere al profesionalismului celor ce l-au întocmit, era inferior celui întocmit de reprezentanții băncilor românești.

Trebuia avut în vedere ca literele oricărui regulament de control nu sunt hotărâtoare la executarea lui. Totul depindea de intențiile celui ce aplica regulamentul. Dacă cei ce vor aplica regulamentul vor avea în vedere exclusiv interesele materiale și morale ale băncilor controlate – controlul centralei va fi binevenit și folositor. Dacă nu, atunci controlul va face mai mult rău decât bine. În cazul în care controlul va fi cinstit, obiectiv, băncile se vor supune, fără rezerve, controlului. Așa vor proceda și băncile românești, deoarece vor fi obligate s-o facă prin lege. Problema era alta însă. Se puteau aștepta băncile românești la un control obiectiv din partea organelor unui stat ostil activităților și programului realizat de ele?

5.15. Încă o încercare pentru schimbarea dispozițiilor cu privire la controlul obligatoriu

Într-un raport expus în ședința plenară a direcțiunii din 7 noiembrie 1915, secretarul "Solidarității" reamintește unele păreri expuse în memoriul citit în ședința direcțiunii din

¹⁶³ *Ibidem*, p. 408.

31 martie 1915 și unele puncte de vedere ce s-au conturat cu privire la controlul propus de centrala institutelor financiare.

Din discuțiile din presă străbătea ideea că cercurile competente și interesate nu au consimțit cu ideea guvernului de a se decreta controlul obligatoriu în forma proiectată, ci cel mult în mod facultativ și numai pentru institutele angajate materialicește în sarcinile centralei. Guvernul nu a făcut însă concesii. El voia să impună controlul centralei chiar și acelor bănci care nu ar adera la centrală. Oricum față de situația de la 31 martie 1915 în proiect au apărut unele modificări.

Acestea explică și unele modificări în opinia chiar a lui Ioan I. Lapedatu față de cele din 31 martie 1915.

Proiectul discutat în 31 martie era numai o expunere generală a scopurilor și organizării centralei institutelor financiare. Cel discutat în noiembrie același an era deja un elaborat detaliat care cuprindea proiectul de statute al noii centrale, precum și proiectul statutului pentru reviziuni, ca și proiectul cererii institutelor ce voiau să se înscrie în centrală.

Ioan I. Lapedatu examinează în raportul său statutul Centralei din trei puncte de vedere:

1. Din punctul de vedere al scopurilor sale financiare;
2. Din punctul de vedere al controlului;
3. Din punctul de vedere al organizării, ce se proiecta a se da noii organizații.

Cu privire la scopurile financiare ale centralei "Solidaritatea" nu are obiecții nici în noiembrie, după cum nu a avut nici în martie.

Cu privire la control "Solidaritatea" a considerat în luna martie că trebuie exclus din proiect controlul obligatoriu. Dar

propunerea "Solidarității", ca și a altora, nu a fost onorată. Se pune însăși întrebarea de ce băncile cu peste 20 milioane capital sunt exceptate de la controlul obligatoriu? O asemenea prevedere era considerată jignitoare pentru băncile mai mici.

"Din aceste motive, cred, va fi mai bine să mai facem o încercare pentru schimbarea dispozițiilor privitoare la controlul obligatoriu. Și cum delăturarea totală a acestor dispozițiuni, probabil va fi zadarnică, să sprijinim acele tendințe prin care se intenționează ca, controlul să fie decretat numai față de acei membri, care cer credit sau care cer însuși revizie – ori dacă nici aceasta n-ar succede, să tindem ca să se introducă pentru toți membrii, fără deosebire. În tot cazul însă – presupunând că guvernul rămâne pe lângă proiectul său neschimbat – să insistăm la cel puțin dispozițiunea prin care nici membrii ce ajung în decursul timpului la capitaluri proprii de 20 milioane – nu pot fi absolviți necondiționat de controlul obligatoriu în sensul original".¹⁶⁴

Cu privire la control Ioan I. Lapedatu propunea să li se creeze băncilor posibilitatea să-și numească revizorul și apoi să-l comunice centralei. Acesta ar putea realiza și prin aceea, ca centrala să investească cu dreptul de a face reviziuni și instituțiilor deja existente, create în acest scop. Cu aceste schimbări, credea secretarul "Solidarității" controlul proiectat de Centrala institutelor financiare ar putea fi acceptat fără îngrijorări deosebite.

---

¹⁶⁴ *La chestiunea "Centralei institutelor financiare", în "Revista Economică", anul XVII, nr. 45 din 6 nov. 1916, p. 430.*

5.16. De ce și-a schimbat părerea cu privire la control "Solidaritatea" și secretarul său, Ioan I. Lapedatu

După toate discuțiile și conferințele, guvernul nu a consimțit la nici o modificare din proiectul inițial. De aceea și "Solidaritatea", am văzut și cu altă ocazie, a consimțit controlul obligatoriu, dar acesta să fie general, să se extindă asupra tuturor băncilor, fără excepție.

Pe ce se întemeiază această propunere? Se întemeiază pe scopul pe care și-l propune centrala – acela de a da o cât mai mare siguranță celor interesați în afacerile bancare: acționari, deponenți, creditori etc. și pe încrederea că averea băncilor se va administra cât se poate mai rațional. De aceea nu are rațiune de a scuti băncile mari de control. Din contră, la acestea se concentrează cele mai mari interese morale și materiale, de care guvernul are datoria de a se îngriji, dacă vrea să evite falimente răsunătoare. Acționarii marilor bănci merită aceeași garanție, ca și aceia ai băncilor mici. La băncile mari se întâmplă adeseori cele mai mari escrocherii.

"Solidaritatea" cere decretarea controlului obligatoriu general pentru motivul, că capitalurile proprii nu pot fi criteriu serios, care să elibereze anumite bănci de revizuirea obligatorie. Și institutele mari pot administra prost averea pe care o au în seamă, nu numai unele din cele mici. Băncile pot fi bune sau rele indiferent că sunt mari sau mici. De aceea controlul obligatoriu se impune în mod obligatoriu. Pot fi scutite de control doar băncile care nu folosesc credite.

"Solidaritatea" propunea să fie investită cu reprezentarea centralei și revizorii săi să fie încorporați în corpul de control al noii instituții. Revizorii săi au experiență

validată în domeniu, întrucât s-au ocupat cu asemenea probleme. Conferirea dreptului de control "Solidarității" ar fi în avantajul noii centrale financiare de la Budapesta. Revizorii noi vor fi lipsiți de experiență, nu vor cunoaște specificul local, condițiile în care acționează o bancă etc. vor fi și greuțăți de limbă, care nu trebuie neglijate.

5.17. Și totuși guvernul cedează. Din nou modificări de puncte de vedere ale "Solidarității" și secretarului său general

Pe data de 3 ianuarie 1916 au început dezbaterile în dieta din Budapesta asupra proiectului guvernamental cu privire la înființarea Centralei institutelor financiare pe întreaga Ungarie. Guvernul era hotărât să-și apere proiectul cu orice preț. Ministrul de finanțe declarase că, sau trece proiectul neschimbat sau cade cu el împreună. Opoziția parlamentară a impus însă modificări esențiale în proiectul guvernului. Ceea ce nu au obținut cercurile de specialitate, a obținut opoziția parlamentară. Guvernul s-a învoit pentru un control obligatoriu aplicat numai acelor institute care vor obține credite de la Centrala înființată. Această schimbare – cea mai însemnată din proiect – modifică esențial și situația băncilor românești, reprezentate de "Solidaritatea" față de noua centrală. Se va schimba și punctul de vedere al asociației băncilor române față de controlul obligatoriu.

Preocuparea principală a românilor – față de proiectele inițiale ale guvernului de a înființa o centrală a institutelor financiare – a fost aceea de a-și menține organizația proprie, în cadrul și cu ajutorul însoțirii băncilor române. Proiectul pentru înființarea Centralei și statutele ei a primit aprobarea

corpurilor legiuitoare devenind legi la începutul anului 1916. Ca urmare, Ministrul de finanțe s-a adresat băncilor din Ungaria, deci și celor românești din Transilvania, invitându-le să intre în legături cu Centrala. La rândul lor băncile românești, pentru a decide dacă să intre sau nu în legătură cu Centrala așteptau lămuriri din partea "Solidarității", Care va fi atitudinea acesteia? Într-un raport către "ședința plenară a Direcțiunii" publicat în "Revista Economică" din 22 aprilie 1916 secretarul asociației noastre bancare, Ioan I. Lapedatu spunea în numele său personal următoarele: "Cât mă privește personal, sunt de părere, că, dacă în cadrele și organizația Centralei se va asigura însoțirii noastre o poziție corespunzătoare, așa, ca aceasta să-și poată continua activitatea ei binefăcătoare și să poată menaja interesele specifice ale băncilor noastre românești, repet, sunt de părere, să recomandăm băncilor noastre să intre în legături cu Centrala, însă exclusiv prin mijlocirea "Solidarității". Tendința noastră trebuie să fie, să ajungem la toate avantajele, pentru care am stăruit în decursul dezbaterilor îndelungate ale proiectului. Trebuie în primă linie ca conform paragrafului 7 din statute, reuniunea noastră "Solidaritatea" să fie concretizată cu controlul membrilor săi și ca revizorii noștri să fie recunoscuți și aplicați de Centrală. Mai departe, să ajungem, ca în organele administrative și de control, special în subcomisiunea pentru hotărârea apelatelor de la bănci în afaceri de control, să fie considerați și bărbați competenți de la băncile noastre".¹⁶⁵ Deci băncilor românești li se recomanda să intre în centrală, dar cu respectarea

condițiilor amintite de Ioan I. Lapedatu. La acestea, el mai adăuga că: băncile care se vor hotărâ să intre în legătură cu Centrala - în propriul lor interes- să trimită declarațiile de aderență secretariatului "Solidarității", ca pe baza lor, aceasta să pornească tratativele în vederea realizării scopurilor amintite mai înainte.

Tot în acest mod, relatează Ioan I. Lapedatu, procedau și sașii transilvăneni, care de asemenea aveau reuniunea lor proprie de control și care deci se aflau într-o situație analoagă față de Centrala din Budapesta.

Ședința Comitetului de direcțiune luând în discuție propunerile secretarului său le-a acceptat în forma prezentată de el.

Propunerea lui Ioan I. Lapedatu acceptată de direcțiunea "Solidarității" era motivată prin faptul că, după modificările amintite, se înlăturaseră multe din piedicile, pe care le conținea proiectul original, iar pe de altă parte direcțiunea "Solidarității" se convinsese, că în urma stăruințelor neconținute ale băncilor din capitală, băncile românești oricum ar fi intrat în legătură cu Centrala. Ca răspuns la recomandarea amintită 59 de bănci românești și-au anunțat intrarea în organizația Centralei din Budapesta, desigur prin mijlocirea "Solidarității".

Dar deziluzie. Cu toate demersurile și insistențele "Solidarității" reprezentanții băncilor românești nu au fost incluși în structurile de conducere și de control a Centralei budapestane. Intervenția lui Ioan I. Lapedatu și a vicepreședintelui însoțirii, atât la Ministerul Finanțelor, cât și la unele persoane din conducerea centralei institutelor financiare a rămas fără rezultat. Românilor li se rezervase

¹⁶⁵ Centrala institutelor de bani (Raportul secretariatului către ședința plenară a direcțiunii), în "Revista Economică", anul XVII, nr. 17, din 22 apr. 1916, p. 208.

doar un singur loc, în comitetul administrativ, în care a fost ales secretarul "Solidarității". Deci românii erau din nou marginalizați. După câteva luni de demersuri nu era clarificată nici propunerea: dacă centrala îi va conferi sau nu "Solidarității" reviziile membrilor săi și pe seama Centralei și dacă aceste operații de revizuire vor fi sau nu încredințate revizorilor însoțirii băncilor românești. Problema era încă în suspensie. În august 1916. Războiul a încurcat însă lucrurile și mai mult. În condițiile primei conflagrații mondiale lucrurile nu s-au mai desfășurat în mod normal.

5.18. Războiul a perturbat și activitatea "Solidarității"

În "Revista Economică" din 28 August 1915 a fost publicat un "Raport către direcțiunea însoțirii" datat 10 August 1915, semnat de Ioan I. Lapedatu, secretarul "Solidarității". "O dată cu declararea acestui război - scria economistul român - a urmat și o depresiune și îngrijorare generală în afacerile finanțelor și economiilor private, depresiune, care - normal - s-a resimțit și în activitatea băncilor noastre și deci - indirect - și în activitatea reuniunii lor, însoțirea noastră".¹⁶⁶

După adunarea generală din 1914, "Solidaritatea" își fixase un plan de acțiune cu multe și ambițioase obiective (Reorganizarea biroului reînsoțirii, activarea biroului de informațiuni și comisiuni, rezolvarea problemei însoțirilor sătești ș.a.). Evenimentele care au urmat au împiedicat o activitate normală cu toate că însoțirea avea încă 118

membri, totuși rezultatele anului 1914 erau mai modeste în comparație cu anii precedenți.

Cea mai mare parte a revizorilor-experti fiind mobilizați, instituția lor nu a putut nici ea să-și desfășoare în mod normal activitățile. Obișnuita conferință anuală a fost amânată și ea. Pentru a veni în ajutorul băncilor, totuși direcțiunea "Solidarității" nu s-a resemnat. Ea a publicat instrucțiuni speciale pentru pregătirea și întocmirea bilanțurilor anuale, dând totodată îndrumări și directive practice cu privire la distribuirea câștigurilor și stabilirea devedentei. Datorită acestor îndrumări, băncile au întocmit bilanțurile corespunzătoare. Biroul "Solidarității" s-a preocupat în continuare de construirea Edificiului Școlii Comerciale din Brașov, de editarea "Revistei Economice", ș.a.

Din cauza perturbării circulației și a împrejurărilor extraordinare nu a putut fi convocată nici Adunarea generală a însoțirii la timp.

Din cercetarea resurselor documentare reiese că aceasta nici nu s-a mai ținut în anul 1915. Din Raportul secretarului către direcțiunea și adunarea generală despre activitatea "Solidarității" publicat în "Revista Economică" nr. 34/1916 reiese că activitatea acesteia s-a menținut la cote inferioare și în anul 1915.

5.19. Bilanțul unui deceniu de existență a "Solidarității"

Adunarea generală a "Solidarității" ținută în data de 10 iunie 1917 a marcat primii 10 ani de existență ai instituției, prilej cu care s-a făcut și un bilanț al activității sale pe această perioadă. Ea s-a ținut în localul băncii "Victoria - una

¹⁶⁶ Activitatea "Solidarității" Raport către direcțiunea însoțirii, în "Revista Economică" anul XVII, nr. 35 din 23 aug. 1915, p. 351.

din băncile mari a românilor transilvăneni de sub dominația Imperiului austro-ungar. Ținută în condițiile grele ale primului război mondial, participarea a 40 de reprezentante a băncilor membre ale însoțirii a fost apreciată de participanți ca fiind corespunzătoare cerințelor statutului îndeplinindu-se astfel condițiile de desfășurare a lucrărilor. Notar al adunării generale a fost numit secretarul său, Ioan I. Lapedatu. După ce a fost expus raportul și aprobat, adunării generale i s-au prezentat spre aprobare "conturile de încheiere"(bilanțul anual și contul profit și pierderi) și raportul comitetului de supraveghere. Acestea fiind aprobate s-a trecut la discuții cu privire la aprecierea activității trecute și a prefigurării activității viitoare a asociației.

Dintre problemele care au preocupat adunarea generală se detașează aceea referitoare la revizorii-experti. S-a exprimat dorința, ca după zece ani de experiențe, a venit în sfârșit vremea, ca "Solidaritatea" să numească și revizori permanenți, care să-și dedice activitatea exclusiv revizuirii băncilor asociate. Este de fapt una din dorințele mai vechi pe care a exprimat-o adeseori și Ioan I. Lapedatu. Dar datorită războiului și altor împrejurări nefavorabile nu s-a putut materializa la timp.

În "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală" Ioan I. Lapedatu amintește că, în acel an împlinindu-se 10 ani de activitate va fi necesară consemnarea măcar și în linii generale, a activităților rezultatelor obținute, a preocupărilor și ideilor de care a fost animată asociația. "Primul deceniu în viața însoțirii noastre, spunea Ioan I. Lapedatu, se poate numi cu drept cuvânt timpul încercărilor și experiențelor. Lipsiti de experiențele altora - am fost cei dintâi

doar pe acest teren- și stăpâniți de vremuri deosebit de grele și de idei generale, variate și schimbăcioase, am încercat multe și totul, ce a fost cu puțință. Ar fi însă greșit a crede, că din truda celor 10 ani încheiați ne-am fi ales numai cu încercări și experiențe. Nu. Din încercările noastre au rezultat succese pozitive, incontestabile și recunoscute de toată lumea. Din experiențele făcute, ni s-au lămurit și deslușit drumurile cele mai noi, pe care trebuie să urmăm".¹⁶⁷

Primul rezultat pozitiv este considerat de Ioan I. Lapedatu, însăși unirea faptică a băncilor românești. La înființarea însoțirii, multe din băncile, ce luaseră parte la conferințele din trecut, s-au dat la o parte, adoptând o atitudine rezervată față de noua alcătuire. Lipsa de încredere în succes, scepticismul unora, declararea controlului extern obligatoriu, au fost cauze ale poziției rezervate a unor instituții financiare autohtone. De aceea numai jumătate din băncile românești au răspuns chemării la înființarea "Solidarității". Treptat neîncrederea a dispărut și toate băncile românești care întrunesc exigențele impuse de "Solidaritatea" sunt membre ale ei. "În chipul acesta - afirmă secretarul însoțirii - am ajuns azi, după zece ani, să vedem înfăptuită reuniunea băncilor noastre într-o singură instituțiune".¹⁶⁸

Al doilea mare rezultat pozitiv al activității însoțirii este considerat realizarea controlului extern obligatoriu. La început părea ceva inexplicabil. Băncile românești consideră deja acest control ca făcând parte din viața lor, ca ceva firesc. Controlul extern obligatoriu a adus servicii de incontestabilă

¹⁶⁷ Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală, în "Revista Economică", anul XVIII, nr. 19/1917, p. 229.

¹⁶⁸ Ibidem

valoare băncilor românești atât în perfecționarea contabilității, a administrației cât și chiar "politicii de afaceri". "Iar dacă s-a obținut acest rezultat, meritul este desigur în primă linie al revizorilor-experti, care au lucrat cu inimă, cu tact și răbdare și cărora ne simțim datori a le exprima și la acest loc recunoștința noastră. Meritul revine însă în bună parte și conducătorilor băncilor noastre, direcțiunilor și comitetelor de supraveghere, care au secondat pe revizori în munca lor, urmărindu-le sfatul și realizând reformele cerute".¹⁶⁹

Generalizarea continuă a experienței revizorilor-experti referitoare la controlul extern, prelucrarea sistematică a materialului adunat de ei, învățămintele și învățăturile folositoare obținute, au creat posibilitatea înființării și dezvoltării instituției revizorilor-experti la un grad, la care nu ajunsese nici una din reuniunile bancare existente până la acea dată. "Special prin introducerea conferințelor revizorilor-experti, s-a ridicat importanța reviziunilor și s-a putut dovedi însemnătatea lor. Rezultatele practice, obținute prin discutarea materialului supus conferințelor revizorilor-experti, au facilitat legăturile dintre revizori, au stabilit o continuitate în activitatea acestora și au înlesnit procedurile unitare în executarea controlului extern și obligatoriu la bănci".¹⁷⁰

Înființarea "Băncii generale de asigurare este considerată ca fiind una din marile realizări cu care se putea lăuda "Solidaritatea". Studiile temeinice și îndelungate ale secretarului asociației, făcute în numele și din însărcinarea

acesteia au dovedit că o asemenea bancă este și necesară și rentabilă.

Una din marile neîmpliniri a "Solidarității" a cărei constituire nu s-a putut realiza din cauza războiului, a fost "Biroul de informații și comisiuni", pentru care de fapt se făcuseră și toate pregătirile și de a cărei necesitate în modernizarea activităților bancare nu se mai îndoia nimeni.

Ioan I. Lapedatu considera că editarea "Revistei Economice", a "Anuarului Băncilor Române" și a "Bibliotecii Băncilor" constituie și ele realizări de seamă ale "Solidarității". Cele 22 de numere, cu studii economice și financiare (teoretice și practice apărute în "Biblioteca Băncilor") au pus la dispoziția băncilor și a publicului, lucrări folositoare în vederea orientării în activitățile economice în diferite domenii.

Sprijinirea financiară a "Asociațiunii" transilvănene cu bani pentru editarea de cărți, acordarea de burse, salarizarea unui conferențiar agronom, colectarea sumei - enorme pentru atunci- de 100.000 de coroane sunt considerate și ele realizări remarcabile ale "Solidarității" în deceniul său de existență.

Înființarea și activitatea "Solidarității" a făcut posibilă reprezentarea în afară a "băncilor asociate ca un organism unic și nederspărțit și aproape întotdeauna cu succesul așteptat".¹⁷¹

În fond prin mișcarea bancară unică, sistematizată, românii se manifestau ca națiune care-și apăra dreptul la existență.

---

¹⁶⁹ *Ibidem*

¹⁷⁰ *Ibidem*, p. 230.

---

¹⁷¹ *Ibidem*.

"Solidaritatea" a reușit să mențină, înfăptuind – spunea Ioan I. Lapedatu – lucruri mari cu bani puțini. Apelează, de aceea la bănci să-și sporească contribuția financiară la susținerea activității ei.

5.20. Două propuneri. Condițiuni pentru progresul viitor al "Solidarității"

Una din caracteristicile activității lui Ioan I. Lapedatu a constat în faptul că el după ce întocmea rapoartele le susținea fie în cadrul direcției și adunări lor generale ale "Solidarității", în fața conducerii Băncii "Ardeleana" din Orăștie sau a "Băncii de asigurare", când lucra la ele. După ce se desfășurau activitățile respective, el urmărea cu atenție îndeplinirea obiectivelor, lua măsurile necesare, le urmărea pe etape, revenea asupra lor când era necesar.

De multe ori pentru îndeplinirea măsurilor sau ideilor lansate și susținute în rapoarte revenea în presă cu explicații suplimentare, cu critici asupra unora când era cazul, cu noi propuneri etc. Așa s-a întâmplat și în cazul raportului prezentat cu ocazia celei de a zecea aniversări a "Solidarității" revenind cu un articol intitulat "Două propuneri. Condițiuni pentru progresul viitor al "Solidarității"", publicat în "Revista Economică" numărul 22 din 16 iunie 1917.

În articolul respectiv, autorul spunea că este adevărat că s-au obținut succese notabile în trecut. Dar în viitor va trebui să se lucreze "cu mult mai mult, mai intensiv și mai cu plan ca în trecut".¹⁷²

¹⁷² "Două propuneri, în "Revista Economică", anul XIX, numărul 22 din 16 iunie 1917, p. 253.

Ce și cum va trebui să lucreze în viitor "Solidaritatea", constituia după părerea economistului transilvănean – una din întrebările la care era necesar să răspundă conducerea acesteia. Dar pentru a răspunde la aceasta trebuiesc îndeplinite două condiții prealabile fără de care activitatea viitoare nu se va mai putea desfășura.

Prima condiție este asigurarea unor mijloace materiale necesare îndeplinirii obiectivelor sale.

În cei zece ani de existență "Solidaritatea" a dispus de un buget de circa 3.000 coroane anual. Suma era foarte mică. Cu un buget așa de redus nu se va mai putea lucra în viitor. Trebuie întocmit un nou buget conform cu noile cerințe și noile obiective ale însoțirii. El propunea o modificare în institut prin care să se stabilească "cotizații proporționate și stabilite an de an asupra băncilor asociate, în conformitate cu trebuințele acceptate de ele", desigur pe baza unei chei juste asupra tuturor băncilor. Așa procedau și sașii transilvăneni. La acea dată – 1917 – băncile românești contribuiau cu 10, 20, 30 de coroane anual la cheltuielile "Solidarității", în timp ce cele care deveniseră membre ale Uniunii reuniunilor regnicolare din Budapesta plăteau cotizații de 300–500 coroane anual, deci aproape de zece ori mai mult. În schimb de la aceasta nu primeau aproape nimic. Prin noua formulă de calcul a cotizațiilor suma pe care o vor plăti băncile "Solidarității", doar se va dubla, ceea ce nu era mult.

A doua condiție consta în concentrarea în organele "Solidarității" a tuturor forțelor morale și intelectuale de care dispunea organizația de credit a românilor transilvăneni.

Erau încă multe forțe intelectuale în conducerile băncilor care nu erau încă atrase în mod nemijlocit în

activitățile proprii lor asociații, în acest scop. Aceasta se va putea face, – scria economistul român – dacă printr-o modificare corespunzătoare a statutelor se va urca numărul membrilor din direcțiune, în comitetul de supraveghere și se vor activa secțiunile de specialitate prevăzute deja în cadrele însoțirii băncilor noastre. Satisfăcută și această condițiune, – își exprima speranța secretarul său –, "Solidaritatea" va intra cu mult mai bine pregătită pentru înfăptuirea problemelor ce o aștepta în viitor".¹⁷³ Deci bani mai mulți, oameni capabili și activi mai mulți, iată două condiții de care avea nevoie sistemul bancar românesc către sfârșitul celui de al doilea deceniu al secolului al XX-lea.

5.21.Reorganizarea "Solidarității"

În același an, 1917, Ioan I. Lapedatu revine din nou în coloanele "Revistei economice" asupra propunerilor emise în luna iunie. De data aceasta nu mai vorbește pur și simplu despre condițiile prealabile de îmbunătățire a activității "Solidarității", ci despre reorganizarea ei.

După ce reamintește că "Solidaritatea" a lucrat cu mijloace modeste de 3.000 de coroane în timp ce alte asociații similare ale altor naționalități lucrau cu bugete de zeci și sute de mii de coroane, secretarul acesteia scrie cu o anumită amărăciune: "Cineva a spus și acela e un străin, că-n întreaga țară nu există instituțiune cu probleme atât de reale și extinse, care să fi fost în stare a produce pe lângă

mijloacele materiale atât de reduse, rezultate atât de apreciable, ca însoțirea băncilor noastre".¹⁷⁴

Dar ceea ce s-a putut face în trecut nu se mai putea face în 1917. Timpul nou cerea măsuri și metode noi, cu bani mai mulți.

Și sașii își reorganizau asociația lor de bănci. În cadrul asociației lor, sașii adunau toate întreprinderile de care dispuneau inclusiv cele industriale. Ei voiau să-și strângă și mai bine rândurile.

"Pătrunsă de spiritul timpului nou, și conștientă de răspunderea pentru viitor și de necesitatea unei organizații economice cât mai eficace, direcțiunea "Solidarității" încă a hotărât reorganizarea însoțirii băncilor noastre. În serviciul ei, pentru lucrările deja destul de înmulțite, dar în special pentru cele ce se vor iniția de aci înainte, voiește să angajeze puteri noi de muncă, care să-și dedice întreaga lor activitate exclusiv scopurilor "Solidarității", voiește mai departe, ca pe seama acestei instituțiuni să se întocmească un birou separat, prevăzut cu toate aranjamentele necesare lucrărilor speciale, ce are a le îndeplini".¹⁷⁵

În acest scop se impunea, după calculele cele mai stricte ale lui Ioan I. Lapedatu, sporirea bugetului anual al "Solidarității" de la 3.000 coroane la 8.000 coroane anual. Fiecare bancă asociată va trebui să contribuie în acest caz cu cotizații anuale reprezentând $1/10^0/00$ din capitalul lor social.

¹⁷³ *Ibidem*, p. 254.

¹⁷⁴ Reorganizarea "Solidarității", în "Revista Economică" anul XIX, numărul 48 din 15 decembrie 1917, p. 450.

¹⁷⁵ *Ibidem*.

Oricum cotizația anuală nu trebuia să fie mai mică de 20 coroane și mai mare de 100 coroane.

Aceste calcule executate de secretarul "Solidarității" au fost propuse direcțiunii acesteia, care le-a aprobat, urmând să fie puse în aplicare în anul 1918.

5.2.2. Ultima Adunare generală a "Solidarității" desfășurată înainte de marea unire a românilor

Pe data de 7 iulie 1918 a fost convocată cea de a X-a adunare generală ordinară a asociațiunii institutelor financiare, ca însoțire "Solidaritatea", în localul Băncii Victoria din Arad. Ca și în alte cazuri adunarea generală a fost precedată de o ședință plenară a direcțiunii, ținută, în cazul respectiv în 9 iunie 1918 în fața căreia a fost expus "Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunare generală.

Preocupată și confruntată cu aceleași probleme ca în trecut, "Solidaritatea" a continuat și în anul 1917 să acorde atenție deosebită controlului extern.

Mersul normal al lucrărilor de control a fost însă perturbat de începutul războiului dintre România și Austro-Ungaria. Unele bănci s-au refugiat din sudul Transilvaniei către vest și numai în anul 1917 și-au reluat activitățile. Totuși anul 1917 a marcat o cifră de 60 de bănci revizuite, ceea ce constituia un rezultat foarte bun al activității asociației băncilor.

În legătură cu problema reviziunilor secretarul "Solidarității" atrage atenția că însoțirea își urmează lucrările ei independent și nu a luat nici un angajament față de alte instituții și că nu a încheiat nici un acord în nici o privință.

Deci convorbirile și tratativele dintre "Solidaritatea" și "centrala institutelor de bani" din Budapesta nu duseseră la nici un rezultat "Pentru a echilibra bugetul – spunea Ioan I. Lapedatu– și pentru a îngriji de acoperirea trebuințelor din viitorul apropiat, în vederea reorganizării biroului "Solidarității", am introdus asupra băncilor asociate o cotizație de 1/10 ‰ de la capitalul social, minimum însă 20 coroane– maximum 100– la aceste cotizații băncile noastre s-au angajat fără excepție și astfel ne dau puțința de a extinde bugetul, conform trebuințelor urcate ale însoțirii".¹⁷⁶

Acesta a fost ultimul raport pe care l-a susținut Ioan I. Lapedatu, din partea direcțiunii "Solidarității", în care preocupările de îmbunătățire a activității bancare se împlăteau cu obiectivele apărării intereselor și a existenței naționale.

5.2.3. "Solidaritatea" reîncepe activitatea stabilindu-și noi obiective

Evenimentele petrecute la sfârșitul anului 1918, cele din anul 1919 și acelea din anul 1920 au întrerupt într-o anumită măsură activitățile "Solidarității". Ea și-a reluat activitatea prin adunarea generală convocată în 16 ianuarie 1921 în localul Băncii Agrare din Cluj, devenit deja la această dată, centrul economic al Transilvaniei din România reîntregită.

Din Raportul la adunarea generală a "Solidarității" prezentat de Ioan I. Lapedatu, reiese că timp de doi ani și

¹⁷⁶ Raportul direcțiunii "Solidarității" către adunarea generală, în "Revista Economică" anul XX numărul 24 din 25 iunie 1918, p. 270.

jumătate lucrările ei au fost întrerupte dar nu abandonate. În lumea cea nouă, în România reîntregită, reprezentanții "Solidarității" sunt datori să-și continue activitatea cu voință și energie mai mare ca orișicând "Căci astăzi, Onorată adunare generală, - spunea economistul român-, nu este vorba - ca în trecut - numai de apărarea intereselor naționale a unei vieți economice încătușate, ci de organizarea rațională și la timp, a vieții economice românești de dincoace de Carpați, în un stat liber și al tuturor. E vorba de o nouă perioadă de muncă și activitate economică, al cărei viitor depinde, în bună parte, și de forțele morale și materiale, de care dispun și au drept să și-l reclame institutele federate în cadrele "Solidarității".¹⁷⁷

Acum, când lupta de eliberare națională nu mai constituia un obiectiv, ea fiind realizată, "Solidaritatea" putea să-și fixeze alte scopuri, legate nemijlocit de activitățile economice, de obiective specifice bancare în cadrul unei rețele integrate pe întreg cuprinsul patriei. Fără să părăsească unele activități, cum ar fi cele legate de revizorii-experti și controlul extern, "Solidaritatea" trebuia să inițieze, să pregătească și instituții noi, menite a completa organizația economică a românilor. Ea trebuie să se alăture și să contribuie cu capitaluri necesare exploatării avuțiilor naturale ale țării, să participe la înființarea unor bănci noi specializate, menite a finanța agricultura, industria, comerțul etc.

Încadrându-se în viața economică a României, "Solidaritatea" a inițiat măsuri și activități de ordin economic,

¹⁷⁷ Adunarea "Solidarității". Raport către adunarea generală, convocată pe ziua de 16 ian. 1921, în "Revista Economică" nr. 1 din 7 ian. 1921. p. 3.

care privitye în ansamblu, corespund unui stadiu mai înalt al economiei de mărfuri. Ea s-a transformat dintr-o simplă însoțire sau asociație a Băncilor românești din Ardeal într-o federală de bănci. Reorganizarea biroului "Solidarității", a început cu crearea funcției de director. Primul director al acestei federale fiind numit Ioan I. Lapedatu.

Primele acțiuni în vederea ancorării noii federale în realitățile momentului au fost inițiate imediat după adunarea generală din 16 ianuarie 1921. Consiliul de administrație întrunit în ziua de 17 ianuarie 1921 a luat printre altele, hotărârea ca "Solidaritatea" să ia parte activă la acțiunea pornită pentru înființarea unei burse de mărfuri, să pregătească proiecte cu privire la unele acțiuni economice și financiare de interes și folos pentru institutele federale și în general pentru viața economică a Ardealului. Asemenea acțiuni, care continuau să-l aibă în frunte pe Ioan I. Lapedatu, nu le fuseseră permise românilor transilvăneni în condițiile dominației austro-ungare.

CAPITOLUL VI

ROLUL IUI IOAN I. LAPEDATU ÎN INIȚIEREA ȘI DESFĂȘURAREA CONFERINȚELOR REVIZORIIOR EXPERTI AI "SOLIDARITĂȚII"

6.1. Preliminarii

În istoria mișcării bancare românești transilvănene, paralel cu istoria dezvoltării rețelei bancare, un loc de seamă va trebui să-l ocupe și evoluția ideii de control și revizie

bancară, de la idee la faptă, de la faptă la instituționalizare și buna organizare și funcționare a acesteia.

Transilvănenii au început să fie preocupați de problematica controlului încă din primele stadii ale dezvoltării rețelei lor bancare. Încă din luna ianuarie a anului 1888 într-o ședință a Direcțiunii institutului de credit și economii "Albina" din Sibiu "Directorul executiv propune instituirea unui post de revizor la centrală și a unui post de casier la filială".¹⁷⁸

Conform procesului verbal al ședinței se înființa la "Albina" un post de revizor clasa a III, căruia îi reveneau o serie de sarcini dintre care amintim:

- de inspectare a agenților institutului;
- de a face propuneri pentru organizarea agenturilor;
- de urmărire a exactității evidențelor;
- de a corecta, în caz de necesitate, realitățile componente ale institutului;
- de a se îngriji de rentabilitatea și de evidența arendelor și chiriilor acestora;
- de a inspecta pădurile ipotecate de institut;
- de a controla ca lucrările de lichidare să se facă prompt și exact.

Cu timpul "Albina", conducătorii acesteia s-au preocupat de problemele controlului și pentru celelalte bănci românești din Transilvania. "Albina" având legătură cu toate băncile românești transilvănene, adesea acestea înființându-se chiar cu ajutorul ei, ea nu putea rămâne indiferentă față de modul cum funcționau și de rezultatele lor.

Cel care a lansat ideea introducerii controlului pentru băncile românești transilvănene, justificând-o teoretic și practic a fost Cornel Diaconovici. El le-a atras atenția conducătorilor băncilor românești că reprezentanții cercurilor bancare din apusul Europei sunt de mult preocupați de problemele controlului extern la institutele financiare și de problema procedurii uniforme în contabilitate și la stabilirea bilanțurilor. În Ungaria și țările anexate la acest regat către sfârșitul secolului încă nu existau asemenea preocupări. Primii - din cei care locuiau în țările ocupate de Ungaria- care au luat în discuție această problemă, la inițiativa lui Cornel Diaconovici, au fost reprezentanții cercurilor bancare românești. Aceștia s-au întrunit - din proprie inițiativă și în mod autonom-în prima lor conferință în data de 25 iunie 1888. Conferința după ce constata că băncile românești - mulțumită onestității cercurilor conducătoare- au fost ferite de orice malversațiuni, conștientă fiind însă că acest tip de control în mersul administrativ și contabilitatea corectă sunt condiții indispensabile pentru dezvoltarea normală a institutelor de credit, a pus la ordinea zilei introducând în discuție publică, problema controlului și a procedurii uniforme în contabilitate și la stabilirea bilanțului.

La punctul IV, al hotărârii lor sale, Conferința a enunțat:

"Controlul în mersul administrațiunii și contabilitatea corectă fiind una din condițiunile indispensabile pentru dezvoltarea normală a instituțiunilor de credit, în acest respect este consult, ca fiecare din institutele reprezentate,

¹⁷⁸ Vezi *Arhivele Statului Sibiu "Fond Banca Albina", Proces verbal al direcțiunii institutului de credit și economie Albina din Sibiu, 11 ian. 1888, fila 82/176.*

să fie cercetate din când în când de un bărbat specialist, exmis cu instrucțiunile speciale de către delegațiune".¹⁷⁹

Hotărârea Conferinței nu era destul de precisă. Ea este exprimată în termeni generali, ideile nefiind încă conturate suficient de bine. Prin faptul că se recomandă ca băncile "să fie cercetate din când în când de un bărbat specialist, exmis cu instrucțiunile speciale de către delegațiune" se deduce că este vorba de controlul extern, exercitat de persoane independente de organele conducătoare, administrative și de revizuire ale diferitelor bănci. Această hotărâre a provocat nedumeriri. Mulți se temeau de o ingerință inadmisibilă în administrarea și tehnica băncilor. Problema a mai trebuit clarificată și precizată. Secretarul Delegațiunii Băncilor Române a dus o adevărată campanie de presă în acest sens. Tot el revine la Conferința a II-a din 20 septembrie 1901 din Sibiu, căreia îi recomandă următoarea hotărâre:

– În scopul creării unui control extern, independent de conducerea băncilor, se vor institui mai mulți revizori-experti și băncile asociate vor supune încheierile lor anuale reviziei unuia dintre aceștia. Agendele acestor revizori se vor stabili printr-un normativ special și se vor extinde numai asupra lucrărilor tehnice de contabilitate și exactității conturilor și încheierilor, iar asupra afacerilor administrative numai întrucât vor cere, din caz în caz, conducătorii institutelor.

"Asemenea revizii se vor face numai la cererea proprie a institutelor respective".

"Delegațiunea se autorizează a numi un număr de revizori-experti cari înainte de toate vor avea să elaboreze

normativul mai sus amintit, în care se vor expune și principiile, după care vor fi să se compună bilanțurile băncilor și să se calculeze diferitele conturi ale acestora".¹⁸⁰

Decizia luată la a doua Conferință, reprezintă un progres față de cea a Conferinței din 1898. De data aceasta se vorbește în mod explicit că este vorba de control extern, independent de conducerea băncilor și de revizori-experti, cărora institutele asociate le vor supune spre revizuire încheierile lor anuale, întocmindu-se de data aceasta și un normativ, care să stabilească agendele revizorilor. Totuși, observăm că acest control a rămas facultativ adică el nu se putea face decât la cererea băncilor interesate și în al doilea rând a fost limitat la afacerile tehnice de contabilitate, rămânând ca afacerile administrative să poată fi revizuite numai la cererea specială a conducătorilor de institute financiare.

Pe baza susnumitei hotărâri, Delegațiunea Băncilor, în ședința sa din 17 decembrie 1901, a numit primii șase revizori-experti, care, întruniți apoi într-o conferință la 8 iunie 1902 la Blaj, au discutat problemele ce intrau în sfera lor de competență și normativul cerut de Conferința Băncilor Române din 20 septembrie 1901. Dar revizorii-experti au considerat că este cu neputință a restrânge sfera lor de activitate numai la afacerile tehnice de contabilitate și la examinarea exactității conturilor și încheierilor, dat fiind că acestea nu se pot separa, nici măcar în teorie de afacerile administrative. Și în cazul în care s-ar putea separa, susțineau revizorii-experti scopul revizuirii nu poate fi atins

¹⁷⁹ O conferință a băncilor române, în Anuar financiar și economic, 1898, p. 117.

¹⁸⁰ Proces verbal. Conferința a II-a a Directorilor băncilor române, ținută la Sibiu la 20 septembrie 1901, în "Revista Economică", 19 sept. 1901, p. 387.

fără o examinare și a afacerilor administrative. O altă obiecție, pe care au adus-o revizorii-experti a fost aceea referitoare la caracterul facultativ al controlului, ei propunând ca acesta să devină obligatoriu. Au stabilit la această conferință normele pe care trebuiau să le respecte, dar un act normativ propriu-zis nu au redactat.

Deosebirile de vederi dintre Conferința băncilor și ale revizorilor-experti, aveau un caracter principal de importanță deosebită. Reprezentanții Delegațiilor Băncilor considerau că un control extern obligatoriu, ca și cel propus de revizorii-experti, va încălca autonomia băncilor asociate, motiv pentru care ei au considerat că problema va putea fi rezolvată numai de o nouă Conferință a Băncilor. Din discuțiile dintre reprezentanții celor două puncte de vedere reiese că aceștia au ajuns totuși la un acord, revizorii fiind cei care au cedat. La cea de a III-a Conferință a Băncilor Române, secretarul său, Cornel Diaconovici a raportat că în înțelegere cu revizorii-experti s-a stabilit normativul cerut anterior și că acesta va fi trimis băncilor asociate spre orientare și conformare.

Conferința, la rândul său, a luat act despre aceasta și a recomandat băncilor asociate să uzeze în număr cât mai mare de noua instituție, care le va putea aduce reale servicii.

"Normativul" pentru revizorii-experti ai Băncilor Române, întocmit într-un spirit liberal, conform concepțiilor lui Cornel Diaconovici, animatorul acestor inițiative legate de reforma băncilor, nu mai limitează reviziile numai la lucrările tehnice și de contabilitate, dar nici nu dispune în mod expres că activitatea revizorilor-experti s-ar referi numai la acestea.

Pe baza normativului revizorii-experti și-au început activitatea. Dar, la început întâmpinau suspiciuni din partea

băncilor. Controlul fiind facultativ, ele cu greu se supuneau revizuirilor.

După o experiență de 6-7 ani de aplicare a controlului, reprezentanții Conferinței Băncilor Române au înțeles însă că în desfășurarea lui va fi necesar să se schimbe ceva pentru ca el să se exercite în bune condițiuni. Unul din primii economiști care a fost de acord cu aceasta era Ioan I. Lapedatu.

6.2.Preluarea ștafetei. Primele deosebiri de păreri între Ioan I. Lapedatu și Delegația Conferinței băncilor române

Începând din anul 1905, perioadă în care Cornel Diaconovici, inițiatorul introducerii controlului bancar la românii din Transilvania era preocupat cu organizarea expoziției "Asociațiunii Transilvănene", problematica și transpunerea în practică a controlului va fi preluată și dezvoltată, în mod treptat, de economistul Ioan I. Lapedatu, devenit între timp cel mai de seamă publicist în domeniul financiar-bancar al românilor din Transilvania.

Întâia sa luare de poziție mai consistentă în publicistica cu tematica din domeniul controlului, va fi studiul intitulat "O paralelă" - "Asociațiunea băncilor române" și "Asociațiunea regnicolară a institutelor de bani ungare" publicată în Revista Economică numărul 47-49 din anul 1905.

El consemnează în studiul respectiv că în anul 1903 s-a înființat așa numita "Asociațiunea regnicolară a institutelor de bani din Ungaria" cu sediul la Budapesta. Această asociație intenționa să se ocupe și ea de problema controlului extern și a uniformizării în contabilitate și la stabilirea bilanșurilor. Ioan

I. Lapedatu constată că există puncte de vedere apropiate dar și controversate între "Asociațiunea regnicolară a institutelor de bani ungare" și "Conferința Băncilor Române" cu privire la control și uniformizarea contabilității. Scopul controlului – dezvoltarea progresivă și continuă a băncilor asociate – este același la ambele instituții. Și una și alta se foloseau de revizorii–experți. E drept, cei din Budapesta propuneau ca aceștia să urmeze o școală specială de calificare și să susțină un examen teoretic.

Românii nu aveau posibilitatea să întrețină o școală datorită lipsei de bani și nici nu se simțea necesitatea ei. Fiind puțini ei își cunoșteau specialiștii capabili de revizuire în domeniu.

Referindu-se la deosebiri Ioan I. Lapedatu scrie că "cea mai însemnată și mai esențială deosebire care există între regulamentul Asociațiunii noastre și între cel al Asociațiunii regnicolare se referă la cercul de activitate și la atribuțiunile revizorilor–experți. Pe când la noi cercul de activitate se mărginește în controlul afacerilor de bancă exclusiv la chestiunile de natură tehnică iar asupra celor de natură administrativă se poate extinde numai întrucât s-ar învoi și ar cere institutele noastre, pe atunci Asociațiunea regnicolară voește să dea mână liberă revizorilor săi atât în chestiunile de natură tehnică cât și cele administrative".¹⁸¹

La întrebarea dacă este bine că atribuțiile revizorilor–experți să se extindă și asupra activităților administrative sau nu, Ioan I. Lapedatu considera că în general este greu de dat un răspuns hotărât. Cât privește băncile românești răspunsul

este categoric nu. Pentru băncile românești, spunea el la acea vreme, este suficient controlul intern al comitetelor de supraveghere. "Un control în afacerile administrative – după părerea noastră – ar jigni autonomia și libertatea de acțiune a singuraticelor bănci".¹⁸²

Bazat pe principiile liberalismului, economistul român consideră că în era liberei concurențe, autonomia și libertatea de acțiune chiar și din punct de vedere principial, trebuiesc ferite de orice influență străină. În cazul controlului tehnic, este însă vorba doar de înlăturarea unor lacune, care pot apărea din cauza neadecvării mijloacelor moderne la noul stadiu mai complex la care ajunseseră operațiunile bancare.

Deosebiri existau și în alegerea revizorului–expert care să facă controlul băncilor. La băncile românești întrucât revizuirea era facultativă, ele își puteau alege pe oricare dintre revizorii–experți nominalizați de Delegația Băncilor. La Asociația Regnicolară, revizorii erau numiți de organele conducătoare ale acestora. Există argumente pro și contra pentru ambele procedee, spunea Ioan I. Lapedatu. "Noi însă, cari totdeauna am susținut și susținem ideea libertății și a autonomiei individuale nu putem admite procedura Asociațiunii regnicolare. Pentru aceea însă nu putem fi întru toate de acord nici cu procedura urmată până acum la Asociațiunea băncilor noastre din simplul motiv că uneori se întâmplă că revizorul pe care și-l alege și cere banca interesată este membru intern de direcțiune eventual de reviziune".¹⁸³

¹⁸¹ Ioan I. Lapedatu, *O paralelă, în "Revista Economică", anul VII, nr. 48 din 26 nov. 1905, p. 407.*

¹⁸² *Ibidem, p. 408.*

¹⁸³ *Ibidem.*

Încă la acest stadiu al utilizării controlului extern apare o anumită neconcordanță între părerile lui Ioan I. Lapedatu și punctul de vedere susținut de Delegația Bancilor Române în privința alegerii și numirii revizorilor–experți. El propune – pentru a nu jigni autonomia băncilor membre ale conferinței– ca băncile să fie în continuare libere "să–și aleagă pe oricare dintre revizorii–experți numiți de Delegația Bancilor, cu singura condiție ca cel ales să nu fie membru intern nici în direcțiune și nici în comitetul de supraveghere al respectivului institut".¹⁸⁴

Această condiție pe care o suslinea Ioan I. Lapedatu, va suscita mai târziu multe dispute între cei care doreau în continuare controlul facultativ și cei care propuneau control extern obligatoriu.

Referindu–se la experiența de până atunci – între anii 1898–1907– Ioan I. Lapedatu consideră că aceasta nu a validat practica controlului facultativ ca fiind cea mai eficientă formă de revizie. Controlul nu poate să–și fixeze ca scop doar constatarea neregularităților ori a abuzurilor unui institut de bani. El trebuie să–și fixeze ca obiectiv preîntâmpinarea abuzurilor sau neregulilor, care pot să apară, fie din nepriceperea celor care conduc banca fie din alte cauze. Pentru a înlătura neajunsurile controlului facultativ, cercurile conducătoare ale băncilor românești – relatea economistul român– au căutat modalitățile de introducere a controlului extern obligatoriu, care, totodată să prevină și orice amestec străin în afacerile băncilor.

Atât Conferința Bancilor Române cât și cei de la Asociația regnicolară de la Budapesta intenționau deja în anul 1905 să introducă controlul obligatoriu. Dar și aici existau diferențe. În timp ce băncile românești transilvănene s–au organizat respectând libertatea și autonomia fiecărei unități componente, Asociația regnicolară intenționa să apeleze la guvern să elaboreze o lege care să introducă controlul obligatoriu la toate instituturile de bani, care nu ar fi aderat la ea și al căror capital societar era sub 5.000.000 coroane. Urma deci ca toate băncile care nu se vor fi atașat Asociației regnicolare să fie supuse controlului de stat.

Ioan I. Lapedatu consideră că într–adevăr trebuie să existe o anumită presiune asupra băncilor care se sustrag oricărui control. Dar presiunea să se facă numai acestora, nefiind cazul să se facă și asupra celor românești. Băncile românești s–au îngrijit ele însele de un control propriu, ele au fost cele dintâi care au căutat să ducă la îndeplinire ideea controlului extern, idee care le–a reușit.

Introducerea controlului obligatoriu din partea statului, spunea Ioan I. Lapedatu, ar fi dăunătoare chiar intereselor proprii ale Asociației regnicolare, i–ar fi paralizat în mod însemnat chiar dezvoltarea acesteia. Economistul român pornea de la concepția "că factorii unui organism numai până atunci pot produce rezultate adevărat bune, până când lucrarea lor e sănătoasă și deplin armonică. Ori, o lucrarea sănătoasă și armonică se poate produce numai acolo unde forțele se reunesc de sine și în mod natural. Lasă–se fiecare să lucreze după cum crede însuși că e mai bine căci fiecare își cunoaște și simte interesele și trebuințele mai bine decât alții. Aceasta este o lege supremă, care nu poate fi subordonată

---

¹⁸⁴ *Ibidem.*

nici unei legi născocite de oameni, mai cu seamă când aceasta i-ar fi opusă cu totul. Și noi, cunoscând pe conducătorii Asociațiunii regnicolare ca pe niște oameni superiori, care au în vedere adevăratele interese ale institutelor financiare, avem cuvânt a crede, că pe lângă puțină voință această diferență va putea fi aplanată spre binele și prosperarea ambelor asociațiuni".¹⁸⁵

Concepția liberală aplicată de analist la condițiile Transilvaniei, aflată încă sub ocupație străină, este evidentă. Bancarii români aveau nevoie de două ori de libertate, odată ca oameni de afaceri și odată ca națiune. Dar și conduita lor cinstită, corectă în afaceri, trebuia să fie mult mai strict respectată. Ea se impune din această situație duală a lor.

6.3. Pentru români cinstea în afaceri nu este o problemă particulară

Preocupat de bunul mers al afaceriilor băncilor românești de conduita lor în afaceri, Ioan I. Lapedatu urmărea cu atenție deosebită comportamentul directorilor și altor conducători de bănci, el înserând în Revista Economică cazurile de necinste sau proasta administrare din partea acestora. El spunea că băncile românești se vor putea menține la înălțimea exigențelor vremii numai prin forța morală și reputație excepțională ce-și vor asigura. "Chiar și din punctul de vedere al intereselor materiale ale băncilor românești forța morală și reputația nepătată erau singurele mijloace prin care li se putea asigura sprijin și încredere pe pietete financiare străine. Tocmai în sprijinul păstrării și

consolidării acestor două calități s-a produs de fapt asocierea băncilor românești într-o mare reuniune, introducându-se controlul extern obligatoriu.

De aceea știrea despre constatarea unor nereguli la două din băncile românești, în toamna anului 1906 este utilizată de economistul român pentru a sublinia din nou importanța controlului extern obligatoriu și necesitatea introducerii lui la toate băncile. El relatează că în vara anului 1906 membrii direcțiunii unei bănci românești "Chioșdeana" din Banat au fost duși în fața tribunalului din Timișoara, fiind învinuiți de manipulare rea și infidelă a averii străine încredințată lor de acționari. Dacă directorul "Chioșdeanei" ar fi făcut uz de control, el, spunea Ioan I. Lapedatu, nu ar fi ajuns în fața tribunalului. "Controlul e indispensabil acolo, unde organele conducătoare nu au siguranță în priceperea lor în chestiuni de contabilitate; el însă - spune în continuare publicistul român - este de lipsă și acolo unde aceste organe sunt deplin inițiate în tainele aparatului tehnic și administrativ de bancă, pentru că oricât de mari ar fi cunoștințele și priceperea cuiva acestea nici pe departe nu stau în raport cu responsabilitatea cea mare ce o ia asupra-și mai cu seamă cel ce conduce un institut financiar. Din aceste considerațiuni și din altele, [...] noi credem că introducerea controlului extern obligatoriu la băncile noastre ca mijloc de consolidare și de reputațiune nu mai poate suferi amânare".¹⁸⁶

Cazuri ca cel de la "Chioșdeana" sau a altora care ar fi putut să apară, puteau să dea apă la moară celor care

¹⁸⁵ *Idem*, în "Revista Economică", anul VIII, nr. 49 din 3 dec. 1905, p. 416.

¹⁸⁶ *Memento*, în "Revista Economică", anul VIII, nr. 38 din 23 sept. 1906, p. 341.

susțineau cu vehemență în presa politică ungurească, intervenția și punerea băncilor românești sub controlul statului ungar, lichidându-le astfel autonomia în afaceri.

Și mai regretabil apărea, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, un al doilea caz semnalat în toamna aceluiași an la banca "Pădureana" tot o bancă românească. Acest al doilea caz era mai trist și mai îngrijorător, deoarece autorul falimentului nu era un om de rând, ci unul cu inteligență și cu școală înaltă care nu-și putea scuza abuzurile cu nepriceperea și cu neștiința cum făcuseră membrii direcțiunii de la "Chioșdeana". Era vorba în acest caz de rea credință și escrocherie. Conducătorii băncilor românești, explica Ioan I. Lapedatu, erau obligați să-și apere ceea ce considera el, cel mai de preț bun: cinstea. "La alții, întâmplări ca cele amintite mai sus pot fi considerate ca afaceri particulare ale celor ce le provoacă. La noi însă nu! Nu, pentru că băncile noastre sunt instituțiuni naționale, înființate sub egida naționalismului și a intereselor poporului nostru și pentru că cei ce nu văd cu ochi buni progresul institutelor noastre obișnuiesc a pune faptele noastre nechibzuite nu în sarcina înfăptuitorilor, ci în sarcina întregului nostru neam".¹⁸⁷

Deci respectarea condiției morale în afaceri pentru băncile românești nu constituia o obligație individuală, particulară. O eventuală comportare incorectă a conducătorilor lor era atribuită și considerată o trăsătură de caracter a națiunii române. Presa naționalistă ungurească abia aștepta eventualele greșeli ale unor conducători de bănci românești pentru a tuna și fulgera împotriva lor în vederea

¹⁸⁷ *Un nou incident penibil, în "Revista Economică", anul VIII, nr. 42 din 21 oct., 1906, p. 373.*

compromiterii întregii rețele bancare românești transilvănene. Dar chiar dacă nu ar fi fost considerațiile de ordin moral și național, băncile românești nu puteau tolera comportamente necinstite și fapte care contribuiau la distrugerea "averii câștigate cu grea sudoare a bietului nostru popor. E prada unei averi naționale - explica același autor- care deși în cazurile ce ne preocupă e dispartă, ea poate avea urmări incalculabile, deoarece poate contribui la înstrăinarea poporului, la neîcrederea acestuia față de băncile noastre. Iar neîcrederea este un rău atât de periculos, încât odată intrat în rândurile noastre cu greu îl vom mai putea extermina. Timp mult, trudă uriașă, trebuie cinstei ca să poată restabili o încredere pierdută, sau chiar și numai zdruncinată".¹⁸⁸

În fața acestei situații și pentru a preîntîmpina cazuri precum cele de la "Chioșdeana" și "Pădureana" singura soluție posibilă pentru băncile românești era introducerea controlului pe cale autonomă iar "ca mijloc pentru rezolvarea chestiunii controlului pe cale autonomă am propus asocierea băncilor noastre într-o reuniune în sensul legii comerciale, așa cum au de exemplu compatrioții sași".¹⁸⁹ Suntem, de fapt, în perioada în care Ioan I. Lapedatu conducea lucrările pregătitoare de înlocuire a Conferinței Băncilor Române, asociație ce nu avea organe executive de conducere și nici statut, cu o asociație organizată pe temeiul legal al funcționării societăților pe acțiuni, acțiune din care în anul 1907 a luat ființă "Solidaritatea", ca asociație a băncilor românești transilvănene. Problematika controlului este adusă și ea în sprijinul demonstrării necesității înființării acesteia.

¹⁸⁸ *Ibidem.*

¹⁸⁹ *Memento, loc. cit. p. 342.*

6.4. Controlul, cheia rezolvării tuturor problemelor pentru dezvoltarea și consolidarea băncilor românești

Lucrările pregătitoare în vederea înființării unei asociații a băncilor române, în conformitate cu dispozițiile legii comerciale, așa cum prevăzuse Conferința directorilor de bancă din 23 August 1905 au fost dublate de o întinsă și însuflețită propagandă în coloanele "Revistei Economice" din anul 1906.

Redacția "Revistei Economice" susținea în mod categoric acele păreri ale reprezentanților băncilor române cu privire la înființarea asociației legale care își fixa ca scop crearea, în primul rând, a condițiilor unei sancțiuni, pentru introducerea în mod obligatoriu a controlului extern și independent.

De fapt această campanie de propagandă în vederea introducerii controlului extern obligatoriu din "Revistă Economică" a anului 1906 a fost aproape în exclusivitate rodul activității aceluiași Ioan I. Lapedatu. Cornel Diaconovici era preocupat cu expoziția economică a băncilor române de la Sibiu și din România, iar C. Popp, principalul colaborator al redacției avea alte preocupări legate de analizele statistice ale activității și rezultatelor băncilor.

"Chestiunea controlului – scria economistul român în anul 1918 cu privire la ceea ce se gândea despre acesta în 1906– era considerată ca și cheia, care va deplasa toate problemele pentru dezvoltarea și consolidarea băncilor noastre. Tocmai de aceea în proiectul de statute, elaborat pe seama înființării reuniunii, s-au luat, în ce privește controlul, astfel de dispozițiuni, încât scopul avut în vedere

să poată fi ajuns. Astfel s-a proiectat un control obligatoriu prin dispozițiunea în sensul ca fiecare institut, membru al reuniunii, să fie dator să se supune unei revizii temeinice prin revizori–experți, cel puțin la doi ani odată.

Controlul nu s-a limitat în nici o privință și revizuirea avea să se extindă atât asupra aparatului tehnic, cât și administrativ. În sfârșit s-a proiectat pentru a se asigura independența controlului – că "revizorul expert nu poate să aibă nici un fel de legătură directă cu institutul la care e chemat sau emis să revizuiască".¹⁹⁰ Această din urmă dispoziție, amintită de Ioan I. Lapedatu, a fost adoptată din necesitatea de a înlătura un inconvenient care s-a manifestat în trecut când controlul era numai facultativ. În acest context al controlului facultativ, băncile chemau de preferință, ca revizor–expert pe câte un specialist, care era în același timp și membru în diregiunea sau comitetul de supraveghere al lor. Iar în cazul în care nu aveau un astfel de membru, căutau să și-l aleagă după criterii de prietenie. Prin asemenea procedură devenea iluzorie, declarativă, una din condițiile principale ale controlului: independența lui. În acest caz, revizorul nu mai era o persoană independentă de organele conducătoare ale diferitelor bănci.

Proiectul de statute cu dispozițiile sale, referitoare la controlul obligatoriu extern și independent, a fost trimis, în noiembrie 1906, tuturor băncilor românești pentru a fi studiat și a se pronunța asupra lui. Băncile l-au acceptat aproape fără modificări.

¹⁹⁰ Ioan I. Lapedatu, *Revizorii–experți, în "Revista Economică", anul XX, nr. 38, din 21 sept. 1918, p. 379.*

Cu toate acestea Conferința a V-a a Directorilor de bancă, ținută în Sibiu la 26 decembrie 1906, căreia i s-a prezentat proiectul pentru a-l stabili definitiv, a înlăturat prevederile, după care un revizor-expert nu putea să aibă legături directe cu institutul revizuit.

În paragraful 48 al statutelor "Solidarității" adoptate de adunarea de constituire a ei din 26 iulie 1907 erau prevăzute – printre altele următoarele dispoziții cu privire la revizori-experti:

– "Revizorii experți se aleg conform paragrafului 44 pe timp nedeterminat.

– Pentru ca cineva să poată fi ales revizor-expert, trebuie să fie funcționar, ori membru în direcțiunea sau comitetul de supraveghere al vreunui institut aparținător însoțirii [...].

– Revizorii trebuie să facă raport direcțiunii și comitetului de supraveghere al institutului revidat, raport care să conțină observările lor, și eventualele îndreptări de făcut. Tot asemenea au să înainteze un astfel de raport și direcțiunii însoțirii. Acesta din urmă numai cu învoirea și între limitele în care consimte direcțiunea și comitetul de supraveghere al institutelor interesate. [...]

– Fiecare institut pentru reviziunile sale are drept să ceară un expert, pe care îl poate lăsa să-l numească direcțiunea însoțirii".¹⁹¹

La această din urmă frază, proiectul inițial includea și propozițiunea: "În cazul prim numitului revizor nu e permis

să aibă nici o legătură directă cu institutul respectiv". Dar ea a fost înlăturată de Conferința din 26 decembrie 1906.

A fost o greșeală, după aprecierea lui Ioan I. Lapedatu. Ea a ieșit la iveală în anul 1908, când s-au făcut primele revizuri în sensul statutelor "Solidarității".

Din cinsprezece bănci care și-au supus încheierile anuale revizuirilor, nouă au apelat la revizori care ocupau un loc în direcțiunea proprie sau în comitetele lor de supraveghere. S-a ajuns la o situație anormală, paradoxală chiar: revizorii-experti își confirmau, în această calitate, propriile lor bilanțuri. Controlul nu mai era nici extern nici măcar intern. Devenise ceva neoperațional.

Singura instituție care a luat atitudine împotriva unei asemenea anomalii a fost redacția "Revistei Economice". Într-o serie de materiale publicate în anul 1908 redactorii acesteia susțineau punctul de vedere al lui Ioan I. Lapedatu. Astfel redactorii "Revistei Economice" au arătat că înlăturarea de către Conferința din 26 decembrie 1906 a interdicției ca revizorii să controleze propriile lor bilanțuri a fost o mare greșeală.

A fost un abandon al unui principiu care venea în întâmpinarea celor care nu doreau controlul extern obligatoriu. Revista cerea ca problema să fie revăzută și rezolvată în modul cel mai radical. Dar punctul de vedere al "Revistei Economice" nu a fost susținut nici măcar de biroul "Solidarității". "Ba mai mult. Acesta- biroul "Solidarității"- prin Partenie Cosma și secretarul însoțirii de atunci, Dominic Rațiu, au luat în apărare starea creată declarând, că nu se poate decreta incompatibilitatea între funcțiunea de revizor-

¹⁹¹ Statutele Asociațiunii de institute financiare, ca însoțire "Solidaritatea" în Sibiu, în "Revista Economică", anul XX. nr. 35/1907, p. 326.

expert și membru în direcțiune sau comitet de supraveghere".¹⁹²

Intervenția din oficiu a biroului "Solidarității" nu a putut anula punctul de vedere al "Revistei Economice". Conducerile băncilor românești începeau să se convingă tot mai mult de justetea punctului de vedere al revistei. Numărul băncilor, care apelau la revizori experți începe să crească în mod treptat. De exemplu, în primăvara anului 1909, din 26 institute – care s-au supus revizuirii, numai șapte au mai apelat la revizori, care aveau legături directe cu ele. Celelalte 19 au fost revizuite de revizori independenți. Și mai categoric s-a impus acest punct de vedere după ce secretar al "Solidarității" în locul lui Dominic Rațiu a devenit Ioan I. Lapedatu. În raportul direcțiunii "Solidarității" către prima adunare generală, ținută la 31 mai 1909 în Săliște, erau considerate revizuite numai institutele unde au exercitat controlul revizorii–experți independenți.

Devenit secretar al "Solidarității" Ioan I. Lapedatu a îndreptat ceea ce stricase Conferința din 26 decembrie 1906. A reușit să întocmească un proiect de "Regulament pentru revizorii–experți ai Solidarității", în care a căutat să asigure independența controlului așa cum îl concepuse în proiectul de statute original. În paragraful numărul 7 al Regulamentului pentru revizorii–experți se prevedea: "Revizorii–experți se aleg pe timp nederminat și numărul lor variază după trebuință. Ei pot însă funcționa, în această calitate numai la astfel de institute, la care se pot prezenta, ca organe independente și externe. Astfel ei nu vor putea fi revizori–experți pentru institutele, cărora aparțin, ca membrii de

direcțiune, de comitet sau ca funcționari, tot asemenea nu pot funcționa ca revizori–experți de două ori una după alta la unul și același institut".¹⁹³

Prin noul "Regulament pentru revizorii–experți ai Solidarității", secretarul acesteia mergea și mai departe față de prevederile "Statutelor" proiectate în anul 1906. Revizorii nu puteau revizui nici măcar în băncile în care erau funcționari sau de două ori succesiv la una și aceeași instituție. "Cu aceasta independența controlului a devenit garantată și de aci înainte se începe la băncile noastre era controlului extern și obligatoriu".¹⁹⁴

Regulamentul revizorilor–experți ai Solidarității întocmit de profesorul român a stabilit exact aria de activitate a revizorilor, drepturile și datoriile lor, a fixat relațiile dintre revizori și institutele de revizuit, precum și normele după care se vor face reviziunile. Regulamentul a fost întregit de către direcțiunea "Solidarității" cu un "chestionar pentru revizorii–experți" în care erau cuprinse – sub formă de întrebări– toate obiectivele asupra cărora se extindeau competențele revizorilor–experți.

Revizorilor li se cerea discreție totală. În scopul asigurării acesteia fiecare din ei la numirea în funcție era obligat să facă o declarație solemnă, al cărei text era formulat astfel: "Primind mandatul de revizor expert al "Solidarității", prin aceasta declar, că recunosc de obligatoriu pentru mine întru toate dispozițiunile "Regulamentului pentru revizorii–experți" și promit pe conștiința și cuvântul meu de onoare, că

¹⁹² Ioan I. Lapedatu, *Revizori experți*, în "Revista Economică", anul XX, nr. 38 din 21 sept. 1918. p. 380.

¹⁹³ *Ibidem.*

¹⁹⁴ *Ibidem.*

în această calitate a mea, îmi voi păstra toată discreția asupra datelor, ce mi se vor comunica sau voi afla la institutele revidate, iar opiniunile ce mi se vor cere și rapoartele ce le voi înainta, le voi compune nepreocupat și după cea mai bună a mea știință și conștiință: Așasă-mi ajute Dumnezeu !!".¹⁹⁵

6.5.Regulamentul revizorilor-experti al "Solidarității" conferă noi dimensiuni controlului extern obligatoriu

Elaborarea și acceptarea Regulamentului revizorilor-experti a confirmat o dată în plus ideea că băncile românești devin tot mai conștiente de importanța controlului extern obligatoriu. Ele devin în mai mare măsură și interesate în introducerea lui. Cu toate acestea, la Adunarea generală a "Solidarității" din 31 mai 1909 încă nu s-a putut adopta decizia de trecere la alegerea definitivă a revizorilor-experti, încredințând direcțiunea să-i numească în mod provizoriu până la prima adunare. De fapt sistemul acesta s-a menținut până în anul 1918, anul eliberării Transilvaniei de sub dominația străină. Nus-a trecut la alegerea definitivă a revizorilor-experti, considerându-se că practic activitatea și calitățile lor încă nu erau validate pe deplin în practică, iar "Regulamentul era nou și încă neprobat".

"Regulamentul revizorilor-experti al "Solidarității" a fost baza unor noi măsuri pe care le-a adoptat Direcțiunea însoțirii în interesul băncilor asociate. Astfel încă în anul 1909, ea a mai numit patru revizori experti, adăugați la cei zece numiți în anul 1907. Tot în acel an a cerut băncilor, care nu se supuseseră încă reviziunii, să se supună fără amânare,

iar pe revizorii-experti i-a obligat să raporteze despre acele bănci, care nu aveau credite la banca de emisiune, dar care meritau să aibă, "Dispozițiunea aceasta din urmă s-a luat cu considerare la interesul deosebit, ce conducerea Băncii Austro-Ungare manifestă față de lucrările însoțirii noastre și cu scop de a interveni în favorul lor la numita bancă".¹⁹⁶

Datele despre revizuirile din anul 1910 - primele după adoptarea "Regulamentului pentru revizorii-experti" - arată o sporire a băncilor care s-au supus de bunăvoie controlului. În anul 1910 au fost supuse revizurii 28 de institute exclusiv prin revizorii-experti. Au fost numiți încă 3 revizori, numărul lor ajungând la 15, apoi revizorii au primit ordin să urmărească dacă băncile verificate au ținut seama de propunerile de îndreptare ce li s-au făcut. S-au numit din oficiu revizori la băncile care au întârziat a cere reviziuni în termenul prescris. Acelor bănci, despre care s-au încredințat că nu au urmat îndrumările date în vederea regenerării lor tehnice, administrative, direcția le-a impus să facă aceasta sub amenințarea excluderii din asociație. Și ceea ce este foarte important, aceeași conducere, a introdus revizii prelabile pentru institutele care ar fi dorit să se mai atașeze "Solidarității".

Prin activitatea revizorilor-experti, în anul 1911 au mai fost revizuite 31 de instituții asociate. Dispozițiunile tot mai energice luate de direcțiunea "Solidarității" în vederea validării temeinice a controlului extern obligatoriu, au crescut autoritatea noii instituții a revizorilor-experti.

¹⁹⁵ *Ibidem*, nr. 39 din 28 sept. 1918, p. 387.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 388.

Instituția revizorilor–experți devenise deja cunoscută în cercurile bancare din toată Austro–Ungaria și chiar în alte țări. Forma obligatorie a controlului extern – cunoscută deja de Banca Austro–Ungară, banca națională a imperiului și de alte bănci mari ale acestuia – constituia o garanție pentru marile bănci creditoare. A cântărit mult în creșterea încrederii marilor bănci, hotărârea "Solidarității" de a nu admite în asociație decât băncile care au cel puțin un bilanț, decât numai dacă se supun în prealabil revizuirii prin vreun revizor–expert. Această din urmă prevedere era considerată o adevărată cheazășie a seriozității "Solidarității".

Până în anul 1911, numai Românii și Sașii din reprezentanții popoarelor aflate sub stăpânirea ungară aveau asemenea instituții ale revizorilor experți la bănci. Românii au fost cei dintâi care au introdus-o. Exemplul controlului extern obligatoriu a fost preluat în anul 1910 și de băncile slovăcești, formând o asociație asemănătoare "Solidarității" cu organe ale revizorilor–experți.

Consemnând autoritatea de care se bucura tot mai mult instituția revizorilor–experți, Ioan I. Lapedatu scria într-o retrospectivă istorică a acesteia că "o dovadă despre interesul ce-l manifestau cercurile de specialitate străine față de instituțiunea revizorilor–experți a "Solidarității" o dau și anelele Anchetei de specialiști, ținută la 1 noiembrie 1911 în Budapesta la inițiativa Reuniunii regnicolare a revizorilor–experți din Ungaria, sub prezidiul actualului ministru de comerț, Josif Szeterényi. În această anchetă centrul preocupărilor l-a format în special discursul și lămuririle date de reprezentantul "Solidarității", lămuriri care au fondat convingerea, că această chestiune a controlului extern la bănci

poate fi bine și practic rezolvată prin inițiativa privată, fără amestecul puterii de stat, așa cum s-a rezolvat ea la băncile românești".¹⁹⁷ Cel care a dat lămuririle despre controlul "Solidarității" atât la Budapesta cât și în alte părți ale imperiului nu era altul decât însuși Ioan I. Lapedatu. El era secretarul "Solidarității" despre care se vorbește în citatul de mai sus.

6.6.Conferințele revizorilor–experți

În ședintele direcției "Solidarității" rapoartele revizorilor–experți deveneau în anii 1910 și 1911 tot mai mult obiectul unor analize și baza informativă a strategiei viitoare a acesteia. Era deja analizat fiecare raport în parte. Din analiza acestora reieșea că în cazul unor bănci mici, revizorii au fost nevoiți să facă propuneri radicale pentru îndepărtarea unor stări de lucruri necorespunzătoare cu privire la exactitatea, corectitudinea și rânduiala ce trebuia să domnească la bănci. Acestor bănci li s-a dat termen în vederea înlăturării neajunsurilor, după care vor fi supuse din nou revizuirii pentru a se constata progresul și ameliorările. În anul 1911 li s-a cerut din nou revizorilor–experți să respecte prevederea în sensul că nu au voie să ia în revizie băncile în care sunt membrii în direcțiune sau în consiliul de administrație.

Din analiza rapoartelor și a rezultatelor controlului, conducerea "Solidarității" a ajuns la concluzia că în împrejurările în care funcționau băncile românești, activitatea revizorilor–experți nu se va mai putea limita numai la lucrările tehnice și administrative ale institutelor asociate "ci,

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 389.

dacă e vorba să producă rezultate concrete, trebuie extinsă și asupra politicii de afaceri. Tocmai de aceea, biroul "Solidarității", [...] a hotărât să întrunească pe revizorii-experti la conferințe periodice, în care să se discute rezultatele și experiențele reviziunilor din trecut și să se ia dispozițiuni cu privire la o activitate sistematică și unitară pentru viitor. Conferințele acestea, cunoscute în anele "Solidarității" sub numirea de Conferințele revizorilor-experti sunt unice în felul lor și cele dintâi în întreaga țară. Cu ele începe o nouă etapă în dezvoltarea instituției revizorilor noștri experți, căci activitatea lor devine mai sistematică, mai unitară și mai productivă."¹⁹⁸

Ideea conferințelor revizorilor-experti aparține lui Ioan I. Lapedatu. El le-a organizat și convocat, el le-a prezentat rapoartele asupra activității organizației, el le-a elaborat instrucțiunile de urmat și aplicat în practică. Tot Ioan I. Lapedatu este acela care le-a făcut cunoscute printr-o largă publicitate în presa de specialitate, prin conferințe tinute la Budapesta etc. Ideea i-a reușit, deoarece directorul "Solidarității", Partenie Cosma, a împărtășit punctele de vedere, luând toate măsurile organizatorice în vederea bunei desfășurări a acestor conferințe.

6.7. Prima Conferință a revizorilor-experti

Prima Conferință Comună a Revizorilor-Experti a "Solidarității" a avut loc la data de 9 ianuarie 1912. Scopul conferinței a fost de a discuta asupra unor probleme de importanță vitală pentru organizația financiar-economică

¹⁹⁸ *Ibidem*, nr. 40, din 5 oct. 1918, p. 392.

românească transilvăneană. La această conferință au participat următorii revizori-experti:

- Nicolae Căciulă, șeful contabil al Băncii "Economul" din Cluj;
- Iosif Diamandi, contabil șef al "Bihorenei";
- Matei Jiga, directorul "Furnicii";
- Josif Lissai, contabil șef al "Albinei";
- Liviu Magda, funcționar superior la "Timișana";
- Traian Marcu, secretarul "Santinelei";
- Ioan Moldovan, contabil șef al "Victoriei";
- Constantin Popp, șeful lichidaturii la "Albina";
- Ioan Popoviciu, dirigintele filialei "Timișana" din Recaș;
- Ioan Vătășan, inspector general al "Albinei";

Ca invitat la Conferință a participat Sava Raicu, directorul "Victoriei", acesta fiind "un bărbat cu vaste și practice cunoștințe în afacerile de bancă";

Această primă Conferință a fost deschisă și prezidată de Partenie Cosma, directorul "Albinei" și al biroului "Solidarității". Serviciile de raportor și notar ai conferinței le-a îndeplinit Ioan I. Lapedatu.

Subliniind importanța convocării primei conferințe a revizorilor-experti, Ioan I. Lapedatu afirma următoarele – în raportul său prezentat acesteia –: "Prin întrunirea Dv. de azi se împlinește o veche și simțită trebuință și dorință a noastră a tuturor de a întruni la o Conferință comună pe toți revizorii-experti ai "Solidarității", care prin experiențele lor, câștigate pe la singuraticile institute revidate, sunt bărbații cei mai chemați a se pronunța asupra multora din chestiunile, ce trebuiau să ne preocupe în scopul mersului bun și

dezvoltării normale a băncilor aparținătoare însoțirii noastre".¹⁹⁹

În cei patru ani care se scurseseră de la data introducerii controlului extern obligatoriu se acumulaseră destule experiențe, apăruseră noi fenomene, fapte și probleme care trebuiau rezolvate imediat. Totodată aceste rezolvări - întrucât se adăugau unor fapte repetabile, asemănătoare, generate în majoritatea cazurilor de aceleași cauze - impuneau proceduri uniforme, unitare din partea "Solidarității", cât și din partea revizorilor care, în fond, o reprezentau. " V-am invitat - spunea Ioan I. Lapedatu - la Conferința de azi, fiind ferm convinși că din hotărârile întrunirii Dv. se vor stabili acele proceduri unitare și de folos, care să normeze calea cea adevărată a activității noastre financiare din viitor. În acest scop în ordinea de zi ne-am văzut îndemnați să luăm pe lângă discutarea activității propriu zisă a revizorilor-experti și o seamă de chestiuni prin discutarea și rezolvarea cărora credem să ne putem ajunge scopul de care vorbim".²⁰⁰Ioan I. Lapedatu considera că anul 1911 a validat în întregime necesitatea și oportunitatea controlului extern obligatoriu. Băncile, membre ale "Solidarității", nu numai că acceptaseră controlul dar și făceau uz de instituția revizorilor-experti în măsură din ce în ce mai mare. Până la 1 octombrie 1911 făcuseră deja uz de această instituție 121 de bănci românești. Aceasta arăta indubitabil faptul că băncile românești se convinseseră, după aprecierea raportorului, că revizorii-experti reprezentau o instituție

înaintea căreia puteau să-și deschidă cărțile lor, fiindu-le garantat secretul. Rezultatul s-a văzut în faptul că în lucrările tehnice și administrative ale băncilor românești surveniseră îmbunătățiri evidente. Aceasta s-a observat cu deosebire la acele bănci la care organele administrative au ținut seama de propunerile organelor de control, introducând inovațiile și reformele indicate de acestea. Cuvântul revizorilor-experti devenea tot mai frecvent ascultat de conducătorii băncilor. Acest lucru era confirmat "cu deosebire acolo unde mâna revizorilor-experti a scormonit greșeli și întrebări, în fața cărora membrii direcțiilor interesaten-au stat nici un moment la îndoială că îndrumările date de revizori sunt singurele modalități de îndreptare, de regenerare".²⁰¹

Una din problemele fundamentale discutată la prima Conferință a revizorilor-experti a fost aceea referitoare la extensiunea atribuțiilor revizorilor-experti.

Regulamentul revizorilor-experti al "Solidarității", adoptat în anul 1909 extindea activitatea acestora cu deosebire asupra problemelor de ordin tehnic și administrativ. Dar experiența, spunea Ioan I. Lapedatu, a relevat că totuși starea unei bănci nu poate fi garantată numai printr-un aranjament perfect de ordin tehnic și de bună orânduială administrativă. Aceste două lucruri puteau fi de mare folos, "dar condițiunea de căpetenie - sublinia secretarul "Solidarității" în raportul său - este întocmirea unei politici de afaceri raționale și corespunzătoare intereselor lor supreme, care să garanteze existența sub orice împrejurări a singuraticelor bănci. Sub acest raport judecate băncile noastre

¹⁹⁹ Conferința Revizorilor noștri experti, în "Revista Economică", XIV, nr. 2, din 14 ian. 1912, p. 9.

²⁰⁰ Ibidem, p. 10.

²⁰¹ Ibidem.

- trebuie să o recunoaștem - că politica lor de afaceri - la unele din ele - reclamă îndrumări speciale. Căci azi - cum s-a remarcat de atâtea ori - unele din instituttele noastre de bani, în tendința lor de afaceri, au depășit marginile unei politici raționale și în conformitate cu propriile lor interese".²⁰² Multe bănci își forțaseră mijloacele financiare într-o astfel de măsură, încât în cazul unei situații mai dificile numai cu mare greutate ar fi putut rezista fără să dea faliment. Evitarea unei asemenea situații impunea măsuri pentru înlăturarea neajunsurilor, și cu cât mai urgent cu atât mai bine. Revizorii cunoscând situațiile reale ale băncilor aveau posibilitatea să aprecieze fiecare bancă și din punctul de vedere al politicii ei de afaceri și deci puteau - după părerea raportorului - "să atragă atenția celor interesați asupra stării dificile în care pot ajunge dacă nu vor lua măsurile de lipsă pentru îndreptarea lucrurilor".²⁰³ Probabil că unii revizori-experti făcuseră asemenea propuneri unor conducători de bănci. Dar aceasta nu constituia încă o obligație care intra în cercul atribuțiilor lor. Se cerea deci Conferinței să ia o decizie în sensul extinderii competenței revizorilor-experti. Ei să facă la băncile revizuite considerații și propuneri cu privire la politica lor de afaceri, "și despre aceasta să facă raport special direcțiunilor interesate în care să-și expună fără rezervă opiniunile lor."²⁰⁴

Centralizarea operațiunilor de bancă prin fuziuni a fost una din problemele esențiale discutată la Conferința a I-a a revizorilor-experti din 9 ianuarie 1912.

---

²⁰² *Ibidem.*

²⁰³ *Ibidem*, p. 10-11.

²⁰⁴ *Ibidem*, p. 11.

Adunarea generală a "Solidarității" din 1909 ridicase din nou această problemă, care preocupase conducerile băncilor românești de un deceniu. Adunarea a recomandat direcției asociației ca acolo unde li se va cere să sprijine fuziunile, să dea tot concursul în această direcție. În anul 1911 se remarcase o anumită înviorare a acestui proces. La rândul lor revizorii-experti erau îndemnați să sprijine acest proces, considerat de conducerea "Solidarității" "un mijloc pentru consolidarea organizației noastre de bancă".²⁰⁵

Întrucât organizația bancară românească evoluase, iar sarcinile controlului extern obligatoriu deveniseră și ele mai complexe, Conferința revizorilor-experti din 9 ianuarie 1912 a ridicat și problema unei eventuale reorganizări a instituției revizorilor-experti."

De fapt, încă din anul 1909, "Solidaritatea" a subliniat că organizarea revizorilor-experti stabilită în acel an era o formă de organizare provizorie. Cu toate acestea timp de patru ani a rămas neschimbată. Se simțea nevoia unor modificări în vederea definitivării instituției respective.

În primul rând devenise necesară înlocuirea corpului de revizori ai "Solidarității" numiți în mod provizoriu cu un corp de revizori aleși, adică aleși definitiv așa cum cereau statutele societății. La rândul ei, crearea unei stări definitive în instituția revizorilor-experti ridica și ea câteva probleme, care trebuiau discutate în prealabil de către Conferința revizorilor-experti și numai după aceea să se ia o hotărâre.

1) Înainte de toate trebuia discutată problema dacă serviciul de revizuire putea fi ocupat - ca și până atunci - de

---

²⁰⁵ *Ibidem.*

persoane, care erau, totodată, și funcționari ai altor institute bancare sau va trebui să fie încadrate persoane care își fac din activitatea de revizuire ocupația lor principală.

2) În al doilea rând, trebuia discutată și problema resurselor materiale; care le-ar fi necesitat modificarea sistemului de revizori-experti. În decursul dezbaterilor se puteau însă discuta și alte probleme ce trebuiau rezolvate.

După prezentarea raportului de către Ioan I. Lapedatu au urmat discuții la care au participat toți revizorii participanți la Conferință. Pentru a releva mai pregnant concluziile la care s-a ajuns vom da mai jos câteva extrase din hotărârile pe care le-a luat Conferința:

I. Rezultatele obținute până acum prin introducerea controlului obligatoriu și extern, Conferința le consideră destul de mulțumitoare și dorește ca revizorii-experti să-și continue activitatea pe baza și în marginea regulamentului stabilit prin direcțiunea "Solidarității" în 20 mai 1909 [...]

II. Având în vedere că existența sigură a băncilor noastre e condiționată nu numai de un bun aranjament tehnic și administrativ, ci și de o întocmire rațională, și corespunzătoare a afacerilor, Conferința află de bine să anunțe ca de aci înainte revizorii-experti în activitatea lor să facă obiect de apreciere și normele după care sunt conduse singuraticile bănci în politica lor de afaceri. Ei se vor interesa și vor insista cu deosebire ca băncile noastre să nu-și imobilizeze activele lor, să nu folosească în mod irațional creditele străine și să nu se angajeze în afaceri, ce nu stau în proporție cu puterile lor și cu natura capitalurilor, ce administrează, stăruind în același timp pentru formarea și folosirea cu scop a rezervelor de efecte publice ca o

chezășie pentru încrederea față de oricare bancă și în fine – având în vedere că afacerile de bancă pretind forțe tot mai mult calificate – vor stăruia ca la conducerea băncilor să fie considerate puterile anume pregătite spre acest scop.

III. Având în vedere că fuziunile de bănci în situațiunea actuală sunt mijlocul cel mai potrivit pentru regularea relațiilor de credit și pentru delăturarea concurenței păgubitoare intereselor noastre economice, Conferința invită pe revizorii-experti, ca în activitatea lor să dea deosebită atențiune acțiunii pentru fuziunea băncilor. În scopul acesta, revizorii-experti sunt recercați și îndatorați ca acolo unde află de bine și potrivit să ieie inișii inițiative la factorii competenți, stându-le acestora în ajutor cu îndrumările de lipsă pentru înlesnirea și precipitarea acțiunilor de fuziuni. În caz de lipsă, ei vor putea cere în scopul acesta și ajutorul direcțiunii "Solidarității".²⁰⁶

Tot la prima Conferință a experților, Constantin Popp propunea, în sensul celor expuse de Ioan I. Lapedatu cu privire la necesitatea uniformizării contabilității și a bilanțurilor anuale, un proiect de rezoluție, formulat astfel:

"Conferința revizorilor-experti ai "Solidarității" întrunită în Sibiu ia 9 ianuarie 1912 adoptează modelul de bilanț, publicat și recomandat de Banca Austro-Ungară băncilor din țară și revizorii-experti se obligă a stăruia – în sfera lor de competență – ca bilanțurile băncilor menite pentru publicitate să se compună după acest model, atât în ce privește ordinea de aranjare a conturilor cât și denumirea lor

²⁰⁶ *Ibidem*, p. 11-12.

și a face cea mai întinsă propagandă pentru uniformizarea pe calea aceasta a bilanțurilor băncilor noastre".²⁰⁷

6.8. Noi explicații date de Ioan I. Lapedatu problemelor discutate la prima Conferință a revizorilor-experti

Preocupat de buna funcționare a instituției revizorilor-experti, Ioan I. Lapedatu – ca și în alte cazuri ale multilateralei sale activități – nu s-a limitat numai la analiza seacă, exactă a activităților și a liniilor de conduită a organismelor pe care le îndrumă.

După încheierea conferinței, el revine și în presa de specialitate, explicând fiecare măsură propusă, analizând-o, evidențiind noi aspecte care nu aveau loc în cadrele înguste, reduse uneori până la enunțarea sub forma unor teze sau a unor reguli.

Începutul celui de-al doilea deceniu a relevat cu o pregnantă și mai mare și importanța instituției revizorilor-experti. Pe deoparte prin activitatea revizorilor-experti, băncile românești ajunseseră la rezultate care nu mai puteau fi tăgăduite, iar pe de altă parte rezultatele obținute creau posibilitatea pentru ele să-și lărgescă pe viitor activitățile în direcții noi, direcții care vor asigura "pentru institutele noastre de bani un viitor solid și sigur".²⁰⁸ Aceștia ar fi fost factorii endogeni, rezultați din mecanismele proprii, interioare ale băncilor.

Existau însă și factori exogeni, care accentuau importanța instituției revizorilor-experti. Referindu-se la

asemenea factori, economistul român. scria: "În fine importanța instituției revizorilor noștri experti se adevărește de prezent și prin alte momente, pe care – deși străine de mișcările noastre – încă trebuie să le urmărim cu cea mai mare atenție. E vorba de acea mișcare, pornită de curând prin nou înființata reuniune regnicolară a revizorilor, care urmărește, precum se va vedea și din alt loc al foii noastre, monopolizarea acestei instituții pe seama ei. La ce rezultat va ajunge numita reuniune în tendințele ei, azi nu o putem prevedea cu siguranță. Tot ce putem spune este, că în fața acestei mișcări instituțiunea revizorilor noștri experti trebuie perfecționată tot mai mult și ea trebuia să preocupe cercurile noastre de bancă în măsură și mai mare, pentru că orice schimbare, ce ar putea-o aduce viitorul cu privire la îndatoririle băncilor; să nu ne afle nepregătiți".²⁰⁹

Deci organizația bancară românească era presată din exterior de către reuniuni ale revizorilor-experti a căror competență se dorea a se extinde pe întreaga Ungarie, inclusiv asupra băncilor românești. Asociația regnicolară a revizorilor-experti de la Budapesta urmărea să încalce autonomia și independența băncilor românești. În fața acestei primejdii, românii nu ar fi putut rezista decât întărindu-și organizațiile lor economice și a organismelor adiacente acestora. Întărirea și dezvoltarea instituției revizorilor-experti ca urmare a organizării Conferințelor lor anuale era deci subordonată și acestui scop.

Preocuparea pentru perfecționarea instituției revizorilor-experti reiese și din faptul că pe lângă reviziile

²⁰⁷ *Ibidem*, p. 12-13.

²⁰⁸ *Idem*, Conferința Revizorilor-experti, în *idem* nr. 3 din 20 mai 1912, p. 25.

²⁰⁹ *Ibidem*.

făcute cu prilejul încheierilor anuale, se propune să se introducă și revizii, detaliate, care necesită lucrări mai îndelungate. Asemenea revizii să se facă în lunile de vară. Ele trebuiau introduse numai acolo unde reviziile făcute cu prilejul încheierilor anuale nu sunt suficiente, deoarece în vederea executării acestora, era necesar un timp mai îndelungat. În acest caz se pornea de la ideea că revizorul nu era numai controlor "ci un adevărat dascăl și îndrumător". Reviziunile făcute în timpul verii erau considerate însă ca fiind lucrări pregătitoare pentru cele finale făcute cu ocazia încheierilor anuale. Ele trebuiau făcute însă de unul și același revizor. Revizorii erau considerați oameni de încredere, bine intenționați. De aceea practica unor bănci de a nu pune la dispoziția revizorilor-experti rapoartele celor din anii trecuți este aspru criticată de Ioan I. Lapedatu, considerând-o "o greșală și un lucru nechibzuit din partea unor bănci", lipsind controlul de continuitate.

Propunerea ca revizorii-experti să se preocupe și de problema întocmirii raționale și corespunzătoare a afacerilor, de politica de afaceri, a pornit de la considerentul că aceștia, cu ocazia analizei bilanțurilor au posibilitatea să vadă și să se convingă dacă peste tot și în ce măsură se urmărește la băncile românești o asemenea politică.

În timp ce publicului larg, și chiar specialiștii, care nu văd decât cifrele finale ale bilanțurilor date publicității și prezentate într-o lumină mai favorabilă decât cum stau lucrurile în realitate, sub ochii revizorilor ajung mulțime de acte și amănunte din viața internă a instituțiilor, din care pot trage cele mai sigure concluzii asupra politicii de afaceri a acestora.

Experiențele dintre anii 1908-1911, au fost acelea care au impus să se ia hotărârea ca în viitor în activitatea lor de control, revizorii-experti să-și fixeze și obiectivul de apreciere a normelor după care sunt conduse băncile în politica lor de afaceri.

Din rapoartele și discuțiile revizorilor la prima lor Conferință reieșea că dacă se "privește aranjamentul tehnic și administrativ putem zice că băncile noastre stau în general pe un nivel corespunzător, nu tot așa putem susține aceasta despre politica lor de afaceri, care nu pretutindenea este de tot rațională și în conformitate cu interesele mai înalte legate de existența și prosperitatea băncilor noastre. Tendința de expansiune, râvna după afaceri multe aprecia Ioan I. Lapedatu fără a ține seama de mijloacele proprii este un rău destul de răspândit la băncile noastre. Astfel întâlnim nu arareori bănci mici, cu mijloace destul de reduse imobilizându-și prea tare capitalurile disponibile în întreprinderi primejdioase pentru ele: cumpărături de pământuri, exploatarea de păduri, arendări etc., care după natura lor pot fi cultivate cu succes numai de societăți mari, cu capitalurile puternice".²¹⁰

La aceasta se adăuga și faptul că poziția "rescont" arăta în general la băncile românești cifre ce nu se găseau în proporție rațională cu capitalurile lor proprii și care puteau deveni primejdioase în cazul unei crize mai durabile. Goana după depozite pe care o practicau unele bănci prin mijloacele de care făceau uz, începea să devină compromițătoare pentru reputația lor. Tot ca o lipsă în politica de afaceri era considerat și faptul că numai relativ puține bănci își făcuseră

---

²¹⁰ *Ibidem*, nr. 4, din 27 ian. 1912, p. 41.

rezerve corespunzătoare de efecte, pentru a putea rezista mai sigur surprinderilor, ce s-ar fi putut ivi în viața băncilor.

Aceste neajunsuri semnalate la unele bănci românești vor putea fi înlăturate numai atunci când munca revizorilor-experti "le va fi mult ușurată. În direcția aceasta – după ce tot în urma stăruințelor lor se va ajunge a se valida și la băncile noastre, mai mult ca până acum, principiul "fiecare la locul său" și vom avea la conducerea băncilor noastre puteri anume calificate, lipsa cărora este una din cauzele politicii de afaceri neraționale urmărite la numeroase bănci ale noastre".²¹¹ Politica de perfecționare a funcționarilor în vederea unei mai bune funcționări a băncilor române era un deziderat valabil și la începutul celui de al doilea deceniu ca și la începutul primului deceniu al secolului al XX-lea. Instituția revizorilor-experti nu putea să rămână nici ea indiferentă față de o problemă atât de importantă de care depindea, în primul rând prosperitatea băncilor românești.

Întrucât adunările generale ale "Solidarității", iar mai înainte Conferințele Băncilor Române se preocupaseră pe larg de problematica fuzionării de bănci, Ioan I. Lapedatu simte nevoia să justifice de ce această temă a stat și în atenția Conferinței revizorilor-experti. Importanța deosebită a fuzionării băncilor în vederea reușitei reformei bancare, este aceea care a impus această temă și în atenția Conferinței revizorilor-experti. De rezolvarea rațională și bine direcționată "depinde – scria Ioan I. Lapedatu – viitorul nostru pe terenul afacerilor de bancă".²¹² Afirmatia, spunea același publicist, nu este exagerată. Concurența devenise atât de

puternică între bănci încât nu rezistau decât acelea care își modelau afacerile conform cu cerințele timpului. Rezistau concurenței numai băncile mai mari, bine organizate.

Există o hotărâre a adunării generale din 1910 care recomanda ca direcția "Solidarității" să sprijine fuzionările de bănci. Această hotărâre fie că nu era cunoscută deloc, fie că nu era mai bine cunoscută, unii conducători ai băncilor mai mici nu știau practic ce trebuie făcut. Referindu-se la această din urmă situație, Ioan I. Lapedatu scria: "cei ce au urmărit însă dezvoltarea lucrurilor pe terenul acțiunilor noastre de bancă au făcut și o altă experiență: s-au convins anume, că sunt și de aceia, care au apreciat după adevărata ei însemnătate hotărârea adunării generale a "Solidarității" și că mulți dintre cei interesați de pe la bănci bucuroși ar fi aderat la acțiunile de fuzionare, dacă ar fi fost oameni, care să ia inițiative și să le conducă lucrările. În fața acestei situațiuni, conferința revizorilor luând în discuție chestiunea fuzionărilor, a înțeles îndată, că aci trebuie ajutat cu fapta și că cei mai chemați să contribuie direct la înlesnirea acțiunilor de fuzionare sunt chiar membrii ei, revizorii-experti ai "Solidarității".²¹³ Ca urmare a discuțiilor la Conferință, revizorii, relatează Ioan I. Lapedatu, și-au asumat răspunderea, printre altele, ca în discursul lucrărilor de revizuire să acorde o atenție sporită și fuzionărilor. Acolo unde necesitatea fuzionării ca metodă de înlăturare a unor falimente era evidentă, li se recomandă chiar să preia ei inițiativa fuzionării, convingându-i, desigur, pe cei interesați. La numai două luni după Conferința revizorilor-experti din 9

²¹¹ *Ibidem*, p. 42.

²¹² *Ibidem*, nr. 10, din 9 martie 1912, p. 159.

²¹³ *Ibidem*, p. 160.

ianuarie 1912, Ioan I. Lapedatu relatează că deja activitatea revizorilor-experti dădea rezultate în acest domeniu. El amintea, printre altele, fuziunea "Nerei" cu "Albina" și a "Arinei" cu "Bihoreana". "Acționarii Nerei și ai Arinei – spunea autorul – să fie convinși, că n-au putut servi mai bine interesele creditului public și odată cu aceștia și interesele lor proprii, decât contopind întreprinderile lor în cele două fruntașe bănci din Sibiu și Oradea-Mare."²¹⁴ Acționarii acestor bănci, ca și ai altora, trebuiau să știe că "fuziunile se impun prin necesitățile economice și financiare ale poporului nostru."²¹⁵ În explicarea acestei necesități și a transpunerii ei în practică, revizorilor-experti le revenea un mare rol, după părerea lui Ioan I. Lapedatu.

6.9.A doua Conferință a revizorilor-experti ai "Solidarității"

În data de 15 iunie 1912 a avut loc în orașul Caransebeș Conferința a II-a a revizorilor-experti. Ea s-a ținut la Casina română din acel oraș, la ea participând pe lângă președinte, secretarul și 14 revizori ai "Solidarității", mai mulți directori de bancă, între care și trei reprezentanți ai băncilor din Turnu Severin. Dar parte activă la lucrările conferinței, la discuții și la aducerea hotărârilor au luat însă numai revizorii-experti și membrii biroului "Solidarității".

Raportul întocmit și prezentat de Ioan I. Lapedatu în prima sa parte a analizat realizările și căile de îmbunătățire în următoarele domenii:

1. Contabilitate, respectiv sistemele de contabilitate la băncile românești;
2. Administrația la băncile însoțite;
3. Bilanțul băncilor noastre.

Referindu-se la punctul 1 din raportul său, secretarul "Solidarității" spunea că ar fi fost ideal dacă s-ar fi putut stabili și introduce pentru toate băncile un sistem de contabilitate uniform, practic și ușor. Dar acest lucru n-a putut realiza. În unele cazuri nu existau oameni pregătiți să le aplice, în alte cazuri, la unele bănci, afacerile diferă de altele, ceea ce impunea alte sisteme de contabilitate. De aceea raportul lui Ioan I. Lapedatu admitea că pe viitor se vor putea accepta și practica sisteme diferite de contabilitate "Tocmai de aceea – afirma în acest sens economistul român – vor trebui admise sisteme diferite și revizorii, care desigur cunosc aceste sisteme, tot ce vor trebui să facă va fi să vegheze ca ele să fie corecte și întrucât se poate simple și ușoare. Schimbările în sistemele de contabilitate – dacă nu sunt reclamate imperios – să se evite, și special să se evite experiențele noi, neprobate pe acest teren."²¹⁶ Deci accentul trebuia să cadă pe exactitatea și corectitudinea contabilității efectiv aplicate, nu pe schimbarea sistemului efectuată numai de dragul de a face inovații.

La punctul 2, raportul considera că revizorii trebuie să insiste ca administrația să fie corectă din toate punctele de vedere. "Pentru a supraveghea corectitatea în administrarea unei bănci se cerea ca revizorii noștri să fie pe cât de riguroși, pe atât de drepecți și consecvenți și ca ei să scoată în

²¹⁴ *Ibidem.*

²¹⁵ *Ibidem.*

²¹⁶ *Conferința revizorilor "Solidarității", în "Revista Economică", vol. XIV, nr.25/1912, p. 289.*

relief nu numai părțile defectuoase administrative, ci și pe cele bune. Indulgența, trecerea cu vederea nu pot avea loc la revidarea administrației unei bănci. Tocmai de aceea ar fi de dorit ca felul de administrare al cassei, valorile de tot felul etc. să fie supus unei reviziuni cât de minuțios și defectele observate – delăturate. Pe lângă aceasta va trebui pus pond și pe cercetarea relațiilor dintre conducători, cenzori și slujbașii băncilor, care trebuie să fie față de ei mai severi ca față de orișicine."²¹⁷ "Reviziunile" în domeniul administrației era necesar să se facă încet, temeinic și cu precauție. În viitor, cerea secretarul "Solidarității", "administrația corectă la băncile noastre să fie pentru revizori o preocupățiune de căpetenie și cu mult mai de seamă ca până acum."²¹⁸

La punctul 3 al raportului său, Ioan I. Lapedatu arăta că în bilanțurile băncilor românești se constatau multe îmbunătățiri, totuși mai erau încă multe de făcut. În viitor, revizorilor–experți li se cerea să insiste ca băncile să lichideze "dobânzi le restante", chiar și cu prețul micșorării profitului: să fie eliminată rubrica diverși debitori etc.

"Dar dintre toate chestiunile de bilanț credem că chestiunea cea mai însemnată – își exprima părerea economistului român –este stabilirea profitului net. În această privință ar fi de dorit să se generalizeze acea procedură a unora dintre revizorii noștri după care profitul net să se stabilească numai după ce s-a constatat existența acelor rezerve latente, care condiționează soliditatea adevărată a unui bilanț și care pot asigura susținerea unui profit normal și pentru vremuri excepționale. A stabili măsura rezervelor

latente e cu neputință. Aprecierea lor rămâne la judecata revizorilor noștri–experți și tot ce li se cere este, pe de o parte să nu fie prea liberali în stabilirea profitului, pe de altă parte – iarăși să nu fie prea riguroși, căzând în extreme. Calea ce au să o urmeze în această direcție se indică de sine prin împrejurările și situația financiară în care se găsesc singuraticile noastre bănci."²¹⁹

În expunerea sa, Ioan I. Lapedatu relatează că din rapoartele intrate la "Solidaritatea" reieșea că au fost cazuri în care stabilirea unui profit urcat a fost făcută în interesul unor persoane de la institutele revizuite și că intervențiile rezonabile ale unor revizori au fost îngreunate de punctul de vedere prea liberal pe care s-au situat alți revizori. Pe de altă parte – relatează tot el – se constata că procedând cu tact și energic unii revizori au putut concilia interesele băncii, ca instituție, cu cele personale.

Deci revizorilor li se cerea să stăruie ca din bilanțuri să se înlăture treptat "pozițiile îngreunătoare", cum ar fi cametele restante, pendentele etc., iar profitul să se stabilească numai după ce vor exista rezerve latente, care condiționează soliditatea unei bănci.

În vederea îmbunătățirii activității băncilor românești în conformitate cu interesele lor reale economico-financiare, revizorii erau solicitați:

a) să insiste în continuare să se reducă creditele de reescont la limita normală;

²¹⁷ *Ibidem*.

²¹⁸ *Ibidem*, p. 290.

²¹⁹ *Ibidem*.

b) să recomande formarea și mărirea rezervelor de efecte și pentru lichidarea afacerilor improprii afacerilor de credit (afaceri de realități și parcelări etc.)

c) să recomande cât mai mult formarea de rezerve proprii și reducerea dividendelor;

d) să continue acțiunea pentru centralizarea afacerilor de bancă prin fuziuni și înlăturarea concurenței, acolo unde ea se dovedește păgubitoare intereselor economice.

6.10. Conferința a treia a revizorilor-experti ai "Solidarității"

În Sebeșul-Săsesc a avut loc în ziua de 21 iunie a anului 1913 cea de-a treia Conferință a revizorilor-experti. După cum reiese din raportul secretarului "Solidarității", la această conferință revizorii-experti s-au ocupat pe lângă problemele discutate în întrunirile lor anterioare și cu problemele de afaceri dintre membrii direcțiunii, ai comitetelor de supraveghere și funcționarii cu propriile lor bănci, cu problemele altruismului, de care trebuie animate băncile în raporturile cu clienții lor. "În sistemele de contabilitate, întrebuițate la băncile noastre, în general luat, se observă progres. Cu toate acestea mai sunt multe de îndreptat. Căci s-au găsit bănci - puține de altfel - la care purtarea cărților de contabilitate și ca fond și ca formă lăsa mult de dorit."²²⁰ La o bancă mică revizorii au fost obligați să refacă toate operațiunile bancare ale maestrului, iar la alta au fost refăcute pozițiile din bilanț și contul "profit și pierdere pe mai mulți ani. S-au găsit la unele bănci - e drept și acestea

mici - cărți de contabilitate superficial întocmite și adeseori cu corecturi de tot felul. Existau cazuri în care cărțile secundare: sconturi, inventare, au trebuit întocmite de revizorii-experti, ceea ce i-a costat multă muncă. În câteva locuri, organele de conducere nu știau să aprecieze adevărata valoare a acestor inventare, trecând ușor peste ele, mulțumindu-se cu ceea ce arătau cifrele cărților de contabilitate. Sarcina revizorilor-experti în viitor consta ca, în cazurile în care constatau că la unele bănci nu existau specialiști corespunzători, ei să insiste pe lângă conducerile băncilor să încadreze personalul corespunzător. Tot aceleași conducători erau obligați "să se convingă de existența faptică a valorilor, ce figurează în contabilitate și deci să se îngrijească - sub propria răspundere - ca evidența acelor să fie corectă, exactă și în plină consonanță cu rezultatele de la contabilitate".²²¹

În problemele administrative a băncilor se constatase în câteva cazuri că administrarea casei și a valorilor de casă nu se făcea cu rigoarea, impusă în cazul unei afaceri de bancă. Prea mult se bazau pe încrederea individuală, uneori încredințând casa și valorile ei unei singure persoane. În câteva locuri se constatase și lipsa totală a controlului intern.

"În legătură cu administrarea și plasarea averii băncilor s-a constatat că cenzurarea împrumuturilor uneori e prea liberă; că prelungirile împrumuturilor personale aproape niciunde nu se cenzurează; că actele împrumuturilor ipotecare, pe baza cărora ar fi să se constate asigurarea lor, sunt mance, lipsesc extrasele funduare etc., care mai totdeauna zac în cancelaria avocaților, concrezuți cu

²²⁰ Raportul secretarului "Solidarității", în "Revista Economică", vol. XV, nr. 24 din 14 iunie 1913, p. 314.

²²¹ Ibidem.

înlăturarea lor. Și în fine s-a constatat că împrumuturile restante deasemenea nu se prea cenzurează, cei ce ar fi îndatorați să le supravegheze, nu se prea interesează de ele".²²²

Se constatase, fapt destul de grav, după secretarul "Solidarității", că la unele bănci membrii direcțiilor, ai comitetului de supraveghere și funcționari se găseau în relații de afaceri cu propria lor instituție. În acest caz ei nu mai puteau proceda independent, nu se mai puteau conduce numai după interesele întreprinderilor la administrarea averii acestora. Toate cele semnalate, impuneau ca revizorii-experti să stăruie: "casa și valorile ei să se administreze după cele mai severe norme; că contractul intern să se exercite cât mai intensiv prin director sau direcțiune; că la acordarea și prelungirea creditelor, la administrarea actelor de împrumut și la examinarea restanțelor să se purceadă cu toată seriozitatea și în fine să se caute căi și mijloace pentru sistarea relațiilor de afaceri dintre instituturile și membrii direcțiilor lor, ai comitetului de supraveghere și funcționari".²²³

La bilanțuri rapoartele revizorilor relatau progrese însemnate pentru anul 1912. Dobânzile restante în cele mai multe cazuri erau calculate mai întotdeauna cu un procent mai urcat ca în realitate. Se punea problema ca și pozițiile "Diverși debitori" să se reglementeze cât mai repede.

"La stabilirea profitului, băncile asociate - cu puține excepțiuni au ținut seama de principiul, ca profitul să se

determine numai după ce există acele rezerve latente, care condiționează soliditatea unui bilanț".²²⁴ Pentru viitor li se cerea revizorilor-experti să stăruie ca administrațiile băncilor să încheie cu rigurozitate bilanțurile și stabilirea profitului curat.

Rapoartele revizorilor-experti, constata Ioan I. Lapedatu, deveneau din ce în ce mai instructive și în partea referitoare la politica financiară a băncilor care fuseseră supuse controlului.

Băncile începuseră să facă tot ce le era posibil pentru a mai reduce din creditele de rescont, sau cel puțin să le înlocuiască cu altele tot de la băncile românești. Pe viitor se impunea ca revizorii-experti "să continue cu stăruința lor pe lângă băncile revizuite de a se degaja de creditele străine ușor denunțabile".²²⁵

Formarea de rezerve de efecte și mobilizarea creanțelor ipotecare, constata Ioan I. Lapedatu, din cauza crizei din anul 1912 a mers mai greu. Tot greu a mers și cedarea de împrumuturi ipotecare, iar condițiile de cedare - din cauza scumpetei banilor - au fost și ele mai grele. "Dar tocmai împrejurările acestea vor fi argumentul cel mai bun pentru revizorii noștri să stăruie pentru formarea de rezerve de efecte și pentru mobilitatea pretenziunilor de durată lungă. Să stăruie, căci în aceste două postulate rezidă - în mare parte - asigurarea viitorului băncilor noastre".²²⁶

²²² *Ibidem.*

²²³ *Ibidem*, p. 315.

²²⁴ *Ibidem.*

²²⁵ *Ibidem.*

²²⁶ *Ibidem.*

Ioan I. Lapedatu secretarul "Solidarității", le atrăgea atenția revizorilor-experti că, din păcate, criza din anul 1912, i-a dat dreptate în susținerea sa că lansarea băncilor în afaceri improprii chemării lor și care le întrec puterile ar fi putut deveni păgubitoare. Rapoartele revizorilor-experti constatau că unde au existat asemenea afaceri – cumpărarea de realități în scop de speculă, intrarea în unele întreprinderi de care nu se pricepeau – au cauzat mari pierderi băncilor.

"În prima linie siguranța afacerilor – scria Ioan I. Lapedatu – trebuie să fie considerați unii care să ne determine în activitatea de bancă, și nu numai în rândul al doilea câștigul".²²⁷

Rapoartele de pe teren ale revizorilor, constatau că în unele cazuri s-a respectat politica bancară recomandată de "Solidaritatea", de sporire sistematică a rezervelor proprii și reducerea dividendelor, acolo unde ele nu sunt justificate. În unele cazuri această recomandare nu a fost însă respectată.

Referindu-se la fuzionarea și centralizarea operațiunilor de bancă, Ioan I. Lapedatu relatează că: "Din nou din mai multe locuri am primit știrea, că multe din băncile noastre mai mici, ba și unele din centre mai mari, care odinioară se prezentau ca bănci de concurență, s-au declarat gata la fuzionare [...] și odată începutul făcut, centralizarea afacerilor noastre de bancă va urma mai iute decât poate se crede. Stăruința însă nu trebuie să slăbească".²²⁸

Intenția de a numi un revizor sau doi permanenți încă nu se rezolvase până la cea de a treia Conferință. Se făcuseră

doar demersuri către băncile asociate în vederea obținerii acordului ca ele să contribuie – proporțional cu capitalurile și veniturile lor – la acoperirea salariului întreținerii unui asemenea revizor-expert permanent, sau a mai multora.

În încheierea raportului său Ioan I. Lapedatu, amintea din nou de ce este important să se încredințeze averea băncilor în mâna unor oameni care nu au legături de afaceri cu propriile lor institute în afară de cele de acționari, de părtași etc. "Acolo unde membrii organelor administrative, de control, etc. sunt interesați prin diferite afaceri proprii, acolo adeseori interesele comune sunt supuse celor particulare. Exemple avem destule. Aproape de câte ori a urmat vreo criză de bancă, mai totdeauna s-a dat de urma speculațiilor personale ale conducătorilor și supraveghetorilor. La noi, slavă Domnului, până acum atari lucruri nu am avut. A contesta însă, că în unele locuri membrii direcțiunii ori ai comitetului de supraveghere, ori chiar funcționarii nu ar avea afaceri la propriile lor institut, nu o putem".²²⁹ Va fi bine ca revizorii-experti, propunea raportul, să convingă băncile, aducând prin exemplul unor bănci care prin prevederile lor statutare și reglementare stipulau ca membrii direcțiilor, comitetelor de supraveghere sau funcționarilor să nu intre în relație de afaceri cu propria lor bancă.

Conducătorilor băncilor li se cerea nu numai să fie dezinteresați, ci și "pătrunși și de altruism față de interesele clienților lor". Aceștia nu ar fi elemente de exploatare, ci de

²²⁷ *Ibidem*, p. 316.

²²⁸ *Ibidem*, p. 316.

²²⁹ *Ibidem*.

ajutat. Mai mult, nu numai de ajutat, ci și de îndrumat pe căi bune și folositoare".²³⁰

Revizorii-experti trebuiau să stăruiască în propriul interes astfel încât clientela băncilor să fie nu numai tratată și ajutată cu împrumuturi cu dobânzi corespunzătoare și cinstite, ci și cu sfaturi și îndrumări adecvate. "Și aceasta chiar și cu reducerea profitelor de până acum. Interesul băncilor noastre nu poate fi decât să se întemeieze pe o clientelă, care progresează cu ajutorul lor. Altcum băncile noastre vor rămâne ca nesocotitul din biblie care și-a clădit casa pe nisip".²³¹

În încheierea raportului său la cea de-a treia Conferință a revizorilor-experti, Ioan I. Lapedatu propunea următorul proiect în 10 puncte ca bază de dezbateri și de decizie:

1. "deoarece la unele din băncile asociate se constată și acum lacune în purtarea contabilității, revizorii-experti se îndatorează să stăruiască ca lucrările de contabilitate să fie încredintate la bărbați pricepuți, specialiști, iar organele de conducere și control să se convingă ele însele de existența faptică a valorilor arătate în contabilitate;

2. în interesul unei administrații cât mai corecte și mai serioase a averilor băncilor asociate, revizorii-experti vorstăruii ca cassa și valorile de casă să se manipuleze după cele mai severe norme, ca controlul intern să se exercite cât mai intensiv prin conducătorii de afaceri și că acordarea,

prelungirea și administrarea împrumuturilor precum și cenzurarea restanțelor să se facă cu toată rigoarea;

3. în scopul solidității și realității bilanțurilor, revizorii noștri vor continua să stăruie pentru delăturarea pozițiilor îngreunătoare din "Diverși debitori" și din pretensiunile restante de timp îndelungat și să convingă pe membrii direcțiunilor și comitetelor de supraveghere, că una din datorințele lor este compunerea exactă și solidă a bilanțurilor la care trebuie să se oprească cu toată seriozitatea;

4. să continue cu stăruința lor întru degajarea băncilor asociate de credite străine îngreunătoare;

5. să continue a stăruii pentru formarea de rezerve de efecte și pentru mobilitatea activelor;

6. să nu întrelase a cerceta și mai departe afacerile improprie comerțului de bancă și în raport cu puterile băncilor respective, stăruind pentru lichidarea lor;

7. să nu înceteze a stăruii cu insistență pentru augumentarea rezervelor proprii și pentru reducerea dividendelor, acolo unde acestea sunt nejustificate;

8. să luați act de hotărârea direcțiunii "Solidarității" cu privire la realizarea ideii revizorilor permanenți și să urmați a stăruii pentru fuzionări și centralizarea afacerilor de bancă;

9. să stăruiti pentru sistarea și abandonarea legăturilor de afaceri dintre institute și propriile lor organe conducătoare, de control și executive; și

10. să propagați din toate puterile și fără încetare altruismul față de interesele clientelei băncilor asociate".²³²

²³⁰ *Ibidem*, p. 317.

²³¹ *Ibidem*.

²³² *Ibidem*.

Cea de a treia Conferință a revizorilor–experți a relevat faptul că în intenția organizatorilor lor, conferințele nu constituiau simple prilejuri de a trece în revistă rezultatele muncii revizorilor în activitatea de control și de stabilirea obiectivelor pentru viitor. Se dorea ca ele să devină o adevărată școală –nu numai pentru revizori, ci pentru întreaga rețea bancară românească, de propunere a unor noi modificări în statutul băncilor "Solidarității", de propunere și discutare a unor noi regulamente care să completeze cadrul lor juridic de funcționare. În decursul acestor conferințe se prevedea discuții cu privire la perfecționarea contabilității, a îmbunătățirii sistemelor de conturi folosite, de schimburi de experiență între revizorii–experți, între revizorii–experți și conducătorii unor bănci invitați să asiste la aceste conferințe. Se prevedea chiar ca unele probleme mai delicate să fie discutate numai în cadrul intim al colectivului de cenzori fără a fi date publicității. A fost ceea ce s–a numit Conferința intimă, deosebită de Conferința publică. Dovadă în acest sens este faptul că la conferința a treia s–a decis, ca biroul "Solidarității" să pregătească pe seama băncilor asociate și a persoanelor cu responsabilitate legală, grupate în jurul lor, o instrucțiune cu privire la cenzurarea conturilor de încheiere: bilanț anual și contul de profit și pierdere. "Această instrucțiune a și fost pregătită apoi și trimisă tuturor membrilor din direcțiunile și comitetele de supraveghere ale băncilor românești".²³³

²³³ *Textul instrucțiunii intitulată: "Pregătirea și încheierea conturilor de încheiere" se găsește în "Revista Economică din 1913, p. 519–521.*

6.11.A patra Conferința a revizorilor–experți ai "Solidarității"

În orașul Sibiu, a fost convocată, pentru data de 27 iunie 1914, Conferința cu numărul patru a revizorilor–experți ai "Solidarității".

La această Conferință raportorul Ioan I. Lapedatu, secretarul "Solidarității" în mâna căruia se concetrau toate rapoartele revizorilor–experți, considera că primele trei Conferințe contribuiseră deosebit de mult la întărirea instituției respective, aducând prin aceasta servicii reale băncilor asociate. De la introducerea Conferințelor anuale, activitatea revizorilor–experți devenise mai unitară și mai sistematică, obiectul lor de activitate devenind cu mult mai complex. Se poate spune că revizorii–experți se preocupaseră deja de toate problemele, ce aparțineau unor revizori conștiente. Problemele discutate în cadrul lor își găseau rezolvări și contribuind astfel și la indicarea metodelor de înlăturare a neajunsurilor sau de ridicare a activității bancare pe o treaptă superioară. Băncile, după începerea desfășurării Conferințelor căpătaseră și mai multă încredere în instituția revizorilor–experți. Progresul era incontestabil. "Cu toate acestea – atrăgea atenția Ioan I. Lapedatu în raportul său către cea de a patra conferință– trebuie să recunosc, și desigur și Dv. sunteți convinși, că mai este mult, foarte mult de făcut și poate nici odată nu vom putea zice, că am făcut totul. Tot ce vom putea face este să tindem mereu înspre mai bine. În scopul acesta trebuie să ne continuăm cu energie lucrările, totdeauna de acolo, de unde le–am lăsat, stabilind o continuitate de acțiune, pe care însă să o argumentăm cu toate problemele noi și de folos, ce se mai ivesc și care să ne

ducă la izbânda străduințelor noastre, la desăvârșirea și asigurarea organismului tehnic și financiar al băncilor noastre".²³⁴

După ce a făcut un rezumat al principalelor hotărâri luate la cea de a treia Conferință, Ioan I. Lapedatu sublinia că "cea dintâi care a recunoscut însemnătatea hotărârilor Dv. a fost direcțiunea "Solidarității", care în ședința sa plenară de la 30 nov. Anul trecut (1913 – n.a.) le-a luat la cunoștință cu aprobarea și a decis să vă vină în ajutor la executarea lor".²³⁵ Ca urmare biroul asociației a fost însărcinat să ceară în mod oficial să-și întocmească regulamentul pentru administrarea casei, a valorilor și pentru controlul intern, "recomandându-le ca model regulamentele băncilor noastre mai mari. Intervenția aceasta nu a rămas fără rezultat. Suntem informați că băncile noastre și-au cerut și au primit regulamente model, pe baza cărora să-și poată face proiecte potrivite împrejurărilor lor speciale".²³⁶

Revizorii erau cei chemați să-și spună părerea cu privire la aceste proiecte și să vegheze ca ele să corespundă cât mai bine scopului urmărit: buna orânduială și siguranța administrației interne la băncile românești. Tot pentru a ușura munca revizorilor-experti, direcțiunea "a încredințat biroul să pregătească și o instrucțiune amănunțită cu privire

la cenzurarea conturilor de încheiere: bilanțul anual și contul profit și pierdere".²³⁷

Prin această instrucțiune, spunea Ioan I. Lapedatu, "s-a pus bază și s-a făcut în jurul băncilor române - a acelor care - având o justă înțelegere a lucrurilor - Vă vor putea fi de folos în activitatea din viitor."²³⁸ Tipărită în peste 1.000 exemplare, instrucțiunea fusese trimisă tuturor membrilor din direcțiunile și comitetele de supraveghere ale băncilor românești.

La recomandarea revizorilor-experti, acolo unde s-au constatat nereguli, unele bănci - mai ales dintre cele mici - și-au angajat funcționari pregătiți în vederea întocmirii lucrărilor de contabilitate. Tot ei le-au arătat celor cărora le revenea răspunderea în acest sens, ce trebuie făcut pentru ca valorile arătate în contabilitate să existe și în realitate.

Cu privire la cenzurarea împrumuturilor, a prelungiri lor și restanțelor "cu regret trebuie să raportez că în această privință experiențele revizorilor nu ne pot mulțumi. Sunt foarte rare băncile, la care să se facă și cenzurarea prelungirilor, ori măcar a restanțelor, ceea ce este un inconvenient, în urma căruia nu arareori se produc pagube. În această direcție trebuie pusă multă stăruință și trebuie admisă o hotărâre specială prin care să se recomande băncilor observarea celor mai severe dispozițiuni la consumarea împrumuturilor, prelungirilor și restanțelor. Căci direcțiunea unei bănci nu are datorită mai însemnată, decât să se îngrijească continuu, fără

²³⁴ Darea de seamă a secretarului "Solidarității" către a IV-a Conferință a Revizorilor-experti, convocată pe ziua de 27 iunie 1914, în Sibiu, în "Revista Economică" anul XVI, nr. 26 din 27 iunie 1914, p. 311.

²³⁵ Ibidem, p. 312.

²³⁶ Ibidem.

²³⁷ Ibidem.

²³⁸ Ibidem.

întrerupere, de plasarea solidă a valorilor și de supravegherea conștiincioasă a celor deja plasate".²³⁹

În raportul prezentat la cea de a treia conferință, Ioan I. Lapedatu atrăgea atenția revizorilor să analizeze cu foarte mare atenție dacă între membrii conducerilor băncilor sau funcționari și băncile unde își desfășoară activitatea există relații de afaceri. La acea dată nu avea semnalat încă nici un asemenea caz. După un an situația se schimbă. "S-a constatat - relata raportorul-în multe locuri, că funcționarii, membrii direcțiunii și ai comitetului de supraveghere sunt angajați - în diferite forme- ca debitori. Revizorii au arătat inconvenientele acestor stări de lucruri și au recomandat achitarea debitelor. Înțelegem noi prea bine, că aceste achitări nu pot urma de azi pe mâine, mai cu seamă în împrejurările actuale financiare. Trebuie să se stabilească un termenpotrivit până la care replătirea debitelor de această natură să se facă necondiționat și din parte-ne recomandăm revizorilor noștri acest procedeu - după cum avem deja exemple la unele bănci - se va face ordine."²⁴⁰

Din rapoartele revizorilor reieșea că bilanțurile anuale erau întocmite din ce în ce mai bine" partea mai puțin mulțumitoare a bilanțurilor băncilor noastre este însă și azi poziția *diverșilor debitori* și a pretensiunilor pendente de timp îndelungat. Revizorii s-au oprit și în anul acesta asupra lor și- pe cât au putut- au cerut și obținut delăturarea pozițiilor câtuș de cât incompatibile cu necesitățile unui bilanț real și solid. Aceste poziții se pot semăna cu o mică rană ascunsă, neprimejdioasă încă, dar cu toate acestea

²³⁹ *Ibidem*, p. 312-313.

²⁴⁰ *Ibidem*, p. 313.

neplăcută".²⁴¹ Se spera că instrucțiunile "Solidarității" cu privire la censurarea și compunerea bilanțurilor vor ajuta să se pună ordine deplină și în această activitate.

Referindu-se la creditele străine, adică la reescont, acestea afirma Ioan I. Lapedatu, "se mențin aproape în aceeași situație ca în anul precedent, [...] rezervele de efecte de asemenea au rămas staționare. Înmulțirea lor a fost - din motive lesne de înțeles aproape imposibilă [...]. Afacerile improprii comerțului de bancă, în afaceri industriale, parcelări etc. și-au arătat în anul trecut mai mult ca orișicând până acum efectele lor dăunătoare pentru institutele ce le-au cultivat [...]. Chestiunea augmentării rezervelor proprii și reducerii dividendelor încă au format obiecte de preocupățiune pentru revizorii noștri. Cea de a doua însă nu a urmat precum ar fi trebuit. Sunt încă destule bănci la care reducerea dividendelor se impune cu seriozitate. N-au făcut-o însă, ceea ce trebuie să regretăm".²⁴²

Cauzele pentru care probleme ca cele ale creditelor străine nu scăzuseră în suficientă măsură, rezervele rămăseseră staționare, afacerile improprii comerțului de bancă nu se redusese, rezervele proprii nu sporiseră mai mult, dividendele nu se micșoraseră etc, erau explicate de Ioan I. Lapedatu prin efectele crizei care cuprinseseră în mare măsură economia Austro-Ungariei în anii 1912-1913, mai ales în domeniul financiar bancar. Tot prin "împrejurările financiare nepriincioase", se explica după părerea aceluiași raportor, și faptul că acțiunea de fuzionare a băncilor nu luase un avânt corespunzător necesităților care le impuneau.

²⁴¹ *Ibidem*.

²⁴² *Ibidem*.

Referindu-se la altruism Ioan I. Lapedatu spunea că el a fost propagat și chiar exercitat cu căldură de revizorii-experti ai "Solidarității", mai ales în cazurile în care s-au angajat să facă revizuirile, în mod gratuit sau pentru sume mici, unor bănci foarte mici sau la însoțirile sătești, care nu aveau suficiente ponderi în vederea suportării acestei operațiuni. Tot ca un aspect al altruismului erau considerate și împrumuturile acordate de către unele bănci țaranilor cu dobânzi reduse sau chiar foarte reduse.

În vederea desfășurării activităților viitoare și a cunoașterii cu precizie a obiectivelor pe care trebuie să le urmărească revizorii-experti în activitatea viitoare, Ioan I. Lapedatu propunea celei de a patra Conferințe a acestora următorul proiect:

1. Conferința exprimă mulțumită direcțiunii "Solidarității" pentru sprijinul ce i-l dă la executarea hotărârilor sale.

2. Revizorii-experti se îndatorează:

a) a continua cu stăruințele lor pentru angajarea de puteri calificate la lucrările speciale de contabilitate;

b) a stăruii pentru întocmirea de regulamente în scopul administrării averilor de bancă și pentru controlul intern, determinând pe factorii competenți să introducă în aceste regulamente dispozițiuni precise prin care să se oprească relațiile de afaceri dintre funcționari, membrii ai direcțiunii și ai comitetului de supraveghere cu propriile lor institute și propunând să se ieie dispozițiuni și cu privire la aceea, ca angajamentele actuale să se achite în un timp hotărât, dinainte stabilit. Totasemenea să stăruie a se lua cele mai severe dispozițiuni cu privire la îndatorirea membrilor

direcțiunii pentru censurarea conștiincioasă și regulată a împrumuturilor, prelungirilor și restanțelor, și

c) a stăruii pentru observarea dispozițiunilor cuprinse în instrucțiunea biroului "Solidarității" cu privire la censurarea și stabilirea conturilor de încheiere: bilanțul anual și contul de profit și pierdere și a lămuri cât mai bine pozițiile din diverși debitori.

3. conferința susține și pe mai departe hotărârile de sub numerii 4-7 ale conferinței anterioare (vezi proiectul propus celei de a treia Conferințe a revizorilor-experti, redat la sfârșitul paragrafului anterior- n.a.) și membrii ei se obligă a stăruii neconțenit pentru executarea acestor hotărâri;

În fine,

4. Revizorii-experti

a) așteaptă cu încredere hotărâri le direcțiunii "Solidarității" cu privire la instituirea de revizori permanenți;

b) vor urmări cu atențiune tendințele de centralizare prin fuziuni, raportând despre aceasta biroului însoțirii;

c) vor propaga și în viitor altruismul față de clientela băncilor noastre;

d) la avizul direcțiunii "Solidarității" se angajează a revida însoțirile sătești numai pe lângă spezele efective de drum și diurn de 10 coroane; și

e) nu vor mai face reviziuni la institute, ce nu aparțin "Solidarității" fără învoirea prealabilă a direcțiunii ei".²⁴³

Din cauza izbucnirii primei conflagrații mondiale la numai aproximativ două luni după desfășurarea celei de a

²⁴³ *Ibidem*, p. 315.

patra conferințe a revizorilor-experti, alte conferințe nu s-au mai ținut. Unii dintre revizorii-experti au fost concentrați și trimiși pe front. Pe timpul războiului, deși activitatea controlului extern nu a încetat, ea s-a desfășurat cu mari greutăți, iar uneori cu întreruperi.

6.12. Aprecierile generale ale lui Ioan I. Lapedatu cu privire la instituțiunea revizorilor-experti

Într-un scurt istoric al instituției revizorilor-experti publicat în "Revista Economică" din 6 mai 1916, Ioan I. Lapedatu constata că aceasta a evoluat în mod treptat, în funcție de gradul de dezvoltare și de organizare a rețelei băncilor românești din Transilvania.

Data de 25 iunie 1898 - data primei Conferințe a Băncilor Române din Transilvania- constituie și data introducerii controlului extern prin specialiști, străini și independenți de conducerea institutelor interesate. La aceeași conferință s-au numit primii 5 revizori-experti, care să exercite controlul extern la băncile asociate. "Acesta este primul început în patria noastră pentru introducerea și punerea în practică a controlului extern, independent de conducerea băncilor interesate".²⁴⁴ Conferința Băncilor Române din 20 septembrie 1901 a făcut un nou pas în perfecționarea contractului extern. Ea a enunțat necesitatea ca drepturile și obligațiile revizorilor-experti să fie fixate într-un regulament special. În urma acestei hotărâri, revizorii-experti s-au întrunit în vara anului 1902 la Blaj unde

"au compus primul regulament pentru revizorii în patria noastră".²⁴⁵ Pe baza acestui regulament, care se extindea asupra chestiunilor tehnice de contabilitate de bancă s-a continuat activitatea revizorilor-experti la băncile române până la finele anului 1906.

Înființarea "Solidarității" în 1907 a constituit o nouă treaptă în organizarea și perfecționarea controlului. Statutele acesteia au decretat introducerea controlului extern obligatoriu. Numărul revizorilor-experti a fost mărit de la 5 la 12. "Pe baza noilor experiențe în 1909 direcțiunea "Solidarității" a stabilit un nou regulament pentru revizorii-experti, amplificat în multe privințe [...]. Paralel cu acest regulament s-a stabilit și chestionarul de reviziuni, pe baza căruia revizorii-experti își fac rapoartele lor către direcțiunile băncilor revidate și către direcțiunea "Solidarității".²⁴⁶

După câțiva ani de activitate, direcțiunea "Solidarității" a înțeles că viitorul unei bănci nu poate fi asigurat numai printr-o activitate administrativă excepțională și corectă, "ci în primul rând e nevoie de o politică rațională și cumpătată".²⁴⁷

La inițiativa secretarului "Solidarității", deci a lui Ioan I. Lapedatu, revizorii-experti deveniți cei mai importanți îndrumători ai mișcării bancare, au fost îndemnați să organizeze anual Conferința. S-a propus ca în cadrul acestora să se prelucreze an de an rezultatele reviziunilor sintetizate în rapoarte speciale. Iar pe "baza rezultatelor la care se va ajunge, să se fixeze apoi normele activității viitoare a

²⁴⁴ *Instituțiunea revizorilor-experti (Dezvoltarea ei în cadrele "Solidarității", în "Revista Economică", anul XVIII, nr. 19, din 6 mai 1916, p. 207.*

²⁴⁵ *Ibidem.*

²⁴⁶ *Ibidem, p. 228.*

²⁴⁷ *Ibidem.*

revizorilor "Solidarității".²⁴⁸ Prima Conferință a revizorilor-experti din anul 1911 a hotărât ca pe viitor revizorii-experti să-și îndrepte atenția "cu privire la politica de afaceri a băncilor asociate, în privința căreia să dea îndrumări și să facă propuneri celor interesați",²⁴⁹ cum ar fi: întrebuintarea rațională a creditelor de reescont, mobilizarea activelor, formarea rezervelor și introducerea unui spirit altruist față de clientela băncilor, să recomande băncilor să nu se angajeze în afaceri, care trec peste puterile lor și în special a intra în afaceri de parcelări și alte imobilizări de capital. "Prin aceasta cercul de activitate al revizorilor s-a lărgit esențial și controlul extern a făcut un pas însemnat în dezvoltarea lui. Tot în această conferință revizorii-experti s-au angajat să nu admită altă întocmire, a bilanțurilor decât cea recomandată prin formularul pus la dispoziție de Banca Austro-Ungară. Deci Conferința revizorilor-experti a ridicat controlul extern obligatoriu pe o treaptă nouă, superioară. Activitatea revizorilor-experti "a devenit mai omogenă și mai sistematică, iar experiențele, ce le făceau, din ce în ce mai bogate".²⁵⁰ Conferința a doua a revizorilor-experti, ținută la Caransebeș în 1912, a stabilit noi îndrumări pentru activitatea viitoare a revizorilor, iar pentru a le ușura și mai mult activitatea, biroul "Solidarității" a primit însărcinarea să pregătească o instrucție pentru compunerea bilanțurilor.

"Conferințele revizorilor-experti au fost decretate de conferințe publice și la discuțiile ce au urmat în jurul chestiunilor de la ordinea zilei au putut să participe orice

reprezentant al institutelor de bancă".²⁵¹ La ele au participat invitați din partea "Solidarității" și reprezentanți ai băncilor străine și ai Băncii Austro-Ungare. În anul 1913 s-a ținut a treia conferință a revizorilor-experti în Sebeșul-Săsesc, iar în 1914 a patra conferință în Sibiu. "Materialul prelucrat și discutat în aceste două conferințe din urmă a fost natural și mai folositor ca cel din primele conferințe. Hotărârile aduse au tins mereu la perfecționarea instituției revizorilor-experti. Războiul care a venit însă pe neașteptate – scria cu amărăciune inițiatorul acestor conferințe – ne-a împiedicat de a le mai continua".²⁵²

Paralel cu conferințele publice ale revizorilor-experti s-au introdus pe lângă acestea și conferințele confidentiale ale revizorilor-experti. "În aceste conferințe s-au tratat diferite chestiuni de tehnică și de administrație de bancă, care după natura lor nu puteau veni în publicitate, dar care trebuiau neapărat cunoscute de toți revizorii-experti în interesul băncilor de revidat".²⁵³

Se poate spune că dintre toate mijloacele pe care le-a utilizat "Solidaritatea" în vederea perfecționării instituției revizorilor-experti, conferințele anuale ale lor s-au dovedit a fi cele mai utile, mai practice și mai eficiente. Saltul realizat la începutul celui de-al doilea deceniu al secolului XX, cu privire la tehnica administrației și politica de afaceri a băncilor aparținătoare a "Solidarității" s-a datorat, în primul rând, acestor conferințe. În cadrul lor s-a dat cea mai bună orientare și îndrumare revizorilor-experti.

²⁴⁸ *Ibidem*, p. 228.

²⁴⁹ *Ibidem*.

²⁵⁰ *Ibidem*.

²⁵¹ *Ibidem*.

²⁵² *Ibidem*.

²⁵³ *Ibidem*, p. 229.

Meritul principal și reușita acestor conferințe îi revine economistului Ioan I. Lapedatu. El a prezentat rapoartele și proiectele de măsuri, el a întocmit diferite regulamente, el a făcut publicitate în jurul lor, el a analizat activitatea și în cadrul Adunărilor generale ale "Solidarității", el i-a reprezentat la diferite conferințe la Budapesta, el a apărat instituția revizorilor-experti de toate atacurile din interior și exterior, el le-a ținut expuneri pe diverse teme utile, le-a sugerat unele inițiative.

Pe scurt se pot spune următoarele: crearea instituției ca atare a fost opera lui Cornel Diaconoviciu, în anul 1898 la prima Conferință Băncilor, iar *Conferințele revizorilor-experti ai "Solidarității" au fost creația lui Ioan I. Lapedatu.*

CAPITOLUL VII

ACTUALITATEA CONCEPȚIILOR ECONOMICE PROMOVATE DE IOAN I. LAPEDATU

Preocupările științifice și publicistice ale lui Ioan I. Lapedatu ne prezintă o paletă foarte largă de probleme pe care le-a tratat la timpul său și multe din ele sunt valabile și azi.

1. Primele preocupări în domeniu au avut ca subiect analiza situației social-economice a românilor din imperiul austro-ungar. El nu numai că a analizat situația social-economică a românilor pe care o găsea necorespunzătoare, dar a dat și soluții de îndreptare, valabile și în prezent – după părerea noastră– diversificarea ocupațiilor, sprijinirea micii industrie, dezvoltarea cooperăției de toate genurile, crearea unui sistem bancar adecvat economiei preponderent agrare, raționalizarea agriculturii micului producător etc. Toate acestea ar fi dus la crearea unei clase mijlocii înstărite, care le lipsea românilor, și care le lipsește și astăzi. Dezvoltarea economiei românești trebuie să se bazeze și azi pe o clasă de mijloc numeroasă și cu un înalt potențial de eficiență, așa cum o dorea economistul român la începutul secolului al XX-lea.

2. Un loc important în opera economistului român l-au ocupat problemele referitoare la rolul creditului. În concepția sa creditul avea multiple roluri:

- frânarea procesului de ruinare a micilor producători agrari și a micilor meseriași;
- avea facultatea de a menține o clasă numeroasă de mici producători în stare de independență economică;
- contribuția la mobilizarea resurselor bănești de care dispuneau diferite categorii ale populației;
- contribuția la favorizarea și sporirea producției și a circulației mărfurilor;
- contribuția la dezvoltarea economică a românilor, favorizarea progresului social-economic al românilor transilvăneni situându-i pe aceeași treaptă de dezvoltare cu naționalitățile conlocuitoare, micșorându-le acestora șansa de a-i domina pe autohtoni;
- Ioan I. Lapedatu a susținut în domeniul asigurărilor sociale idei care sunt și astăzi de o strictă actualitate:
- înființarea și dezvoltarea unei largi rețele de instituții de asigurare constituia după, Ioan I. Lapedatu, un adevărat test al capacităților de organizare economică a unui popor;
- societățile de asigurare prezintă o verigă importantă în organismul economiei naționale; fără ea economia națională nu poate fi perfect echilibrată;
- prin promovarea asigurărilor se formează nu numai ideea de economisire, ci și de prevedea;
- creditul să fie ieftin, prompt și garantat.

Sistemul de asigurări are un rol educativ, rol deosebit de actual pentru populația românească, unde până nu de mult asigurările se limitau aproape exclusiv la asigurările auto pentru persoane fizice.

4. Ioan I. Lapedatu a fost, alături de Cornel Diaconovici, unul din principalii artizani ai reformei de consolidare a sistemului bancar românesc din Transilvania. El a preluat o mare parte din problematica reformei elaborată și aplicată o anumită perioadă de Cornel Diaconovici, a dezvoltat-o, abordând noi probleme, căutând noi căi și metode de consolidare a sistemului bancar românesc. Unele din căile indicate de el cu privire la întărirea rolului creditului în viața economică sunt valabile și astăzi. El propunea: credit ieftin, prompt și garantat, condiții favorabile pentru marea masă a micilor producători, politică prudentă, păstrarea în orice moment, a unui echilibru normal între afacerile active și afacerile pasive, lărgirea cercului de afaceri prin investiții rentabile în industrie și agricultură, afaceri de comision etc.

5. Preocuparea pentru procurarea de capital cât mai mobil trebuia să constituie una din preocupările fundamentale a băncilor, susține Ioan I. Lapedatu. Menținerea reescontului în niște limite normale și considerarea lui ca o sursă extraordinară, era și aceasta o cerință obligatorie a vieții bancare din timpul lui Ioan I. Lapedatu.

6. Unul din neajunsurile de care sufereau băncile românești în primii ani ai secolului al XX-lea era: **neconcordanța** între mobilitatea pasivelor și aceea a activelor. În timp ce pasivele erau mobile, activele nu dispuneau de mobilitatea rațională. Depozitele erau pasive cu scadență scurtă, care puteau fi retrase orișicând. Se impunea deci o politică rațională de bancă, de investire a lor în active ușor realizabile, mobile și încasabile la termene cât mai scurte. Asemenea active erau considerate a fi: scontul de cambii, împrumuturile pe lombard și bonurile de cont curent.

Elpropunea ca pentru viitor băncile să sconteze cambii pe a căror mobilitate se putea conta cu siguranță, iar în portofoliul curent să se facă o selecție cât mai severă. Trebuia lichidată acea situație în care portofoliile cambiale ale băncilor erau mobile numai în teorie. În fapt portofoliile lor erau **imobile**, deoarece numai un număr mai mic de cambii se stingeau la scadență, în timp ce majoritatea lor în rate neînsemnate în decurs de 10–15 ani.

7. Ioan I. Lapedatu atrăgea atenția că băncile românești vor rezista concurenței numai dacă își vor moderniza administrația. O organizare mai bună și un management superior ar fi contribuit la sporirea credibilității băncilor românești atât în relațiile cu publicul, cât și în relațiile cu băncile străine.

8. Încheierea unui concordat al băncilor românești, care să-și fixeze ca scop ajutorarea reciprocă pentru cazuri dificile de plăți în depuneri și reescont, constituia, după părerea lui Ioan I. Lapedatu, calea principală de asigurare a depozitelor administrate și de folosire a creditelor străine. Încheierea unui concordat în vederea formării unui stoc de efecte în decurs de mai mulți ani, ar fi asigurat băncilor membre ale acestuia împrumuturi de 2–3 ori mai mari în situații mai **dificile**.

9. **Principiul asocierii.** Ioan, I. Lapedatu a susținut ideea asocierii băncilor românești într-o organizație puternică care îi garantează autonomia față de stat, iar în cazul băncilor, aceasta le asigura un rol important în viața economică. În cazul românilor transilvăneni asocieria derivă din necesitatea ca românii să se valideze ca națiune, să se afirme ca popor. În cazul românilor afirmarea lor se va putea realiza cu precădere

în domeniul financiar bancar prin crearea unei mari și puternice instituții în această ramură. Nevoia de asociere a băncilor a generat necesitatea fondării unei organizații bancare proprii a românilor transilvăneni. Această organizație a fost tocmai "Solidaritatea", care a avut misiunea atât de a asigura prosperitatea economică a populației românești, cât și validarea românilor ca națiune. Spre deosebire de fosta Conferință a Băncilor Române, care nu se baza pe organe executive, băncilor făcându-le doar propuneri, controlul fiind și el facultativ în cadrul "Solidarității", la a cărei înființare și funcționare Ioan I. Lapedatu a avut rolul decisiv s-au impus crearea unor organe de decizie și control extern obligatoriu.

10. Principiile controlului stabilit de Ioan I. Lapedatu în "Regulamentul pentru revizorii-experti" la începutul secolului sunt după părerea noastră deosebit de actuale astăzi. Iată câteva exemple din care deducem cele enunțate în fraza anterioară. Devenit secretar al "Solidarității", economistul român a reușit să întocmească un regulament pentru revizorii-experti ai "Solidarității" în care a asigurat independența controlului față de băncile revizuite. "Revizorii-experti - se scria în acel regulament- se aleg pe timp nedeterminat și numărul lor variază după trebuință. Ei pot însă funcționa, în această calitate numai la astfel de institute, la care se pot prezenta, ca organe independente și externe. Astfel, ei nu pot fi revizori-experti pentru institutele, cărora aparțin, ca membrii de direcțiune, de comitet sau funcționaritot asemenea nu pot funcționa ca revizori-experti de două ori una după alta la unul și același institut". Cu aceasta independența controlului era garantată și se inaugura controlul extern și obligatoriu. Reviziile se făceau după un chestionar pentru revizorii-experti în care erau cuprinse -

sub formă de întrebări-toate obiectivele asupra cărora se extindeau competențele lor. Revizorilor li se cerea discreție totală, în scopul asigurării acesteia, fiecare din ei la numirea în funcție era obligat să facă o declarație solemnă, al cărei text era formulat astfel: *"Primind mandatul de revizor-expert al "Solidarității", prin aceasta declar că recunosc ca obligatoriu pentru mine întru toate dispozițiunile "Regulamentului pentru revizorii-experti" și promit pe conștiința și cuvântul meu de onoare, că în această calitate a mea, îmi voi păstra toată discreția asupra datelor, ce mi se vor comunica sau voi afla la institutele revidate, iar opiniile ce mi se vor cere și rapoartele ce le voi înainta, le voi compune nepreocupat și după cea mai bună a mea știință și conștiință: Așa să-mi ajute Dumnezeu !!"*

11. Conferința revizorilor-experti, o nouă instituție fondată la inițiativa lui Ioan I. Lapedatu. În ședințele direcției "Solidarității", rapoartele revizorilor-experti deveneau în anii 1910-1911 tot mai mult obiectul unor analize și baza informativă a strategiei viitoare a acesteia. Era deja analizat fiecare raport în parte. În urma acestor rapoarte conducerea "Solidarității" - la sugestia lui Ioan I. Lapedatu- a hotărât că activitatea revizorilor-experti nu se mai putea limita la lucrările tehnice și administrative ale institutelor asociate. Rezultatele concrete și esențiale, se vor obține - se susțineau - numai dacă activitatea revizorilor-experti va fi extinsă și asupra politicii de afaceri. S-a hotărât ca revizorii-experti să se întrunească în conferințe periodice, în care să se discute rezultatele și experiențele reviziunilor din trecut și să se primească dispoziții cu privire la o activitate sistematică și unitară pentru viitor. Conferințele acestea, cunoscute în

analele "Solidarității" sub denumirea de **Conferințele revizorilor-experti** au fost unice în Imperiul austro-ungar. Faptul că eleau susținut ideea și practica extinderii controlului revizorilor-experti de la lucrările **tehnice și administrative ale băncilor** și la politica lor de afaceri, a ridicat controlul la bănci la un grad superior, activitatea lor devenind mai sistematică, mai unitară și mai eficientă. Ioan I. Lapedatu este nu numai inițiatorul acestor Conferințe, ci el le-a elaborat instrucțiunile, le-a prezentat rapoartele asupra activității organizației, le-a făcut o largă publicitate în presă și prin conferințe ținute la Budapesta, Sibiu etc.

În vederea îmbunătățirii politicii de afaceri a băncilor românești, Conferințele revizorilor-experti le-a recomandat băncilor să-și îndrepte atenția să facă propuneri celor interesați cum ar fi: întrebuintarea rațională a creditelor de reescont, mobilizarea activelor, formarea rezervelor și introducerea unui spirit altruist față de clientela băncilor, să recomande băncilor să nu se angajeze în afaceri, care trec peste puterile lor care le imobilizează capitalul. Uniformizarea contabilității și normele de întocmire a bilanțurilor au constituit și ele obiective importante urmărite și discutate la Conferințele revizorilor-experti.

Multe din principiile și dispozițiile "Regulamentului pentru revizorii-experti" sunt valabile și astăzi, poate de o mai strictă actualitate acum decât atunci. Vom da câteva exemple. În "Ordonanța privind organizarea activității de expertiză contabilă și a contabililor autorizați, la articolul 11 se prevede: "Expertii-contabili și contabilii autorizați nu pot să efectueze lucrări pentru agenți economici sau pentru instituții unde sunt salariați și nici pentru cei cu care acestea sunt în

raporturi contractuale sau se află în concurență". Regulamentul de organizare și funcționare a Corpului experților contabili și contabililor autorizați din România, repetă și el această prevedere. Codul privind conduita etică și profesională a experților contabili și contabililor autorizați din România în capitolul *Dispoziții generale* prevede că principiile generale care trebuie să-i ghideze pe profesioniștii contabili și conduita lor, în relațiile profesionale cu ceilalți, trebuie să fie: integritate, obiectivitate, independență, secret profesional, respectarea normelor tehnice și profesionale, competență profesională, apărarea onoarei Corpului etc.

Se pare că în timpul lui Ioan I. Lapedatu revizorii-experti se bucurau de mai multă încredere din partea societății decât experții-contabili și contabilii autorizați. În timp ce primii doar declarau că sunt de acord cu **Regulamentul**, promițând pe conștiință și cuvânt de onoare, cei din urmă sunt obligați să rostească un jurământ mult mai solemn și mai amplu.

BIBLIOGRAFIE**A- LUCRĂRILE LUI IOAN I. LAPEDATU****A1. Lucrări și studii de specialitate**

1. Lapedatu, I. Ioan, Adam Smith – sistemul său de economie politică. Budapesta, Tipografia Poporul Român, 1903
2. Lapedatu, I. Ioan, Banca Austro-Ungară. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1904
3. Lapedatu, I. Ioan, Banca Națională a României. – Reforma din 1925. Cluj, Tipografia Ardealul, 1925
4. Lapedatu, I. Ioan, Băncile în noua reformă a dărilor. Orăștie, Tipografia Nouă, 1908
5. Lapedatu, I. Ioan, Chestiuni de finanțe publice. – Moștenirea AustroUngară. – Unificarea monetară. – Repartizarea datoriilor publice austroungare antebelice. Cluj, Tipografia Ardealul, 1923
6. Lapedatu, I. Ioan, Chestiuni economice și financiare. – Creditul industrial. Lichidarea bunurilor inamice. Cluj, Tipografia Ardealul, 1923
7. Lapedatu, I. Ioan, Din tratatul de pace cu Ungaria. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1920
8. Lapedatu, I. Ioan, Discuția bugetului pe 1927. București, Imprimeriile Statului, 1927
9. Lapedatu, I. Ioan, Efectele publice. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1905
10. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea băncii de asigurări, Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1910

11. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea finanțelor țării. Cluj, Tipografia Ardealul, 1924

12. Lapedatu, I. Ioan, Politica de discount. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1905

13. Lapedatu, I. Ioan, Problema datoriei publice și reforma monetară, Cluj, Tipografia Ardealul, 1924

14. Lapedatu, I. Ioan, Probleme actuale. – Sarcinile financiare de la Ungaria. – Impozitul pe avere. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1920

15. Lapedatu, I. Ioan, Probleme viitoare ale băncilor noastre. Sibiu, Tipografia Poporului, 1913

16. Lapedatu, I. Ioan, Studii de contabilitate. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1904

17. Lapedatu, I. Ioan, Studii practice de bancă. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1906

18. Lapedatu, I. Ioan, Teoria asigurărilor asupra vieții. Brașov, Tipografia Ciurcu & Co., 1902

A2. Monografii

19. Lapedatu, I. Ioan, "Ardeleana" Institut de credit și economii Orăștie 1885– 1910, Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1912

20. Lapedatu, I. Ioan, "Prima Societate Ardeleană de asigurări". Sibiu 1912– 1922. Sibiu, Tipografia Poporului, 1923

A3. Lucrări diverse

21. Lapedatu, I. Ioan, Analele Fundațiunii pentru ajutorarea ziaristilor români din Ungaria. 7 fascicule pe anii 1912–1918. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1912–1918

22. Lapedatu, I. Ioan, Banca de asigurare. Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1912

23. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea valutei. București, Imprimeriile Statului, 1920

24. Lapedatu, I. Ioan, Frământări sociale. Cluj, Tipografia Ardealul, 1922

25. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea băncii Culturale. Orăștie, Tipografia Nouă, 1908

26. Lapedatu, I. Ioan, Legea pădurilor și legea minelor. Cluj, Tipografia Ardealul, 1920

27. Lapedatu, I. Ioan, Noua legislație economică. Anuarul Acad. Corn., Cluj, 1924–1926

28. Lapedatu, I. Ioan, Noua organizare a Ministerului de Finanțe. Sibiu, Tipografia Dacia–Traiană, 1928

29. Lapedatu, I. Ioan, Problema culturii. Anuarul Acad. Com., Cluj, 1924–1926

30. Lapedatu, I. Ioan, Probleme sociale și economice. Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1904

31. Lapedatu, I. Ioan, Pro domo, Sibiu, Tipografia Archidieceșană, 1918

32. Lapedatu, I. Ioan, Reforma administrativă. – Finanțele locale. Cluj, Tipografia Ardealul, 1925

33. Lapedatu, I. Ioan, Românii Seceleni. Brașov, Tipografia A. Mureșianu, 1899

A4. Lucrări în manuscris

Fundația Lapedatu

34. Noțiuni fundamentale de Știința finanțelor. – Cursuri pentru Academia de Științe Comerciale și Industriale din Cluj

35. Preocupările sociale ale timpului nostru. – Individualism și socialism

a) Gazeta Transilvaniei

36. Lapedatu, I. Ioan, Ajută-te și Dumnezeu te va ajuta. În: Gazeta Transilvaniei, 4 iunie, 1904, Brașov

37. Lapedatu, I. Ioan, Cauzele decadenței economice a Românilor seceleni și mijloacele de îndreptare. În: Gazeta Transilvaniei, nr. 124, 129, 18,25 iunie, 1899, Brașov

38. Lapedatu, I. Ioan, Înbunătățirea stării poporului nostru. În: Gazeta Transilvaniei, nr. 130, 24 iunie, 1900, Brașov

39. Lapedatu, I. Ioan, La mormântul lui "Godju (discurs comemorativ). În: Gazeta Transilvaniei, nr. 238, 8 februarie, 1897, Brașov

40. Lapedatu, I. Ioan, Scrisoarea din Săcele. În: Gazeta Transilvaniei, nr. 84. 1897, Brașov

b) Telegraful Român

41. Lapedatu, I. Ioan, Înființarea Comunității Ortodoxe Române din Budapesta (Cuvinte rostite în numele tinerimii universitare). În: Telegraful Român, nr.26, 1900, Sibiu

42. Lapedatu, I. Ioan, La mormântul Profesorului Or. Ioan Bozoceanu. În: Telegraful Român, nr.12–16, 1898, Sibiu

43. Lapedatu, I. Ioan, Scrisoare din Budapesta. În: Telegraful Român, nr.49, 52, 1903, Sibiu

c) Luceafărul

44.Lapedatu, I. Ioan, Adam Smith.–Sistemul său de Economie politică. În: Luceafărul, nr. 7–12, 1902, Budapesta

45.Lapedatu, I. Ioan, Lupte zadarnice. În: Luceafărul, nr. 7–12, 1902, Budapesta

d) Transilvania

46. Lapedatu, I. Ioan, Academia Română. În: Transilvania, nr. II, 1905, Sibiu

47. Lapedatu, I. Ioan, Andreiu Bârseanu (discurs funebru). În: Transilvania, nr. X, 1922, Sibiu

48.Lapedatu, I. Ioan, Apel pentru participarea la Expoziția generală română din 1906. În: Transilvania, nr. VI, 1905, Sibiu

49. Lapedatu, I. Ioan, Bibliografie. În: Transilvania, nr. VI, 1904, Sibiu

50.Lapedatu, I. Ioan, Misiunea culturală a băncilor noastre. În: Transilvania, nr. 1, 1914, Sibiu

51.Lapedatu, I. Ioan, Politica de discount (conferință). În: Transilvania, nr. V, 1905, Sibiu

52.Lapedatu, I. Ioan, Profesorul Ion Socaciu. În: Transilvania, nr. I–VI, 1917, Sibiu

53. Lapedatu, I. Ioan, Raport către Secțiunea istorică. În: Transilvania, nr. VI, 1905, Sibiu

54. Lapedatu, I. Ioan, Raport și propuneri relativ la lucrările prezentate la Concursul pentru un Manual de contabilitate populară. În: Transilvania, nr. V, 1912, Sibiu

55. Lapedatu, I. Ioan, Un album artistic, În: Transilvania, nr. VI, 1904, Sibiu

Fundația Lapedatu

e) Revista Economică

56.Lapedatu, I. Ioan, Abundența de bani. În: Revista Economică, nr. 7, 1916, Sibiu

57.Lapedatu, I. Ioan, Activitatea "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 35, 1915, Sibiu

58. Lapedatu, I. Ioan, Activitatea "Solidarității"–raportul către Dir. și Adunarea generală. În: Revista Economică, nr. 34, 1916, Sibiu

59. Lapedatu, I. Ioan, Acționari și deponenți. În: Revista Economică, nr. 5, 1915, Sibiu

60. Lapedatu, I. Ioan, Adunarea Generală a Băncii de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 16, 1916, Sibiu

61.Lapedatu, I. Ioan, Adunarea Generală a Băncii de Asigurări. În: Revista Economică, nr. 19, 1917, Sibiu

62. Lapedatu, I. Ioan, Adunarea generală a "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 24, 1910, Sibiu

63. Lapedatu, I. Ioan, Adunarea "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 22, 1917, Sibiu

64. Lapedatu, I. Ioan, Adunările noastre generale. În: Revista Economică, nr. 21, 1911, Sibiu

65.Lapedatu, I. Ioan, Afacerile de bancă și abundența de numerar. În: Revista Economică, nr. 36, 1915, Sibiu

66. Lapedatu, I. Ioan, Afacerile comerciale și industriale la băncile din provincie. În: Revista Economică, nr. 8, 1917, Sibiu

67. Lapedatu, I. Ioan, Afacerile hipotecare și situațiunea financiară. În: Revista Economică, nr. 41, 1907, Sibiu

68. Lapedatu, I. Ioan, Al 7–lea împrumut de războiu. În: Revista Economică, nr. 44, 1917, Sibiu

69. Lapedatu, I. Ioan, "Albina". În: Revista Economică, nr. 9, 1913, Sibiu
70. Lapedatu, I. Ioan, "Albina". În: Revista Economică, nr. 17, 1915, Sibiu
71. Lapedatu, I. Ioan, "Albina". În: Revista Economică, nr. 15, 1917, Sibiu
72. Lapedatu, I. Ioan, Andrei Cosma. În: Revista Economică, nr. 31, 1918, Sibiu
73. Lapedatu, I. Ioan, Anul economic 1912. În: Revista Economică, nr. 1, 1913, Sibiu
74. Lapedatu, I. Ioan, Apucături detestabile. În: Revista Economică, nr. 31, 1913, Sibiu
75. Lapedatu, I. Ioan, "Ardeleana", răspuns ziarului "Lupta". În: Revista Economică, nr. 13-16, 1907, Sibiu
76. Lapedatu, I. Ioan, Asigurarea Împotriva accidentelor. În: Revista Economică, nr. 34-35, 1912, Sibiu
77. Lapedatu, I. Ioan, Asigurări cu risc de războiu. În: Revista Economică, nr. 33, 1914, Sibiu
78. Lapedatu, I. Ioan, Augumentarea capitalurilor sociale. În: Revista Economică, nr. 3, 1917, Sibiu
79. Lapedatu, I. Ioan, Banca Agrară, -cuvântul raportorului. În: Revista Economică, nr. 33-34, 1919, Sibiu
80. Lapedatu, I. Ioan, Banca Austro-Ungară, - la jubileul de 100 ani. În: Revista Economică, nr. 24, 1916, Sibiu
81. Lapedatu, I. Ioan, Banca Austro-Ungară. În: Revista Economică, nr. 6, 1914, Sibiu
82. Lapedatu, I. Ioan, Banca Austro-Ungară. În: Revista Economică, nr. 16, 1905, Sibiu

83. Lapedatu, I. Ioan, Banca de Asigurare "Fortuna". În: Revista Economică, nr. 14, 1911, Sibiu
84. Lapedatu, I. Ioan, Banca de ASigurare, - la începerea activității sale. În: Revista Economică, nr. 50, 1911, Sibiu
85. Lapedatu, I. Ioan, Banca de Asigurare Românească. În: Revista Economică, nr. 16, 1910, Sibiu
86. Lapedatu, I. Ioan, Banca Generală de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 12-14, 1912, Sibiu.
87. Lapedatu, I. Ioan, Banca Generală de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 14, 1916, Sibiu
88. Lapedatu, I. Ioan, Banca Generală de Asigurare, - Încheierile anuale. În: Revista Economică, nr. 18, 1915, Sibiu
89. Lapedatu, I. Ioan, Banca Generală de Asigurare, - raport către Adunarea generală. În: Revista Economică, nr. 20, 1915, Sibiu
90. Lapedatu, I. Ioan, Banca Generală de asigurări. În: Revista Economică, nr. 22, 1919, Sibiu
91. Lapedatu, I. Ioan, Banca Națională a României și reforma din 1925. În: Revista Economică, nr. 37-40, 1925, Sibiu
92. Lapedatu, I. Ioan, Banca Românească de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 39, 1910, Sibiu
93. Lapedatu, I. Ioan, Băncile noastre. În: Revista Economică, nr. 6-1.1, 1316, 1916, Sibiu
94. Lapedatu, I. Ioan, Băncile și clientela. În: Revista Economică, nr. 51, 1915, Sibiu
95. Lapedatu, I. Ioan, Bilanțul "Albina". În: Revista Economică, nr. 14, 1916, Sibiu
96. Lapedatu, I. Ioan, Bilanțul "Albinei". În: Revista Economică, nr. 7, 1912, Sibiu

97. Lapedatu, I. Ioan, Bilanțul "Albinei". În: Revista Economică, nr. 8, 1914, Sibiu
98. Lapedatu, I. Ioan, Bugetul Statului. În: Revista Economică, nr. 41, 1912, Sibiu
99. Lapedatu, I. Ioan, Bugetul Statului. În: Revista Economică, nr.46, 1917, Sibiu
100. Lapedatu, I. Ioan, Bursa și afacerile de arbitraj. În: Revista Economică, nr. 7-8, 1905, Sibiu
101. Lapedatu, I. Ioan, Bursa și cursurile. În: Revista Economică, nr.47, 1904, Sibiu
102. Lapedatu, I. Ioan, Bursa și speculațiile. În: Revista Economică, nr. 48,49, 1904, Sibiu
103. Lapedatu, I. Ioan, Bursa și speculațiunile. În: Revista Economică, nr. 9, 11-'14, 1905, Sibiu
104. Lapedatu, I. Ioan, Cambii de emisiune. În: Revista Economică, nr. 3, 1905, Sibiu
105. Lapedatu, I. Ioan, Cambii financiare. În: Revista Economică, nr. 2, 1905, Sibiu
106. Lapedatu, I. Ioan, Cauzele crizei financiare în Ungaria. În: Revista Economică, nr. 2, 1913, Sibiu
107. Lapedatu, I. Ioan, Centrala Institutelor de bani. În: Revista Economică, nr. 17, 1916, Sibiu
108. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea biroului de informații și comisiuni. În: Revista Economică, nr. 26, 1914, Sibiu
109. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea controlului. În: Revista Economică, nr. 24-25, 1906, Sibiu
110. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea Economică Română. În: Revista Economică, nr. 35-37, 39-40, 44-45, 1906, Sibiu

111. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea importului de cereale. În: Revista Economică, nr. 10, 1915, Sibiu
112. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea sarcinilor financiare dela Ungaria. În: Revista Economică, nr. 44, 1920, Sibiu
113. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea ștampilării coroanelor, - discurs parlamentar. În: Revista Economică, nr. 11, 1920, Sibiu
114. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea valutei,- opiniunile Wakerle, Flyders și Hantos. În: Revista Economică, nr. 32, 1917, Sibiu
115. Lapedatu, I. Ioan, Chestiunea valutei și a finanțelor. În: Revista Economică, nr. 1-2, 1919, Sibiu
116. Lapedatu, I. Ioan, Chestiuni de actualitate. În: Revista Economică, nr. 9, 1915, Sibiu
117. Lapedatu, I. Ioan, Concurența păgubitoare. În: Revista Economică, nr. 6, 1907, Sibiu
118. Lapedatu, I. Ioan, Condițiile dezvoltării asociației Băncilor. În: Revista Economică, nr. 21, 1906, Sibiu
119. Lapedatu, I. Ioan, Condițiile financiare ale tratatului de pace cu Austria. În: Revista Economică, nr. 1, 1920, Sibiu
120. Lapedatu, I. Ioan, Conferința a IV-a a Băncilor noastre. În: Revista Economică, nr. 35, 1905, Sibiu
121. Lapedatu, I. Ioan, Conferința. În: Revista Economică, nr. 22,24-26, 1907, Sibiu
122. Lapedatu, I. Ioan, Conferința Băncilor. În: Revista Economică, nr. 2, 1907, Sibiu
123. Lapedatu, I. Ioan, Conferința de la Roma. În: Revista Economică, nr. 21, 1921, Sibiu

124. Lapedatu, I. Ioan, Conferința de la Roma. În: Revista Economică, nr. 36–37, 1921, Sibiu

125. Lapedatu, I. Ioan, Conferința revizorilor–experți, – aprecierea hotărâri lor. În: Revista Economică, nr. 3, 1912, Sibiu

126. Lapedatu, I. Ioan, Conferința revizorilor experți, – aprecierea hotărâri lor. În: Revista Economică, nr. 10, 1912, Sibiu

127. Lapedatu, I. Ioan, Conferința revizorilor–experți. În: Revista Economică, nr. 2, 1911, Sibiu

128. Lapedatu, I. Ioan, Conferința revizorilor "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 25, 1912, Sibiu

129. Lapedatu, I. Ioan, Constatări indiscutabile. În: Revista Economică, nr. 28, 1914, Sibiu

130. Lapedatu, I. Ioan, Constatări juste. În: Revista Economică, nr. 40, 1915, Sibiu

131. Lapedatu, I. Ioan, Contabilitatea afacerilor de asigurare. În: Revista Economică, nr. 38–39, 1912, Sibiu

132. Lapedatu, I. Ioan, Controlul obligator la Centrala Institutelor Financiare. În: Revista Economică, nr. 44, 1915, Sibiu

133. Lapedatu, I. Ioan, Corespondența comercială de I.C. Panțiu (Dare de seamă). În: Revista Economică, nr. 45, 1904, Sibiu

134. Lapedatu, I. Ioan, Creditul Industrial, – discurs parlamentar. În: Revista Economică, nr. 21, 1923, Sibiu

135. Lapedatu, I. Ioan, Criza Băncilor Centrale de Credit. În: Revista Economică, nr. 11, 1912, Sibiu

136. Lapedatu, I. Ioan, Cronica Economică. În: Revista Economică, nr. 39, 1906, Sibiu

137. Lapedatu, I. Ioan, Cronica Economică. În: Revista Economică, nr. 40, 1906, Sibiu

138. Lapedatu, I. Ioan, Cronica economică 1918. În: Revista Economică, nr. 1, 1918, Sibiu

139. Lapedatu, I. Ioan, Cursul devizelor. În: Revista Economică, nr. 1–3, 1905, Sibiu

140. Lapedatu, I. Ioan, Cursuri practice de bancă. În: Revista Economică, nr. 27, 1906, Sibiu

141. Lapedatu, I. Ioan, Darea de seamă a "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 25, 1914, Sibiu

142. Lapedatu, I. Ioan, Darea de seamă către Adunarea "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 30, 1922, Sibiu

143. Lapedatu, I. Ioan, Darea de seamă către conferința revizorilor–experți. În: Revista Economică, nr. 26, 1914, Sibiu

144. Lapedatu, I. Ioan, Darea de seamă despre activitatea revizorilor–experți. În: Revista Economică, nr. 25, 1914, Sibiu

145. Lapedatu, I. Ioan, Dare de seamă despre decursul Adunării. În: Revista Economică, nr. 27, 1910, Sibiu

146. Lapedatu, I. Ioan, Datoria publică a României. În: Revista Economică, nr. 20, 1922, Sibiu

147. Lapedatu, I. Ioan, Debitorii băncilor. În: Revista Economică, nr. 8, 1915, Sibiu

148. Lapedatu, I. Ioan, Debitorii băncilor. În: Revista Economică, nr. 9, 1915, Sibiu

149. Lapedatu, I. Ioan, Dela Adunarea Generală a Băncii Generale de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 13, 1913, Sibiu

150. Lapedatu, I. Ioan, Dela Banca Generală de asigurări, raport către Adunarea Generală. În: Revista Economică, nr. 15, 1917, Sibiu

151. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 47, 1912, Sibiu
152. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 48, 1912, Sibiu
153. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 11, 1917, Sibiu
154. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 18, 1917, Sibiu
155. Lapedatu, I. Ioan, Direcțiunea "Solidarității" către Adunarea Generală. În: Revista Economică, nr. 19, 1917, Sibiu
156. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 48, 1917, Sibiu
157. Lapedatu, I. Ioan, Dela "Solidaritatea". În: Revista Economică, nr. 25, 1918, Sibiu
158. Lapedatu, I. Ioan, Delegațiunea Băncilor (înființarea "Solidarității"). În: Revista Economică, nr. 17-18, 1907, Sibiu
159. Lapedatu, I. Ioan, Din pildele altora. În: Revista Economică, nr. 6, 1912, Sibiu
160. Lapedatu, I. Ioan, Din tratatul de pace cu Ungaria. În: Revista Economică, nr. 25, 1920, Sibiu
161. Lapedatu, I. Ioan, Din viața economică a anului 1915. În: Revista Economică, nr. 3, 1916, Sibiu
162. Lapedatu, I. Ioan, Din viața economică a anului 1916. În: Revista Economică, nr. 4, 1917, Sibiu
163. Lapedatu, I. Ioan, Din viața economică a poporului nostru. În: Revista Economică, nr. 9, 1914, Sibiu
164. Lapedatu, I. Ioan, Două probleme pentru Băncile noastre. În: Revista Economică, nr. 6-7, 1905, Sibiu
165. Lapedatu, I. Ioan, Două propuneri,-condiții pentru progresul "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 22, 1917, Sibiu
166. Lapedatu, I. Ioan, Efectele publice. În: Revista Economică, nr. 15-19, 21-25, 1905, Sibiu
167. Lapedatu, I. Ioan, Emigrările. În: Revista Economică, nr. 43-44, 1907, Sibiu
168. Lapedatu, I. Ioan, Emisiune de bancnote. În: Revista Economică, nr. 46, 1904, Sibiu
169. Lapedatu, I. Ioan, Etalonul Băncilor de emisiune și Piața internă. În: Revista Economică, nr. 30, 1905, Sibiu
170. Lapedatu, I. Ioan, Etalonul de discount. În: Revista Economică, nr. 21-24, 1905, Sibiu
171. Lapedatu, I. Ioan, Etalonul în luna septembrie. În: Revista Economică, nr. 41, 1905, Sibiu
172. Lapedatu, I. Ioan, Ex uno discite omnes. În: Revista Economică, nr. 20, 1907, Sibiu
173. Lapedatu, I. Ioan, Finanțele Statului. În: Revista Economică, nr. 2, 1921, Sibiu
174. Lapedatu, I. Ioan, Frământări sociale. În: Revista Economică, nr. 44, 1922, Sibiu
175. Lapedatu, I. Ioan, Fundațiunea pentru ajutorarea ziarelor românești. În: Revista Economică, nr. 24, 1919, Sibiu
176. Lapedatu, I. Ioan, Fundația pentru ajutorarea ziariștilor români. În: Revista Economică, nr. 18, 1916, Sibiu
177. Lapedatu, I. Ioan, Fundațiunea pentru ajutorarea ziariștilor români. În: Revista Economică, nr. 16, 1918, Sibiu
178. Lapedatu, I. Ioan, Fundațiunea pentru ajutorarea ziariștilor români. În: Revista Economică, nr. 10, 1917, Sibiu

179. Lapedatu, I. Ioan, Ideea unei statistici românești. În: Revista Economică, nr. 48, 1906, Sibiu

180. Lapedatu, I. Ioan, Impozitul pe avere, - legea cehoslovacă și legea austriacă. În: Revista Economică, nr. 45-46, 1920, Sibiu

181. Lapedatu, I. Ioan, Informațiuni practice privitoare la lichidarea cu Ungaria. În: Revista Economică, nr. 43-52, 1924, Sibiu

182. Lapedatu, I. Ioan, Instituția revizorilor-experti ai "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 15, 1912, Sibiu

183. Lapedatu, I. Ioan, Instituțiunea revizorilor-experti, - dezvoltarea în cadrele "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 19, 1916, Sibiu

184. Lapedatu, I. Ioan, Intelectualii noștri și scumpetea traiului. În: Revista Economică, nr. 28, 1916, Sibiu

185. Lapedatu, I. Ioan, Interesele economice și luptele popoarelor. În: Revista Economică, nr. 12, 1915, Sibiu

186. Lapedatu, I. Ioan, Împrumutul național. În: Revista Economică, nr. 6, 1919, Sibiu

187. Lapedatu, I. Ioan, Împrumuturile cambiale și replătirea lor. În: Revista Economică, nr. 4, 1905, Sibiu

188. Lapedatu, I. Ioan, În anul al XX-lea. În: Revista Economică, nr. 1, 1918, Sibiu

189. Lapedatu, I. Ioan, Încasarea pretențiilor restante. În: Revista Economică, nr. 37, 1915, Sibiu

190. Lapedatu, I. Ioan, Încă un cuvânt la chestiunea importului de cereale. În: Revista Economică, nr. 31, 1915, Sibiu

191. Lapedatu, I. Ioan, Încheierile Băncii Generale de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 8, 1913, Sibiu

192. Lapedatu, I. Ioan, Încheierile Băncii generale de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 9, 1914, Sibiu

193. Lapedatu, I. Ioan, Încheierile Băncii generale de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 14, 1914, Sibiu

194. Lapedatu, I. Ioan, În fața Centralei Institutelor Financiare. În: Revista Economică, nr. 42, 1915, Sibiu

195. Lapedatu, I. Ioan, În fața viitorului. În: Revista Economică, nr. 6, 1917, Sibiu

196. Lapedatu, I. Ioan, În preajma Băncii de asigurare. În: Revista Economică, nr. 53, 1911, Sibiu

197. Lapedatu, I. Ioan, În preajma Conferinței. În: Revista Economică, nr. 51, 1906, Sibiu

198. Lapedatu, I. Ioan, În preajma nouilor alcătuirii. În: Revista Economică, nr. 30-33, 1910, Sibiu

199. Lapedatu, I. Ioan, La anul Nou. În: Revista Economică, nr. 1, 1919, Sibiu

200. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea Băncilor Populare și Cooperativelor Sătești. În: Revista Economică, nr. 34-35, 1913, Sibiu

201. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea bilanțurilor și dividendelor. În: Revista Economică, nr. 2, 1915, Sibiu

202. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea centralei institutelor de bani. În: Revista Economică, nr. 15, 1915, Sibiu

203. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea Centralei institutelor de bani. În: Revista Economică, nr. 16, 1915, Sibiu

204. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea Centralei Institutelor Financiare. În: Revista Economică, nr. 45, 1915, Sibiu

205. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea edificiului Școalei Comerciale Române din Brașov. În: Revista Economică, nr. 9, 1914, Sibiu
206. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea etalonului de discount. În: Revista Economică, nr. 42, 1905, Sibiu
207. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea finanțelor țării, – discurs parlamentar. În: Revista Economică, nr. 53, 1923, Sibiu
208. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea importului de cereale. În: Revista Economică, nr. 21, 1915, Sibiu
209. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea încheierilor anuale. În: Revista Economică, nr. 50, 1914, Sibiu
210. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea încheierilor anuale. În: Revista Economică, nr. 2, 1917, Sibiu
211. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea însoțirilor. În: Revista Economică, nr. 8, 1907, Sibiu
212. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea însoțirilor. În: Revista Economică, nr. 14, 1907, Sibiu
213. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea ordonanței pentru circulația de imobile. În: Revista Economică, nr. 3, 1918, Sibiu
214. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea proximei bilanțuri și băncile noastre. În: Revista Economică, nr. 47, 1915, Sibiu
215. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea restabilirii valutei. În: Revista Economică, nr. 38, 1917, Sibiu
216. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea reviziilor. În: Revista Economică, nr. 48, 1917, Sibiu
217. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea reviziunilor. În: Revista Economică, nr. 4, 1918, Sibiu

218. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea Școalei Comerciale Române din Brașov. În: Revista Economică, nr. 17, 1914, Sibiu
219. Lapedatu, I. Ioan, La chestiunea valutei. În: Revista Economică, nr. 41, 1917, Sibiu
220. Lapedatu, I. Ioan, La conferința băncilor. În: Revista Economică, nr. 21, 1907, Sibiu
221. Lapedatu, I. Ioan, La glasul vremii. În: Revista Economică, nr. 1, 1907, Sibiu
222. Lapedatu, I. Ioan, La inaugurarea unei sucursale, – discurs. În: Revista Economică, nr. 41, 1923, Sibiu
223. Lapedatu, I. Ioan, La schimbarea de azi – 28 oct. (programul Revistei Economice). În: Revista Economică, nr. 42, 1906, Sibiu
224. Lapedatu, I. Ioan, Lămuriri, privitoare la Banca noastră de Asigurare. În: Revista Economică, nr. 46, 1910, Sibiu
225. Lapedatu, I. Ioan, Legea minelor, – discurs parlamentar. În: Revista Economică, nr. 32–33, 1924, Sibiu
226. Lapedatu, I. Ioan, Legea pădurilor, – discurs parlamentar. În: Revista Economică, nr. 27–28, 1924, Sibiu
227. Lapedatu, I. Ioan, Lichidarea creanțelor Austro–Ungare. În: Revista Economică, nr. 24, 1923, Sibiu
228. Lapedatu, I. Ioan, Literatura de specialitate (Matematica Financiară de A. Ciortea). În: Revista Economică, nr. 46, 1906, Sibiu
229. Lapedatu, I. Ioan, Lucrările "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 40, 1922, Sibiu
230. Lapedatu, I. Ioan, Lupta pentru existență. În: Revista Economică, nr. 40, 1907, Sibiu

231. Lapedatu, I. Ioan, Mania de afaceri. În: Revista Economică, nr. 51, 1911, Sibiu
232. Lapedatu, I. Ioan, Mărturisiri prețioase. În: Revista Economică, nr. 10, 1914, Sibiu
233. Lapedatu, I. Ioan, Memento. În: Revista Economică, nr. 38, 1906, Sibiu
234. Lapedatu, I. Ioan, Mijloace pentru reglarea valutei. În: Revista Economică, nr. 36, 1917, Sibiu
235. Lapedatu, I. Ioan, Memoriu către Ministerul de Finanțe. În: Revista Economică, nr. 4, 1921, Sibiu
236. Lapedatu, I. Ioan, Misiunea economică la lucru (scrisoare din Budapesta). În: Revista Economică, nr. 10, 1921, Sibiu
237. Lapedatu, I. Ioan, Modificări în proiectul Centralei Institutelor Financiare. În: Revista Economică, nr. 2, 1916, Sibiu
238. Lapedatu, I. Ioan, Moștenirea Austro-Ungară. În: Revista Economică, nr. 5, 1922, Sibiu
239. Lapedatu, I. Ioan, Moștenirea Austro-Ungară. În: Revista Economică, nr. 45, 1922, Sibiu
240. Lapedatu, I. Ioan, Necesitatea și importanța asocierii Băncilor. În: Revista Economică, nr. 20, 1906, Sibiu
241. Lapedatu, I. Ioan, Noi și chestiunile social economice. În: Revista Economică, nr. 3, 1905, Sibiu
242. Lapedatu, I. Ioan, Noua reformă a impozitelor. În: Revista Economică, nr. 45, 1917, Sibiu
243. Lapedatu, I. Ioan, Nouile proiecte de impozite. În: Revista Economică, nr. 26-27, 1916, Sibiu
244. Lapedatu, I. Ioan, Noul împrumut de Stat. În: Revista Economică, nr. 7, 1914, Sibiu

245. Lapedatu, I. Ioan, O constatare. În: Revista Economică, nr. 8, 1913, Sibiu
246. Lapedatu, I. Ioan, O nouă întreprindere românească, – Biroul central de informațiuni și comisiuni. În: Revista Economică, nr. 37, 1913, Sibiu
247. Lapedatu, I. Ioan, O paralelă între Asociația Băncilor noastre și Asociația Reg. a Institutelor de bani ungare. În: Revista Economică, nr. 49, 1905, Sibiu
248. Lapedatu, I. Ioan, O problemă de rezolvit. În: Revista Economică, nr. 34, 1915, Sibiu
249. Lapedatu, I. Ioan, Ordonanța relativ la materialul statistic și informativ pentru lichidarea intereselor publice și private din fosta Monarhie AustroUngară. În: Revista Economică, nr. 30, 1921, Sibiu
250. Lapedatu, I. Ioan, O replică. În: Revista Economică, nr. 20, 1912, Sibiu
251. Lapedatu, I. Ioan, Orfelinatul românesc. În: Revista Economică, nr. 5, 1916, Sibiu
252. Lapedatu, I. Ioan, Organizarea Creditului de Discont. În: Revista Economică, nr. 28, 1905, Sibiu
253. Lapedatu, I. Ioan, Organizația Băncilor noastre. În: Revista Economică, nr. 4-6, 1913, Sibiu
254. Lapedatu, I. Ioan, Parcelările. În: Revista Economică, nr. 27, 1907, Sibiu
255. Lapedatu, I. Ioan, Partea noastră la împrumutul de război. În: Revista Economică, nr. 40, 1915, Sibiu
256. Lapedatu, I. Ioan, Partenie Cosma, – discurs funerar. În: Revista Economică, nr. 39, 1923, Sibiu

257. Lapedatu, I. Ioan, Partenie Cosma, La jubileul de 25 ani ca director la "Albina". În: Revista Economică, nr. 52, 1910, Sibiu

258. Lapedatu, I. Ioan, Pauperismul la poporul nostru. În: Revista Economică, nr. 30, 1913, Sibiu

259. Lapedatu, I. Ioan, Pauperismul la poporul nostru și combaterea lui. În: Revista Economică, nr. 29–32, 1913, Sibiu

260. Lapedatu, I. Ioan, Păcatele noastre. În: Revista Economică, nr. 18, 1907, Sibiu

261. Lapedatu, I. Ioan, Pentru acționari. În: Revista Economică, nr. 15, 1922, Sibiu

262. Lapedatu, I. Ioan, Pentru Școala Comercială Română din Brașov. În: Revista Economică, nr. 4, 1914, Sibiu

263. Lapedatu, I. Ioan, Perspective financiare. În: Revista Economică, nr. 25, 1916, Sibiu

264. Lapedatu, I. Ioan, Politica monetară și financiară a Cehoslovaciei. În: Revista Economică, nr. 50–51, 1923, Sibiu

265. Lapedatu, I. Ioan, Politica monetară și financiară a Cehoslovaciei. În: Revista Economică, nr. 1–2, 1923, Sibiu

266. Lapedatu, I. Ioan, Pregătirea și cenzurarea conturilor de încheiere. În: Revista Economică, nr. 49, 1913, Sibiu

267. Lapedatu, I. Ioan, Principiile fundamentale ale contabilității în partida dublă. În: Revista Economică, nr. 45–49, 1904, Sibiu

268. Lapedatu, I. Ioan, Priviri retrospective. În: Revista Economică, nr. 33, 1913, Sibiu

269. Lapedatu, I. Ioan, Privilegiul Băncii Austro–Ungare. În: Revista Economică, nr. 3, 1907, Sibiu

270. Lapedatu, I. Ioan, Problema datoriei publice și reforma monetară. În: Revista Economică, nr. 25–26, 1924, Sibiu

271. Lapedatu, I. Ioan, Probleme pentru conferința Băncilor. În: Revista Economică, nr. 19, 1906, Sibiu

272. Lapedatu, I. Ioan, Problemele viitoare ale băncilor noastre. În: Revista Economică, nr. 29–30, 1913, Sibiu

273. Lapedatu, I. Ioan, Procentele (etalonul) de discount. În: Revista Economică, nr. 1, 1905, Sibiu

274. Lapedatu, I. Ioan, Procentul (etalonul) oficial și privat la Băncile de emisiune. În: Revista Economică, nr. 29, 1905, Sibiu

275. Lapedatu, I. Ioan, Proces verbal al Adunării. În: Revista Economică, nr. 28, 1910, Sibiu

276. Lapedatu, I. Ioan, Pro domo. În: Revista Economică, nr. 30, 1912, Sibiu

277. Lapedatu, I. Ioan, Pro domo. În: Revista Economică, nr. 1, 1915, Sibiu

278. Lapedatu, I. Ioan, Pro domo. În: Revista Economică, nr. 19–20, 1918, Sibiu

279. Lapedatu, I. Ioan, Proiecte de reformă în organizația de credit. În: Revista Economică, nr. 3, 1913, Sibiu

280. Lapedatu, I. Ioan, Pro veritate. În: Revista Economică, nr. 1, 1916, Sibiu

281. Lapedatu, I. Ioan, Raport către Adunarea "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 2, 1921, Sibiu

282. Lapedatu, I. Ioan, Raport către a III-a conferință a revizorilor–experți. În: Revista Economică, nr. 24, 1913, Sibiu

283. Lapedatu, I. Ioan, Raport despre activitatea revizorilor–experți. În: Revista Economică, nr. 18, 1911, Sibiu

284. Lapedatu, I. Ioan, Raportul direcțiunii "Solidarității" către Adunarea generală. În: Revista Economică, nr. 16, 1912, Sibiu

285. Lapedatu, I. Ioan, Raportul secțiunii economice a Asociațiunii. În: Revista Economică, nr. 30, 1914, Sibiu

286. Lapedatu, I. Ioan, Raportul "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 24, 1918, Sibiu

287. Lapedatu, I. Ioan, Răspuns (la Chestiunea Economică Română). În: Revista Economică, nr. 47, 1906, Sibiu

288. Lapedatu, I. Ioan, Războiul economic. În: Revista Economică, nr. 25, 1917, Sibiu

289. Lapedatu, I. Ioan, Reforma fiscală, –memoriu către guvern. În: Revista Economică, nr. 48, 1922, Sibiu

290. Lapedatu, I. Ioan, Reforma școalelor comerciale. În: Revista Economică, nr. 24–25, 1905, Sibiu

291. Lapedatu, I. Ioan, Reformele de consolidare. În: Revista Economică, nr. 28–29, 30–33 1906, Sibiu

292. Lapedatu, I. Ioan, Reorganizarea "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 48, 1917, Sibiu

293. Lapedatu, I. Ioan, Repartizarea datoriilor publice antebelice AustroUngare, –memoriu la Comisiunea de reparațiuni. În: Revista Economică, nr. 51–52, 1922, Sibiu

294. Lapedatu, I. Ioan, Repartizarea datoriilor publice antebelice Austro– Ungare, – memoriu la Comisiunea de reparațiuni. În: Revista Economică, nr. 1, 1923, Sibiu

295. Lapedatu, I. Ioan, Reprivire asupra situației financiare a anului trecut. În: Revista Economică, nr. 2, 1905, Sibiu

296. Lapedatu; I. Ioan, Repriviri asupra anului 1914. În: Revista Economică, nr. 2, 1915, Sibiu

297. Lapedatu, I. Ioan, Repriviri. În: Revista Economică, nr. 49, 1906, Sibiu

298. Lapedatu, I. Ioan, Reuniunea de control a Băncilor. În: Revista Economică, nr. 22–23, 1906, Sibiu

299. Lapedatu, I. Ioan, Revizorii–experti. În: Revista Economică, nr. 37–40, 1918, Sibiu

300. Lapedatu, I. Ioan, Revizuirea oficială a gestiunii Institutelor de Credit. În: Revista Economică, nr. 46, 1905, Sibiu

301. Lapedatu, I. Ioan, Rolul și importanța Băncii austro–ungare. În: Revista Economică, nr. 50, 1904, Sibiu

302. Lapedatu, I. Ioan, România, societatea Transilvană anonimă de asigurări. În: Revista Economică, nr. 27, 1919, Sibiu

303. Lapedatu, I. Ioan, Să ne reculegem. În: Revista Economică, nr. 1, 1921, Sibiu

304. Lapedatu, I. Ioan, Scopurile și limitele politicii valutare. În: Revista Economică, nr. 37, 1917, Sibiu

305. Lapedatu, I. Ioan, Scumpetea de bani. În: Revista Economică, nr. 12, 1912, Sibiu

306. Lapedatu, I. Ioan, Situația financiară a "Solidarității". În: Revista Economică, nr. 23, 1913, Sibiu

307. Lapedatu, I. Ioan, Situația financiară. În: Revista Economică, nr. 13, 1912, Sibiu

308. Lapedatu, I. Ioan, Situațiunea economică a Ardealului. În: Revista Economică, nr. 21, 1923, Sibiu

309. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea", Adunarea generală. În: Revista Economică, nr. 20, 1912, Sibiu

310. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea", – Adunarea generală, –raport. În: Revista Economică, nr. 23, 1913, Sibiu

311. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea", – din prilejul Adunării generale dela Caransebeș. În: Revista Economică, nr. 24, 1912, Sibiu

312. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea " față de Centrala Institutelor Financiare. În: Revista Economică, nr. 46, 1915, Sibiu

313. Lapedatu, I. Ioan, Solidaritatea (înregistrarea asociației). În: Revista Economică, nr. 38, 1907, Sibiu

314. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea"–lucrările ei. În: Revista Economică, nr. 19–20, 22, 1911, Sibiu

315. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea", raport către Adunarea generală. În: Revista Economică, nr. 18, 1911, Sibiu

316. Lapedatu, I. Ioan, "Solidaritatea" și chestiunile cooperative. În: Revista Economică, nr. 35, 1913, Sibiu

317. Lapedatu, I. Ioan, Speculațiunile în Economia Națională. În: Revista Economică, nr. 50, 1904, Sibiu

318. Lapedatu, I. Ioan, Spre un viitor mai bun. În: Revista Economică, nr. 46, 1918, Sibiu

319. Lapedatu, I. Ioan, Studii practice de bancă. În: Revista Economică, nr. 12–15, 14–22, 1905, Sibiu

320. Lapedatu, I. Ioan, Surpriză neînchipuită. În: Revista Economică, nr. 4, 1915, Sibiu

321. Lapedatu, I. Ioan, Școala Comercială Română din Brașov. În: Revista Economică, nr. 2, 1914, Sibiu

322. Lapedatu, I. Ioan, Școala Comercială Română din Brașov. În: Revista Economică, nr. 13, 1914, Sibiu

323. Lapedatu, I. Ioan, Teoria asigurărilor asupra vieții. În: Revista Economică, nr. 1–12, 1900, Sibiu

324. Lapedatu, I. Ioan, Teoriile despre valoarea banilor. În: Revista Economică, nr. 35, 1917, Sibiu

325. Lapedatu, I. Ioan, Un advertisement. În: Revista Economică, nr. 8, 1912, Sibiu

326. Lapedatu, I. Ioan, Un economist român, – Prof. Ioan Socaciu. În: Revista Economică, nr. 9, 1917, Sibiu

327. Lapedatu, I. Ioan, Un fond jubiliar–economic. În: Revista Economică, nr. 18, 1913, Sibiu

328. Lapedatu, I. Ioan, Unificarea monetară, –memoriu către guvern. În: Revista Economică, nr. 46–47, 50, 1922, Sibiu

329. Lapedatu, I. Ioan, Unificarea valutei, – al 3-lea memoriu. În: Revista Economică, nr. 29, 1920, Sibiu

330. Lapedatu, I. Ioan, Unificarea valutei. În: Revista Economică, nr. 4748, 1919, Sibiu

331. Lapedatu, I. Ioan, Unificarea valutei. În: Revista Economică, nr. 5, 1920, Sibiu

332. Lapedatu, I. Ioan, Unificarea valutei, –memoriu către guvern. În: Revista Economică, nr. 27, 1920, Sibiu

333. Lapedatu, I. Ioan, Un institut central pentru instituttele financiare. În: Revista Economică, nr. 14, 1915, Sibiu

334. Lapedatu, I. Ioan, Un mare succes. În: Revista Economică, nr. 24, 1915, Sibiu

335. Lapedatu, I. Ioan, Un nou incident penibil. În: Revista Economică, nr. 42, 1906, Sibiu

336. Lapedatu, I. Ioan, Un nou memoriu al cercurilor financiare și economice. În: Revista Economică, nr. 25, 1923, Sibiu

337. Lapedatu, I. Ioan, Un pas înainte. În: Revista Economică, nr. 52, 1906, Sibiu

338. Lapedatu, I. Ioan, Un pas înainte. În: Revista Economică, nr. 36, 1913, Sibiu

339. Lapedatu, I. Ioan, Un program social-economic pentru viitor. În: Revista Economică, nr. 42-43, 1917, Sibiu

340. Lapedatu, I. Ioan, Un răspuns: Chestiunea unei bănci centrale. În: Revista Economică, nr. 23, 1906, Sibiu

341. Lapedatu, I. Ioan, Urcarea procentului (etalonului) de discount la băncile de emisiune. În: Revista Economică, nr. 4, 1905, Sibiu

342. Lapedatu, I. Ioan, Valuta germană sub durata războiului. În: Revista Economică, nr. 34, 1917, Sibiu

343. Lapedatu, I. Ioan, Valuta monarhiei sub durata războiului. În: Revista Economică, nr. 33, 1917, Sibiu

344. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.9, 1912, Sibiu

345. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.7, 1913, Sibiu

346. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.9, 1914, Sibiu

347. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.11, 1915, Sibiu

348. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.11, 1916, Sibiu

349. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr. 7, 1917, Sibiu

350. Lapedatu, I. Ioan, "Victoria". În: Revista Economică, nr.12, 1918, Sibiu

351. Lapedatu, I. Ioan; Vieața noastră economică în 1913. În: Revista Economică, nr.1, 1914, Sibiu

352. Lapedatu, I. Ioan, Viribus unitis. În: Revista Economică, nr.12, 1911, Sibiu

B- BIBLIOGRAFIE CU CARACTER GENERAL

1. Axeciuc, V., Introducere în istoria economică a României. București, Ed. Fundației România de mâine, 1998;

2. Bariț, G., Părți alese din istoria Transilvaniei pe două sute de ani în urmă. Vol. II. (Ediția a II-a). Brașov, 1994;

3. Braniște, V., Amintiri din închisoare. București, Ed. Minerva, 1972.;

4. Brote, E., Cestiunea română în Transilvania și Ungaria. București, Tipografia Voința Națională, 1895;

5. Brote, E., Organizațiunea creditului prin băncile românești. Arad, Tipografia George Nichin, 1909;

6. Cioranu, S., Rolul băncilor românești din Ardeal în pregătirea unirii. În: Observatorul social economic, nr.2-3, Brașov, 1944;

7. Clipa, N., Iacob, G., Idei și fapte din istoria economică a României, Bacău, Ed. "Plumb", 1994;

8. Clopoteș, I., Amintiri și portrete. Timișoara, Ed. Facla, 1973;

9. Cosma, P., Discurs ținut la deschiderea expoziției române din Sibiu. În: Gazeta Transilvaniei, anul XLIV, nr. 94 din 19 aug./1 sept. 1881;

10. Cosmescu, I., Unirea și independența în gândirea economică românească. București, Ed. Economică, 1988;
11. Dăbârlan, N., Anuarul băncilor din Sibiu. Sibiu, Ed. Continent, 1994;
12. Diaconovici, C., Problemele reformei băncilor. Sibiu, 1901;
13. Dragoș, G., Cooperația în Ardeal. București, Oficiul Național al Cooperației Române, 1933;
14. Enescu, I., Enescu, J., Ardealul, Crișana și Maramureșul. (Ediția a III-a) București, 1920;
15. Grecu, V.V., Idealul unității naționale în presa românească. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1996;
16. Ionescu, I., Concepția economică a lui Ion Roman. În: Studia Universitatis Babeș-Bolyai, series Oeconomica, 1972, p.141-151;
17. Ionescu, I., Concepția social-economică a lui Partenie Cosma. În: Probleme Economice" nr. 7/1967;
18. Ionescu, I., Doi economiști clujeni: Ioan I. Lapedatu și Ion N. Evian. În volumul "Tranziție și integrare europeană", 1985;
19. Ionescu, T., Economiști ardeleni militanți activi pentru emanciparea economică și unitate națională. În: Revista Economică, Anul V, nr. 39 din 30 sept. 1983;
20. Ionescu, I., Figuri de economiști Clujeni din perioada interbelică. În Studia Universitaris Babeș-Bolyai, series Oeconomica, nr.12 din anul 1994;
21. Ionescu, I., Ideea unității naționale reflectată în gândirea economică din Transilvania (1848-1918), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983;

22. Ionescu, I., Idei progresiste cu privire la dezvoltarea economică a Transilvaniei În a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Teză de doctorat. București, ASE, 1969;
23. Ionescu, I., idei și orientări în publicistica economică românească la sfârșitul secolului alXIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890-1918). Cluj-Napoca, Ed. Dacia,1985;
24. Ionescu, I., Istoria economică (fapte și teorii). Cluj-Napoca, Ed. Univ. "Dimitrie Cantemir", 1993;
25. Ionescu, I., Istoria gândirii economice. Gândirea economică din România în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea. Cluj-Napoca, Ed. Univ. Babeș Bolyai, 1992;
26. Ionescu, T., Nagy, C., Rada, C., Ideea și acțiunea de control autonom (autocontrol) bancar în gândirea românească transilvăneană (1900-1918). În: Probleme actuale ale gândirii, științei și practicii economico-sociale. Vol. II. Cluj-Napoca, Ed. "George Barițiu", 1999, pag. 36-45;
27. Ionescu, I., Pinczeș, I., Permanența ideii de unitate în gândirea economică din Transilvania. În: Revista Economică, nr. 4-7/1984;
28. Ionescu, I., Preocupări privind îmbunătățirea situației în agricultură. Eugen Brote. În: Revista Economică, nr. 8/1982;
29. Ionescu, I., Probleme ale dezvoltării economice în opera lui G. Barițiu. În vol. "Din gândirea economică progresistă românească", București, Editura Științifică, 1968;
30. Ionescu, I., Probleme ale dezvoltării economiei Transilvaniei în viziunea unor intelectuali români. În: Acta Musei Napocensis XXIV-XXV 1987-1988, Cluj-Napoca, 1992, p.353-366;
31. Ionescu, I., Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Aurel Brate. În: Revista Economică, nr. 51/1982;

32. Ionescu, T., Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Aurel Cristea. În: Revista Economică, nr. 31/1979;

33. Ivanciu, N. V., Ionescu, T., Pinczes, I., Gândirea economică din Transilvania (1784–1918). București, Ed. Academiei, 1981;

34. Jinga, V., Probleme fundamentale ale Transilvaniei (Ediția a II-a). Brașov, 1995;

35. Lapedatu, I. Ioan., (Ioan Opriș) Memorii și amintiri. Iași, Editura Institutului European, 1998;

36. Lumperdean, L., Literatura economică românească din Transilvania la începutul epocii moderne, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1999;

37. Lupaș, I., O binefăcătoare a tinerimii studioase Veturia I. Lapedatu, Sibiu, Ed. "Dacia Traiană", 1953;

38. Lustig, O., Gândirea economică din Ardeal în primele două decenii ale secolului nostru.(Rezumatul tezei de doctorat), Academia "Ștefan Gheorghiu", 1974;

39. Mitra, C., Profesor Ion I. Lapedatu. Note bibliografice. Sibiu 1980;

40. Moța, I., Românii din Orăștie înainte de războiu. Orăștie, mai 1936, p.525–537;

41. Nagy, C., Băncile în gândirea economică a economistului Ioan I. Lapedatu, În: Analele Universității din Oradea, Științe economice, Tom IV, 1995, pag. 223–227;

42. Nagy, C., Concepția lui Ioan I. Lapedatu (1876–1951) cu privire la sistemul de asigurări. În: Analele universității din Oradea, Științe economice, Tom VIII, 1999, pag. 250–261;

43. Nagy, C., Contribuția economistului transilvănean Ioan I. Lapedatu (1876–1951) la consolidarea băncii generale de asigurare cu sediul la Sibiu. În: Studii și comunicări. Cluj–Napoca, Ed. Carpatica, 1999, pag.205–213

44. Nagy, C., Contribuția lui Ioan I. Lapedatu la întemeierea și consolidarea "Solidarității", ca asociație a băncilor românești transilvănene. În: Idei și politici economice. Cluj–Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană. Colecția "Philobabilon", 1999, pag.44–67;

45. Nagy, C., Economistul Ioan I. Lapedatu (Din începuturile activității și publicisticii economice). În: Volumul Conferința Științifică Internațională "Economia Românească– Criză, Adaptare, Integrare Europeană. Sibiu, Ed. Universității Lucian Blaga Sibiu, 1995, pag. 117–120;

46. Nagy, C., Reforma sistemului bancar românesc din Transilvania în viziunea lui Ioan I. Lapedatu. Cluj–Napoca, În: Idei și politici economice. Cluj–Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană. Colecția "Philobabilon", 1999, pag.44–67;

47. Opriș, Ioan., Alexandru Lapedatu și contemporanii săi. Cluj–Napoca, Ed. Albastră, 1997;

48. Opriș, Ioan., Alexandru Lapedatu, amintiri. Cluj–Napoca, Ed. Albastră, 1998;

49. Pavel, T., Mișcarea românilor pentru unitate națională și puterile centrale (1878–1895) Timișoara, Ed. Facla, 1979;

50. Păcală, V., Monografia comunei Rășinari, Sibiu, 1915;

51. Petra, N.N., Băncile românești din Ardeal și Banat. Ed. Cartea Românească, 1935;

52. Petra, N.N., Monografia Institutului de credit și economii, Albina, 1872– 1897, Sibiu, 1897;

53. Petrescu, P.N., Monografia Institutului de credit și economii, Albina, (1872–1997), Sibiu, 1997;

54. Petrescu, P., Studii din economia națională. Despre bănci, operațiunile lor, despre efecte și despre burse". Sibiu, Tiparul tipografiei Archidecesane, 1881;

55. Pinteș, A., Ruscanu, G.N., Băncile în economia românească. București, Ed. Economică, 1995;

56. Pitu, D.I., Prima ardeleană. Societate anonimă de asigurări generale, Sibiu 14 mai 1912 – 14 mai 1940. Semnificația unei aniversări. Sibiu, Ed. "Dacia Traiană", 1941;

57. Polverijan, Ș., Cordoș, N., Mișcarea memorandistă în documente (1889–1897). Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1973;

58. Popescu, D., Istoria gândirii economice din antichitate până la sfârșitul secolului XX. Sibiu-București, Ed. Continent, 1999;

59. Popp, C., Băncile române din Transilvania și Ungaria. Sibiu, Ed. Revista Economică, 1905;

60. Râmnicănuș, I., Tradiții progresiste ale gândirii economice românești. Ioan I. Lapedatu. În "Revista Economică" nr. 12/1985;

61. Retegan, S., Dieta românească din Transilvania. Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1979;

62. Simu, R., Băncile și Țărănia. În: Revista Economică, Anul V, nr. XXVIII din 11 iulie 1903;

63. Simu, R., Prelegeri pentru popor. În: Revista Economică, Anul 1, nr. X din octombrie, 1899;

64. Slăvescu, V., Banca Albina din Sibiu. București, Institutul de editură Reforma Socială, 1919;

65. Suciș, P., Reforme ardelene. Reforma agrară în Ardeal. Cluj, 1924. București, Ed. Economică, 1999;

66. Surdu, B., Aspecte privind rolul băncilor în consolidarea burgheziei românești în Transilvania până la primul război mondial. În: Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, Ed. Academiei, anul V, 1971;

67. Surdu, B., Corespondența dintre George Barițiu și Visarion Roman (1867–1879). În: Anuarul Institutului de Istorie din Cluj, Ed. Academiei, 1966;

68. Surdu, B., Societatea de păstrare și împrumuturi Rășinari. În: Acta Musei Napocensis, 1966;

69. Tătaru, A., Considerații asupra scrisului economic în România. Brașov, 1944;

70. Zane, G., Despre regulile unei bune conduite în viața economică. În vol. Studii, Editura Eminescu, București, 1980, p.344–361;

71. Zane, G., Industria. Meseriile. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980, p.321–344;

72. Zane, G., Literatura economică din Transilvania în secolul al XIX-lea. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980, p.287–297;

73. Zane, G., Problema agrară și ridicarea nivelului agriculturii. În vol. Studii, București, Editura Eminescu, 1980; p.297–321;

74.** Destrămarea monarhiei austro-ungare, București, Ed. Academiei, 1964;

75.** Din istoria Transilvaniei. Vol. II. București, Ed. Academiei, 1961;

76.** Statutele societății de păstrare și împrumut Rășinari. Sibiu, 1868;

77.*** Actele Conferinței Naționale a reprezentanților alegătorilor români din Ungaria și Transilvania, ținută la Sibiu, 1-3 martie 1884. Sibiu, 1884;

78.*** Anuarul Băncilor Române 1908;

79.*** Anuarul financiar și economic 1898-1915;

80.*** Anuarul Școlii Superioare greco-orientale din Brașov, pe anii 1898-1902;

81.*** Colecția "Gazeta Transilvaniei": anii 1897-1904;

82.*** Colecția revistei "Luceafărul" 1902;

83.*** Colecția "Telegraful Român": anii 1898, 1900-1906;

84.*** Colecția revistei "Transilvania": anii 1904-1906, 1912, 1914, 1917, 1922;

85.*** Colecția de ziare și reviste "Revista Economică": anii 1899-1925;

86.*** Compas Românesc. Anuar financiar 1892-1898;

87.*** Compas Românesc. Anul I, Sibiu 1993;

88.*** Compas Românesc. Anul II, Sibiu 1994;

89.*** Compas Românesc. Anul III, Sibiu 1995;

90.*** Compas Românesc. Anul IV, Sibiu 1996;

91.*** Compas Românesc. Anul V, Sibiu 1998.